

STRATEGIA LUBLIN 2030

Inicjator Strategii Lublin 2030 i jej głównych założeń

dr Krzysztof Żuk – Prezydent Miasta Lublin

Koordinacja Prac nad Strategią Lublin 2030

dr Mariusz Sagan
dr Piotr Maleszyk
Robert Żyśko

Architektura procesu Strategii Lublin 2030

Michał Furmanek
dr Piotr Maleszyk
dr Mariusz Sagan
Robert Żyśko

Metodologia dokumentu Strategii Lublin 2030

dr Piotr Maleszyk
dr Mariusz Sagan

Redakcja merytoryczna

dr Piotr Maleszyk
dr Mariusz Sagan

Zespół autorski

Michał Furmanek
dr Mariusz Gwozda
Szymon Horosiewicz
dr Piotr Maleszyk
Magdalena Opoka
dr Mariusz Sagan
Mateusz Stępnik
Dorota Wolińska
Robert Żyśko

Redakcja techniczna

Paulina Olchowska
Robert Żyśko

Zespół zadaniowy zarządzający projektem „Wymyślmy wspólnie Lublin. Partycypacyjnie tworzymy inteligentną Strategię Lublin 2030”

Prezydium Zespołu:

Robert Żyśko - Przewodniczący
dr Mariusz Sagan - Zastępca Przewodniczącego
Agnieszka Duda-Jastrzębska - Członek Prezydium

Pracownicy Biura Projektu:

Paweł Cienkiera – Kierownik Projektu
Dominika Łuczka - Asystentka Kierownika Projektu

Zespół ds. partycypacji społecznej:

Agata Cholewa
Piotr Choroś
Kinga Jarmołowicz-Szymańska
Paula Krać
Agnieszka Malinowska
Marta Nazaruk-Napora
Anna Szadkowska-Ciężka
Ewa Wasilewska-Wójcik

Zespół ds. strategii i badań:

Michał Furmanek
dr Piotr Maleszyk
dr Mariusz Sagan
Mateusz Stępnik
Robert Żyśko

Zespół ds. promocji i komunikacji:

Ariel Cyfra
Ewelina Frelas-Tyczyńska
Łukasz Kuzioła
Paulina Olchowska
Agata Patoleta

Zespół ds. finansowo-księgowych i zamówień publicznych:

Paweł Cienkiera
Gabriela Dycha
Aldona Grabowska
Tomasz Krajewski
Monika Król
Ewelina Nater

Partner społeczny Strategii Lublin 2030

Lubelska Grupa Badawcza

Rada Strategii Lublin 2030:

dr Mariusz Sagan - Przewodniczący Rady
prof. dr hab. Agnieszka Sitko-Lutek - Zastępca Przewodniczącego
Michał Furmanek - Sekretarz Rady Strategii
Członkowie Rady Strategii:
Agnieszka Duda-Jastrzębska
Piotr Choroś
Maciej Maniecki
Karolina Mołag-Leś
Marta Nazaruk-Napora
dr hab. Zbigniew Pastuszak, prof. UMCS
Krzysztof Stanowski
Beata Stepaniuk-Kuśmierzak
Robert Żyśko
Joanna Żytkowska

Członkowie Tematycznych Grup Roboczych

TGR 1: Akademickość

lider: prof. dr hab. Jan Pomorski

Piotr Guz
Viktoriya Herun
Prof. dr hab. Robert Litwiński
Paweł Marczak
dr Patrycja Olchowska
dr Mariusz Sagan
Justyna Targońska
Agnieszka Wasilak
dr Agnieszka Ziętek

TGR 2: Dobre sąsiedztwo

lider: Paulina Paga

Paweł Bakiera
Maciej Zaporowski
dr Barbara Grundkowska
Anna Jastrzębska
Konrad Kuśpit
Magdalena Łuczyn
Sandra Pikula
dr inż. arch. Małgorzata Sosnowska

TGR 3: Edukacja

lider: dr Adam Kalbarczyk

Ewa Dumkiewicz-Sprawka
Paweł Dzierżak
Marcin Giza
Iwona Nowakowska
Agnieszka Kantor-Kołodęńska
Monika Schmeichel-Zarzeczna
Grzegorz Jerzy Nowicki
Ewa Ziembowicz

TGR 4: Inteligentna i zrównoważona gospodarka

lider: dr hab. inż. Artur Paździor, prof. Politechniki Lubelskiej

Łukasz Goś
Emil Górniak
Agnieszka Komor
Agata Koszarna
dr hab. Anna Nowak
Piotr Popik
Agnieszka Smreczyńska-Gąbka
Robert Wciśł
Michał Wójcik

TGR 5: Kultura i przemysł kreatywnylider: Cezary Hunkiewicz

Rafał Chwała
Michał Karapuda
Bartosz Mitrut
Patrycja Radkowiak-Gąsiorowicz
dr hab. Katarzyna Smyk
Michał Szewczyk
Aleksandra Szuc-Choma
Waldemar Tatarczuk
Piotr Tyczyński

TGR 6: Metropolialider: dr Dagmara Kociuba

Łukasz Bilik
Bartłomiej Cybula
Arkadiusz Gołębiowski
Ewelina Graban
Krzysztof Jakubowski
Rafał Juściński
Paweł Skurski
Krzysztof Stanowski
dr Jacek Warda

TGR 7: Miasto społecznie wrażliwelider: Paweł Prokop

dr Anna Bieganowska-Skóra
Anna Dąbrowska
Małgorzata Kępa Mitura
Łukasz Lewicki
Izabela Misztal
Sławomir Skowronek
Aleksandra Smyk-Kotlarz
Grzegorz Wenarski
Katarzyna Zabratńska

TGR 8: Miasto zielonelider: dr Joanna Hołda

dr hab. Marzena Sylwia Brodowska
Marlena Denysiuk
Robert Gogola
Prof. dr hab. Krzysztof Józwiakowski
Mateusz Kulik
dr Anna Ewa Michowska
Bartosz Niewiadomski
Blanka Rdest-Dudak
Krzysztof Stasiak

TGR 9: Partycypacja i współzrządzenielider: Joanna Ciesielka

Agata Cholewa
Rafał Kępski
Dominika Knap
Marta Kurowska
Małgorzata Kwiatkowska
Szymon Pietrasiewicz
Marcin Skrzypek
Anna Szadkowska-Ciężka
Małgorzata Wiśniewska

TGR 10: Sportlider: Tomasz Lewtak

dr Bożena Bednarska
Paweł Cegiełko
Jarosław Daniewski
Konrad Koperwas
dr Jakub Kosowski
Jerzy Lipski
Maria Stępień
Emilia Tomala
Rafał Walczyk

TGR 11: Turystykalider: Agata Kobyłka

Justyna Domaszewicz
Łukasz Fiuta
Marzena Koziółek
Jan Leus
dr hab. Anna Mazurek-Kusiak
Krzysztof Raganowicz
Wojciech Sieńko
Kinga Witkowska-Mirosław
Konrad Woliński

TGR 12: Urbanistyka i mobilność miejskalider: dr hab. inż. arch. Natalia Przesmycka, prof. Politechniki Lubelskiej

Mirosław Hagemeyer
dr inż. Bartłomiej Kwiatkowski
Dominika Mazur
dr Hubert Mącik
Paweł Mierzwa
Maciej Mikulski
Arkadiusz Niezgoda
Krzysztof Ożóg
Karolina Skowronek

Spis treści

Wstęp.....	5
Jak powstała Strategia Lublin 2030 i jak ją czytać?.....	6
Strategia Lublin 2030 w nowych ramach planowania strategicznego.....	10
Wnioski z diagnoz.....	13
Diagnoza społeczna.....	14
Diagnoza gospodarcza.....	24
Diagnoza przestrzenna.....	37
Przyszłość Lublina: wizja i misja.....	49
Obszary rozwojowe Strategii Lublin 2030.....	51
A. Lublin kreatywny, akademicki i przedsiębiorczy.....	52
A.1. Wysoka jakość kształcenia na każdym etapie życia.....	53
A.2. Akademicki Lublin – międzynarodowy ośrodek kształcenia i badań.....	57
A.3. Synergia miasta i uczelni.....	60
A.4. Innowacyjne i zrównoważone ekosystemy gospodarcze.....	64
A.5. Kultura przedsiębiorczości i nowoczesna infrastruktura biznesu.....	68
B. Lublin zielony i zrównoważony urbanistycznie.....	72
B.1. Spójny system zieleni miejskiej.....	73
B.2. Sieć zrównoważonego transportu.....	76
B.3. Zrównoważony rozwój urbanistyczny.....	79
B.4. Transformacja energetyczna miasta i czyste powietrze.....	82
B.5. Łagodzenie zmian klimatu w oparciu o obiegi zamknięte.....	85
C. Lublin otwarty, wielopokoleniowy i społecznie zaangażowany.....	88
C.1. Aktywne sąsiedztwo.....	89
C.2. Miasto międzypokoleniowe.....	92
C.3. Miasto otwarte i włączające.....	95
D. Lublin twórczy, aktywny i gościnny.....	98
D.1. Miasto przemysłów kultury.....	99
D.2. Atrakcyjna oferta sportowa i szerokie możliwości spędzania wolnego czasu.....	103
D.3. Miasto rozpoznawalne turystycznie.....	106
E. Lublin metropolitalny.....	110
E.1. Lublin jako lider Lubelskiego Obszaru Metropolitalnego.....	111
E.2. Rozwój funkcji metropolitalnych Lublina.....	115
Cele horyzontalne Strategii Lublin 2030.....	119
Model struktury funkcjonalno-przestrzennej miasta Lublin.....	123
Ustalenia i rekomendacje w zakresie kształtowania i prowadzenia polityki przestrzennej w gminie.....	138
Obszary strategicznej interwencji.....	144
System realizacji Strategii Lublin 2030.....	146
Zarządzanie rozwojem miasta.....	147
Monitorowanie rezultatów i ewaluacja realizacji Strategii Lublin 2030.....	148
Finansowanie.....	152
Spójność Strategii Lublin 2030 z dokumentami wyższego rzędu.....	154
Bibliografia i spisy.....	168
Spis dokumentów strategicznych i programowych.....	169
Bibliografia.....	170

Wstęp

Szanowni Państwo,

Drogi Mieszkanki, Drodzy Mieszkańcy,

w ciągu ostatniej dekady Lublin przeszedł ogromną metamorfozę. Ten dynamiczny rozwój, którego byliśmy świadkami, nie byłby możliwy bez przyjętej w 2013 roku Strategii Lublina, która wskazała najważniejsze obszary rozwojowe miasta do 2020 roku: otwartość, przyjazność, przedsiębiorczość i akademickość. Realizacja Strategii pozwoliła odmienić wizerunek Lublina i odbudować go nie tylko pod kątem gospodarczym, ale również w zakresie jakości codziennego życia. Dziś z dumą możemy powiedzieć, że Lublin jest jednym z najdynamiczniej rozwijających się miast w Polsce.

Realizacja Strategii Rozwoju Lublina na lata 2013-2020 wprowadziła nasze miasto na ścieżkę dynamicznych przemian. Zainwestowaliśmy ogromne środki finansowe w budowę i rozbudowę m.in. infrastruktury drogowej, sportowej, społecznej, kulturalnej i stworzenie zrębów nowej, zdyspersyfikowanej, innowacyjnej gospodarki. Jednak zmieniające się uwarunkowania, nowe wyzwania gospodarcze i społeczne, a przy tym zmiany legislacyjne w zakresie kształtowania polityki rozwoju samorządów powodują, że nadszedł czas, byśmy wspólnie wyznaczyli nowe priorytety dla rozwoju Lublina. Kreśląc tę wizję przyszłości, chcemy wspólnie ze wszystkimi interesariuszami kontynuować proces trwałego i zrównoważonego wzrostu naszego miasta.

Strategia to swoisty drogowskaz – zapisany w formie dokumentu pomysł na Lublin. Obecna jej wersja, uwzględniająca perspektywę 2030 roku, to jeden z pierwszych w Polsce dokumentów stworzonych w oparciu o nowe ramy prawne planowania strategicznego. Jednak nie to czyni go wyjątkowym, a fakt, że to właśnie Państwo jesteście jej współautorami. Dzięki wieloetapowemu procesowi partycypacyjnemu wspólnie wypracowaliśmy syntezę wyobrażeń o przyszłości miasta, widzianej oczami mieszkanki i mieszkańca, osób reprezentujących obszary biznesu i nauki, organizacji pozarządowych i wielu innych instytucji.

Serdecznie Państwu dziękuję za zaangażowanie w proces przygotowywania Strategii Lublin 2030. Kolejny raz udowodniliśmy, że rozwój Lublina to nasz wspólny priorytet. Dzięki społecznej aktywności, podczas wielu spotkań i konsultacji zebraliśmy kilkanaście tysięcy wniosków, ocen i opinii, które wytyczyły kierunki działania, dając punkty odniesienia nie tylko dla zasadniczego dokumentu, ale także dla przyszłych strategii sektorowych.

Lublin w 2030 roku to miasto rozpoznawalne w kraju i za granicą, aspirujące do rangi europejskich metropolii, przyjmujące rolę lokalnego lidera dla okolicznych gmin. Miasto kreatywne, akademickie i przedsiębiorcze, gospodarczo oparte na innowacyjnych ekosystemach, którego zrównoważony rozwój pozwala na utrzymanie statusu jednego z bardziej zielonych polskich ośrodków miejskich. To miasto kompaktowe i uporządkowane urbanistycznie, dające mieszkankom i mieszkańcom z różnych grup wiekowych ponadprzeciętne warunki do życia, nauki, zawodowego spełniania się i wszelkich aktywności – tych sportowych, kulturalnych czy społecznych. To miasto otwarte, włączające i gościnne, dla którego równie ważne są te bliższe, sąsiedzkie więzi, jak i relacje z odwiedzającymi. To w końcu miasto o wysokim poczuciu tożsamości i dumy z bycia jego mieszkanką i mieszkańcem.

By ta wizja Lublina 2030 mogła się urzeczywistnić, potrzebujemy mobilizacji, synergii działań i wielopłaszczyznowej współpracy na szczeblu dzielnicowym, lokalnym, regionalnym czy rządowym. Dzięki temu stworzymy miasto, którego częścią chcemy być zarówno dziś, jak i w przyszłości.

*dr Krzysztof Żuk
Prezydent Miasta Lublin*

Jak powstała Strategia Lublin 2030 i jak ją czytać?

Michał Furmanek

Jak czytać i interpretować Strategię Lublin 2030?

Strategia Lublin 2030 to dokument stanowiący syntezę wyobrażeń mieszkanki i mieszkańców Lublina o przyszłości miasta, oparty na wnikliwej diagnozie. Strategia definiuje wizję przyszłości Lublina, opisując postęp, jaki należy wykonać, by uczynić go możliwie najlepszym miejscem do życia, pracy i nauki w blisko 10-letniej perspektywie. Dokument identyfikuje największe potencjały miasta, definiuje politykę rozwoju, wyznacza cele do osiągnięcia oraz określa ramy działań. Wzmacniając spójność decyzji administracyjnych, Strategia Lublin 2030 jest punktem wyjścia do planowania programów sektorowych, projektów i działań operacyjnych. Nie jest wyłącznie dokumentem wewnętrznym Urzędu Miasta stosowanym do zarządzania budżetem. Wiele celów Strategii już od dawna realizują inni operatorzy albo leżą one poza formalną jurysdykcją samorządu, dlatego ich ostateczne osiągnięcie jest możliwe tylko dzięki współpracy i synergii działań. Założeniem Strategii Lublin 2030 jest jak najszersze zaangażowanie w jej realizację wszystkich interesariuszy rozwoju miasta, zarówno na jego terenie, jak i poza nim – od indywidualnych mieszkańców, poprzez grupy społeczne i nieformalne, organizacje pozarządowe, po instytucje, firmy i inne urzędy. Oznacza to, że Strategia Lublin 2030 jest wspólnym dobrem społeczności Lublina. Stopniowe dążenie samorządu i potencjalnych partnerów do wzmocnienia współpracy ma wpływ na ustalenie priorytetu działań. Te przedsięwzięcia, którym będą towarzyszyć dobre partnerstwa, w sposób naturalny zdobędą większe szanse na realizację.

Metoda tworzenia Strategii Lublin 2030

Strategia Lublin 2030 powstała w oparciu o założenie, że wizja przyszłości miasta powinna być legitymizowana przez świadomość, zrozumienie oraz akceptację społeczności miasta. Jest to możliwe wyłącznie dzięki zaangażowaniu w proces jej formułowania możliwie szerokiej grupy mieszkańców i użytkowników miasta. Centralną koncepcją sterującą całym procesem była partycypacja społeczna, wyrażająca się w dialogu, przy pełnym równoprawieniu społeczności lublinian w procesach decyzyjnych oraz przypisaniu im roli realnych współtwórców koncepcji rozwoju miasta. Zaangażowani w proces mieszkańcy Lublina stali się tym samym współautorami strategii, najważniejszego dokumentu wyznaczającego kierunki rozwoju miasta, będącego syntezą wyobrażeń o jego przyszłości. Przedstawiciele samorządu pełnili w tym procesie rolę animatorów odpowiedzialnych za jego przebieg oraz dobór odpowiednich metod i technik włączających w tworzenie strategii wszystkich zainteresowanych.

Strategia Lublin 2030 została opracowana metodą partycypacyjno-eksperycką, czerpiąc z najlepszych i najbardziej aktualnych wzorców tworzenia strategii miast inteligentnych (smart city), jak i aspirując do kreowania własnych, unikalnych rozwiązań, stanowiących dobrą praktykę dla innych miast. Założeniem realizowanego w ośmiu następujących po sobie etapach projektu, było zbudowanie strategii najlepiej odpowiadającej na potrzeby lublinian, a więc takiej, która realizować będzie wizję akceptowaną przez mieszkańców miasta. Proces diagnozy i formułowania priorytetów rozwojowych oparto na rozbudowanych działaniach badawczych i partycypacyjnych, pozwalających na włączenie szerokiego grona mieszkanki i mieszkańców Lublina w tworzenie wizji miasta, jak również na poznanie opinii osób niemieszkających w Lublinie, jednak w różny sposób powiązanych z miastem.

Pierwszym działaniem podjętym z udziałem strony społecznej było opracowanie listy obszarów strategicznych określających ramy prac nad strategią. Zadanie zostało zrealizowane przez grupę ponad 35 lubelskich intelektualistów, przedstawicieli nauki i aktywistów podczas warsztatu kreatywnego. Następnie układ obszarów i ich wzajemnych relacji został zweryfikowany przez członków Rady Strategii Lublin 2030 i dodatkowo oceniony przez 3 niezależnych ekspertów, specjalizujących się w tematyce polityki miejskich. Ostatnim przybliżeniem do docelowego układu obszarów była weryfikacja ich zakresów merytorycznych oraz dobór najlepiej je opisujących słów kluczowych. W działanie to zaangażowało się na zasadach wolontariatu kolejnych 50 ekspertów branżowych. W efekcie wypracowany został układ 12 obszarów strategicznych, wyznaczających merytoryczny zakres prac nad Strategią Lublin 2030.

W kolejnym etapie o wizję przyszłości Lublina zapytana została społeczność miasta. Prowadzone metodami ilościowymi i jakościowymi w przestrzeni miasta i w Internecie badania ankietowe pozwoliły zgromadzić ponad 10 730 opinii mieszkańców. W ramach rozbudowanego procesu partycypacyjnego, prowadzonego przez samorząd oraz Lubelską Grupę Badawczą – partnera społecznego projektu, zgromadzono opinie kolejnych 2 012 mieszkanki i mieszkańców miasta: odbyło się 15 trzygodzinnych spotkań otwartych w 13 dzielnicach Lublina; a w 14 dzielnicach miasta zorganizowanych zostało 17 punktów mobilnych. Działaniom w terenie towarzyszyły warsztaty tematyczne. Równolegle swoje działania prowadziła Kafajka Partycypacyjna, w ramach której odbyło się 45 spotkań

informacyjnych, warsztatów, dyskusji tematycznych o mieście, punktów konsultacyjnych oraz gier terenowych. Część spotkań i wywiadów była adresowana do obcokrajowców oraz środowisk zagrożonych wykluczeniem. Łącznie w proces definiowania wizji przyszłości miasta zaangażowało się ponad 12 742 mieszkańców i mieszkańek Lublina.

Wizje przyszłości oraz opinie wypracowane przez społeczność miasta stały się jednym z najważniejszych źródeł inspiracji w pracach Tematycznych Grup Roboczych (TGR) - 12 zespołów eksperckich, liczących łącznie 120 osób. Sformowanych w oparciu o układ 12 obszarów strategicznych. Zadaniem TGR było opracowanie metodami warsztatowymi rekomendacji strategicznych, wytyczających kierunki rozwoju miasta w perspektywie 2030 roku. Składy TGR dobrane zostały w drodze otwartego naboru, zgodnie z zasadą różnorodności i reprezentacji środowiskowej. Cykl 4 warsztatów został zrealizowany w oparciu o zaadaptowaną do potrzeb tworzenia Strategii Lublin 2030 metodę trzech horyzontów (*Three Horizons Framework*), której podstawą jest porównanie wariantów przyszłości, będącej ekstrapolacją aktualnego status quo oraz przyszłości pożądanej i wyznaczenie ścieżki zmian i działań pozwalających przejść od wariantu pierwszego ku drugiemu. Metoda ta nawiązuje do innych wiodących metodyk grupowych procesów myślenia kontrfaktycznego, m.in. *The Day After* (RAND) i *Futures Wheel* (The Millennium Project). Zastosowane podejście doskonale odzwierciedlało cele prac TGR, obejmujące diagnozę obecnej sytuacji w danym obszarze strategicznym, określenie jego wizji dla 2030 roku oraz wskazanie celów i kierunków działań, umożliwiających realizację pożądanego scenariusza. Rekomendacje strategicznych kierunków rozwoju Lublina wypracowane przez ekspertów zostały ujęte w Raporcie Końcowym z prac Tematycznych Grup Roboczych, stanowiącym ważny punkt odniesienia i inspirację dla dokumentu Strategii Lublin 2030. Następnie zostały one poddane formalnym konsultacjom społecznym, podczas których wypowiedziało się 548 osób oraz 37 różnorodnych organizacji.

Zakres oddziaływania dokumentu

Strategia Lublin 2030 nie jest spisem wszystkich działań realizowanych przez samorząd, lecz opisuje zakres zasadniczych zmian poświadczanych dla rozwoju Lublina, uznanych za kluczowe w perspektywie nie tylko najbliższych 9 lat. Definiuje ona obszary priorytetowe dla tych zmian, które wynikają ze specyfiki miasta. Nie przypisuje też realizacji tych priorytetów konkretnym instytucjom czy jednostkom organizacyjnym, lecz stawia je jako zadania dla wszystkich, w granicach przypisanych im kompetencji wraz z potrzebą ich integralnego współdziałania (może natomiast wskazywać instytucje wiodące, odpowiedzialne za koordynację tej współpracy). Jednocześnie Strategia Lublin 2030 zakłada dobrowolne włączanie się innych podmiotów w jej realizację i stanowi podstawę do budowania wielorakich partnerstw. Uzupełnieniem Strategii Lublin 2030 w poszczególnych obszarach będą miejskie strategie i programy sektorowe, w których powinny się znaleźć bardziej szczegółowe ustalenia odnoszące się do działania urzędu, także w odniesieniu do ich rutynowych zadań, wynikających z ustawowych i regulaminowych obowiązków.

Konfiguracja Strategii Lublin 2030

Układ dokumentu Strategii Lublin 2030 ma rozgałęzioną strukturę. Jej rdzeń tworzy 5 głównych obszarów determinujących rozwój Lublina, stanowiących syntezę wyjściowego układu 12 obszarów strategicznych, według którego prowadzone były prace nad Strategią Lublin 2030. Obszary rozwojowe rozgałęziają się na cele, cele na działania, a te na zadania i projekty. Każdy cel wraz ze swoimi podpunktami ma przypisane miejsce w danym obszarze i rozgałęzieniu Strategii. Jednocześnie, Strategia nie narzuca hierarchii celów i działań, lecz zachęca, aby czytać ją nie tylko wzdłuż gałęzi, ale także w poprzek, podążając wieloma różnymi szlakami, istotnymi dla interesariuszy – adresatów dokumentu. Dlatego też celom towarzyszą zalecenia i synergie, sugerujące możliwe połączenia i relacje poziome pomiędzy celami. Komplementarną perspektywę dla obszarów strategicznych tworzy układ 4 celów horyzontalnych, uzupełniających dotychczas wskazane cele i zadania o priorytety wynikające z trendów i wyzwań odczuwalnych w wielu obszarach funkcjonowania miast. Cele horyzontalne powinny stanowić drogowskaz podczas realizacji różnych celów i zadań wskazanych w pięciu obszarach rozwojowych Strategii Lublin 2030. Strategia zachęca do realizowania jej celów na dowolną liczbę sposobów. Listy działań, zadań i projektów nie są zamknięte i można je wzbogacać o nowe propozycje, jeśli docelowo wpłyną one na realizację celów. Ostateczna struktura projektów i programów realizujących Strategię Lublin 2030 nie musi być lustrzanym odbiciem struktury jej tekstu – tak jak korona drzewa nie jest odbiciem jego systemu korzeniowego.

Adresaci Strategii Lublin 2030

Strategia Lublin 2030 jest przede wszystkim zapisem wypracowanej przez mieszkańców i władze Lublina wizji przyszłości miasta. Wynikające z niej zamierzenia i zadania są punktem odniesienia i drogowskazem dla struktur organizacyjnych administracji samorządowej, a także dla instytucji zarządzających programami wsparcia (szczególnie unijnego, krajowego lub regionalnego). Ma ona więc na celu wyznaczenie obszarów zgodności polityki rozwoju Lublina z założeniami tych programów. Ponadto, w myśl znowelizowanej pod koniec 2020 roku Ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju, wprowadzającej wiele zmian w obszarze planowania strategicznego dla jednostek samorządu terytorialnego, strategia rozwoju gminy traktowana jest jako podstawowy i najważniejszy (obok studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy) dokument na poziomie lokalnym, tworzący wytyczne dla dokumentów wdrożeniowych i planowania przestrzennego. Jednocześnie, strategia stanowi także ofertę współpracy samorządu skierowaną do wszystkich instytucji i podmiotów (gospodarczych, naukowych, branżowych, społecznych, kulturalnych i innych) uznających jej cele za wspólne. Strategia może być też inspiracją dla ich własnych planów i inicjatyw, gwarantując przychyłność samorządu dla zgodnych z nią działań. Dla mieszkańców miasta Strategia Lublin 2030 stanowi informację o zamierzonych zmianach oraz deklarację starań ich realizacji. Każdy czytelnik dokumentu powinien zatem znaleźć w nim perspektywę rozwoju Lublina.

Strategia Lublin 2030 w nowych ramach planowania strategicznego

dr Piotr Maleszyk

Strategia Lublin 2030 w nowych ramach planowania strategicznego w polskich miastach

Nowe zasady planowania strategicznego w jednostkach samorządu terytorialnego zostały określone Ustawą z dnia 15 lipca 2020 r. o zmianie ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju oraz niektórych innych ustaw, która weszła w życie 13 listopada 2020 r. Zmiany legislacyjne istotnie wpłynęły na wymagania w zakresie procesu tworzenia i zawartości strategii rozwoju: po raz pierwszy w ustawodawstwie krajowym wprowadzono jednoznaczną podstawę prawną dla strategii rozwoju gminy, która stała się podstawowym i najważniejszym dokumentem samorządu lokalnego, kierującym wytyczne zarówno dla dokumentów wdrożeniowych, jak i planowania przestrzennego. Integracja rozwoju w wymiarze społecznym, gospodarczym i przestrzennym oraz określenie ram partycypacji mieszkańców i innych interesariuszy stwarzają szansę na budowę lepszych strategii rozwoju i poprawę ich wdrażania, a w konsekwencji - na bardziej zrównoważony rozwój miast. Nowe regulacje powinny również zwiększyć spójność planowania strategicznego na różnych poziomach terytorialnych. Strategia Lublin 2030 jest jednym z pierwszych dokumentów strategicznych polskich miast opracowanych w nowych ramach planowania strategicznego.

Architektura partycypacyjnego procesu tworzenia Strategii Lublin 2030 została określona we wrześniu 2018 r. - na długo przed przyjęciem Ustawy. W lutym 2019 r. koncepcja tworzenia Strategii Lublin 2030 została doceniona w konkursie „Human Smart Cities. Inteligentne miasta współtworzone przez mieszkańców”, zorganizowanym przez Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej. W tym samym roku rozpoczęła się pierwsza faza działań badawczych i partycypacyjnych, podczas której społeczność miasta formułowała wizję przyszłości Lublina. Na tym etapie priorytetem było uzyskanie opinii jak najliczniejszego grona mieszkańców i osób w różny sposób związanych z Lublinem, przy pełnym odzwierciedleniu poglądów osób w różnym wieku, pełniących różne role zawodowe i społeczne. Pomimo trwającej pandemii, wykorzystanie różnych technik badawczych i partycypacyjnych zapewniło możliwość współtworzenia przyszłości Lublina wszystkim osobom mieszkającym i związanym z Lublinem - zarówno tym najbardziej aktywnym, mającym doświadczenie udziału w różnych formach partycypacji, jak i reprezentantom „milczącej większości” mieszkańców i interesariuszy, nieangażujących się czynnie w sprawy miasta, czy wreszcie mieszkańcom zagrożonym marginalizacją i wykluczeniem. Materialnym efektem tych działań był cykl raportów z badań społecznych, składający się (wraz z innymi opracowaniami) na diagnozę społeczną, gospodarczą i przestrzenną Lublina.

W lutym 2021 r. Rada Miasta Lublin przyjęła uchwałę w sprawie przystąpienia do sporządzenia projektu Strategii Rozwoju Gminy Lublin na lata 2021-2030 oraz określenia szczegółowego trybu i harmonogramu opracowania projektu strategii, w tym trybu konsultacji. Zasady dalszej pracy nad Strategią Lublin 2030 nie tylko spełniły, ale także dalece przekroczyły wymagania względem procedury konsultacji społecznej określone w Ustawie. Szczególną uwagę należy zwrócić na fakt, że konsultacjom podlegał nie tylko sam dokument Strategii Lublin 2030, ale również sformułowane wcześniej przez Tematyczne Grupy Robocze kierunki rozwoju Lublina - stanowiące założenia do projektu Strategii. Długa lista podmiotów zapraszanych i biorących udział w konsultacjach oraz techniki partycypacji również stanowią dobrą praktykę w tworzeniu strategii rozwoju zgodnej z nowymi ramami planowania strategicznego.

Struktura Strategii Lublin 2030 odzwierciedla nowe zapisy Ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju. Pierwszą częścią dokumentu są wnioski z diagnozy sytuacji społecznej, gospodarczej i przestrzennej. Każda z nich obejmuje (w różnych proporcjach i konfiguracji) perspektywę mieszkańców opracowaną na podstawie badań społecznych i działań partycypacyjnych, syntetyczny przegląd trendów identyfikowanych w krajowych, europejskich i globalnych strategiach rozwoju, benchmarking ukazujący pozycję Lublina na tle grupy miast wojewódzkich w Polsce, diagnozy zawarte w raporcie podsumowującym prace Tematycznych Grup Roboczych oraz diagnozy zawarte w dokumentach samorządowych i analizach zleconych.

Kolejna, główna część dokumentu obejmuje 5 obszarów strategicznych, które rozgałęziają się na 18 celów głównych. Każdemu z tych celów nadano logiczną i czytelną strukturę. Najpierw w opisowy sposób umotywowano priorytetowe znaczenie realizacji każdego celu dla rozwoju miasta oraz zaprezentowano pożądaną wizję przyszłości - wizję sformułowaną przez mieszkańców i ekspertów w procesie tworzenia Strategii Lublin 2030, która powinna zostać osiągnięta dzięki realizacji wskazanego celu. Następnie każdy z celów głównych został rozpisany na cele szczegółowe wraz z listą kluczowych zadań i projektów. Listę tę należy traktować nie jako zamknięty katalog, ale raczej jako punkt wyjścia do realizacji celów Strategii i zaproszenie do uzupełniania o nowe propozycje - które

realizują sformułowane cele. Cele główne i szczegółowe odzwierciedlają wymagane Ustawą cele i kierunki działań, natomiast na wymagane Ustawą oczekiwane rezultaty planowanych działań (w tym w wymiarze przestrzennym) składają się zarówno zadania i projekty kluczowe wraz z częścią poświęconą ocenie realizowanego celu, jak i sformułowana w sposób opisowy pożądana wizja przyszłości Lublina. Podobnie jak w Strategii Lublin 2020, celom i zadaniom towarzyszą zalecenia i synergie, które mają wprowadzić niemierzalny, „miękki” charakter, jednak stanowią ważny kontekst i kierunkują realizację celu oraz sugerują połączenia poziome między różnymi celami. Strukturę każdego celu dopełnia część poświęcona ocenie jego realizacji przez monitorowanie realizacji zadań i projektów kluczowych, analizę kluczowych i pomocniczych ilościowych wskaźników i mierników, badania społeczne czy ewaluację ekspertów.

Nowoczesna polityka rozwoju wymaga terytorialnego i zintegrowanego podejścia, co znalazło odzwierciedlenie w kolejnych częściach Strategii Lublin 2030. Najpierw sformułowano cele horyzontalne, które dopełniają cele i zadania wskazane w pięciu obszarach rozwojowych o przekrojowe priorytety wynikające z trendów i wyzwań odczuwalnych w wielu obszarach funkcjonowania miasta. Cztery cele horyzontalne powinny stanowić drogowskaz podczas realizacji różnych celów i zadań wskazanych w pięciu obszarach rozwojowych Strategii Lublin 2030. Wyrazem terytorialnego podejścia do planowania rozwoju jest kolejna część Strategii Lublin 2030, eksponująca przestrzenny wymiar wielu zjawisk społeczno-ekonomicznych. Na tę część dokumentu złożyły się, określone w Ustawie: model struktury funkcjonalno-przestrzennej gminy, ustalenia i rekomendacje w zakresie kształtowania i prowadzenia polityki przestrzennej w gminie, obszary strategicznej interwencji określone w strategii rozwoju województwa oraz obszary strategicznej interwencji kluczowe dla gminy.

Kolejna część Strategii Lublin 2030 przybliży system realizacji strategii i zawiera wytyczne do sporządzania dokumentów wykonawczych, system monitorowania i ewaluacji oraz ramy finansowe i źródła finansowania. Natomiast w ostatniej części wykazano spójność celów Strategii Lublin 2030 z celami aktualnie obowiązującej Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego, jak i z zapisami Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju.

Wnioski z diagnoz

dr Piotr Maleszyk, Magdalena Opoka,
Mateusz Stępnik, Dorota Wolińska

Diagnoza społeczna

Co złożyło się na diagnozę społeczną Lublina?

Prezentowana część Strategii Lublin 2030 stanowi syntezę wyników i wniosków z kompleksowej diagnozy społecznej Lublina. Ze względu na rozległość tematyki i stosowaniu uzupełniających się podejść badawczych, pełną diagnozę społeczną tworzy wiele opracowań tworzących trzy filary.

Pierwszy – kluczowy dla partycypacyjnego charakteru procesu tworzenia Strategii Lublin 2030 – stanowiły rozbudowane badania społeczne i działania partycypacyjne, które pozwoliły na włączenie w proces diagnozy i formułowania priorytetów rozwojowych zarówno szerokiego grona mieszkańców Lublina, jak również osób nie mieszkających w Lublinie, jednak w różny sposób powiązanych z miastem. W tym przypadku strategią badawczą charakteryzowała triangulacja źródeł i metod badawczych – założeniem było wykorzystanie różnych, uzupełniających się metod badawczych i technik partycypacyjnych oraz dotarcie do członków zróżnicowanych grup społecznych i środowisk. Działania te umożliwiły zgromadzenie ponad 13 tysięcy opinii mieszkańców. Pełne analizy tych opinii zawarto w następujących raportach:

- [1] *Diagnoza Lublin 2030. Raport z badań jakościowych i działań partycypacyjnych*, opracowany przez dr Joannę Bielecką-Prus, który podsumowuje wyniki zarówno 123 wywiadów indywidualnych (IDI) oraz 11 wywiadów grupowych (FGI) realizowanych w 2020 r. z przedstawicielami różnorodnych grup społecznych w różnym wieku, pełniących różne role społeczne i zawodowe*, a także ustalenia 40 spotkań z mieszkańcami (otwartych spotkań tematycznych lub wywiadów ulicznych).
- [2] *Diagnoza Lublin 2030. Raport z badań ankietowych*, opracowany na podstawie reprezentatywnego** badania ankietowego zrealizowanego jesienią 2020 r. techniką *mix-mode* na próbie 1 053 mieszkańców Lublina.
- [3] *Wymyślmy Wspólnie Lublin 2030. Wnioski z jakościowej analizy materiałów zebranych podczas punktów mobilnych*, opracowany przez Dr Aleksandrę Kołtun, podsumowuje rozmowy z 677 mieszkańcami na przełomie 2019 i 2020 r., przeprowadzane przez Lubelską Grupę Badawczą w 15 punktach mobilnych.
- [4] Cykl raportów *Opinie mieszkańców Lublina o swoim mieście* opracowanych w latach 2016 – 2019 przez prof. dr hab. Pawła Rydzewskiego na podstawie corocznych badań ankietowych realizowanych techniką PAPI w Biurach Obsługi Mieszkańców na reprezentatywnych próbach mieszkańców Lublina***.
- [5] Trzy raporty z badań internetowych realizowanych podczas głosowania na Budżet Obywatelski (edycje BO 2019 i BO 2020). Raport pt. *Czego potrzebuje Lublin? Raport z badania jakości życia w dzielnicach Lublina* [5a] został opracowany przez dr Piotra Maleszyka na podstawie odpowiedzi 5 753 mieszkańców głosujących na BO 2019. Dwa kolejne: *Wymyślmy wspólnie Lublin 2030. Raport z analiz pytań otwartych ankiety internetowej* [5b] oraz *Wymyślmy wspólnie Lublin 2030. Raport z ankietowego badania warunków życia w dzielnicach* [5c], opracowane przez dr Piotra Maleszyka i Mateusza Stępniaaka, prezentują wyniki analiz opinii i ocen blisko 3 tys. respondentów.

Drugi filar diagnozy społecznej stanowią ustalenia zespołów eksperckich oraz analizy zawarte w dokumentach samorządowych. Na wykorzystane opracowania złożyły się: diagnoza zawarta w *Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych Miasta Lublin 2021-2030* [6], wnioski z diagnoz zawartych w *Raporcie Końcowym z prac Tematycznych Grup Roboczych* [7], *Raport o stanie miasta Lublin za 2020 r.* [8] oraz cykliczne raporty *Jak rozwija się Lublin?* monitorujące realizację Strategii Lublin 2020 [9]. Wszystkie wskazane opracowania są dostępne na stronach internetowych Urzędu Miasta Lublin.

Trzecim, uzupełniającym filarem diagnozy są: syntetyczny przegląd trendów w zakresie rozwoju społecznego identyfikowanych w europejskich i krajowych dokumentach strategicznych, *Foresight Lublin 2050* oraz benchmarking ukazujący pozycję Lublina na tle grupy miast wojewódzkich w Polsce.

Dzięki łączeniu różnych opracowań i podejść badawczych, diagnoza społeczna łączy subiektywne ujęcie jakości życia w mieście – dominujące w badaniach społecznych, z ujęciem obiektywnym – bazującym na kompleksowej analizie mierników i wskaźników rozwoju społecznego. Takie zintegrowane podejście do pomiaru rozwoju społecznego i jakości życia odzwierciedla współczesne podejście Komisji Europejskiej i Eurostatu czy OECD. Tym samym proces diagnozy uwzględnia zarówno perspektywę i potrzeby szerokiego grona mieszkańców i interesariuszy miasta, jak i opinie ekspertów dysponujących fachową wiedzą o możliwościach realizacji różnych postulatów.

* T.j.: dzieci, młodzież szkół średnich, studenci, dorośli w różnym wieku – mający dzieci i bezdzietni, seniorzy, przedsiębiorcy z firm różnych segmentów gospodarki, cudzoziemcy (zarówno studenci, jak i osoby pracujące), emigranci z Lublina, migranci powrotni, osoby z niepełnosprawnościami, osoby zagrożone wykluczeniem społecznym, mieszkańcy gmin w pobliżu Lublina, a w niektórych przypadkach – także członkowie organizacji współpracujących z wyżej wymienionymi grupami.

** operat adresowo-mieszkalniowy.

*** W diagnozie preferowano wyniki badania zrealizowanego w 2018 r. na zwiększonej próbie 1 100 mieszkańców. Badania realizowano na próbach kwotowych reprezentatywnych pod względem płci, statusu na rynku pracy i miejsca zamieszkania.

Diagnoza Lublina - perspektywa mieszkańców

W tej części zaprezentowane zostaną najważniejsze ustalenia z badań społecznych i działań partycypacyjnych. Warto podkreślić, że obejmują one różne aspekty składające się na niezwykle pojemną kategorię jakości życia w mieście. Opinie mieszkańców odnosiły się więc nie tylko do zagadnień rozwoju społecznego, ale także innych wymiarów rozwoju: gospodarczego, środowiskowego, infrastruktury i ładu przestrzennego. Zostały one jednak potraktowane łącznie, co z jednej strony wynika z przyjęcia zintegrowanego podejścia do rozwoju miasta, a z drugiej pozwala na gradację mocnych i słabych stron miasta w oczach mieszkańców. Natomiast wnioski z diagnoz gospodarczych i przestrzennych poszerzają i pogłębiają najważniejsze ustalenia zaprezentowane w tej części.

Mocne strony Lublina

Mieszkańcy biorący udział w badaniach i działaniach partycypacyjnych, niezależnie od wieku czy statusu społecznego, w zdecydowanej większości pozytywnie ocenili Lublin jako miejsce do życia, identyfikując się z miastem i deklarując poczucie dumy z bycia lublinianką/lublinianinem [1-5].

Badania ankietowe [2,4,5a,5c] dowodzą, że czterech na pięciu badanych poleciłoby znajomemu zamieszkanie w swojej dzielnicy [5a, 5c], a ponad 80% respondentów uznało, że miasto w ostatnich latach zmieniło się na lepsze [2]. Wysoki poziom zadowolenia (od 65 do ponad 90% ocen pozytywnych) dotyczy większości aspektów życia w mieście poddawanych ocenie: bezpieczeństwa, poziomu kształcenia dzieci, infrastruktury dla sportu i rekreacji, troski o czystość miasta, oferty kulturalnej i działalności instytucji kultury, komunikacji publicznej czy poruszania się po mieście pieszo i rowerem. Warto dodać, że w zakresie każdego z powyższych obszarów mieszkańcy zauważają również zmianę na lepsze w ciągu ostatnich lat, natomiast odsetek osób wyrażających przeciwne zdanie (tj. wskazujący na niewielką lub zdecydowaną zmianę na gorsze) przyjmuje wielkości jednocyfrowe, najczęściej w przedziale od 2 do 5%. Większość ankietowanych osób (60-80%) jest zadowolona z terenów zieleni, jakości wody pitnej czy systemu segregacji odpadów. Przeważająca grupa badanych (65-90%) pozytywnie oceniła inwestycje drogowe w mieście i skomunikowanie Lublina z innymi miastami, a także docenia poprawę estetyki przestrzeni [2,4].

Mieszkańcy generalnie dobrze oceniają warunki życia w najbliższym otoczeniu swojego miejsca zamieszkania: mediana (tj. wartość środkowa) ocen była wyższa niż 4 (w skali 1-7) dla 16 na 18 ocenianych aspektów, a najwyższe wyniki (mediana powyżej 5) dotyczyły łatwości robienia codziennych zakupów, łatwości dojazdu samochodem oraz komunikacją miejską, terenów zielonych i rekreacyjnych oraz bezpieczeństwa [5c].

Warto dodać, że mieszkańcy najczęściej dobrze oceniali swoją sytuację mieszkaniową i finansową [2,4], choć w tym ostatnim przypadku oceny formułowali w okresie, gdy pandemia nie doprowadziła jeszcze do pogorszenia koniunktury gospodarczej.

Znacznie bogatszych informacji, pogłębiających postrzeganie Lublina przez mieszkańców, dostarczają analizy oparte przede wszystkim na jakościowych metodach badawczych [1,3,5b]. Wśród mocnych stron Lublina największy akcent, został położony na aspekty związane z wielkością miasta, atmosferą, spokojem, wygodą przemierzania się i przyjaznością. Uwagę mieszkańców ogniskuje również samo Stare Miasto, które okazuje się być bardzo ważnym punktem tkanki miejskiej – jako punkt charakterystyczny, rekreacyjny oraz tożsamościowy.

Atmosfera, rozumiana jako mocna strona, to połączenie spokoju z jednoczesną energią i żywotnością miasta, czymś wynikającym z aktywności młodych osób oraz osób związanych z kulturą. W ocenie badanych to właśnie ona odróżnia Lublin od innych dużych miast w Polsce: jest połączeniem wielkomiejskości ze swojskością i regionalnością, tradycji z nowoczesnością doświadczania niepowtarzalnego klimatu Polski Wschodniej. Istotni są tu również sami mieszkańcy, którzy swoim stylem życia wytwarzają atmosferę otwartości, życzliwości oraz serdeczności sąsiedzkiej, głównie poprzez uprzejme relacje międzyludzkie. Badani zwracali uwagę zarówno na dynamizm, wigor i aktywność mieszkańców, jak i ich gościnność i tolerancję. Podkreślali także wielokulturowość Lublina rozumianą jako łatwość nawiązywania kontaktów z osobami innych narodowości.

Aspektem ściśle połączonym z atmosferą jest spokój i brak pośpiechu w mieście, bliski ideom „*slow living*” i „*slow city*”. Pisząc o spokoju podkreślana jest równowaga pomiędzy wielkością i rozwojem miasta, a ciągle odczuwalnymi nieśpiesznością, bezpieczeństwem i intymnością. Ten spokój, wyjątkowy według osób badanych, określany jest również mianem kameralności, luzu, ciszy, przytulności, związanych z brakiem wielkomiejskiego zgiełku i pośpiechu. Na tym tle mocną stroną jest także wielkość miasta. Lublin jest postrzegany jako miasto zwarte, którego kompaktowość zapewnia łatwość poruszania się, budowania gęstej sieci relacji i kumulację kapitału społecznego.

Za atut Lublina uznano również przemianę, jaka nastąpiła w przeciągu ostatnich 10 lat. Mieszkańcy doceniają poprawę infrastruktury drogowej, skomunikowanie miasta z Warszawą czy obecność lotniska. Zwracają uwagę na rozbudowę Lublina, rewitalizację Placu Litewskiego czy Ogrodu Saskiego, tworzenie nowych przestrzeni rekreacyjnych, poprawę komunikacji miejskiej, sytuacji gospodarczej, wizerunku miasta czy rozwój infrastruktury

sportowej. Podkreślają także samą dynamikę dziejących się zmian.

Mieszkańcy wskazują na poprawę jakości życia w mieście, jak zagospodarowanie wąwozów i stworzenie z nich atrakcyjnych przestrzeni rekreacyjnych, rozpoczęcie rewitalizacji doliny Bystrzycy, tworzenie łąk kwietnych czy niekoszenie trawników. W stosunku do zieleni można jednak zauważyć pewną ambiwalentność. Z jednej strony dostępne tereny zielone w przestrzeni miejskiej są traktowane jako ważny atut Lublina, wyróżniający go na tle innych miast. Z drugiej, artykułowana jest potrzeba zwiększenia ilości terenów zielonych oraz troski o istniejącą zieleń - wśród badanych widoczna jest obawa związana z kurczeniem się terenów zielonych i wycinaniem drzew w przestrzeni miejskiej.

Jako mocną stroną Lublina badani wskazywali również kulturę (jej bogatą ofertę i jakość), wydarzenia, imprezy studenckie i festiwale organizowane w mieście oraz działalność domów kultury. Festiwale są traktowane jako coś nie tylko wyjątkowego, ale również nadającego miastu magii, klimatu, poczucia „dziania się”. Są tym, co przyciąga tu ludzi z różnych zakątków nie tylko Polski, ale i świata, zarówno w roli artystów, jak i turystów.

Idąc dalej - zwracano również uwagę na obecność młodych i aktywnych ludzi w mieście. Badani mieszkańcy w swoich wypowiedziach dostrzegali potencjał akademicki i edukacyjny miasta, a Lublin widziany był jako centrum edukacyjne regionu - dzięki ilości uczelni, obecności studentów oraz samej ofercie edukacyjnej.

Wśród pozostałych, istotnych aspektów pozytywnie wpływających na jakość życia w mieście, mieszkańcy wymieniali dobrą ofertę usługową blisko miejsca zamieszkania, bezpieczeństwo, czystość i brak zanieczyszczającego powietrze przemysłu (zwłaszcza na tle innych miast), czy estetykę miasta - jego atrakcyjność wizualną, zrewitalizowaną ciekawą architekturę. Badani zauważali ciekawą topografię miasta - położenie wśród wąwozów i wzgórz. Sama lokalizacja geopolityczna zostaje uznana jako źródło autentyczności miasta, a położenie we wschodniej części Europy umożliwia Lublinowi funkcjonowanie jako „Brama na Wschód”. Zaś na poziomie regionalnym, zwracano uwagę na walory turystyczne Lublina oraz jego okolic (Nałęczów, Kazimierz Dolny, Roztocze).

Słabe strony Lublina

Mieszkanie w Lublinie, jak w każdym mieście, ma także swoje wady. Niektóre z nich można wiązać ze zjawiskami typowymi dla obszarów silnie zurbanizowanych, inne należy postrzegać w kontekście ogólnokrajowych zmian społecznych i gospodarczych, jednak każda z tych kwestii stanowi przesłankę intensyfikacji działań władz samorządowych.

Badania ankietowe ukazały, że przewaga ocen negatywnych nad pozytywnymi dotyczy trzech kategorii warunków życia w mieście. Po pierwsze, respondenci wyrażali największe niezadowolenie z możliwości znalezienia zatrudnienia i wielkości uzyskiwanych dochodów z pracy. Choć w ostatnich latach można zauważyć poprawę, to negatywne oceny (tj. odpowiedzi „raczej źle” lub „bardzo źle”) perspektyw zawodowych wyraża wciąż od 40% do 50% respondentów. Zastanawiający jest przy tym fakt, że rynek pracy gorzej oceniają osoby po 50 roku życia, tj. charakteryzujące się najbardziej ustabilizowaną sytuacją zawodową lub otrzymujące świadczenia emerytalne lub rentowe, natomiast młodzież i osoby w średnim wieku dwukrotnie częściej pozytywnie oceniają Lublin pod względem możliwości znalezienia pracy i wielkości dochodów. Niewiele mniej ocen negatywnych dotyczy dostępności usług medycznych (40%) [2,4], na którą samorząd miasta ma bardzo ograniczone możliwości oddziaływania. Trzecim krytycznie ocenianym aspektem jest poruszanie się po mieście samochodem, przy czym przed pandemią negatywne oceny w tym zakresie formułował co drugi ankietowany w Biurze Obsługi Mieszkańca (BOM) wiosną 2019 r. [4], natomiast jesienią 2020 r., w okresie niskiego natężenia ruchu w następstwie pandemii - co piąty mieszkaniec Lublina [5].

Pozostałe aspekty warunków życia w Lublinie są w większości oceniane pozytywnie, jednak kilka z nich charakteryzuje się relatywnie dużym odsetkiem negatywnych opinii. Taka sytuacja dotyczy przede wszystkim dostępności mieszkań (30% ocen negatywnych) oraz dostępności przestrzeni dla osób z niepełnosprawnościami (27%) [2]. Spośród pozostałych aspektów, relatywnie duży odsetek mieszkańców (20-25%) negatywnie ocenia czystość powietrza i poziom hałasu w miejscu zamieszkania [2,4], przy czym ankiety internetowe [5], jak również inne analizy miejskie (np. mapa akustyczna Lublina) potwierdzają silne zróżnicowanie przestrzenne tych zjawisk.

Bardziej pogłębiony obraz słabych stron i braków Lublina zarysowują badania jakościowe [1,3,5b]. Podczas wywiadów wielu badanych miało problem z wyznaczeniem słabych stron miasta [1]. Nieco częściej kwestię słabych stron poruszono w trakcie konsultacji społecznych prowadzonych w dzielnicach [3], a w ankiecie internetowej [5b] poruszono wątek braków, jakie respondenci zauważają w mieście. Generalnie wątki obecne w wymienionych raportach okazują się jednak podobne.

Najczęściej wskazywanym minusem Lublina była sytuacja na rynku pracy. Badani wskazywali na niedostateczną liczbę atrakcyjnych ofert pracy (zwłaszcza dla ludzi młodych) oraz niskie płace i brak możliwości rozwoju zawodowego, łącząc tę sytuację z emigracją młodych osób w Lublinie. Młodszy badani często zwracali uwagę również na niekorzystną relację płac i związanej z tym zdolności kredytowej, do cen mieszkań.

Drugi obszar, w obrębie którego mieszkańcy formułowali wiele krytycznych uwag, dotyczył zagospodarowania przestrzennego miasta. Mieszkańcy wskazywali na zbyt gęstą zabudowę na nowych osiedlach, zagęszczanie zabudowy i obecność sklepów wielkopowierzchniowych w centrum miasta czy powstawanie grodzonych osiedli. W ich opinii część powstających budynków nie pasuje do otoczenia, a za szybką rozbudowę miasta nie nadąża rozbudowa infrastruktury. Bardzo często wyrażano niepokój dotyczący zmniejszającej się powierzchni terenów zielonych i niedostateczną ilość zieleni w centrum miasta. Wskazywali również na konkretne obszary wymagające odnowy – najczęściej na dotychczasowy dworzec PKS, okolice dworca PKP oraz obszar Zalewu Zemborzyckiego.

Pytani o słabe strony życia w mieście, badani wskazywali także na infrastrukturę, która wciąż wymaga licznych przemian i remontów. Uwagi dotyczyły infrastruktury drogowej, rowerowej, chodnikowej, parkingowej, dworcowej. Narzekano także na zmniejszenie częstotliwości kursów komunikacji miejskiej oraz zakorkowanie centrum miasta.

Pozostałe, rzadziej wskazywane problemy lub niepokoje dotyczyły smogu, braku miejsc do sportu i rekreacji w niektórych dzielnicach bardziej oddalonych od centrum, słabej promocji miasta, małej liczby lotów z lotniska czy niskiej pozycji lubelskich uczelni w rankingach krajowych.

Rozwój społeczny Lublina – stan i perspektywy

Kontekst współczesnych koncepcji i trendów

Rozwój społeczny jest jednym z trzech filarów zrównoważonego rozwoju miast, obok rozwoju gospodarczego i środowiskowego. To właśnie rozwojowi społecznemu dedykowana jest większość celów zrównoważonego rozwoju uchwalonej przez ONZ Agendy 2030, takich jak wyeliminowanie ubóstwa i głodu, dobre zdrowie, jakość życia, godna praca czy ograniczenie nierówności. Szczególna rola miast w osiągnięciu celów zrównoważonego rozwoju znalazła odzwierciedlenie w sformułowaniu celu 11 Agendy: zrównoważone miasta i społeczności, który postuluje uczynienie miast i osiedli ludzkich bezpiecznymi, stabilnymi, zrównoważonymi oraz sprzyjającymi włączeniu społecznemu. Zadania realizujące ten cel powinny być ukierunkowane na zapewnienie wysokiej dostępności mieszkań i podstawowych usług, przystępnych cenowo i zrównoważonych systemów transportu, bezpieczeństwa, jak również poprawy w zakresie włączenia społecznego i partycypacji, ochrony dziedzictwa kulturowego. Sposób realizacji tych zadań powinien uwzględniać równość płci i potrzeby grup szczególnie wrażliwych. Należy również zwrócić uwagę, że zarówno Agenda 2030, jak i związana z celem 11 Nowa Agenda Miejska ONZ – Habitat III, zwracają uwagę na potrzebę

zintegrowanego podejścia do rozwoju miast – czyli integrowania rozwoju społecznego, gospodarczego i środowiskowego, z uwzględnieniem aspektów przestrzennych.

Potrzeba realizacji celów globalnej Agendy 2030 przez miasta została podkreślona także w Agendzie Miejskiej dla UE, w tym zaakceptowanej w 2020 r. Nowej Karcie Lipskiej. Zakres unijnej agendy uwzględnia tworzenie partnerstw w takich obszarach rozwoju społecznego, jak: mieszkalnictwo, ubóstwo miejskie, włączanie migrantów i uchodźców, bezpieczne przestrzenie publiczne, kultura i dziedzictwo kulturowe. Warto wskazać także na społeczne konsekwencje transformacji cyfrowej i wpływ zmian technologicznych na miejsca pracy i umiejętności oraz mobilność na obszarach miejskich.

Nowa Karta Lipska podkreśla, że jednym z trzech wymiarów miast europejskich powinno być miasto sprawiedliwe – zapewniające równy dostęp dla wszystkich mieszkańców (niezależnie od płci, statusu społeczno-ekonomicznego czy wieku) do edukacji, usług społecznych, opieki zdrowotnej, kultury czy innych podstawowych usług publicznych. Elementem tej wizji są także dostępne cenowo i bezpieczne zasoby mieszkaniowe oraz zrównoważone pod względem społecznym, różnorodne i bezpieczne dzielnice. Zapewnianie i podwyższanie jakości życia powinno być realizowane na trzech poziomach przestrzennych: dzielnicy, miasta i obszaru funkcjonalnego.

Wiele z powyższych zagadnień i wyzwań zostało zidentyfikowanych w istniejących i przygotowywanych krajowych dokumentach strategicznych. W strategiach krajowych można jednak zwrócić uwagę na kwestie szczególnie aktualne w polskich realiach. Strategia Odpowiedzialnego Rozwoju czy przygotowywana Krajowa Polityka Miejska 2030 zwracają szczególną uwagę na skutki depopulacji i rosnącą grupę osób w podeszłym wieku. Warto zwrócić uwagę, że demografia i przepływy ludności stanowiły także jedną z dwóch kluczowych osi (obok adaptacji do postępu technologicznego) w analizie długookresowych scenariuszy rozwoju Lublina zrealizowanej w projekcie *Foresight Lublin 2050*.

Obok tej zdecydowanie priorytetowej kwestii społecznej, w krajowych dokumentach strategicznych oraz politykach publicznych dużą wagę przywiązuje się do sytuacji rodzin, opieki nad dziećmi i godzenia obowiązków zawodowych i rodzinnych, rozwoju umiejętności i kształcenia przez całe życie, rozwiązywaniu sytuacji kryzysowych w rodzinach (w tym przeciwdziałaniu przemocy), sytuacji osób z niepełnosprawnościami czy barierom integracji społecznej, partycypacji społecznej, a w odniesieniu do obszarów zurbanizowanych – skutkom (także społecznym) suburbanizacji.

Benchmarking miast

Zaprezentowane trendy rozwojowe oraz przegląd metodologii pomiaru rozwoju społecznego i jakości życia wykorzystywanych przez Eurostat, OECD i GUS, stanowiły punkt odniesienia w wyborze 18 wskaźników rozwoju społecznego Lublina. Na potrzeby diagnozy założono, że analiza powinna mieć charakter porównawczy i ukazać pozycję Lublina na tle wszystkich miast wojewódzkich, co oznacza potrzebę skorzystania z porównywalnych danych pochodzących ze źródeł statystyki publicznej.

Syntetyczną charakterystykę pozycji Lublina na tle miast wojewódzkich w Polsce w zakresie rozwoju społecznego prezentują rysunki 1a i 1b (tzw. wykresy ramka-wąsy). Poziom 100% w przypadku każdego wskaźnika stanowi medianę (tj. wartość środkową) dla 18 miast wojewódzkich, pole ramki obejmuje połowę miast o relatywnie niewielkich odchyleniach od mediany (t.j. między 1 a 3 kwartylem), wąsy – odległości do miast o najwyższych i najniższych wartościach wskaźnika, a kropka – pozycję Lublina. Pierwszy wykres obejmuje 8 wskaźników, których niskie wartości są generalnie uznawane za bardziej korzystne z punktu widzenia rozwoju społecznego lub też wysoki poziom oznacza potrzebę wzmoczonej interwencji władz publicznych. Drugi wykres obejmuje 10 statystyk, w przypadku których bardziej pożądane są wysokie wyniki.

Ogólnie ujmując, Lublin charakteryzuje się ponadprzeciętnym poziomem rozwoju społecznego na tle miast wojewódzkich w Polsce. Miasto pozostaje jednym z liderów w zakresie służby zdrowia (2. wynik w Polsce pod względem liczby lekarzy na 10 tys. ludności, 3. pod względem liczby łóżek w szpitalach i 8. pod względem dostępności przychodni) oraz bezpieczeństwa (17. miejsce pod względem liczby przestępstw przy 6. pozycji w zakresie wykrywalności sprawców). Dobre wyniki (tj. poniżej mediany na wykresie górnym i powyżej mediany na wykresie dolnym) dotyczą skali ubóstwa (relatywnie niskie wydatki na pomoc społeczną per capita) i nierówności dochodowych (niski współczynnik Giniego). Ponadto, Lublin charakteryzuje się wysokim kapitałem ludzkim i społecznym (wysoki odsetek osób z wyższym wykształceniem¹ i duża liczba organizacji pozarządowych), relatywnie dobrą dostępnością opieki w żłobkach,

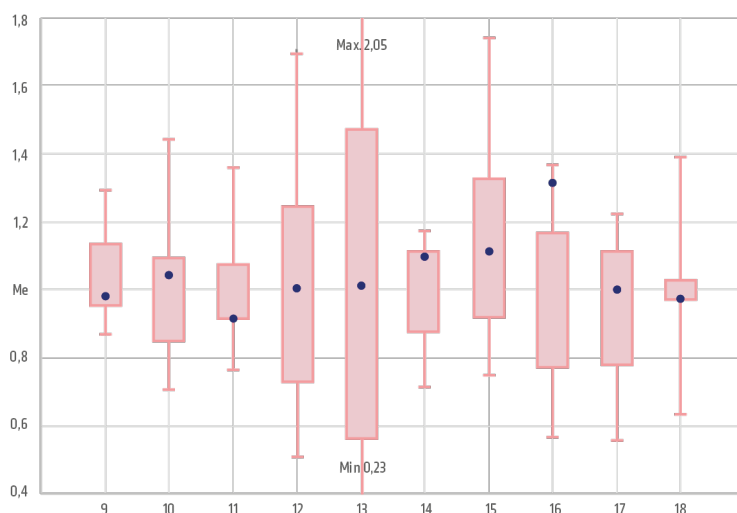
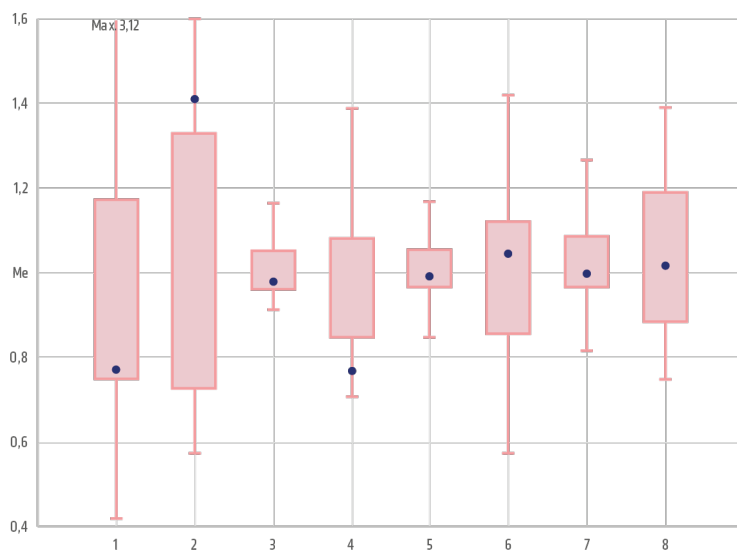
a także młodą na tle miast strukturą wiekową mieszkańców. Pełnienie roli wiodącego ośrodka akademickiego Polski Wschodniej pozytywnie wpływa zarówno na kapitał ludzki i społeczny miasta, jak i na strukturę wiekową mieszkańców. Wskazane obszary stanowią mocną stronę Lublina, a zarazem potencjał do dalszego wzmocnienia rozwoju społecznego i gospodarczego miasta - pod warunkiem należytej troski o dalszy rozwój tych przewag i leżących u ich podstaw zasobów.

Zaprezentowane wskaźniki pozwalają na zidentyfikowanie słabych stron Lublina. Niekorzystna sytuacja na tle miast wojewódzkich (wyniki powyżej mediany na górnym wykresie i poniżej mediany na dolnym wykresie) występuje w zakresie wielkości wynagrodzeń (12. pozycja) i powszechności rozwodów (6. pozycja). Oceniając te wyniki trzeba podkreślić, że poprawa w zakresie wielkości wynagrodzeń i sytuacji rodzin może stanowić jedynie pośredni, choć ważny przedmiot oddziaływań lokalnej polityki społeczno-gospodarczej.

Lublin charakteryzuje się również niską dostępnością mieszkań (mierzoną relacją średniego wynagrodzenia do średniej ceny 1 m² sprzedanych mieszkań), przy jednej z wyższych cen za 1 m² (6. wynik) i niskiej powierzchni użytkowej mieszkania przypadającej na 1 osobę (13. wynik). Najtrudniejsza sytuacja – na tle wszystkich miast – dotyczy problemów na rynku pracy: wysokiego udziału bezrobocia długookresowego (2. wynik w kraju) przy ponadprzeciętnej stopie bezrobocia ogółem (4. pozycja) i odsetka osób młodych wpisanych do rejestru bezrobotnych (2. pozycja), choć przy interpretacji tych wyników należy brać pod uwagę wciąż niską (przynajmniej do końca 2020 r.) stopę bezrobocia na krajowym rynku pracy, a zwłaszcza na rynkach pracy obszarów silnie zurbanizowanych. Zwiększenie dostępności zatrudnienia i mieszkań zależy w dużej mierze od sytuacji rynkowej, jednak samorząd lokalny dysponuje narzędziami pozwalającymi na wywieranie pozytywnego wpływu na rozwój w tych obszarach, zatem poprawa sytuacji mieszkaniowej i zatrudnialności bezrobotnych powinny znaleźć się wśród priorytetów rozwojowych Lublina. Postulat ten wydaje się tym ważniejszy biorąc pod uwagę zarówno pogorszenie koniunktury gospodarczej w czasie pandemii, które w najbliższym okresie będzie materializowało się na rynku pracy, jak i utrzymujący się silny wzrost cen na rynku mieszkaniowym.

¹ Zgodnie z danymi pochodzącymi z Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności miast wojewódzkich za okres 2017-2020, Lublin jest czwartym miastem pod względem odsetka posiadających wyższe wykształcenie w grupie pracujących.

Rysunki 1a i 1b. Pozycja Lublina na tle miast wojewódzkich pod względem wybranych wskaźników rozwoju społecznego

Legenda: 1. Wydatki na pomoc społeczną – świadczenia dla osób fizycznych, na 1 mieszkańca. 2. Odsetek bezrobotnych pozostających bez pracy powyżej 12 miesięcy. 3. Współczynnik Giniego. 4. Przestępstwa stwierdzone przez Policję na 1000 mieszkańców. 5. Odsetek osób w wieku 65 lat i więcej w populacji ogółem. 6. Relacja liczby rozwodów do liczby zawartych małżeństw. 7. Dzieci w wieku 3-5 lat przypadające na jedno miejsce w placówce wychowania przedszkolnego. 8. Zgony osób w wieku do 65 lat na 1000 ludności w tej grupie wiekowej. 9. Przeciętne miesięczne wynagrodzenia brutto. 10. Fundacje, stowarzyszenia i organizacje społeczne na 10 tys. mieszkańców. 11. Dostępność mieszkaniowa (relacja przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia do średniej ceny za 1 m² lokali mieszkalnych). 12. Wydatki na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego (dział 921 budżetu). 13. Członkowie grup artystycznych, kół, klubów i sekcji na 1000 mieszkańców. 14. Wskaźnik wykrywalności przestępstw. 15. Miejsca w żłobkach i klubach dziecięcych na 1000 dzieci w wieku do lat 3. 16. Lekarze pracujący wg podstawowego miejsca pracy na 10 tys. ludności. 17. Przychodnie na 10 tys. Ludności. 18. Prognoza ludności gmin w 2030 r. GUS (jako % ludności w 2020 r.) .

Uwagi: Dane za 2020 r. z wyjątkiem wskaźników nr 3, 7 (dane za 2018 r.), 6, 11-13, 16 (dane za 2019 r.).

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Wyniki przeciętne (poziom bliski lub równy medianie) dotyczą dostępności miejsc w przedszkolach, nakładów

na kulturę i członkostwa mieszkańców w grupach artystycznych, klubach i sekcjach, a także śmiertelności osób

do 65 roku życia. Pierwszy odczyt może wskazywać na potrzebę intensyfikacji działań w zakresie wzmocnienia zarówno sektora kultury, jak i partycypacji w kulturze czy – szerzej – kapitału społecznego. Wydaje się jednak, że ze względu na trudności w ujęciu potencjału kulturowego w mierzalne ramy wskaźników, wnioski dla strategii należałoby formułować bardziej w oparciu o wyniki analiz jakościowych, traktując dane statystyczne jako drugorzędne, choć pomocne, źródło informacji. Przeciętny wynik dotyczący śmiertelności może natomiast wynikać z wielu przyczyn, jednak można założyć, że ze względu na wyższą jakość służby zdrowia niż w innych miastach i wysoki poziom wykształcenia, do zmniejszenia śmiertelności może przyczynić się poprawa sytuacji materialnej mieszkańców i stanu środowiska.

Pełniejsze ujęcie rozwoju społecznego Lublina zapewnia analiza zmian wartości mierników w czasie. Obszerne zestawienia danych oferują opracowania sprawozdawcze prezentujące postępy w realizacji Strategii Lublin 2020 – raporty o stanie miasta Lublin [8] i cykliczne opracowania pt. *Jak rozwija się Lublin?* [9]. Analizując dynamikę mierników związanych z zakresem przedmiotowym diagnozy (części A3, B2, B4, B5, B6 oraz D4 opracowania) można zauważyć, że korzystne tendencje w okresie obowiązywania Strategii Lublin 2020 odnotowano dla 69% danych ilościowych, tendencje co dziesiątego miernika zmieniły się w niepożądanym kierunku, a w przypadku 19% braku danych lub charakter miernika uniemożliwiły dokonanie jednoznacznej oceny.

Wydaje się jednak, że bardziej zasadnym podejściem jest ocena tendencji rozwojowych w odniesieniu do innych polskich miast. Szereg pozytywnych zmian społecznych obserwowanych w Lublinie miało bowiem swoje źródło w procesach ogólnokrajowych lub nawet szerszych, takich jak np. dobra koniunktura gospodarcza, nowe transfery socjalne czy dostępność funduszy unijnych. Uwarunkowania te oddziaływały jednak na polskie miasta z różną intensywnością, a stopień, w jakim zostały wykorzystane, był już w znacznym stopniu kształtowany czynnikami o charakterze lokalnym, w tym jakością prowadzonej polityki rozwoju. Sformułowanie oceny na podstawie takiego *benchmarkingu* jest możliwe dla 15 z 18 wskaźników prezentowanych na rysunkach 1a i 1b – tych, dla których dostępne są dane dla wystarczająco długiego szeregu czasowego (7-9 lat).

Lublin poprawił swoją pozycję w rankingu miast w zakresie 6 wskaźników, a w przypadku 9 przesunął się na mniej korzystne miejsca. Poprawa dotyczy ubóstwa, bezrobocia długookresowego, stwierdzonych przestępstw i ich wykrywalności, członkostwa w grupach, klubach i sekcjach oraz liczby miejsc w żłobkach. Pogorszenie pozycji w zestawieniu miast dotyczyło natomiast struktury wiekowej mieszkańców, liczby rozwodów wobec zawartych małżeństw, wydatków na kulturę, liczby dzieci na miejsce w placówkach przedszkolnych, zgonów

osób w wieku do 65 lat, wielkości wynagrodzeń, liczby fundacji, stowarzyszeń i organizacji społecznych, liczby lekarzy i liczby przychodni, choć w przypadku dwóch ostatnich wskaźników Lublin utrzymał czołowe miejsca. Takie tendencje wzmocniają sformułowane wyżej wnioski o potrzebie prowadzenia aktywnej lokalnej polityki gospodarczej, która może przyczynić się do poprawy w zakresie dynamiki wynagrodzeń, a także do wzmocnienia działań prorodzinnych i prozdrowotnych. Ze względu na występowanie korzystnych efektów zewnętrznych, pożądanym kierunkiem będzie także poprawa pozycji Lublina w zakresie racjonalnie ponoszonych wydatków na kulturę i stymulowania aktywności trzeciego sektora.

Na osobny komentarz zasługuje niekorzystna dla Lublina prognoza demograficzna do 2030 roku, wskazująca na zmniejszenie liczby mieszkańców z 340,7 tys. w 2015 r. do 322,6 tys. w 2030 r., przy jednoczesnym wzroście odsetka osób w wieku 65+ z 17,6% do 24,6%. Skala prognozowanego spadku liczby mieszkańców jest relatywnie silna na tle miast, jednak faktyczna liczba lublinian okazała się, przynajmniej do 2020 r., wyższa od prognozowanej. Aktualne dane wskazują na przeciętną sytuację Lublina na tle innych miast, zarówno pod względem przyrostu naturalnego (9. pozycja), jak i salda migracji (8. pozycja). Warto dodać, że pozycja Lublina na przestrzeni ostatnich lat pod względem przyrostu naturalnego pogorszyła się, natomiast pod względem salda migracji – poprawiła się. Niezależnie od sytuacji na tle innych miast wojewódzkich należy jednak podkreślić, że Lublin – podobnie jak większość dużych miast w kraju oraz regionów Polski Wschodniej – może doświadczać coraz silniejszych procesów starzenia się i depopulacji, co stanowi jedno z najważniejszych wyzwań dla polityk publicznych.

Ustalenia zespołów eksperckich

O ile analiza wskaźnikowa ukazuje pozycję Lublina na tle innych miast, to bardziej pogłębioną, ilościowo-jakościową diagnozę społeczną Lublina, prowadzili eksperci i interesariusze tego obszaru, najpierw podczas prac nad Strategią Rozwiązywania Problemów Społecznych Miasta Lublin 2021-2030 [6], a następnie – w toku prac Tematycznych Grup Roboczych [7].

Długofalowym celem Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych Miasta Lublin jest integracja osób i rodzin z grup szczególnego ryzyka, a w konsekwencji - zachowanie lub podniesienie spójności społecznej, ograniczenie obszarów wykluczenia społecznego. Dokument ten obejmuje diagnozę ośmiu powiązanych ze sobą kierunków interwencji: rodziny z dziećmi, piecza zastępcza, seniorzy, zdrowie i profilaktyka, osoby z niepełnosprawnościami, osoby bezrobotne, bezpieczeństwo socjalno-bytowe i przeciwdziałanie przemocy w rodzinie. Zakres tej interwencji jest w znacznym stopniu zdeterminowany kształtem obowiązkowych zadań własnych określonych w ustawach.

W zakresie sytuacji rodzin z dziećmi, do mocnych stron Lublina zaliczono m.in. jakość kadr służb społecznych i dobre rozpoznanie problemów, rozwój miejsc opieki nad dziećmi do lat 3 i sieci placówek wychowania przedszkolnego w ostatnich latach, różnorodność form pomocy oferowanych rodzinom przeżywającym trudności i skuteczność w pozyskiwaniu zewnętrznych środków finansowania. Jako słabości wskazano niewystarczającą liczbę miejsc w publicznych żłobkach i przedszkolach (zwłaszcza w niektórych dzielnicach) i długi czas oczekiwania na specjalistyczną pomoc psychologiczną dla rodzin w kryzysie. Zidentyfikowano również zagrożenia związane z pandemią i jej skutkami społeczno-gospodarczymi oraz ze współczesnymi zmianami społecznymi wpływającymi na rozpad więzi w rodzinie. Warto zwrócić uwagę na ryzyka związane z inflacją i rosnącymi kosztami życia rodzin oraz wypaleniem zawodowym pracowników służb społecznych. Działania w tym obszarze powinny zatem polegać na rozwoju komplementarnego i efektywnego systemu wsparcia rodzin z dziećmi, m.in. przez podejmowanie działań na rzecz utrzymania stabilności socjalno-bytowej rodzin, rozwój miejsc opieki nad dziećmi do lat 3, rozbudowę systemu ulg i zniżek dla rodzin wielodzietnych, rozwój oferty spędzania czasu wolnego dla dzieci i młodzieży, a także wzmocnienie działań profilaktycznych, terapeutycznych i interwencyjnych. Cechą charakterystyczną jest wielość podmiotów realizujących zadania z zakresu tego kierunku interwencji, co wymaga koordynacji wymiany informacji i wzmocnienia współpracy międzyinstytucjonalnej.

W zakresie pieczy zastępczej, sformułowane na podstawie diagnozy rekomendacje dotyczyły zwiększenia liczby rodzin zastępczych zawodowych, zapewnienia adekwatnego wsparcia finansowego i pozafinansowego rodzinom zastępczym oraz rozwój szkoleń. Wskazano także na potrzebę uzupełnienia systemu instytucjonalnego pieczy zastępczej, m.in. o placówkę opiekuńczo-wychowawczą typu specjalistyczno-terapeutycznego, a także utrzymania dotychczasowego wsparcia osób usamodzielnianych. Szansą na rozwój systemu pieczy zastępczej może być duży potencjał organizacji pozarządowych i możliwości pozyskania środków finansowych ze źródeł zewnętrznych.

Ukształtowana w ostatnich latach polityka senioralna Lublina, charakteryzująca się dużą liczbą innowacyjnych działań, bogatą ofertą spędzania czasu wolnego i inicjatyw międzypokoleniowych, tworzonymi rozwiązaniami instytucjonalnymi i rozbudowaną siecią współpracy różnych podmiotów, stanowi mocną stronę Lublina. Zidentyfikowane słabości dotyczą przepływu informacji o ofercie kulturalnej, wykluczenia cyfrowego seniorów, bazy lokalowej (np. centrów aktywności seniorów czy świetlic osiedlowych). Na tym tle, podnoszeniu jakości życia seniorów mają służyć m.in. kształtowanie pozytywnego wizerunku seniorów i postrzegania starości

w społeczeństwie, wspieranie aktywności społecznej seniorów, rozwój senioralnych usług społecznych (np. teleopieka, Punkty Opieki Domowej, wolontariat i pomoc sąsiedzka, wsparcie psychologiczne) w parze z systemem informacji o tych usługach, promocja zdrowego stylu życia i aktywnego starzenia się oraz inicjatywy w zakresie integracji międzypokoleniowej. Działania strategiczne powinny zwiększać poczucie bezpieczeństwa seniorów na różnych płaszczyznach, a w kontekście pandemii – zwłaszcza na płaszczyźnie zdrowotnej. W związku ze zmianami demograficznymi należy również rozwijać formy opieki dla osób wymagających całodobowego wsparcia, np. poprzez pobyt w domach pomocy społecznej.

Diagnoza w zakresie zdrowia i profilaktyki wskazała na rosnące znaczenie tego obszaru wynikające ze starzenia się społeczeństwa, rosnącej liczby osób zmagających się z różnego rodzaju zaburzeniami psychicznymi, a także zagrożeń bezpieczeństwa zdrowotnego, którego przykładem jest trwająca pandemia COVID-19. Mocną stroną Lublina jest doświadczenie w realizacji licznych profilaktycznych akcji zdrowotnych, zaangażowanie lubelskich placówek oświatowych, rozwinięta infrastruktura i organizacja wsparcia osób z zaburzeniami psychicznymi, duża liczba aktywnych organizacji pozarządowych i współpraca międzyinstytucjonalna, a także rozwinięta sieć placówek medycznych i obecność Uniwersytetu Medycznego w Lublinie. Wśród słabych stron wskazano braki w bazie sportowej, zwłaszcza osiedlowej oraz niewystarczające dotacje dla klubów sportowych. Priorytetem dla inicjatyw samorządowych, uzupełniających działania Narodowego Funduszu Zdrowia czy programów zdrowotnych prowadzonych przez inne podmioty niż miasto, powinna być poprawa stanu zdrowia mieszkańców miasta poprzez promocję zdrowia i profilaktykę, ze szczególnym uwzględnieniem profilaktyki uzależnień.

Osoby z niepełnosprawnościami w Lublinie mogą korzystać z szerokiej oferty usług instytucji miejskich zajmujących się tą problematyką. Mocną stroną systemu wsparcia jest wykwalifikowana kadra, szeroka oferta placówek edukacyjnych (choć brakuje ośrodka zapewniającego kompleksowe wsparcie dzieci i młodzieży z niepełnosprawnościami), a także skuteczność w pozyskiwaniu zewnętrznych źródeł finansowania. Ważnymi osiągnięciami Lublina jest również system informacyjny dedykowany różnym interesariuszom tego obszaru, otwartość miejskich instytucji na zatrudnianie osób z niepełnosprawnościami czy realizację innowacyjnych programów, a także dostępność komunikacji miejskiej i transportu indywidualnego dla osób z niepełnosprawnościami i ich opiekunów. Słabością istniejącego systemu wsparcia są: niska dostępność opieki wytchnieniowej dla opiekunów, uboga oferta zajęć dla dzieci i młodzieży w okresie wakacyjnym, niewystarczająco rozwinięte e-usługi oraz wy-

sokość środków na szkolenie kadry. Mankamentem miasta jest również niewystarczająca dostępność przestrzeni miejskich, w tym budynków użyteczności publicznej. W diagnozie zidentyfikowano również potencjał rozwoju tego obszaru dzięki nowym źródłom finansowania i programom oraz zaangażowaniu organizacji pozarządowych. Na tym tle priorytetem dla samorządowej polityki społecznej powinno być zapewnienie mieszkańcom Lublina z niepełnosprawnościami dostępności do różnych sfer życia, m.in. poprzez poprawę dostępności przestrzeni publicznej czy miejsc zamieszkania, dalsze wdrażanie założeń projektowania uniwersalnego, realizację polityki mieszkaniowej dedykowanej potrzebom osób z niepełnosprawnościami. Jako priorytetowe uznano także działania kreujące możliwości aktywności zawodowej i pozazawodowej, poprawę systemu usług (w tym usług edukacyjnych) dedykowanych osobom z niepełnosprawnościami. Zwrócono także uwagę na potrzebę rozbudowy infrastruktury wsparcia społecznego (zarówno samorządowej, jak i organizacji pozarządowych), rozwój systemu wsparcia opiekunów oraz prowadzenie działań na rzecz podnoszenia poziomu świadomości społeczeństwa i budowania pozytywnego wizerunku osoby z niepełnosprawnością. Z uwagi na dużą liczbę podmiotów realizujących zróżnicowane zadania należy także zwrócić szczególną uwagę na wzmocnienie współpracy międzysektorowej i partnerstw lokalnych.

System wspierania osób bezrobotnych, w przeważającej mierze uregulowany zapisami Ustawy o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy, oferuje szeroki zakres usług i instrumentów rynku pracy realizowanych za pośrednictwem Miejskiego Urzędu Pracy w Lublinie (MUP). Mocną stroną Lublina jest wysoka efektywność zatrudnieniowa form aktywizacji oferowanych przez MUP, indywidualizacja pracy z bezrobotnymi, doświadczenie w pozyskiwaniu i realizacji projektów finansowanych ze środków zewnętrznych oraz rozwinięta sieć współpracy z przedstawicielami środowiska lokalnego, w tym z pracodawcami. Do najważniejszych zidentyfikowanych słabości należą: wysoki odsetek osób długotrwale bezrobotnych, duży udział bezrobotnych z wyższym wykształceniem i młodych, a także niska mobilność zawodowa bezrobotnych. Na podstawie diagnozy jako priorytety działań samorządu wskazano m.in. zwiększenie szans zatrudnieniowych bezrobotnych (zwłaszcza młodych i długotrwale bezrobotnych), zwiększenie kwalifikacji zawodowych i możliwości rozwoju zawodowego bezrobotnych w szczególnej sytuacji na rynku, wspieranie przedsiębiorczości, promocję kształcenia ustawicznego oraz rozwój współpracy ze środowiskiem lokalnym.

W zakresie zapewnienia bezpieczeństwa socjalno-bytowego, mocną stroną instytucjonalnego systemu wsparcia w mieście jest doświadczona kadra służb społecznych, różnorodność form pomocy, skuteczność w pozyskiwaniu środków finansowych ze źródeł zewnętrznych system pomocy osobom bezdomnym i cudzoziemcom,

a główną słabością – mała liczba lokali w zasobach mieszkaniowych Miasta Lublin. Istotnym zagrożeniem dla bezpieczeństwa socjalno-bytowego są skutki wciąż trwającej pandemii. Sformułowane na podstawie diagnozy rekomendacje dotyczyły zapewnienia wsparcia materialnego (przez pracę socjalną i świadczenia) osobom w szczególnej sytuacji materialnej i bytowej, wzmocnienie działań ukierunkowanych na przezwyciężenie problemu bezdomności oraz organizacja systemowych działań na rzecz cudzoziemców, ze szczególnym uwzględnieniem działań integracyjnych. Zwrócono również uwagę na potrzebę udoskonalenia mechanizmu monitorowania potrzeb socjalnych oraz większy nacisk na budowanie partnerstw lokalnych, w tym współpracę z organizacjami pozarządowymi.

Ostatnim kierunkiem interwencji zidentyfikowanym w dokumencie strategicznym jest przeciwdziałanie przemocy w rodzinie. Jako mocne strony instytucji działających w tym obszarze wskazano doświadczenie w realizacji projektów finansowanych ze środków zewnętrznych, działania edukacyjne i profilaktyczne, dużą liczbę instytucji wsparcia i bogatą ofertę specjalistycznych działań pomocowych, możliwość zapewnienia miejsc całonocowego pobytu w ośrodkach wsparcia oraz innych form całonocowej pomocy. Do słabości zaliczono problemy w zakresie współpracy różnych podmiotów w ramach procedury „Niebieskich Kart” oraz brak systemu wsparcia superwizyjnego dla osób pracujących z osobami uwięzionymi w przemoc. Zwrócono także uwagę na wciąż niedostatecznie rozpoznany wpływ pandemii na zjawisko przemocy domowej, czy szerzej – na sytuacje kryzysowe, a także na bariery wynikające z nieprecyzyjnych regulacji prawnych w zakresie przeciwdziałania przemocy. W celu poprawy skuteczności przeciwdziałania przemocy i rozwiązywania sytuacji kryzysowych rodzin w Lublinie wskazano na potrzebę wzmocnienia działań profilaktycznych i edukacji społecznej, zintensyfikowanie działań w zakresie ochrony i udzielania pomocy osobom dotkniętym przemocą w rodzinie, a także zwiększenie skuteczności oddziaływań na sprawców przemocy.

Raport z prac TGR [7] jest dokumentem obejmującym diagnozy różnych obszarów rozwoju społecznego. Najbardziej powiązane tematycznie są rezultaty prac grup w tematach: miasto społecznie wrażliwe i edukacja, a w dużej mierze także grup: kultura i przemysł kreatywny, dobre sąsiedztwo, sport i akademickość.

W obszarze miasto społecznie wrażliwe uwaga członków grupy została zogniskowana na jakości życia oraz dobrostanie grup społecznych szczególnie zagrożonych wykluczeniem lub marginalizacją. Wśród mocnych stron wskazano m.in. programy Urzędu Miasta Lublin dla seniorów i osób z niepełnosprawnościami oraz rosnącą aktywność oddolną i działalność organizacji trzeciego sektora. Do słabych stron zaliczono przede wszystkim brak systemowej polityki i działań służących włączeniu grup

defaworyzowanych (realizowane działania są często incydentalne, ograniczone czasowo i/lub terytorialnie). Zdiagnozowano także szereg braków proceduralnych i infrastrukturalnych, które nie pozwalają na w pełni swobodne funkcjonowanie wybranych grup społecznych, w tym osób z niepełnosprawnościami, osób starszych, mniejszości narodowych, osób LGBT+ i innych. Rekomendowanymi działaniami są: realizacja programu edukacji antydyskryminacyjnej i antyprzemocowej, wprowadzenie klauzul społecznych przy planowanych inwestycjach (zasady projektowania uniwersalnego), wdrożenie planu polityki wrażliwości społecznej, spójności i różnorodności, opracowanie i wdrożenie planu tworzenia miejsc i integracji pokoleniowej oraz rozwój programów polityki zdrowotnej dostosowanych do najczęściej występujących chorób na terenie Lublina.

Jako mocne strony kultury w Lublinie wskazano liczny udział mieszkańców Lublina w kulturze oraz wysoką pozycję kultury w dokumentach strategicznych miasta, a także silne instytucje kultury i rozpoznawalne festiwale, obecność uczelni i mocne środowisko twórcze, różnorodność działań i wysoką rozpoznawalność lubelskiej kultury. Wśród słabych stron szczególnie często zwracano uwagę na kwestie związane z niedofinansowaniem kultury, niskimi zarobkami i trudnościami w zaistnieniu młodych artystów. Za problem uznano brak instytucji pełniących rolę centrów w danej dziedzinie oraz artystycznej szkoły wyższej, a także na niedostateczny (choć rosnący w ostatnich latach) poziom współpracy między różnymi podmiotami sektora kultury. Rekomendowane kierunki działań obejmują wzmocnienie niedoreprezentowanych kierunków działalności kulturalnej będących wyznacznikiem metropolitalności miasta (np. sztuka współczesna, działania wykorzystujące nowe technologie), dostosowywanie oferty kulturalnej do różnych grup odbiorców z utrudnionym dostępem, wzmocnienie istniejących oraz stworzenie nowych podmiotów kreuujących kulturę, zachowanie równowagi pomiędzy różnorodnymi wydarzeniami kulturalnymi o zasięgu ponadlokalnym i lokalnym lub dzielnicowym, powołanie Lubelskiego Obserwatorium Kultury oraz zwiększenie środków przeznaczonych na konkursy dla organizacji pozarządowych i stypendia.

Część dyskusji w obszarze edukacji odnosiło się do społecznej funkcji szkół, a sformułowane rekomendacje dotyczyły kształcenia kompetencji społecznych i obywatelskich uczniów, synergii edukacji z otoczeniem społecznym miasta czy edukacji dla tolerancji i integracji czy bezpieczeństwa w szkołach. Trzeba również podkreślić, że wnioski z diagnozy i rekomendacje w zakresie edukacji zawarte w diagnozie gospodarczej mają znaczenie nie

tylko dla rozwoju gospodarczego, ale również społecznego.

Warto zwrócić uwagę także na niektóre ustalenia obszaru dobre sąsiedztwo, integrujące różne tematy dotyczące najbliższego otoczenia. W rozwój społeczny wpisują się zwłaszcza takie postulaty, jak tworzenie dostępnych i współanimowanych przez mieszkańców miejsc spotkań, aktywności i samopomocy, lokalne współtworzenie najbliższej okolicy przez mieszkańców, czy zwiększenie dostępności mieszkań, m.in. przez wprowadzenie instrumentów pozadeweloperskiego dostarczania mieszkań.

Część ustaleń w obszarze sport również obejmowała zagadnienia istotne dla rozwoju społecznego i jakości życia mieszkańców Lublina. Do mocnych stron miasta w tym obszarze zaliczono m.in. wzrost liczby obiektów infrastruktury sportowej, dobre wykorzystywanie istniejącej, ogólnomiejskiej infrastruktury, rosnącą aktywność fizyczną mieszkańców, wdrażanie różnorodnych projektów sportowych czy współpracę różnych podmiotów związanych ze sportem. Z drugiej strony, jako słabości wskazano m.in. deficyt wykwalifikowanej kadry trenerskiej (szczególnie w niektórych dziedzinach), niedostateczną szkolną bazę sportową czy problemy związane z dostępnością niektórych obiektów dla mieszkańców. W zakresie infrastruktury wskazywano równocześnie na potrzebę jej dalszego rozwoju oraz bardziej równomiernego rozłożenia w dzielnicach przy wzmocnieniu partycypacyjnego procesu rozwoju sportu w Lublinie. Zwrócono uwagę na priorytetowe znaczenie poprawy infrastruktury sportowej wokół Zalewu Zemborzycyckiego oraz działań ukierunkowanych na zwiększenie liczby dzieci i młodzieży uprawiającej sport. Warto podkreślić, że opracowana przez ekspertów diagnoza oraz pogłębione rekomendacje w tym obszarze obejmują wiele aspektów związanych ze sportem profesjonalnym i akademickim, finansowaniem i zarządzaniem sportem, które należałoby ująć w formie strategii sektorowej.

Jeden z wątków poruszanych w obszarze akademickość dotyczył pozytywnego wpływu uczelni na rozwój miasta i jego mieszkańców. Do mocnych stron Lublina w tym zakresie zaliczono włączanie studentów w życie kulturalne miasta, potencjał naukowy, organizacyjny i kulturotwórczy uczelni, różne projekty uczelni skierowane do szkół i mieszkańców. Zwrócono uwagę także na szanse związane ze zdobytym tytułem Europejskiej Stolicy Młodzieży 2023. Zwrócono zarazem uwagę na potrzebę większej aktywności uczelni (w tym studentów) w interakcje ze społeczeństwem, Urzędem Miasta Lublin i innymi instytucjami (np. instytucjami kultury), a także lepszą promocję już istniejących inicjatyw.

Diagnoza gospodarcza

Co złożyło się na diagnozę gospodarczą Lublina?

Prezentowana część dokumentu stanowi syntezę wyników i rekomendacji kompleksowej diagnozy gospodarczej Lublina. Głównym filarem tej diagnozy były opracowania specjalistyczne, a jej najważniejszym elementem był raport pt. *Specjalizacje gospodarcze Lublina – w nowym europejskim układzie współzależności ekonomicznych (w perspektywie do 2030 r.)* [10], opracowany przez zespół naukowców Wydziału Ekonomicznego UMCS w Lublinie kierowany przez prof. Tomasza Kijka. Uzupełnia go wydana w 2018 r. monografia *Lublin 2030 – europejska metropolia?* [11], pełniącą zarówno rolę ewaluacji *mid-term* Strategii Lublin 2020, jak i prospektywnej diagnozy gospodarczej Lublina w perspektywie do 2030 r. Trzecim elementem były wnioski z diagnoz zawartych w *Raporcie końcowym z prac Tematycznych Grup Roboczych* [7]. Podobnie jak w przypadku diagnozy społecznej, ten filar diagnozy dopełniają analizy zawarte w dokumentach samorządowych o charakterze sprawozdawczym: *Raporcie o stanie miasta Lublin za 2020 r.* [8] oraz cyklicznych raportach *Jak rozwija się Lublin?* monitorujących realizację Strategii Lublin 2020 [9]. Wszystkie wskazane opracowania są dostępne na stronach internetowych Urzędu Miasta Lublin.

Drugi filar diagnozy gospodarczej stanowią ustalenia badań społecznych i działań partycypacyjnych. Na diagnozę złożyły się przede wszystkim wnioski z 90 wywiadów przeprowadzonych przez pracowników Urzędu Miasta Lublin z przedsiębiorcami i kadrą menedżerską firm oraz lokalnych instytucji otoczenia biznesu [12], a także 15 indywidualnych pogłębionych wywiadów zrealizowanych przez zespół dr Joanny Bieleckiej-Prus z kadrą zarządzającą dużych przedsiębiorstw, przedsiębiorcami branż IT i przemysłów kreatywnych, właścicielami innowacyjnych start-upów, małych, lokalnych firm oraz osobami samodzielnie prowadzącymi działalność gospodarczą [1].

Trzecim filarem diagnozy są: syntetyczny przegląd trendów w zakresie rozwoju gospodarczego identyfikowanych w europejskich i krajowych dokumentach strategicznych oraz *benchmarking* ukazujący potencjał gospodarczy i finanse Lublina na tle grupy miast wojewódzkich w Polsce.

Sposób łączenia różnych źródeł, podejść badawczych i perspektyw wielu interesariuszy oraz ekspertów stanowi twórczą adaptację procesu przedsiębiorczego odkrywania kapitałów terytorialnych miasta - rekomendowanego przez Komisję Europejską podejścia do tworzenia strategii inteligentnych specjalizacji RIS3, stanowiącej centralny element współczesnej regionalnej polityki innowacyjnej UE.

Rozwój gospodarczy Lublina – stan i perspektywy

Kontekst współczesnych koncepcji i trendów

Rozwój gospodarczy jest jednym z trzech filarów zrównoważonego rozwoju miast, obok rozwoju społecznego i środowiskowego. Co więcej, współcześnie coraz silniej akcentuje się współzależność tych filarów rozwoju – co znajduje wyraz zarówno w zmianie sposobu myślenia ekonomistów o wzroście gospodarczym (np. idea post-wzrostu, koncepcje wzrostu inkluzywnego, ekorozwoju, rozwoju zrównoważonego), jak i w agendzie politycznej – na przykład uchwalonej przez ONZ Agendzie 2030. Wśród celów Agendy 2030 postuluje się promowanie stabilnego, zrównoważonego i inkluzywnego wzrostu gospodarczego, pełnego i produktywnego zatrudnienia oraz godnej pracy dla wszystkich ludzi, jak również budowanie stabilnej infrastruktury, promowanie zrównoważonego przemysłu i wspieranie innowacyjności. Zmianę myślenia o rozwoju gospodarczym widać również w sformułowaniu celów dotyczących odpowiedzialnej konsumpcji i produkcji. Ponadto, Agenda wskazuje na potrzebę zapewnienia wysokiej jakości edukacji i promowa-

nia uczenia się przez całe życie oraz ograniczania nierówności społecznych. Także dedykowany miastom cel 11 Agendy („Zrównoważone miasta i społeczności”) stanowi przejaw zintegrowanego podejścia do rozwoju miast – czyli integrowania rozwoju społecznego, gospodarczego i środowiskowego, z uwzględnieniem aspektów przestrzennych.

Potrzeba realizacji celów Agendy 2030 przez miasta została podkreślona także w Agendzie Miejskiej dla UE, w tym zaakceptowanej w 2020 r. Nowej Karcie Lipskiej. Zakres unijnej agendy uwzględnia tworzenie partnerstw w takich obszarach rozwoju gospodarczego, jak miejsca pracy i umiejętności w gospodarce lokalnej czy transformacja cyfrowa. Kolejne partnerstwa powiązane z gospodarką – gospodarka obiegu zamkniętego oraz transformacja energetyczna – zostały omówione we wnioskach z diagnoz przestrzennych, w których całościowo ujęto kwestie środowiskowe. *Nowa Karta Lipska* podkreśla, że jednym z trzech wymiarów miast europejskich powinno być miasto produktywne – którego transformacyjna siła

jest oparta na zdywersyfikowanej gospodarce zapewniającej miejsca pracy i podstawę finansową zrównoważonego rozwoju obszarów miejskich. W dokumencie wskazano, że miasta mogą być atrakcyjnymi, innowacyjnymi i konkurencyjnymi lokalizacjami dla firm dzięki wykwalifikowanej sile roboczej, infrastrukturze oraz dostępnej cenowo i transportowo przestrzeni. Wskazano potrzebę tworzenia i promowania wielofunkcyjnych dzielnic z drobną przedsiębiorczością i niskoemisyjną produkcją. Dużą uwagę zwrócono na cyfryzację – jej potencjał w zapewnianiu wysokiej jakości usług publicznych i usług dla biznesu w miastach oraz kluczową rolę w budowaniu konkurencyjności całej unijnej gospodarki. Warto zauważyć, że cyfryzacja i poszanowanie środowiska stanowią, razem z innowacyjnością i zapewnieniem wykwalifikowanej siły roboczej, kluczowe obszary przyjętej przez UE Nowej strategii przemysłowej dla Europy. Także foresight Komisji Europejskiej² czy Foresight Polska 2035 Polskiego Instytutu Ekonomicznego³ podkreślają zarówno konieczność zwiększenia odporności łańcuchów dostaw i gospodarki na różne wstrząsy, jak i znaczenie wyzwań środowiskowych oraz szans i zagrożeń wynikających z wysokiego tempa rozwoju technologii i gospodarki cyfrowej.

Podobny kierunek myślenia o rozwoju gospodarczym można dostrzec także w najnowszych krajowych dokumentach strategicznych – szczególnie w Strategii Produktowności 2030 czy w Krajowym Planie Odbudowy. Z kolei w procesie tworzenia Krajowej Polityki Miejskiej 2030 podkreślano potrzebę koordynacji rozwoju gospodarczego i inwestycji w ramach obszarów metropolitalnych, przyciągania i zatrzymywania kapitału ludzkiego (w tym cudzoziemców) oraz zmian w finansowaniu miast.

Powyzsze postulaty powinny stanowić inspirację również dla Strategii Lublin 2030, warto jednak uzupełnić je o kontekst współczesnej, zorientowanej terytorialnie polityki regionalnej. Jeśli strategia rozwoju gospodarczego Lublina ma czerpać z jej najlepszych wzorców, to w pierwszym kroku należy dokonać diagnozy zasobów kapitału terytorialnego miasta - materialnych i niematerialnych zasobów przynależnych do jego terytorium (endogenicznych), a decydujących o potencjale i przewagach konkurencyjnych miasta. Skoro jednak decydującymi czynnikami wzrostu we współczesnej gospodarce są wiedza i innowacje, to kluczowe znaczenie mają zasoby niematerialne. Aktualne podejście do stymulowania lokalnego rozwoju gospodarczego charakteryzuje się poszerzeniem podstaw rozwoju gospodarczego – dziś do osiągnięcia trwałego sukcesu ekonomicznego miasta nie

wystarczą inwestycje w infrastrukturę techniczną, dobrze funkcjonujący dotacyjny system wsparcia małych i średnich przedsiębiorstw czy nawet napływ inwestorów zagranicznych. Lokalna strategia rozwoju gospodarczego powinna przede wszystkim kreować i wspierać środowisko sprzyjające innowacji i ambitnej przedsiębiorczości. Strategię tę powinna więc charakteryzować koncentracja na otoczeniu firm jako kluczowym czynnikiem konkurencyjności gospodarczej obszaru – która stanowiła centralny element tak uznanych podejść, jak koncepcja dystryktów przemysłowych, klastrów, uczących się regionów, regionalnych systemów innowacji, czy współcześnie rozwijanych koncepcji ekosystemów przedsiębiorczości i ekosystemów innowacji.

Dziś stwierdzenie, że to miasta są ośrodkami kreowania innowacji, rozwoju przedsiębiorczości i wzrostu gospodarczego, nie budzi już żadnych zastrzeżeń. Odwołując się do współczesnego dorobku naukowego autorzy raportu [10] stwierdzają, że miasta z założenia postrzegane są jako systemy generujące innowacje z uwagi na to, że oferują bliskość, gęstość i zróżnicowanie stanowiące optymalne środowisko dla procesów tworzenia i dyfuzji nowej wiedzy. Wpływ środowiska miejskiego na procesy innowacyjne może przebiegać dwutorowo. Z jednej strony ośrodki miejskie stanowią rezerwar specyficznych zasobów materialnych i niematerialnych (np. infrastruktura techniczna, zasoby własności intelektualnej, kapitał ludzki), które są niezbędne z punktu widzenia realizacji procesów innowacyjnych. Z drugiej strony, środowisko miejskie oferuje innowatorom dostęp do wyspecjalizowanych sieci o charakterze formalnym i nieformalnym oraz instytucji, które mogą mieć kluczowe znaczenie w różnych fazach procesu innowacyjnego, rozpoczynając od etapu generowania pomysłów, a kończąc na etapie komercjalizacji i dyfuzji innowacji.

W kontekście Lublina warto zwrócić uwagę, że wielkość miasta wcale nie musi odgrywać tak istotnej roli dla perspektyw rozwoju gospodarczego jak się powszechnie uważa. Inaczej niż w USA czy Azji, w miastach Europy Zachodniej duże metropolie nie charakteryzują się znaczącą przewagą nad mniejszymi obszarami zurbanizowanymi ani pod względem tempa wzrostu ludności, ani dynamiki produktywności czy zmiany wkładu w tworzenie wzrostu gospodarczego⁴. Wyjaśnienia tych tendencji mogą odwoływać się zarówno do problemów dużych miast, jak i rosnących atutów mniejszych obszarów miejskich. W większych metropoliach na przeszkodzie czerpania korzyści z efektów aglomeracji stają na przykład utrudnienia komunikacyjne, hałas, niższy poziom bez-

² Cagnin, C., Muench, S., Scapolo, F., Stoermer, E. and Vesnic Alujevic, L. (2021), *Shaping and securing the EU's Open Strategic Autonomy by 2040 and beyond*, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2021.

³ Dębowska, K., Kłosiewicz-Gorecka, U., Szymańska, A., Ważniewski, P., Zybortowicz K. (2020), *Foresight Polska 2035. Eksperti o przyszłości przez pryzmat pandemii*, Polski Instytut Ekonomiczny, Warszawa.

⁴ Dijkstra, L., Garcilazo, E., & McCann, P. (2013). *The economic performance of European cities and city regions: Myths and realities*. *European Planning Studies*, 21(3), 334-354.

pieczeństwa, rosnące ceny nieruchomości czy zanieczyszczenie środowiska. Mniejsze miasta doświadczają tych negatywnych efektów na daleko mniejszą skalę, mogą za to zapewnić dostęp do wysokiej jakości usług społecznych (edukacji, służby zdrowia, kultury) i – co szczególnie istotne w Europie Zachodniej – są coraz lepiej połączone z innymi miastami⁵. Z tej perspektywy, aktualny potencjał ludnościowy Lublina i Lubelskiego Obszaru Metropolitalnego nie powinien być postrzegany jako bariera dla osiągnięcia korzyści aglomeracji i rozwoju potencjału innowacyjnego i gospodarczego, a perspektywy rozwoju lubelskiej aglomeracji bardziej zależą od lokalnych kapitałów terytorialnych, jakości zarządzania i połączeń z innymi miastami niż od pozycji Lublina w hierarchii osadniczej krajowych metropolii.

Benchmarking miast

Zaprezentowane trendy rozwojowe oraz przegląd wskaźników lokalnego rozwoju gospodarczego wykorzystywanych w literaturze ekonomicznej, stanowiły punkt odniesienia w wyborze 14 wskaźników rozwoju. Podob-

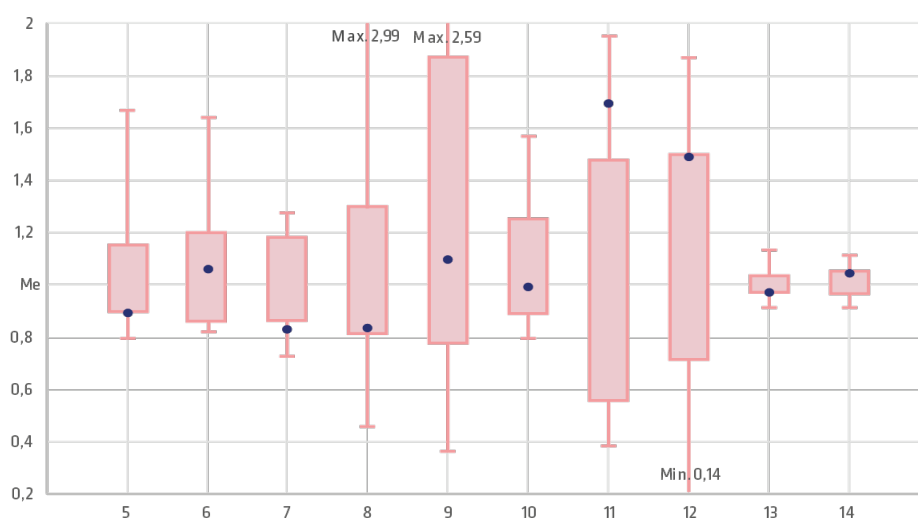
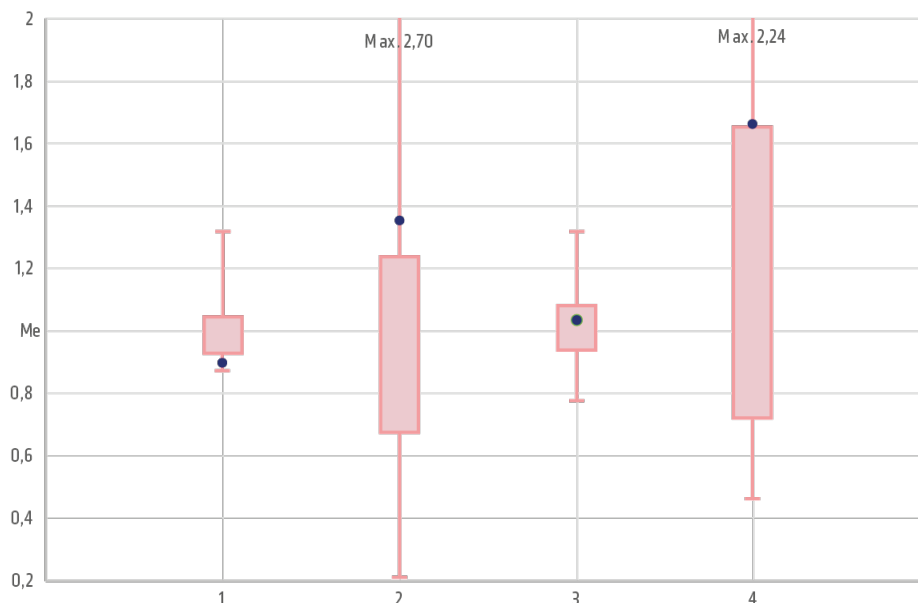
nie jak w przypadku diagnozy społecznej uznano, że analiza powinna mieć charakter porównawczy i ukazać pozycję Lublina na tle wszystkich miast wojewódzkich, co oznacza potrzebę skorzystania z porównywalnych danych pochodzących ze źródeł statystyki publicznej.

Syntetyczną charakterystykę pozycji Lublina na tle miast wojewódzkich w Polsce w zakresie rozwoju gospodarczego i finansów samorządu prezentują rysunki 2a i 2b (tzw. wykresy ramka-wąsy). Poziom 100% w przypadku każdego wskaźnika stanowi medianę (tj. wartość środkową) dla 18 miast wojewódzkich, pole ramki obejmuje połowę miast o relatywnie niedużych odchyleniach od mediany (t.j. między 1 a 3 kwartylem), wąsy – odległości do miast o najwyższych i najniższych wartościach wskaźnika, a kropka – pozycję Lublina. Pierwszy wykres prezentuje 4 mierniki pozwalające na ocenę gospodarki finansowej samorządu. Drugi wykres obejmuje wyniki w zakresie 10 wskaźników rozwoju lokalnej gospodarki, których wysokie wartości są generalnie uznawane są bardziej korzystne.

⁵ Połączenia (*connectivity*) z innymi metropoliami należy rozumieć nie tylko w kategoriach dostępności transportowej, ale szerzej – jako wykształcenie

więzi funkcjonalnych umożliwiających przepływ różnych zasobów, także niematerialnych.

Rysunki 2a i 2b. Pozycja Lublina na tle miast wojewódzkich pod względem wybranych wskaźników rozwoju gospodarczego

Legenda: 1. Dochody budżetu miasta na 1 mieszkańca. 2. Środki z UE na finansowanie programów i w przeliczeniu na 1 mieszkańca (średnia z lat 2014-2020). 3. Udział wydatków inwestycyjnych gmin i powiatów w wydatkach ogółem (średnia z lat 2014-2020). 4. Wydatki w dziale 757 Obsługa długu publicznego na 1000 zł dochodów budżetowych ogółem. 5. Podmioty wpisane do rejestru REGON na 10 tys. ludności. 6. Jednostki nowo zarejestrowane w rejestrze REGON na 10 tys. ludności. 7. Instytucje otoczenia biznesu na 10 tys. podmiotów gospodarki narodowej. 8. Nakłady inwestycyjne w przedsiębiorstwach na 1 mieszkańca (podmioty o liczbie pracujących>9). 9. Produkcja sprzedana przemysłu na 1 mieszkańca (podmioty o liczbie pracujących>9). 10. Pracujący na 1000 ludności (podmioty o liczbie pracujących>9). 11. Osoby dorosłe uczestniczące w kształceniu lub szkoleniu w wieku 25-64 lata. 12. Udział absolwentów studiów magisterskich jednolitych oraz absolwenci studiów drugiego stopnia w ludności ogółem. 13. Uczniowie przypadający na 1 oddział w szkołach podstawowych. 14. Zdawalność egzaminu maturalnego (po wszystkich sesjach).

Uwagi: Dane za 2020 r. z wyjątkiem wskaźników nr 2, 3 (średnia z lat 2014-2020) oraz 8, 9, 11-13 (dane za 2019 r.).

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS oraz danych Okręgowych Komisji Egzaminacyjnych (wskaźnik nr 14).

Ogólnie ujmując, sytuacja gospodarcza Lublina (rysunek 2b) na tle miast wojewódzkich w Polsce jest przeciętna: wartości pięciu statystyk znajdują się powyżej mediany, czterech – poniżej, a jednej – na poziomie mediany. Lublin wyróżnia się bardzo dobrymi wynikami w zakresie jakości i ilości kapitału ludzkiego, mierzonego odsetkiem osób dorosłych uczestniczących w kształceniu ustawicznym (3. miejsce w kraju), liczbą absolwentów uczelni na 1 000 mieszkańców (5. pozycja) czy wynikami maturalnymi (6. miejsce). Potencjał w Lublinie na tle innych miast utrzymywał się także we wcześniejszych latach. Przewagę Lublina w zakresie kapitału ludzkiego potwierdzają również bardziej kompleksowe analizy, a jej utrzymanie i wzmacnianie w kolejnych latach uznaje się za warunek konieczny do przyspieszania rozwoju gospodarczego i rozwoju funkcji metropolitalnych Lublina [11]. Z kolei liczba pracujących na 10 tys. mieszkańców w Lublinie jest równa medianie i daje miastu 10. wynik w grupie miast wojewódzkich. Słabszy wynik Lublina w tym aspekcie należy jednak tłumaczyć nie tyle barierą po stronie podaży na rynku pracy (tj. niewystarczającą liczbą osób aktywnych zawodowo czy zwłaszcza niższą jakością zasobów siły roboczej), ale słabszą kreacją nowych miejsc pracy oraz – w przypadku przemysłu – niedopasowaniami strukturalnymi w aspekcie zawodowym i kwalifikacyjnym [11]. Spójne z tą interpretacją są także wyniki diagnozy społecznej – relatywnie niski poziom wynagrodzeń i podwyższone bezrobocie. Diagnoza ta jest istotna z punktu widzenia kierunków interwencji na rzecz poprawy sytuacji na rynku pracy. Wsparcie w postaci tradycyjnych instrumentów aktywnej polityki rynku pracy należy traktować jedynie jako pomoc dla bezrobotnych bardziej oddalonych od rynku pracy, natomiast zwiększaniu zatrudnienia sprzyjać będzie przede wszystkim tworzenie środowiska sprzyjającego kreacji i wzrostu przedsiębiorstw oraz wzmacnianie więzi między edukacją (zwłaszcza szkołami zawodowymi i uczelniami) a pracodawcami.

Miasto osiąga także dobre wyniki w przemyśle – produkcja sprzedana przemysłu per capita stanowi 110% mediany miast wojewódzkich, co daje miastu 8. miejsce w tej grupie. Warto podkreślić, że w tym aspekcie Lublin wyraźnie poprawił swoją pozycję w ostatnich latach – jeszcze w 2012 roku wielkość produkcji na mieszkańca Lublina była niższa od mediany. Produkcja lubelskiego przemysłu wydaje się przy tym opierać na rodzajach działalności charakteryzujących się relatywnie niską kapitałochłonnością, na co wskazuje stosunkowo niski poziom nakładów inwestycyjnych w przedsiębiorstwach. Słabsze wyniki w zakresie inwestycji nie dają jednak podstaw do formułowania jednoznacznej oceny, gdyż mogą oznaczać nie tyle gorsze wyposażenie w kapitał lubelskich firm względem ich konkurentów branżowych,

ale większe znaczenie tych branż przemysłowych, które ze względu na specyfikę procesu produkcji odznaczają się niższą kapitałochłonnością (tzw. efekt kompozycyjny).

Interesujących wniosków dostarcza analiza danych o podmiotach gospodarczych wpisanych do rejestru REGON. Poziom przedsiębiorczości mierzony liczbą podmiotów gospodarczych na 10 tys. ludności jest niski na tle miast wojewódzkich (14. miejsce). Z drugiej strony, ocenę tego odczytu zakłóca fakt, że wiele firm wciąż widniejących w rejestrze REGON zaprzestało prowadzenia działalności gospodarczej. Lepszym miernikiem „ducha przedsiębiorczości” jest liczba podmiotów nowo zarejestrowanych w rejestrze REGON na 10 tys. mieszkańców – którego odczyt dla Lublina jest już nieco wyższy od mediany i daje miastu 7. pozycję. Warto podkreślić, że oba mierniki przedsiębiorczości pokazują wyraźną poprawę sytuacji Lublina na przestrzeni ostatnich lat. Dane z rejestru ukazują również, że sektor przedsiębiorstw w Lublinie jest nieco bardziej rozdrobniony niż w innych miastach – udział firm średnich i dużych jest zauważalnie mniejszy, a odsetek podmiotów mikro oraz osób fizycznych prowadzących działalność – nieznacznie wyższy od mediany. Zarówno taka struktura przedsiębiorstw, jak i ścieżka dotychczasowego rozwoju lubelskiej gospodarki, wskazują na zasadność wizji rozwoju opartego raczej na sieciach konkurencyjnych małych i średnich przedsiębiorstw funkcjonujących w ekosystemach biznesowych, niż na sukcesie dużych firm – czempionów. Na tym tle należy zauważyć słaby wynik Lublina pod względem liczby instytucji otoczenia biznesu – IOB (15. pozycja). Wprawdzie dla tworzenia środowiska sprzyjającego kreacji i rozwoju przedsiębiorstw ważniejsza niż ilość IOB jest jakość ich działań, to jednak taki odczyt wskazuje na potrzebę wzmocnienia instytucjonalnego systemu wspierania przedsiębiorczości w Lublinie.

Ważnym uwarunkowaniem realizacji polityki rozwoju przez samorządy są ich finanse (por. wykres 2b). Pod względem wielkości dochodów sytuacja miasta jest trudna – Lublin plasuje się na 17 pozycji. Wyraźne pogorszenie sytuacji dochodowej nastąpiło w latach 2019 i 2020, co potwierdza wyższą niż w innych miastach wrażliwość finansów Lublina najpierw na zmiany w podatku dochodowym od osób fizycznych, a później na skutki pandemii⁶. Realizacja ambitnych zamierzeń rozwojowych wymaga zapewnienia adekwatnych dochodów samorządu, co – w warunkach postępującej erozji samodzielności finansowej samorządów – jest niezmiernie trudne do osiągnięcia bez zmiany kierunku polityki realizowanej przez władze centralne.

Na tle miast wojewódzkich Lublin charakteryzuje się nieznacznie wyższym od mediany udziałem inwestycji

⁶ Szerszą analizę sytuacji finansowej miast w dobie pandemii, w tym sytuacji Lublina, zaprezentowano w opracowaniu: *Zmiany dochodów własnych JST w 2020 roku. Ranking*, Wspólnota.

https://wspolnota.org.pl/fileadmin/user_upload/Nr_11_Dochody_wlasne_JST_w_2020.pdf [dostęp: 08.09.2021 r.].

w wydatkach budżetowych (9. miejsce), pozytywnie wyróżniając się na tle innych miast pod względem wielkości wydatkowanych środków unijnych na mieszkańca (3. miejsce)⁷. Doświadczenie w skutecznym aplikowaniu i wykorzystaniu środków unijnych stanowi mocną stronę Lublina i powinno być umiejętnie wykorzystane w procesie zarządzania miastem w kolejnych latach, zwłaszcza w warunkach niskiego poziomu dochodów własnych. Należy tutaj jednak wskazać na dwa kolejne zagrożenia. Pierwszym z nich jest relatywnie duże zadłużenie, o czym świadczy poziom wydatków na obsługę długu publicznego (3. miejsce), stanowiący konsekwencję proinwestycyjnej polityki w poprzedniej perspektywie finansowej UE realizowanej w warunkach niskich dochodów własnych. Dostępność finansowania unijnego oraz konieczność przewyższania opóźnień rozwojowych, w tym zwłaszcza infrastrukturalnych, uzasadniała taką politykę finansową samorządu. Obecnie wysoce prawdopodobny wydaje się jednak scenariusz, w którym istniejące limity zadłużenia, a przede wszystkim brak rozwiązania kwestii niskich dochodów własnych i wieloletniego problemu niedoszacowania środków przekazywanych z budżetu państwa w formie subwencji, wpłyną negatywnie na jakość usług publicznych i realizację planów inwestycyjnych w nowej perspektywie finansowej UE⁸. Niskie dochody samorządu należy uznać za jedno z głównych zagrożeń realizacji Strategii Lublin 2030.

Ustalenia z opracowań specjalistycznych

Bardziej pogłębioną diagnozę sytuacji gospodarczej Lublina i perspektywicznych kierunków rozwoju miasta przeprowadzili autorzy raportu poświęconego specjalizacji gospodarczej Lublina [10]. W dalszej części wniosków z diagnozy zaprezentowano ustalenia dotyczące rozwoju sektora przedsiębiorstw, otwartości gospodarczej Lublina, ewaluacji istniejących specjalizacji gospodarczych i ekosystemów gospodarczych miasta, systemu wspierania innowacji oraz odporności lokalnej gospodarki na skutki pandemii. Diagnozę dopełniają wyniki prac Tematycznych Grup Roboczych [7], zaprezentowane w ostatniej części wniosków z diagnozy gospodarczej.

W zakresie rozwoju sektora przedsiębiorstw, wielokryterialna ocena z wykorzystaniem taksonomicznej metody TOPSIS została przeprowadzona osobno dla sektora przemysłu, usług oraz sektorów opartych na wiedzy. Zarówno w sektorze przemysłu, jak i usług sytuacja w Lublinie okazała się relatywnie słaba na tle miast wojewódzkich (wartości zagregowanego indeksu poniżej średniej i mediany), przy nieco mniejszym dystansie do

miar przeciętnych dla przedsiębiorstw usługowych. Z kolei ocena konwergencji przedsiębiorczości w grupie miast wojewódzkich w latach 2010-2018 wskazuje na silny proces „doganiania” lepiej rozwiniętych miast w przemyśle i słabszą konwergencję w usługach.

Znacznie lepiej wypada natomiast przedsiębiorczość w sektorach opartych na wiedzy – średnia wartość indeksu dla tej grupy podmiotów w latach 2010-2018 odpowiadała wartości przeciętnej dla miast wojewódzkich, przy czym wartość tego indeksu w poszczególnych latach charakteryzowała się wysoką zmiennością. Warto zwrócić uwagę, że w latach 2016 i 2017 Lublin był jednym z liderów w tej kategorii, głównie za sprawą dynamicznego wzrostu liczby nowych podmiotów w przemyśle high-tech. Sektor przedsiębiorstw wysokiej techniki w Lublinie charakteryzował też silny proces doganiania najlepiej rozwiniętych miast.

Pod względem prostych wskaźników rozwoju przedsiębiorczości kreatywnej zawartych w raporcie [10] miasto wypada przeciętnie. Na tle pozostałych miast wojewódzkich Lublin zajmuje 9. miejsce pod względem liczby zarejestrowanych podmiotów zaliczanych do gospodarki kreatywnej i sektorów kultury oraz pod względem udziału firm tego sektora w podmiotach ogółem, a pod względem relacji nowo rejestrowanych firm w sektorze kreatywnym i kultury do nowo rejestrowanych podmiotów ogółem – miejsce 12. Dane te należy jednak interpretować z dużą ostrożnością, gdyż – jak wskazuje bardziej pogłębione opracowanie: *Analiza stanu przemysłów kreatywnych w Lublinie*⁹ – sektor kreatywny okazuje się być silnie zróżnicowany pod kątem form działalności, z zauważalnym udziałem freelancerów wykonujących zlecenia w ramach umów cywilnoprawnych. Autorzy tej analizy zwracają uwagę na duży potencjał rozwojowy sektora, wynikający m.in. z obecności uczelni, istniejącego rynku wydarzeń kulturalnych, rozwoju branży IT w mieście czy szeroko rozumianej przyjazności miasta. Bariery rozwoju sektora jest relatywnie niski popyt, w tym niewielka liczba dużych zleceń biznesowych, natomiast szansą – wynikająca ze specyfiki branży możliwość funkcjonowania w skali ogólnopolskiej, a nawet międzynarodowej. Strategiczne wsparcie rozwoju tego sektora powinno obejmować integrację środowiska, wzmocnienie więzi kooperacyjnych między podmiotami z branż kreatywnych a innymi sektorami, pomoc w zdobywaniu wiedzy biznesowej, wsparcie promocyjne i finansowe, a także rozwijanie różnego rodzaju przestrzeni kreatywnych.

⁷ Ze względu na silne wahania tych dwóch wskaźników i ich związek z okresem programowania środków unijnych, w analizie wykorzystano średnie wartości wskaźników w okresie 2014-2020.

⁸ Taką diagnozę formułują również niezależni eksperci akademicki i samorządowi w raporcie: Bazylak, M., Churski, P., Dawydzik, A., Dutkiewicz, R., Erbel, J., Hausner, J., ... & Zachariasz, I. (2020). *Alert samorządowy 12: Finanse samorządów*. OEEŚ.

⁹ R. Mącik, M. Ratajczak, O. Smalej (2018), *Analiza stanu przemysłów kreatywnych w Lublinie*, Lublin.

Otwartość gospodarcza odnosi się do napływu bezpośrednich inwestycji zagranicznych oraz handlu zagranicznego. Wartość kapitału zagranicznego ulokowanego w Lublinie w przeliczeniu na mieszkańca wyniosła w 2019 r. 3 587 zł – o 178% więcej niż w roku 2011. Sytuacja Lublina na tle wszystkich miast na prawach powiatu jest przeciętna. Na tle miast wojewódzkich makroregionu Polski Wschodniej wielkość kapitału zagranicznego na mieszkańca jest wyższa niż w Białymstoku, ale niższa niż w Kielcach czy Rzeszowie. Niepokojącym faktem jest niższe tempo wzrostu inwestycji zagranicznych niż w innych miastach Polski Wschodniej, co wskazuje na potrzebę poprawy strategii przyciągania inwestorów zagranicznych. Z drugiej strony należy jednak zwrócić uwagę na znacznie większe zainteresowanie Lublinem przez inwestorów krajowych, a w rezultacie – relatywnie dobrą pozycję Lublina jako destynacji inwestycji bezpośrednich ogółem (tj. krajowych i zagranicznych). W tym kontekście warto także dodać, że dynamika tych inwestycji w nadchodzących latach może napotkać barierę dostępnej podaży terenów inwestycyjnych na terenie miasta [11].

Dostępne dane statystyczne pozwoliły również na ocenę zmian wielkości eksportu lubelskich firm. Okazuje się, że potencjał eksportowy Lublina rośnie szybciej niż potencjał przyciągania kapitału zagranicznego. Wielkość eksportu firm przemysłowych w Lublinie w 2019 roku wyniosła 1,342 mld zł (0,13% eksportu krajowego) i była niemal 5-krotnie większa niż w roku 2009. W tym okresie nastąpił znaczący wzrost liczby krajów, które nabywały lubelską produkcję, oraz wzrost udziału eksportu na rynki krajów zachodnich. Na tle kraju, lubelski przemysł posiada przewagę komparatywną przede wszystkim w produkcji żywności, produkcji wyrobów chemicznych oraz produkcji maszyn i urządzeń [10].

Zawarta w raporcie [10] diagnoza zawiera również ocenę rozwoju sektorów wskazanych w Strategii Lublin 2030 jako specjalizacje gospodarcze Lublina, w której wzięto pod uwagę dane o podmiotach z rejestru REGON, dane o pracujących oraz różne miary potencjału naukowo-badawczego Lublina. Na podstawie analiz autorzy raportu doszli do wniosku, że specjalizacje gospodarcze odgrywają istotną rolę w gospodarce Lublina oraz w znacznym zakresie korespondują z potencjałem naukowo-badawczym miasta. Analiza potwierdza, że na tle kraju i innych miast wojewódzkich Lublin jest silnym ośrodkiem ICT oraz usług medycznych. Na dużą przewagę konkurencyjną w tych branżach wskazuje dynamiczny wzrost wskaźnika liczby podmiotów gospodarczych¹⁰ w latach 2010-2019, znacznie wyższa niż w kraju dynamika zatrudnienia czy wysokie wskaźniki lokalizacji podmiotów gospodarczych, jak również wysoka aktywność paten-

towa (zwł. ICT), relatywnie duża liczba publikacji naukowych w prestiżowych czasopismach naukowych (zwł. nauki medyczne) czy specjalizacje edukacyjne lubelskich uczelni (większy niż w kraju odsetek studentów w grupach ISCED 06 i zwłaszcza 09).

Ustalenia wskazują również na duży potencjał Lublina w przemyśle motoryzacyjnym i maszynowym oraz przemyśle spożywczym. Przewagi Lublina w tych segmentach gospodarki wydają się już mniejsze niż w przypadku sektorów ICT i usług medycznych, natomiast mają one największy i silnie rosnący w minionej dekadzie udział w strukturze eksportu miasta. W przypadku przemysłu motoryzacyjnego i maszynowego, w pierwszych latach ubiegłej dekady jego sytuacja była wyraźnie gorsza na tle wyników ogólnokrajowych, a niski współczynnik lokalizacji wskazywał na małą koncentrację firm w mieście. Za sprawą bardzo wysokiej dynamiki wskaźnika liczby podmiotów oraz silnego wzrostu zatrudnienia na końcu dekady wyniki tego przemysłu w Lublinie osiągnęły lub przekroczyły referencyjne wartości krajowe. Rozwojowi sektora przedsiębiorstw tej branży towarzyszyła zdecydowana poprawa aktywności patentowej oraz wysoka na tle innych miast wojewódzkich aktywność publikacyjna, świadcząca o rosnącym potencjale zaplecza naukowego. W przypadku przemysłu spożywczego, o dobrej sytuacji świadczy wyższa niż w kraju dynamika zmian wskaźnika podmiotów gospodarczych oraz wysoki potencjał naukowy, którego dowodem są wysokie miary i wskaźniki publikacji naukowych, natomiast zatrudnienie w branży nie wykazuje tendencji wzrostowych, a wskaźnik lokalizacji podmiotów gospodarczych utrzymuje się na niskim poziomie.

Raport potwierdza rozwój outsourcingu biznesowego w Lublinie, wskazując na duży i rosnący udział branży w grupie podmiotów gospodarczych, wysoki wskaźnik lokalizacji podmiotów, wysoką dynamikę zatrudnienia oraz duży udział absolwentów studiów z grupy biznes, administracja i prawo (ISCED 04). Sektor ten jest jednak wewnątrznie zróżnicowany – składa się zarówno z dużych centrów nowoczesnych usług biznesowych (w tym coraz częściej firm z branży *Knowledge Process Outsourcing - KPO/Information Technology Outsourcing - ITO*), jak i dużej liczby lokalnych mikroprzedsiębiorstw i samozatrudnionych realizujących działalność prawną i rachunkowo-księgową; nie ma również tak silnego zaplecza naukowo-badawczego jak wcześniej opisane specjalizacje.

Sektor TSL (transport-spedycja-logistyka) odgrywa znaczącą rolę w gospodarce lokalnej, na co wskazuje duży odsetek firm z tego sektora wśród podmiotów gospodarczych oraz duży i rosnący udział w zatrudnieniu. Na tle kraju sektor ten charakteryzuje jednak niższa dynamika wzrostu wskaźnika liczby podmiotów gospodarczych, przeciętne wartości wskaźnika lokalizacji i słabe

¹⁰ Tj. liczby podmiotów wpisanych do rejestru REGON na 10 tys. ludności w wieku produkcyjnym.

zaplecze naukowo-badawcze. Warto dodać, że perspektywy tego sektora są w istotnym stopniu uwarunkowane domykaniami infrastruktury transportowej Polski Wschodniej, zwłaszcza trasy S19 stanowiącej część międzynarodowego szlaku Via Carpatia [11].

Specyficzna sytuacja dotyczy biotechnologii i farmacji w Lublinie. Diagnoza zawarta w raporcie [10] potwierdza, że branże te mają wyróżniające się przewagi w zakresie potencjału naukowo-badawczego i to zarówno na tle innych specjalizacji lubelskiej gospodarki, jak i zaplecza dla biotechnologii i farmacji w innych polskich miastach. Co więcej, farmację charakteryzował także najwyższy spór wśród wszystkich specjalizacji Lublina wskaźnik lokalizacji liczby podmiotów gospodarczych. Z drugiej strony, rola tych branż mierzona udziałem w podmiotach gospodarczych jest niewielka (0,4% dla farmacji, brak danych dla biotechnologii ze względu na tajemnicę statystyczną), a wskaźniki dotyczące zatrudnienia nie wykazywały tendencji wzrostowych i były nieznacznie niższe od wskaźników ogólnokrajowych. Można zatem dojść do konkluzji, że ta wąska, choć bardzo innowacyjna i produktywna specjalizacja nie osiągnęła jeszcze masy krytycznej wystarczającej do wejścia w fazę dynamicznego wzrostu. Należy jednak zastrzec, że sytuacja może ulec zmianie ze względu na pandemię i jej konsekwencje. W przypadku sektora energii odnawialnej miary potencjału zaplecza naukowo-badawczego były relatywnie dobre, natomiast liczba podmiotów gospodarczych i zatrudnienie okazały się zbyt małe, by można je było uzyskać i analizować bez naruszenia tajemnicy statystycznej.

Rozwój specjalizacji gospodarczych (branżowych lub technologicznych) może doprowadzić do wykształcenia się ekosystemów biznesowych. Trzeba podkreślić, że o wykształceniu ekosystemu biznesowego nie decyduje tylko jego masa krytyczna - rozumiana przez pryzmat liczby i wzrostu innowacyjnych firm, ale także powstanie sieci silnych współzależności między podmiotami biznesowymi, które opierają się zarówno na konkurencji, jak i na kooperacji. Konstytytywną cechą ekosystemu są także więzi współzależności z innymi podmiotami reprezentującymi instytucje otoczenia biznesu, uczelnie i instytucje szkoleniowe, samorząd i instytucje rządowe czy sektor non-profit - więzi oparte na współpracy i wzajemnej wymianie zasobów¹¹. Miasto Lublin opracowało i realizuje koncepcję wspierania procesów tworzenia się ekosystemów biznesowych określanych mianem Lubelskich Wyżyn, które obejmują: sektor IT, medycynę, biotechnologię, przemysł motoryzacyjny i maszynowy oraz przemysł lotniczy [11]. Analizy funkcjonowania tych ekosystemów zawarte w raporcie [10] potwierdzają nie tylko ro-

snącą liczbę podmiotów, ale także coraz bardziej intensywną współpracę członków ekosystemów Lubelskich Wyżyn. Jako mocne strony wskazano również prowadzenie wspólnych działań promocyjnych oraz współpracę z pracownikami lubelskich uczelni. Zidentyfikowane deficyty w funkcjonowaniu Wyżyn dotyczą deficytów współpracy w ramach łańcucha wartości¹², braku wspólnej działalności badawczo-rozwojowej czy projektów międzynarodowych. Podsumowując można stwierdzić, że oceniając zarówno masę krytyczną podmiotów, jak i poziom realizowanej współpracy, najbardziej dojrzałymi ekosystemami gospodarczymi funkcjonującymi w Lublinie są Lubelska Wyżyna IT oraz Lubelska Wyżyna Medyczna.

Kluczową rekomendacją sformułowaną w raporcie [10] było wskazanie specjalizacji gospodarczych Lublina w perspektywie do 2030 roku. Specjalizacje wyłoniono na podstawie diagnozy potencjału innowacyjnego miasta, z uwzględnieniem poprzednich i obecnych ścieżek rozwoju miasta oraz zaangażowaniem samym przedsiębiorców zgodnie z ideą przedsiębiorczego odkrywania. Zastosowane podejście wielokryterialne oparto na zakorzenieniu w lokalnej gospodarce, powiązaniu z potencjałem naukowo-badawczym miasta, otwartości gospodarczej oraz odporności na szoki gospodarcze. Identyfikacja specjalizacji powinna uwzględniać także powiązania międzysektorowe i pokrewieństwo branż. Takie podejście bazuje na endogenicznych teoriach rozwoju regionalnego i ściśle koresponduje z metodologią rekomendowaną przez Komisję Europejską w zakresie tworzenia systemu identyfikacji i weryfikacji oraz wspierania obszarów inteligentnej specjalizacji. Przeprowadzone analizy pozwoliły na wyłonienie siedmiu potencjalnych, podstawowych specjalizacji gospodarczych miasta:

- przemysł motoryzacyjny i maszynowy,
- zdrowe społeczeństwo,
- inteligentne sieci i ICT,
- zautomatyzowane przetwórstwo spożywcze i żywność funkcjonalna,
- procesy chemiczne i produkty chemii specjalistycznej,
- nowoczesne usługi biznesowe,
- innowacyjna logistyka.

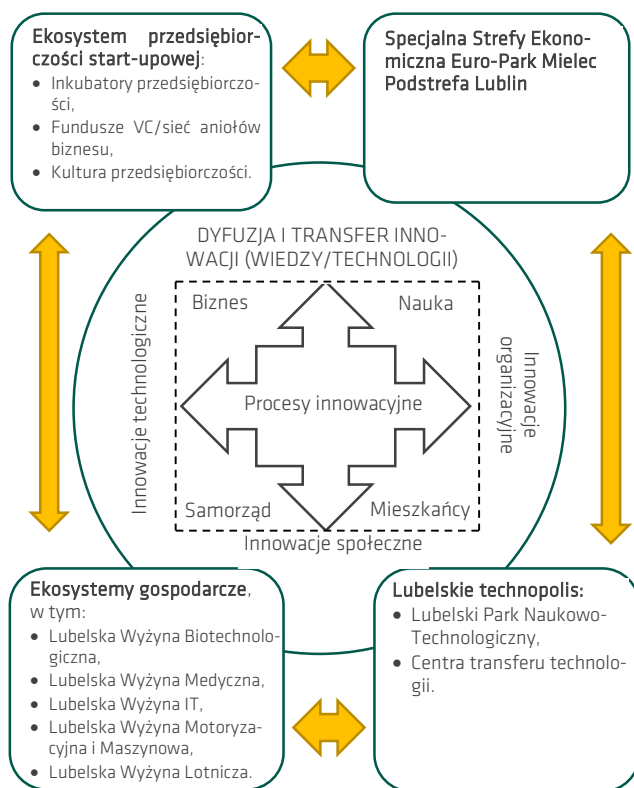
Kolejnym elementem diagnozy Lublina zawartej w raporcie [10] jest ocena systemu wspierania innowacji. Na instytucjonalny system wspierania innowacji w przestrzeni Lublina składają się: ekosystem przedsiębiorczości start-upowej, Podstrefa Lublin Specjalnej Strefy Ekonomicznej Euro-Park Mielec, oraz lubelskie technopolis

¹¹ Pojęcie i elementy ekosystemów biznesowych w dokumencie Strategii Lublin 2030 precyzują i rozwijają m.in. prace: Stam, E., & van de Ven, A. (2019). *Entrepreneurial ecosystem elements*. *Small Business Economics*, 1-24; Wurth, B., Stam, E., & Spiegel, B. (2021). *Toward an entrepreneurial ecosystem research program*. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 1042258721998948.

¹² W praktyce zarządzania koncepcja łańcucha wartości Portera jest często sprowadzana do łańcucha wartości dodanej i zapewne w ten sposób była interpretowana w wywiadach i ankietach realizowanych przez autorów raportu [10].

oraz częściowo omówione już ekosystemy gospodarcze (por. Rysunek 3).

Rysunek 3. System wspierania innowacji w Lublinie

Źródło: [10], s. 73.

Lublin zalicza się do największych ekosystemów start-upowych w kraju – charakteryzuje się wysokim zagęszczeniem start-upów (liczbą start-upów w stosunku do liczby ludności), wysokim poziomem optymizmu co do dostępności finansowania oraz relatywnie dużym udziałem podmiotów funkcjonujących w zakresie edutech, robotyki i elektroniki, CRM i ERP, Internetu rzeczy, sztucznej inteligencji/uczenia maszynowego oraz big data¹³. Mocną stroną w tym zakresie są projekty miasta i lubelskich uczelni rozwijające kulturę przedsiębiorczości dzieci i młodzieży w różnym wieku i na różnych poziomach edukacji. Część firm wskazuje natomiast na problemy ze wsparciem kapitałowym ze strony instytucji publicznych – niski poziom dotacji oraz wysoką awersję do ryzykownych projektów. Innowacyjne i dobrze rokujące przedsiębiorstwa mają trudny dostęp do dużego wsparcia inwestycyjnego w najnowsze technologie, co ogranicza szanse zatrzymania w kraju przełomowych technologii i awansu w globalnym łańcuchu wartości dodanej. Wsparcie kapitałowe oferowane przez fundusze

VC i sieć aniołów biznesu nie zawsze zapewnia dostępność aktywów finansowych wystarczających do realizacji innowacyjnych projektów¹⁴.

Kolejnym elementem systemu wsparcia innowacji jest Podstrefa Lublin Specjalnej Strefy Ekonomicznej (SSE) Euro-Park Mielec. Należy podkreślić, że inwestorzy otrzymujący pozwolenie na działalność w Podstrefie Lublin najczęściej deklarowali realizację projektów inwestycyjnych ściśle powiązanych z działalnością badawczo-rozwojową, charakteryzujących się wysoką innowacyjnością. Większość tych podmiotów reprezentowała branże zgodne ze specjalizacjami miasta: branżą metalową i maszynową, biotechnologiczną oraz spożywczą. W połowie 2021 r. 69 firm działających w Podstrefie Lublin zatrudniało 5 828 osób (z których 4 593 zajęło nowo utworzone miejsca pracy), a wielkość zrealizowanych nakładów inwestycyjnych wyniosła blisko 2,3 mld zł. Autorzy raportu [10] zauważają, że inwestorzy Podstrefy Lublin wykazywali się względnie dużą aktywnością w zgłoszeniach wynalazków i wzorów przemysłowych oraz prowadzeniem prac badawczo-rozwojowych wspólnie z uczelniami wyższymi. Należy również zauważyć, że w 2018 r. zmieniły się reguły otrzymywania pomocy publicznej. Możliwość uzyskania preferencji z tytułu inwestycji realizowanych poza zapełnioną już Podstrefą Lublin, nowe kryteria uzyskania pomocy i wielkość zwolnień wpływają korzystnie na atrakcyjność inwestycyjną Lublina.

Ostatnim elementem systemu wspierania innowacji jest lubelskie technopolis, na które składają się Lubelski Park Naukowo-Technologiczny S.A. (LPNT) oraz centra transferu technologii pięciu lubelskich uczelni publicznych. Ocena działalności LPNT w raporcie [10] wypadła generalnie niekorzystnie. Z jednej strony, w parku dynamicznie rosła liczba nowych startupów/spin-offów (inkubacji i opracowanych biznes-planów dla wykonawców), rosła także liczba firm zlokalizowanych w LPNT. Z drugiej, liczba transferów technologii w LPNT była relatywnie niewielka i pozostawała na stałym poziomie, w zakresie liczby zainicjowanych projektów współpracy B+R wystąpiła tendencja regresywna. Autorzy raportu [10] zauważają także, że LPNT wypadł słabo na tle innych parków w kraju pod względem liczby lokatorów i nie powiązał swojej specjalizacji z Krajowymi Inteligentnymi Specjalizacjami. Co więcej, w sprawozdaniach za lata od 2018 r. LPNT zaprzestał publikowania niefinansowych wskaźników efektywności, a realizowana poza raportem [10] własna analiza projektów realizowanych przez Park po 2018 r. wskazuje na wyraźny regres działalności proinnowacyjnej tego podmiotu.

W odniesieniu do akademickich centrów transferu technologii należy zwrócić uwagę, że ich podstawowym zadaniem jest doprowadzanie do komercjalizacji nowych

¹³ Por. Startup Poland (2020), *Polskie Startupy 2020: COVID EDITION*, Warszawa.

¹⁴ Por. M.J. Radło, M. Sagan (2021), *Awans krajów Europy Środkowo-Wschodniej w łańcuchach wartości przed pandemią i po jej wygaśnięciu – szanse i*

wyzwania na przyszłość, [w:] Raport SGH i Forum Ekonomicznego 2021, SGH, Warszawa.

rozwiązań i wynalazków. Na podstawie ankiety realizowanej przez Autorów raportu [10] można ustalić, że w latach 2015-2019 centra lubelskich uczelni doprowadziły do komercjalizacji ponad 500 wyników badań naukowych i prac rozwojowych, dokonując transferu technologii w drodze przeniesienia praw majątkowych do własności intelektualnej na rzecz nabywcy, udzielania licencji, a najrzadziej – przez zakładanie spółek spin-out powiązanych z uczelnią. W raporcie wskazano również, że największym potencjałem komercjalizacyjnym charakteryzują się takie dziedziny, jak: nauki chemiczne, nauki biologiczne, nauki o zarządzaniu i jakości, inżynieria mechaniczna, inżynieria środowiska, górnictwa i energetyka, inżynieria lądowa i transport, rolnictwo i ogrodnictwo, automatyka, elektrotechnika i elektronika, nauki farmaceutyczne, medyczne i o zdrowiu.

Środowiskiem sprzyjającym tworzeniu innowacji są również opisane w poprzednim paragrafie ekosystemy gospodarcze. W obrębie czterech wyżyn funkcjonują zinstytucjonalizowane klastry: Klaster Usług Medycznych i Prozdrowotnych – Lubelska Medycyna, Klaster Wyżyna Motoryzacyjna i Maszynowa, Lubelski Klaster Biotechnologiczny oraz Lubelski Klaster Zaawansowanych Technologii Lotniczych. Wyniki badań ankietowych zrealizowanych przez autorów raportu [10] dowodzą, że klastrem w największym stopniu oddziałującym na innowacyjność swoich członków był Klaster Usług Medycznych i Prozdrowotnych, Klaster Wyżyna Motoryzacyjna i Maszynowa wspierał realizację innowacji procesowych, natomiast w przypadku dwóch ostatnich klastrów członkostwo nie przekłada się bezpośrednio na innowacyjność zrzeszonych firm.

Dopełniając diagnozę innowacyjności miasta warto zwrócić uwagę na jej niektóre mierniki. Zaprezentowany w raporcie [10] syntetyczny miernik innowacyjności obliczony (z racji dostępności danych) dla całego województwa lubelskiego plasuje region na średnim poziomie wśród województw w Polsce. W odniesieniu do samego Lublina, mocną stroną miasta są publiczne inwestycje w działalność B+R+I – warto zauważyć, że wartość projektów dotyczących tego rodzaju działalności dofinansowanych z funduszy UE dla okresu programowania 2014-2020 wyniosła 1,35 mld zł, a wartość tych projektów w przeliczeniu na 1 podmiot wpisany do rejestru REGON była dwukrotnie wyższa od średniej dla miast wojewódzkich i dała Lublinowi trzecie miejsce w kraju. O potencjale innowacyjnym miasta świadczy także bardzo najwyższy wskaźnik aktywności patentowej dla Lublina¹⁵ na tle miast wojewódzkich w okresie 2010-2019. Najwięcej patentów zostało odnotowanych w klasach: medycyna lub weterynaria i higiena, mechaniczna obróbka metali oraz pomiar i testowanie. Specyfiką Lublina jest jednak rela-

tywnie duża ilość patentów uzyskiwanych przez uczelnie, przy słabszej reprezentacji przedsiębiorstw, a także krótki cykl życia patentów.

Kryzys wywołany pandemią COVID-19, tak różny od wstrząsów gospodarczych doświadczanych w ostatnich dekadach, istotnie wpłynie na rozwój Lublina w najbliższych latach. Z perspektywy lokalnych gospodarek szczególnie istotne jest zróżnicowanie branżowe oddziaływania kryzysu – ograniczenia wprowadzane w celu przeciwdziałaniu skutkom COVID-19 bardzo mocno uderzyły w branże związane z kulturą, rozrywką, turystyką i gastronomią. Dla innych branż, jak IT, medycyna i biotechnologia, czas pandemii stał się natomiast szansą na przyspieszenie wzrostu. Krajowy przemysł z jednej strony cierpiał wskutek zakłóceń międzynarodowych łańcuchów dostaw, z drugiej – stał się atrakcyjniejszym partnerem dla partnerów biznesowych z UE, którzy dążąc do skrócenia i zwiększenia odporności łańcuchów dostaw poszukują partnerów z bezpieczniejszych i bliższych lokalizacji.

Raport [10] zawiera ocenę odporności gospodarki Lublina na skutki pandemii na podstawie danych z pierwszych trzech kwartałów 2020 r. Głównym wnioskiem z analizy przeżywalności firm na podstawie wyrejestrowań podmiotów gospodarczych z rejestru REGON była wysoka odporność lokalnej gospodarki na pierwszą falę kryzysu. Wyraźny wpływ pandemii na dynamikę likwidacji firm zauważono dla działów: *Działalność sportowa, rozrywkowa i rekreacyjna* oraz *zakwaterowanie*. Także wywiady z przedstawicielami biznesu [12, 1] oraz bieżący kontakt samorządu z lubelskimi firmami potwierdzają, że sytuacja w sektorze przedsiębiorstw (zwłaszcza średnich i dużych) była relatywnie stabilna, a szereg firm (np. reprezentujących branżę IT, przemysł spożywczy czy przemysł metalowy i maszynowy) znacząco poprawiło w tym okresie swoje wyniki sprzedażowe i finansowe. Do zwolnień lub wstrzymania rekrutacji przyznało się jedynie 9% badanych, natomiast ponad 40% podjęło działania w zakresie redukcji kosztów i zwiększenia oszczędności [12]. Warto zwrócić uwagę na korzystny dla Lublina fakt, że dotychczasowe specjalizacje gospodarcze miasta charakteryzują się dość wysoką odpornością na zakłócenia gospodarcze wywołane pandemią.

Uzupełnieniem diagnozy gospodarczej Lublina są ustalenia zawarte w Raporcie Końcowym z prac TGR [7]. Najbardziej powiązane tematycznie są rezultaty prac grupy innowacyjna i zrównoważona gospodarka, choć warto zwrócić uwagę również na wyniki prac grup: kultura i przemysły kreatywne, turystyka, akademickość, edukacja i metropolia.

Dyskusje w obszarze poświęconym gospodarce prowadzono w ośmiu zdefiniowanych przez grupę kategoriach problemowych: rynek pracy, przedsiębiorczość (osobno

¹⁵ Mierzony liczbą patentów w przeliczeniu na 1 mln mieszkańców.

dla mikroprzedsiębiorstw i większych firm), internacjonalizacja i handel międzynarodowy, atrakcyjność inwestycyjna, innowacyjność, dywersyfikacja gospodarki oraz gospodarka sieciowa. Wprawdzie zdania członków grupy były często rozbieżne, a wyniki – mało konkluzywne¹⁶, jednak za silne strony lubelskiej gospodarki zgodnie uznano położenie miasta w kontekście połączeń transportowych i handlowych oraz potencjał akademicki miasta. Wśród słabych stron szczególnie często podnoszono niski poziom współpracy przedsiębiorstw z innymi podmiotami, szarą strefę i niskie standardy etyczne w biznesie oraz deficyty wizerunkowe gospodarczego Lublina. Sformułowane rekomendacje odnosiły się do oddziaływania na rynek pracy, poprawy konkurencyjności i innowacyjności przedsiębiorstw, stworzenia systemu wsparcia mikroprzedsiębiorstw. Wskazano na potrzebę instytucjonalnego wsparcia internacjonalizacji przedsiębiorstw, poprawy atrakcyjności oferty inwestycyjnej miasta, realizacji strategii inteligentnych specjalizacji i wzmacniania powiązań sieciowych.

Atutami przemysłów kreatywnych w Lublinie jest – w opinii członków TGR – uwzględnienie kultury i przemysłów kreatywnych w działaniach strategicznych miasta i istniejący kapitał wiedzy i kapitał ludzki, słabościami – niedostateczny popyt na dobra i usługi tych przemysłów czy deficyty współpracy wewnątrz sektora oraz z podmiotami z otoczenia. Działania miasta w zakresie rozwoju branży oceniano ambiwalentnie – wskazywano je zarówno jako mocną, jak i słabą stronę rozwoju przemysłów. Rekomendacje obejmowały wypracowanie i wdrożenie zróżnicowanych mechanizmów (zarówno finansowych, jak i niefinansowych) wsparcia sektora, budowanie sieci powiązań podmiotów przemysłów kreatywnych oraz koordynację działań miasta w tym zakresie.

Miniona dekada charakteryzowała się poprawą oferty turystycznej i rosnącą liczbą osób odwiedzających Lublin [9], co znalazło odzwierciedlenie w utworzeniu tematycznej grupy roboczej poświęconej turystyce. Wśród mocnych stron i potencjałów turystyki w Lublinie członkowie grupy wymieniali bogatą historię miasta, jego wielokulturowość, wysokiej jakości produkty regionalne, atrakcyjną ofertę festiwali oraz bogatą bazę gastronomiczno-noclegową. Jako słabości wskazali niedostatecznie rozwiniętą promocję miasta i ograniczoną informację turystyczną (co przekłada się na niewielką rozpoznawalność współczesnego Lublina), stan obecnych dworców PKP i PKS czy selektywne braki w infrastrukturze. Główne rekomendacje dotyczą rozwoju oferty turystycznej i promocji turystycznej miasta, uzupełnienia infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej z poszanowaniem estetyki miasta, kreowania wizerunku turystycznego miasta oraz rozwoju powiązań podmiotów branży turystycznej.

W ustaleniach grupy dedykowanej akademickości potencjał akademicki Lublina uznano za jeden z kluczowych czynników rozwoju gospodarczego miasta. Część sformułowanych rekomendacji – jak te dotyczące transferu i komercjalizacji wiedzy i technologii, powiązań i synergii między edukacją szkolną, uczelniami i wchodzeniem na rynek pracy czy wzmocnienia powiązań z sektorem przemysłów kreatywnych – wprost dotyczą gospodarczego wymiaru rozwoju. Inne, jak te związane z umiędzynarodowieniem akademickiego Lublina czy miastotwórczą rolą akademii – wpływają zarówno na rozwój gospodarczy, jak i społeczny.

Podobna sytuacja dotyczy ustaleń grupy w obszarze edukacji, w której z gospodarczym filarem rozwoju koresponduje pięć z sześciu omawianych kategorii problemowych, a mianowicie: jakość edukacji, infrastruktura oświatowa, edukacja pozaszkolna i nieformalna, synergia edukacji z akademickością i biznesem miasta oraz edukacja dorosłych. Za silne strony lubelskiej edukacji uznano przede wszystkim wysoki poziom edukacji odzwierciedlający się w dobrych wynikach egzaminacyjnych, dostępność miejsc w placówkach edukacyjnych oraz bliskość zaplecza akademickiego. Wśród słabych stron szczególnie często podnoszono braki kadrowe i kompetencyjne wśród lubelskich nauczycieli (zwł. w zakresie „kompetencji przyszłości” i nowoczesnej metodyki kształcenia), niewystarczającą jakość infrastruktury i wyposażenia szkół oraz ubogą ofertę dydaktyczną zajęć dodatkowych. Pojawił się również problem niezadowalającego poziomu współpracy z innymi podmiotami (biznesem, urzędem, uczelniami). Rekomendacje sformułowane na podstawie diagnozy obejmują stworzenie miejskiego ośrodka doskonalenia nauczycieli, centrum edukacyjno-rehabilitacyjno-kulturalnego, Centrum Nauki i Eksperymentu, miejskiego programu współpracy z biznesem i programu współpracy z uczelniami.

Zagadnienia rozwoju gospodarczego były powiązane z problematyką TGR Metropolia. Dyskusje grupy dotyczyły takich zagadnień, jak rozszerzenie granic Lublina, budowanie sieci współpracy międzynarodowej, rola Lublina jako lidera Lubelskiego Obszaru Metropolitalnego, budowanie marki Lublina i funkcje metropolitalne. Poszerzenie granic może stanowić odpowiedź na problem kurczących się terenów inwestycyjnych miasta, współpraca tak w ramach LOM, jak i z miastami w kraju i zagranicą, może być źródłem wymiany zasobów dynamizujących rozwój gospodarki lubelskiej aglomeracji, silna marka Lublina wpływa pozytywnie na otwartość gospodarczą, a funkcje metropolitalne obejmują swoim zakresem zarówno część sektorów gospodarczych (zwłaszcza tych identyfikowanych jako specjalizacje gospodarcze Lublina), jak i edukację i naukę (w tym lubelskie uczelnie).

¹⁶ Taką ocenę formułują wprost autorzy raportu końcowego z prac TGR

Diagnoza Lublina - perspektywa przedstawicieli biznesu

Mocne strony Lublina

Ponad 100 wywiadów z przedstawicielami biznesu w Lublinie [12, 1] pozwoliło na zidentyfikowanie atutów Lublina oraz pozytywnych zmian zachodzących w mieście. Atuty dotyczą wprawdzie nie tylko samej gospodarki, ale także uwarunkowań społecznych i przestrzennych prowadzenia działalności gospodarczej, zdecydowano się jednak na łączne omówienie opinii przedstawicieli biznesu w tej części diagnozy.

Najczęściej wskazywaną mocną stroną Lublina była obecność zaplecza akademickiego (38% badanych badania [12]) – docenianego zarówno za podaż wykwalifikowanych absolwentów, jak i za możliwość współpracy badawczo-rozwojowej. Na tym tle warto zwrócić uwagę, że 71% badanych firm miało już doświadczenie współpracy z uczelniami wyższymi. Drugim w kolejności atutem Lublina jest „klimat miasta” (29% badanych), który był jednak bardzo różnie rozumiany. Dla jednych wynikał on z rozmiarów miasta – dzięki którym Lublin zapewnia wiele korzyści dostępnych w dużych ośrodkach miejskich, ale bez uciążliwości typowych dla największych aglomeracji. Dla innych klimat ten wiązał się z ofertą spędzania czasu wolnego, dziedzictwem historycznym i kulturowym, czy dużą reprezentacją osób młodych wśród mieszkańców. Trzecim ważnym atutem okazała się dostępność wykwalifikowanej siły roboczej (26%). Warto zauważyć, że koresponduje to z relatywnie niskimi – na tle np. wyników w innych miastach – wskazaniami na problemy z brakiem specjalistów. Mocną stroną Lublina są także relatywnie niskie koszty funkcjonowania przedsiębiorstw (20%) – między innymi za sprawą konkurencyjnego rynku pracy czy korzystnych cen nieruchomości komercyjnych. Ostatnia kategoria wskazywana jako przewaga Lublina dotyczyła jego położenia i dostępności – zwłaszcza za sprawą bliskości stolicy z dogodnym połączeniem drogą ekspresową i kolejną, a także dzięki obecności lotniska.

Przedstawiciele biznesu byli także proszeni o ocenę zmian, jakie zachodziły w Lublinie w minionej dekadzie. W ich opinii atrakcyjność Lublina jako ośrodka gospodarczego zwiększyła się [1, 12]. Pozytywną ocenę zachodzących zmian sformułowało 90% badanych, przy 9% ocen neutralnych. Przedstawiciele biznesu najczęściej wskazywali na pozytywne zmiany w zakresie infrastruktury drogowej w mieście, poprawę połączeń komunikacyjnych (lepsza komunikacja z Warszawą, obecność lotniska), rozwój kultury, infrastruktury rekreacyjnej i wzrost

komfortu życia w mieście, a także na poprawę jakości procesu obsługi inwestorów [12].

Badane przedsiębiorstwa nie stanowiły próby reprezentatywnej¹⁷, stąd interpretacja części wniosków nie powinna być uogólniana na zbiorowość wszystkich przedsiębiorstw. Mimo to kilka wniosków dotyczących samych badanych zasługuje na uwagę, pozwala też lepiej zrozumieć uzyskane wyniki. Po pierwsze, przedstawiciele tych firm wskazują na silne zakorzenienie w mieście – planują kontynuację działalności w Lublinie, a w razie ekspansji – utrzymanie w tej lokalizacji ważnych funkcji przedsiębiorstwa. Po drugie, badane firmy charakteryzuje wysoki poziom współpracy z otoczeniem – innymi firmami, uczelniami, szkołami zawodowymi czy samorządem (np. w ramach projektu Lubelska Wyżyna IT czy Klastra Lubelska Medycyna), a także duży potencjał innowacyjny. Po trzecie, w wielu wypowiedziach można zauważyć wysoki poziom akceptacji zasad zrównoważonego rozwoju, uwiarygodniony podejmowaniem szeregu działań proekologicznych w samych firmach. W końcu po czwarte, wypowiedzi respondentów poświęcone perspektywom rozwoju różnych branż w Lublinie potwierdzają wnioski z diagnozy w zakresie specjalizacji gospodarczych miasta.

Słabe strony Lublina i rekomendacje

Pytani o słabe strony miasta i bariery prowadzenia działalności w Lublinie, badani przedstawiciele biznesu najczęściej wskazywali na problemy związane z niewystarczającą liczbą przedsiębiorstw (30% badanych) [12]. Z punktu widzenia poszukujących pracy przekłada się to na niekorzystne na tle innych miast perspektywy zawodowe [1], a z perspektywy podmiotów gospodarczych – na trudności w znalezieniu kooperantów, klientów biznesowych czy inwestorów [12]. Niektórzy badani sygnalizowali również problem niskiej skłonności lubelskich przedsiębiorców do tworzenia konsorcjów czy współpracy w sieciach kooperacyjnych. W kontekście sytuacji sektora przedsiębiorstw wskazywano także na zbyt duży udział firm tworzących półprodukty, zajmujących niską pozycję w łańcuchu tworzenia wartości dodanej, a wciąż małą liczbę firm produkujących dobra finalne pod własną marką [12].

Pozostałe problemy były już wskazywane znacznie rzadziej. 16% badanych zwracało uwagę na kwestie dotyczące mentalności, obejmujące takie aspekty jak wysoki poziom nieufności, niską gotowość do innowacji i zmiany czy nadmierną rolę znajomości czy powiązań personalnych. Problemy związane z komunikacją miejską wskazało 11% respondentów, a z rekrutacją wykwalifikowanych pracowników wskazywał mniej niż co 10. badany [12].

¹⁷ Nadreprezentowani byli np. przedstawiciele średnich i dużych firm czy branż wskazanych jako priorytetowe w Strategii Lublin 2020.

Przedstawiciele biznesu [12] byli również poproszeni o sformułowanie rekomendacji w różnych obszarach, które przeważnie były powiązane z problemami napotkanymi w Lublinie. W zakresie infrastruktury co trzeci badany wskazywał na konieczność poprawy funkcjonowania komunikacji publicznej, zwłaszcza w zakresie dostosowania siatki połączeń do nowego układu komunikacyjnego miasta i lepszego skomunikowania stref aktywności gospodarczej. 10% badanych postulowało rozwój siatki połączeń lotniczych oraz sygnalizowało potrzebę wyznaczania nowych terenów inwestycyjnych, przy czym tren drugi postulat najczęściej wskazywali przedstawiciele firm produkcyjnych. W tym kontekście jednym z opiniowanych rozwiązań było poszerzenie granic miasta, odnośnie którego większość badanych wypowiedziała się pozytywnie (55%) lub neutralnie (40%).

Warto odnotować, że oczekiwaniom zwiększenia podaży terenów inwestycyjnych często towarzyszyły wypowiedzi wskazujące na potrzebę większej troski o ład przestrzenny w mieście.

W innych obszarach wskazywano na potrzebę lepszej koordynacji współpracy między uczelniami a biznesem (zwłaszcza w zakresie praktyk i staży), potrzebę rozwoju szkolnictwa zawodowego i systemu praktyk uczniów tych placówek czy celowość poprawy działań promocyjnych miasta. Przedstawiciele biznesu w większości pozytywnie wypowiedzieli się o zatrudnianiu obcokrajowców, rekomendując potrzebę bardziej systemowego podejścia do kwestii migracji w Lublinie [12].

Diagnoza przestrzenna

Co złożyło się na diagnozę przestrzenną Lublina?

Pogłębioną diagnozę w odniesieniu do kształtowania przestrzeni Lublina oparto o eksperckie diagnozy tematyczne opracowywane na potrzeby obowiązujących strategii sektorowych oraz raportów tematycznych obejmujących swoim zakresem rozwój przestrzenny i urbanistykę, kształtowanie zieleni miejskiej i adaptację do zmian klimatu, bezpieczeństwo energetyczne i mobilność miejską. Głównym filarem tej części Strategii Lublin 2030 były diagnozy zawarte w następujących, miejskich dokumentach strategicznych:

- Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego miasta Lublin
- Plan Adaptacji do zmian klimatu Miasta Lublin do roku 2030
- Cyrkularna strategia dla Lublina
- Analiza stanu gospodarki odpadami komunalnymi miasta Lublin za rok 2018 i 2021
- Program ochrony środowiska dla Miasta Lublin na lata 2021-2024 z perspektywą do roku 2028
- Plan gospodarki niskoemisyjnej dla Miasta Lublin
- Założenia do planu zaopatrzenia w ciepło, energię elektryczną i paliwa gazowe dla miasta Lublin na lata 2019-2033
- Strategia rozwoju elektromobilności w Lublinie
- Gminny Program Opieki nad Zabytkami Miasta Lublin na lata 2021-2024
- Programu Rewitalizacji dla Lublina na lata 2017-2023
- Gminny program rewitalizacji dla miasta Lublina na lata 2021-2030 (projekt)
- Programu ochrony środowiska przed hałasem miasta Lublin
- Plan Zrównoważonej Mobilności Miasta Lublin na lata 2022-2026
- Plan Mobilności Lubelskiego Obszaru Funkcjonalnego na lata 2017-2025.

Drugi filar diagnozy przestrzennej stanowią ustalenia badań społecznych i działań partycypacyjnych. Pełne analizy tych opinii zawarto w następujących raportach: *Diagnoza Lublin 2030. Raport z badań jakościowych i działań partycypacyjnych* [1], opracowany przez dr Joannę Bielecką-Prus, który podsumowuje wyniki zarówno 123 wywiadów indywidualnych (IDI) oraz 11 wywiadów grupowych (FGI) realizowanych w 2020 r. z przedstawicielami różnorodnych grup społecznych w różnym wieku, pełniących różne role społeczne i zawodowe*, a także ustalenia 40 spotkań z mieszkańcami (otwartych spotkań tematycznych lub wywiadów ulicznych); *Diagnoza Lublin 2030. Raport z badań ankietowych* [2], opracowany na podstawie reprezentatywnego** badania ankietowego zrealizowanego jesienią 2020 r. techniką *mix-mode* na próbie 1 053 mieszkańców Lublina; *Wymyślmy Wspólnie Lublin 2030. Wnioski z jakościowej analizy materiałów zebranych podczas punktów mobilnych* [3], opracowany przez dr Aleksandrę Kołtun, podsumowujący rozmowy z 677 mieszkańcami na przełomie 2019 i 2020 r., przeprowadzane przez Lubelską Grupę Badawczą w 15 punktach mobilnych; Cykl raportów *Opinie mieszkańców Lublina o swoim mieście* [4] opracowanych w latach 2016 – 2019 przez prof. dr hab. Pawła Rydzewskiego na podstawie corocznych badań ankietowych realizowanych techniką PAPI w Biurach Obsługi Mieszkańców na reprezentatywnych próbach mieszkańców Lublina***; Trzy raporty z badań internetowych realizowanych podczas głosowania na Budżet Obywatelski [5] (edycje BO 2019 i BO 2020). Raport pt. *Czego potrzebuje Lublin? Raport z badania jakości życia w dzielnicach Lublina* [5a], który został opracowany przez dr Piotra Maleszyka na podstawie odpowiedzi 5 753 mieszkańców głosujących na Budżet Obywatelski 2019. Dwa kolejne: *Wymyślmy wspólnie Lublin 2030. Raport z analiz pytań otwartych ankiety internetowej* [5b] oraz *Wymyślmy wspólnie Lublin 2030. Raport z ankietowego badania warunków życia w dzielnicach* [5c], opracowane przez dr Piotra Maleszyka i Mateusza Stępniaika, prezentujące wyniki analiz opinii i ocen blisko 3 tys. respondentów; oraz Wnioski z diagnoz zawartych w Raporcie końcowym z prac Tematycznych Grup Roboczych [7].

Trzecim filarem diagnozy są: syntetyczny przegląd trendów w zakresie rozwoju gospodarczego identyfikowanych w europejskich i krajowych dokumentach strategicznych oraz *benchmarking* ukazujący wybrane wskaźniki rozwoju Lublina na tle grupy miast wojewódzkich w Polsce.

* T.j.: dzieci, młodzież szkół średnich, studenci, dorośli w różnym wieku – mający dzieci i bezdzietni, seniorzy, przedsiębiorcy z firm różnych segmentów gospodarki, cudzoziemcy (zarówno studenci, jak i osoby pracujące), emigranci z Lublina, migranci powrotni, osoby z niepełnosprawnościami, osoby zagrożone wykluczeniem społecznym, mieszkańcy gmin w pobliżu Lublina, a w niektórych przypadkach – także członkowie organizacji współpracujących z wyżej wymienionymi grupami.

** operat adresowo-mieszkańcowy.

*** W diagnozie preferowano wyniki badania zrealizowanego w 2018 r. na zwiększonej próbie 1 100 mieszkańców. Badania realizowano na próbach kwotowych reprezentatywnych pod względem płci, statusu na rynku pracy i miejsca zamieszkania.

Kontekst współczesnych koncepcji i trendów

Rok 2020 był rokiem przełomowym dla polityk miejskich. Przyjęte zostały wówczas jedne z kluczowych dokumentów określających strategiczne zasady i kierunki zarządzania miastami po 2020 roku – *Nową Kartę Lipską* oraz Agendę *Terytorialną UE 2030*.

Dokumenty te wskazują na konieczność uwzględnienia podejścia zintegrowanego w procesie programowania rozwoju obszarów zurbanizowanych, włączając w to również obszary funkcjonalne. W podejściu zintegrowanym kluczowym komponentem jest przestrzeń zachodzących procesów. W opublikowanym w 2017 r. raporcie podsumowującym 10 lat funkcjonowania Karty Lipskiej ustalono, że jej zapisy są nadal aktualne i ciągle stanowią mogący wyznacznik dla formułowanych polityk miejskich. Jednak z uwagi na nowe uwarunkowania i wyzwania stojące przed miastami europejskimi należy podjąć kroki w celu jej aktualizacji. *Nowa Karta Lipska* podkreśla konieczność transformacji miast w kierunku miast sprawiedliwych, zielonych i produktywnych, zwracając uwagę na nierozłączność tych komponentów.

Zgodnie z tym podejściem miasta sprawiedliwe zapewniają swoim mieszkańcom równy dostęp do wszystkich jego usług. Transformacja w kierunku miast zielonych jest kluczowym działaniem w celu walki z globalnym ociepleniem – zapewnia powszechny dostęp do czystego środowiska i jego komponentów. Działania w tym zakresie skierowane są na osiągnięcie energetycznej neutralności dla klimatu – zarówno w budownictwie, jak i w transporcie oraz ochronie bioróżnorodności i zieleni w miastach. Z kolei miasto produktywnie stawia jako priorytet efektywne planowanie przestrzenne, uwzględniające niezbędną dla rozwoju gospodarczego infrastrukturę. Szczególna rola aktywnego i zrównoważonego planowania przestrzennego w radzeniu sobie z wyzwaniami współczesnych miast, ujawniona została w jednym ze zadań: *Aktywne i strategiczne polityki zagospodarowania przestrzennego i planowanie przestrzenne*. Włodarze dostrzegają konieczność zmiany podejścia do zagospodarowania przestrzennego, w tym konieczności zwiększenia aktywności i decyzyjności władz miejskich. Przestrzeń jest dobrem ograniczonym. Należy zatem gospodarować nią mądrze – kształtować zdrowe, bezpieczne i dostępne dla wszystkich przestrzenie, oparte na wielofunkcyjności.

Agenda Terytorialna UE wskazuje na stojące przed miastami poważne wyzwania gospodarcze, społeczne i środowiskowe. Zwraca uwagę na wzmacniającą te problemy pogłębiającą się dywergencję obszarów w całej Europie – różnice te mają swoje odzwierciedlenie w dostępie do usług, rozwoju technologicznym, a tym samym jakości środowiska naturalnego. *Agenda terytorialna* uzupełnia zapisy *Nowej Karty Lipskiej* o działania z zakresu transformacji gospodarki o obiegu liniowym na gospodarkę o obiegu zamkniętym, która w połączeniu

z rozwojem zeroemisyjnego intermodalnego transportu stanowi kluczowe działanie w odniesieniu do osiągnięcia neutralności klimatycznej i budowania odporności na zmiany klimatu. Miasta powinny być kształtowane w oparciu o posiadane dziedzictwo kulturowe stanowiące potencjał dla rozwoju lokalnego. Z perspektywy kształtowania przestrzeni szczególnie istotna jest ochrona dziedzictwa materialnego – obiektów architektonicznych, układów urbanistycznych czy też panoram sferycznych i gigapanoram.

Dokumenty te stoją w spójności z nadrzędnymi politykami europejskimi w odniesieniu do zrównoważonego rozwoju ONZ, Europejskiego Zielonego Ładu, Konwencji o różnorodności biologicznej, Europejskiej konwencji krajobrazowej i Nowej strategii leśnej UE, porozumienia paryskiego, unijnej strategii na rzecz bioróżnorodności 2030 oraz Agendy miejskiej dla UE. Ponadto, zapisy powyższych dokumentów znajdują swoje odzwierciedlenie w nadrzędnych krajowych dokumentach wyznaczających kierunki rozwoju polskich miast, tj.: Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju, Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2030 oraz Krajowej Polityki Miejskiej.

Rozwój przestrzenny Lublina – stan i perspektywy

Diagnoza Lublina - perspektywa mieszkańców

Najlepszym źródłem wiedzy dotyczącej jakości funkcjonowania przestrzeni miasta są jego użytkownicy. W celu zdiagnozowania mocnych i słabych stron Lublina w zakresie kształtowania przestrzeni posłużono się zrealizowanymi w latach 2018-2020 badaniami społecznymi i działaniami partycypacyjnymi. Analiza pozwoliła wyodrębnić cztery, najczęściej poruszane przez mieszkańców obszary tematyczne: zieleni i ekologię, turystykę i rekreację, drogową infrastrukturę techniczną wraz z mobilnością miejską oraz urbanistykę. Dla każdego z nich zestawiono mocne i słabe strony w subiektywnej ocenie mieszkańców.

Zieleni i ekologia

Wszystkie badania, niezależnie od metodologii, potwierdzają rosnącą świadomość ekologiczną mieszkańców oraz potrzebę nadania kwestiom ekologicznym większego priorytetu. Badania ankietowe ukazują, że większość mieszkańców jest zadowolona z terenów zielonych. W zależności od badania i przyjętej metodologii, odsetek ankietowanych mieszkańców oceniających ten aspekt pozytywnie wynosił od 60 do 80%, natomiast odpowiedzi negatywne dawało 10-20% badanych lublinian [2,4]. Z drugiej strony, oceny terenów zielonych są zróżnicowane w przekroju dzielnic – gorzej wypadają pod tym względem oceny mieszkańców m.in. Węglina Południowego, Ponikwody, Sławinka czy Kośminka [5]. Wyniki badań jakościowych i działań partycypacyjnych [1,3,5b] pozwalają lepiej zrozumieć uzyskane wyniki:

z jednej strony dostępne tereny zielone w przestrzeni miejskiej są traktowane przez mieszkańców jako ważny atut Lublina, wyróżniający go na tle innych miast. Istotnym walorem Lublina są zwłaszcza rewaloryzowane parki oraz zagospodarowane wąwozy o charakterze parkowym, mieszkańcy doceniają także liczne łąki kwietne. Z drugiej, artykułowana jest potrzeba zwiększenia ilości terenów zielonych oraz troski o istniejącą zieleń – wśród badanych widoczna jest obawa związana z kurczeniem się terenów zielonych i wycinaniem drzew w przestrzeni miejskiej, zwłaszcza w centralnych częściach miasta. Mieszkańcy wskazywali także na potrzebę poprawy zagospodarowania doliny Bystrzycy oraz okolic Zalewu Zemborzyckiego – potrzebę ich oczyszczenia, włączenia w tkankę miejską i uzupełnienia o infrastrukturę pozwalającą na wypoczynek i rekreację.

Ważnym wątkiem poruszonym przez mieszkańców była czystość powietrza. W badaniach ankietowych [2,4] (pomimo różnic metodologicznych) oceny pozytywne były formułowane dwukrotnie częściej niż negatywne. Jakość powietrza jest jednak silnie zróżnicowana przestrzennie – dobrze oceniają ją częściej mieszkańcy części dzielnic o dużej liczbie mieszkańców, np. Czuby, Rury, Czechów Północny czy Felin, natomiast najgorsze oceny formułują mieszkańcy dzielnic z bardziej rozwiniętą funkcją przemysłową lub budownictwem jednorodzinny, np. Za Cukrownią, Dziesiąta, Kośminek czy Sławinek [5]. Mieszkańcy biorący udział w badaniach jakościowych i działaniach partycypacyjnych krytycznie oceniali zanieczyszczenie powietrza i sposoby walki ze smogiem miejskim [1,3]. W ich opinii działania zmierzające do ochrony środowiska naturalnego – poprawa czystości powietrza, ale również ochrona przed hałasem, powinny stać się zarówno pilnymi, jak i długofalowymi zadaniami władz miasta.

Podczas wywiadów i spotkań mieszkańcy często poruszali temat odpadów. Z jednej strony, większość ankietowanych mieszkańców (od 55 do blisko 70%) wskazywała, że czystość miasta w ostatnich latach się poprawia [4,2], a organizacja systemu segregacji odpadów [2] ulega poprawie. Na częsty problem wyrzucania śmieci w niewłaściwych miejscach wskazywał jednak co trzeci mieszkaniec [4], a uczestnicy badań jakościowych i działań partycypacyjnych wskazywali zarówno na zbyt niski poziom segregacji odpadów oraz niewystarczającą ilość pojemników na odpady przy osiedlach mieszkaniowych, jak i niską świadomość ekologiczną mieszkańców.

Drogowa infrastruktura techniczna i mobilność miejska

Mieszkańcy doceniają rozwój infrastruktury drogowej w Lublinie. Blisko 90% respondentów zauważa poprawę w zakresie modernizacji sieci ulic w ostatnich latach, w tym 40-45% – zdecydowaną poprawę [2,4]. Ankietowani zauważają także poprawę w zakresie zapewnienia

bezpieczeństwa na drogach, remontów osiedlowych dróg, parkingów i chodników czy budowy ścieżek rowerowych – postępy w tych obszarach odnotowało od niespełna 70 do ponad 90% ankietowanych [2,4]. Większość mieszkańców dobrze ocenia skomunikowanie z innymi miastami [2]. Poprawę infrastruktury zapewniła ich zdaniem budowa obwodnicy miasta oraz nowych ulic [1,3,5b].

W zakresie mobilności, miasto jest bardzo dobrze oceniane pod kątem poruszania się po nim pieszo (tu pozytywne oceny deklaruje od niespełna 80 do 90% badanych) oraz komunikacją miejską (od niespełna 80 do 90% respondentów) [2,4]. W tych samych badaniach gorzej oceniono Lublin pod względem poruszania się rowerem (od 55 do 75% pozytywnych odpowiedzi). Wyraźnie gorsze oceny dotyczą poruszania się po mieście samochodem – w starszych badaniach realizowanych przed pandemią większość mieszkańców oceniała Lublin negatywnie [4], w sondażu realizowanym jesienią 2020 r. takie oceny formułował co piąty badany [2]. Komentując te wyniki należy zauważyć, że doświadczenia polskich, a zwłaszcza europejskich miast dowodzą, że nie jest możliwa jednoczesna realizacja postulatu miasta zwanego – przyjaznego pieszym, rowerzystom i użytkownikom komunikacji zbiorowej, oraz miasta wygodnego dla użytkowników motoryzacji indywidualnej. Względny ekonomiczny i środowiskowy przemawiają zatem za rozwojem zrównoważonej mobilności. W Lublinie wciąż najpopularniejszym środkiem komunikacji w dojazdach do pracy, uczelni lub szkoły jest samochód – przed pandemią w ten sposób poruszało się po mieście 40% badanych [4], a według badania realizowanego jesienią 2020 r. była to niemal połowa respondentów [2]. W obu badaniach komunikację miejską wybierało około 35% ankietowanych, a rower od 3 do 4%. Pieszko trasę do szkoły lub pracy pokonywało od niespełna 15 do 20% badanych [2,4].

Wywiady i spotkania z mieszkańcami [1,3] oraz badanie ankietowe [5b] pozwoliły na uzyskanie dodatkowych informacji o przyczynach formułowania takich ocen. Jeśli chodzi o mocne strony, mieszkańcy często zwracali uwagę na nowoczesny tabor i infrastrukturę przystankową oraz rosnącą liczbę alternatywnych względem tradycyjnych środków transportu. Wiele krytycznych uwag dotyczyło natomiast zakorkowania miasta, trudności związanych ze znalezieniem miejsc parkingowych, blokowania tras pieszych przez zaparkowane auta, brakach w sieci tras rowerowych – zwłaszcza w centralnych częściach miasta. Mieszkańcy dostrzegają rozwój tras poza granicami miasta, jednak sygnalizują potrzebę dalszego wzmocnienia komunikacji z gminami należącymi do LOM. Wskazywali również na potrzebę większej integracji dostępnych form komunikacji. Bardzo istotnym problemem poruszonym zarówno w wywiadach, jak i spo-

tkaniach z mieszkańcami, jest potrzeba zmian w rozkładach jazdy – zwiększenie częstotliwości kursów (zwłaszcza w godzinach szczytu) oraz zmiany w rozkładach jazdy pozwalające z jednej strony skrócić czas przejazdu, a z drugiej – poprawić skomunikowanie niektórych dzielnic, w tym zwłaszcza obszarów aktywności gospodarczej skupiających zakłady pracy. Jeśli chodzi o dostępność miasta, mieszkańcy pozytywnie oceniali skomunikowanie ze stolicą oraz obecność lotniska. Wskazywali jednak na potrzebę poprawy komunikacji z innymi miastami, rozwój siatki połączeń lotniczych oraz potrzebę rozwoju komunikacji między lotniskiem a miastem.

Urbanistyka

Blisko $\frac{3}{4}$ mieszkańców biorących udział w badaniu ankietowym [2] zauważyło poprawę w zakresie troski samorządu o estetykę przestrzeni, w tym niemal co trzeci – zdecydowaną poprawę. Wyraźnie gorzej oceniono natomiast dostępność przestrzeni dla osób z niepełnosprawnościami – w tym elemencie przeważały oceny negatywne [2]. Podsumowując badania ankietowe aspektów warunków życia w dzielnicach [5a,5c] można stwierdzić (choć na bardzo dużym poziomie ogólności), że Lublin i zdecydowana większość jego dzielnic jest pozytywnie oceniana pod względem wygody życia, dostępności różnych usług i miejsc spotkań. Badania te ukazują jednak różnice międzydzielnicowe, które wymagają uwagi władz miasta.

Bardziej pogłębionych ocen – zarówno pozytywnych, jak i krytycznych – dostarczają analizy jakościowe [1,3,5b]. Wśród mocnych stron Lublina największy akcent został położony na aspekty związane z wielkością miasta – miasto jest postrzegane jako zwarte, którego kompaktowość zapewnia łatwość poruszania się, wygodny dostęp do podstawowych usług i możliwość budowania relacji z innymi. Uwagę mieszkańców ogniskuje również samo Stare Miasto, które jest dla mieszkańców bardzo ważnym punktem tkanki miejskiej – jako punkt charakterystyczny, rekreacyjny oraz tożsamościowy. Mieszkańcy pozytywnie wypowiadają się o niskiej zabudowie w centrum miasta. W ich opinii Lublin jest miastem atrakcyjnym wizualnie (np. Plac Litewski) i interesującym architektonicznie, a estetyka miasta uległa znacznej poprawie. Niewątpliwym atutem jest obecność sztuki miejskiej w przestrzeni publicznej (graffiti, instalacje). Zauważono, że Lublin się powiększył, rozbudował w różnych kierunkach oraz że powstały nowe osiedla mieszkaniowe.

Wywiady z mieszkańcami, a zwłaszcza spotkania będące elementem procesu partycypacyjnego, wskazywały również na słabe strony Lublina w odniesieniu do urbanistyki i planowania [1,3]. Krytycznie oceniano dużą ilość reklam zasłaniających przestrzeń i budynki, brak jednolitości stylu budynków, a nawet ich brzydotę (np. elewacja Centrum Onkologii Ziemi Lubelskiej). Bardzo często poruszano w wywiadach fatalny stan dotychczasowego

dworca autobusowego PKS i jego okolic, potrzebę rewitalizacji niektórych dzielnic (Tatary, Bronowice, Dzieśiąta). Mieszkańców martwił zły stan niektórych kamienic Starego Miasta czy Śródmieścia.

Ważnym wątkiem była polityka mieszkaniowa i rozbudowa miasta. Mieszkańcy Lublina narzekają na wysokie ceny mieszkań. Popierają budowę nowych osiedli mieszkaniowych, ale negatywnie oceniają ich realizację – gęstą zabudowę bloków, ogrodzenia zamykające przestrzeń, brak zieleni, brak ciągłości traktów pieszych oraz niewystarczającą infrastrukturę usługową, edukacyjną i kulturalną (np. brak żłobków, przedszkoli, szkół, bibliotek, domów kultury). Podsumowując – postulują o bardziej zaplanowany i zrównoważony rozwój miasta według spójnej koncepcji, przemyślaną urbanistykę zapewniającą realizację potrzeb mieszkańców [1,3,5b].

Turystyka i rekreacja

W wywiadach czy ankiecie internetowej [1,5b] mieszkańcy zwracali uwagę na walory turystyczne Lublina – obecność wielu zabytków, pomników i miejsc kultu. Mieszkańcy wskazywali na wyjątkowość Starego Miasta, doceniali nowy Plac Litewski z pokazami multimedialnymi czy festiwale organizowane w przestrzeni miejskiej. Bardzo dużą wartość stanowiła dla badanych mieszkańców historia Lublina i związana z nią kultura. Wskazywali jednocześnie, że potencjał turystyczny Lublina należy lepiej promować.

Mieszkańcy Lublina pozytywnie oceniali funkcjonowanie instytucji kultury, boiska sportowe i baseny [2,4]. W większości dzielnic dominowały pozytywne oceny terenów rekreacyjnych czy placów zabaw, choć niektóre dzielnice Lublina wymagają większego wsparcia [5a,5c]. Dużą potrzebę tworzenia nowych, wysokiej jakości przestrzeni publicznych łączących pokolenia ujawniły także badania jakościowe i działania partycypacyjne [1,3,5b]. Na osobną uwagę zasługują diagnozy zawarte w raporcie z prac TGR [7]. Zagadnienia przestrzenne były najsilniej obecne w rezultatach prac grup w tematach: miasto zielone, urbanistyka i mobilność miejska, a w nieco mniejszym stopniu także w ustaleniach grupy dobre sąsiedztwo.

Dyskusje w obszarze „miasto zielone” prowadzono w siedmiu zdefiniowanych przez grupę kategoriach problemowych: przeciwdziałanie zmianom klimatycznym, kształtowanie postaw ekologicznych, zrównoważony transport, odnawialne źródła energii, zieleń w mieście, planowanie urbanistyczne, rewitalizacja obszarów ekologicznych oraz planowanie gospodarki wodno-ściekowej i gospodarki odpadami. Wśród słabych stron szczególnie często podnoszono problemy związane z niską świadomością ekologiczną mieszkańców Lublina, niskim udziałem energii pochodzącej z OZE oraz z planowaniem przestrzennym. W tym ostatnim przypadku

zwracano w szczególności uwagę na niedostateczne pokrycie miasta planami zagospodarowania przestrzennego oraz nieodpowiednie planowanie zieleni miejskiej. Do słabych stron Lublina zaliczono także kwestie związane z transportem indywidualnym – przywiązanie do indywidualnych środków transportu czy nieadekwatne standardy parkowania. Silne strony Lublina w obszarze zielonego miasta to przede wszystkim jego atrakcyjne przyrodniczo położenie oraz wysoka jakość zieleni miejskiej. Zwrócono także uwagę, że stale rośnie liczba atrakcyjnych alternatyw względem tradycyjnych środków transportu.

Grupa pracująca w obszarze tematycznym „urbanistyka i mobilność miejska” zdefiniowała osiem kategorii problemowych: społeczna rola planowania i urbanistyki, balans pomiędzy kompaktowością a metropolitalnością, jakość komunikacji publicznej oraz integracja sieci transportu, ochrona zabytków i rewitalizacja urbanistyczna, ochrona zieleni i zielona infrastruktura, dbałość o estetykę miasta, ekologia i zrównoważony rozwój miasta, realizacja polityki rozwoju przestrzennego miasta. Wśród słabych stron podnoszono przede wszystkim kwestie związane z niespójnością infrastrukturalną i brakiem holistycznego podejścia w planowaniu, w tym: brak spójności wizualnej i standardów urbanistycznych, niespójność infrastruktury przystosowanej do nowej mobilności, brak ciągłości przestrzeni publicznych, istnienie obiektów psujących panoramę miejską, a także zaśmiecanie krajobrazu miasta reklamami i niespójna estetyka przestrzeni miejskich. Wśród silnych stron wskazano na elementy odnoszące się do dziedzictwa historyczno-kulturowego miasta, postępy w rozwoju komunikacji publicznej oraz aspekty związane z zielenią miejską.

Wiele uwagi kwestiom przestrzennym poświęcili członkowie grupy „dobre sąsiedztwo”. Wśród analizowanych kategorii problemowych (sformułowanych już jako postulaty) znalazły się: wzmocnienie infrastruktury dzielnic (w tym komunikacja, szkoły, zieleń, przestrzenie wspólne i dostępne usługi), szeroko dostępne i współfinansowane przez mieszkańców dzielnic miejsca spotkań, aktywności i samopomocy, współtworzenie najbliższej okolicy, czy dbałość o jakość nowo powstających przestrzeni. Wielokrotnie wymienianymi silnymi stronami Lublina w obszarze dobrego sąsiedztwa były kwestie związane z utrzymaniem zieleni miejskiej, układ urbanistyczny i samowystarczalność starych osiedli, a także istnienie możliwości współtworzenia najbliższego otoczenia – choć towarzyszącym temu mankamentem jest niska świadomość tych możliwości wśród mieszkańców. Wskazywane słabości dotyczyły przede wszystkim zagospodarowania przestrzennego nowych dzielnic: niskiej jakości terenów zielonych i przestrzeni wspólnej, ograniczonej komunikacji publicznej i skomunikowania promującego transport indywidualny oraz nasilającego korki.

Benchmarking miast

Zaprezentowane trendy rozwojowe oraz przegląd wskaźników rozwoju lokalnego stanowiły punkt odniesienia w wyborze wskaźników rozwoju przestrzennego (por. rysunek 4). Analiza ma charakter porównawczy i ukazuje pozycję Lublina na tle wszystkich miast wojewódzkich za pomocą wykresu ramka-wąsy, co oznacza potrzebę skorzystania z porównywalnych danych pochodzących ze źródeł statystyki publicznej. Poziom 100% w przypadku każdego wskaźnika stanowi medianę (tj. wartość środkową) dla miast wojewódzkich, pole ramki obejmuje połowę miast o relatywnie niedużych odchyleniach od mediany (t.j. między 1 a 3 kwartylem), wąsy – odległości do miast o najwyższych i najniższych wartościach wskaźnika, a kropka – pozycję Lublina.

Objęcie powierzchni miasta miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego ma bezpośrednie przełożenie na optymalne i efektywne wykorzystanie przestrzeni miejskiej. Średnie pokrycie planami zagospodarowania przestrzennego analizowanych miast wyniosło 44,4%, a mediana – 51%. Wskaźnik dla Lublina przewyższa te wartości i jest równy 53,8% – dla porównania, najwyższa wartość wśród miast wojewódzkich wynosi 68,7% (Gdańsk), a najniższa 15,9% (Rzeszów).

Istotną rolę w kształtowaniu przestrzeni miejskiej pełnią tereny zielone. W statystyce publicznej nie istnieją dobre i porównywalne miary powierzchni biologicznie czynnych w miastach, a jedynie powierzchni terenów zielonych urządzonych, obejmujących m.in. parki, zieleńce, zieleń w pasach drogowych czy na cmentarzach. W benchmarkingu miast wojewódzkich przeanalizowano udział tak definiowanych terenów zielonych w stosunku do powierzchni miasta - jego średnia wartość wyniosła 4,7%, mediana – 4,35%, najwyższa – 13,4% (Rzeszów), a najniższa – 0,8% (Zielona Góra). Lublin na tle innych miast wojewódzkich uplasował się na 6. miejscu ze wskaźnikiem 5,3%. Średnia wartość udziału terenów chronionych w całkowitej powierzchni miast wśród miast wojewódzkich wyniosła 12,7%, a mediana – 6%. W przypadku tego wskaźnika Lublin jest umiejscowiony ponad średnią i medianą, z wartością równą 17,2%. Najwyższy poziom powierzchni terenów chronionych osiągają Kielce (62,0%), a najniższy Rzeszów (0,1%). Warto zauważyć, że najliczniejsza grupa miast osiąga wartość w przedziale 1,0-6,0% i należą do nich: Białystok, Gorzów Wielkopolski, Katowice, Olsztyn, Poznań, Szczecin, Wrocław. Istotne funkcje środowiskowe pełnią także tereny leśne. W zestawieniu porównano wskaźnik dotyczący lesistości miast, czyli udział powierzchni lasów w ogólnej powierzchni miasta, dla których średnia wyniosła 17,6%, a mediana – 15,45%. Najwyższy wskaźnik osiągnęła Zielona Góra (53,5%), a najniższy Rzeszów (2,9%). Lublin w tym zestawieniu zajął 12. miejsce z wynikiem 11,1%, który jest porównywalny do takich miast, jak Warszawa (14,0%), Poznań (13,7%), Opole (10,2%) czy Łódź (9,0%).

Zadbana i czysta przestrzeń publiczna to jedna z kluczowych kwestii rozwoju miasta nowoczesnego i proekologicznego. Wskaźnikiem, który został wybrany w celu porównania miast, jest poziom recyklingu, który zgodnie z regulacjami unijnymi w 2020 r. powinien osiągnąć wartość 50% w każdym państwie członkowskim UE. W przypadku miast wojewódzkich poziom odpadów zebranych selektywnie w relacji do ogółu odpadów osiągnął średnią wartość 37,9% oraz medianę równą 36,5%. Gdańsk osiągnął najwyższy poziom recyklingu (53,5%), a Lublin zajął 6. miejsce (43,4%). Do miast wojewódzkich o najniższym wskaźniku recyklingu należały m.in. Zielona Góra (23,3%), Olsztyn (28,4%), Szczecin (29,5%) i Toruń (30,1%). W przypadku kolejnego wskaźnika - ilości wygenerowanych odpadów zmieszanych na 1 mieszkańca, w benchmarkingu miast najlepiej wypadają te o najniższych wartościach. W zestawieniu tym Lublin z wynikiem 217,6 kg zajął 14. pozycję, a więc znalazł się wśród 5 miast wojewódzkich, które generują najmniejszą ilość odpadów zmieszanych na mieszkańca. Dla porównania miasta, które zbierają najwięcej odpadów zmieszanych to: Katowice (315,2 kg), Zielona Góra (302,9 kg) i Wrocław (297,6 kg). Najlepiej w zestawieniu wypadają: Gdańsk (162,7 kg), Białystok (185,9 kg) i Bydgoszcz (203,9 kg).

Dostęp do czystej wody ma zasadnicze znaczenie dla zdrowia publicznego i jakości życia. W 2020 r. średnie zużycie wody na 1 mieszkańca dla miast wojewódzkich wynosiło 99 m³, a mediana – 57,8 m³. Miastami, w których wykorzystanie wody na 1 mieszkańca jest najmniejsze, są: Białystok (48,2 m³), Toruń (49,0 m³) i Kielce (49,7 m³). Wskaźnik poboru wody w przeliczeniu na mieszkańca w Lublinie wyniósł 56,2 m³ i jest on znacznie niższy od średniej zużycia oraz nieznacznie niższy od mediany. Wartości najwyższego wykorzystania zasobów wodnych są określone przez takie miasta jak: Szczecin (450,6 m³), Opole (247,4 m³), Warszawa (145,4 m³).

Na jakość życia w mieście wpływa również czystość wdechowanego powietrza, które można ocenić mierząc emisję zanieczyszczeń pyłowych mierzoną w tonach w przeliczeniu na km². Wśród miast wojewódzkich o najwyższej

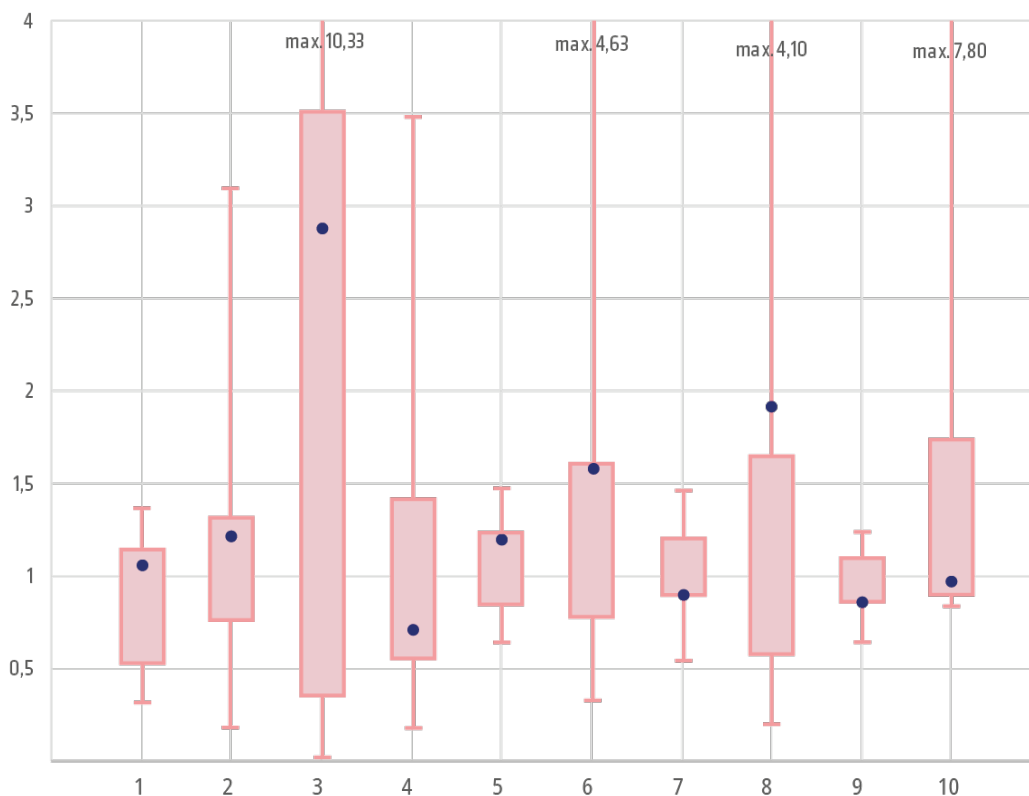
emisji zanieczyszczeń w 2020 r. były: Opole (2,38 t), Kielce (1,34 t), Lublin (1,11 t). Średnia wartość emisji pyłów równała się 0,7 t na km², a mediana – 0,58 t/km². Do najmniej zanieczyszczonych pyłami miast należały: Zielona Góra (0,12 t), Łódź (0,20 t), Gorzów Wielkopolski (0,22 t).

Jednym z filarów zrównoważonej mobilności jest transport rowerowy. W Lublinie gęstość ścieżek rowerowych wynosi 122,7 km na 10 km², co plasuje miasto na wysokiej, 5. pozycji wśród miast wojewódzkich. Najgęstsza sieć ścieżek rowerowych występuje w Białymstoku (155,6 km), najgorsza sytuacja pod tym względem występuje natomiast w Zielonej Górze (25 km).

Z punktu widzenia rozwoju sieci transportowych istotny jest również wskaźnik natężenia ruchu drogowego (*Tomtom traffic index 2020*), opracowany dla 11 największych miast wojewódzkich (Bydgoszcz, Białystok, Gdańsk, Katowice, Kraków, Lublin, Łódź, Poznań, Szczecin, Warszawa, Wrocław). Wskaźnik ten bazuje na danych użytkowników systemów GPS określając, o ile procent więcej czasu zajmuje przejazd przez miasto w stosunku do sytuacji, gdy nie ma żadnych korków na drodze. O dobrej sytuacji na drogach będą więc świadczyły niskie wartości indeksu. W 2020 r. najwyższy wskaźnik natężenia ruchu drogowego wykazała Łódź (42%), następnie Kraków (36%), a na trzecim miejscu Wrocław (35%). Lublin uplasował się na 9. miejscu ze wskaźnikiem równym 26%. Średnia wartość natężenia ruchu dla analizowanych miast wyniosła 29,3%. Mniejsze natężenie występowało tylko w Katowicach (16%) i Białymstoku (22%).

Dodatkową informację o rozwoju sieci transportu dostarcza nam długość linii buspasów. Do miast wojewódzkich z najbardziej rozwiniętą siecią w 2020 r. należały: Warszawa (68,9 km), Kraków (30,9 km), Wrocław (27,4 km). W Lublinie długość buspasów wynosiła 10,4 km. Różnice między miastami wynikają jednak w znacznej mierze z różnic w powierzchni miasta i długości tras komunikacji publicznej. Pomimo to, relacja długości buspasów do powierzchni miasta dla Lublina jest niższa zarówno od mediany, jak i średniej dla miast.

Rysunek 4. Pozycja Lublina na tle miast wojewódzkich pod względem wybranych wskaźników rozwoju przestrzennego

Legenda: 1. Udział powierzchni miasta pokrytej miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego. 2. Udział terenów zielonych w powierzchni miasta ogółem. 3. Udział terenów chronionych w powierzchni miasta ogółem. 4. Udział terenów leśnych w powierzchni miasta ogółem. 5. Poziom recyklingu. 6. Gęstość ścieżek rowerowych na 10 km². 7. Wskaźnik ruchu drogowego (natężenie). 8. Emisja zanieczyszczeń pyłowych (na km²). 9. Odpady zmieszane na 1 mieszkańca. 10. Zużycie wody m³ na 1 mieszkańca.

Uwagi: Dane za 2020 r. z wyjątkiem wskaźnika nr 2 (dane za 2019 r.). Dane dla 18 miast z wyjątkiem wskaźnika nr 7 (TomTom Index dostępny dla 11 największych miast wojewódzkich).

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS oraz TomTom (wskaźnik nr 7).

Informacją istotną z punktu widzenia rozwoju przestrzennego miast jest również przyjęcie standardów urbanistycznych oraz uchwały krajobrazowej. Wprowadzenie przez miasta standardów urbanistycznych wpływa na uporządkowanie przestrzeni oraz racjonalne gospodarowanie terenami w mieście. Wśród 18 miast wojewódzkich 13 przyjęło takowe standardy – Lublin jako jedno z pięciu miast nie posiada takiego dokumentu. Tak samo wygląda sytuacja w odniesieniu do uchwały krajobrazowej – przyjęła ją zaledwie 6 miast wojewódzkich.

Wnioski z diagnoz sporządzonych na potrzeby miejskich dokumentów sektorowych

Pogłębioną diagnozę w odniesieniu do kształtowania przestrzeni Lublina oparto o eksperckie diagnozy tematyczne opracowywane na potrzeby obowiązujących strategii sektorowych oraz raportów tematycznych, obejmu-

jących swoim zakresem rozwój przestrzenny i urbanistykę (Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego miasta Lublin; raport Kierunki rozwoju przestrzenno-inwestycyjnego Lublina; Program Rewitalizacji dla Lublina na lata 2017-2023; Gminny Program Opieki nad Zabytkami Miasta Lublin na lata 2021-2024, Program ochrony środowiska przed hałasem), kształtowanie zieleni miejskiej i adaptację do zmian klimatu (Cykularna strategia dla Lublina; Analiza stanu gospodarki odpadami komunalnymi miasta Lublin; Program ochrony środowiska miasta Lublin na lata 2021-2024 z perspektywą do roku 2028; Plan Adaptacji do zmian klimatu Miasta Lublin do roku 2030), bezpieczeństwo energetyczne i mobilność miejską (Plan gospodarki niskoemisyjnej dla Miasta Lublin; Założenia do planu zaopatrzenia w ciepło, energię elektryczną i paliwa gazowe dla miasta Lublin na lata 2019-2033; Strategia rozwoju elektromobilności w Lublinie; Plan Mobilności Lubelskiego Obszaru Funkcjonalnego na lata 2017-2025).

Administracyjnie, Lublin podzielony jest na 27 dzielnic i dziewięć rejonów planistycznych. Blisko 54% obszaru miasta objęte jest miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego. Dla pozostałego obszaru wydawane są decyzje o warunkach zabudowy, które, jako narzędzie planistyczne, nie gwarantują kształtowania zrównoważonej zabudowy, a wręcz stwarzają w tym zakresie zagrożenie i przyczyniają się do niekontrolowanego rozwoju zjawiska zwanego *urban sprawl*, czyli rozlewania się miasta na obszary o mniej intensywnej urbanizacji.

Lublin położony jest w bezpośrednim sąsiedztwie z miastem Świdnik oraz 7 gminami wiejskimi: Wólką, Niemcami, Jastkowem, Konopnicą, Niedzrzycą Dużą, Strzyżewicami i Głuskim. Gminy te są pożądanym kierunkiem migracji nasilając tym sposobem problem eksurbanizacji, przyczyniając się do powstania chaotycznych przestrzeni o niskiej jakości zabudowy. Ma to swoje odzwierciedlenie również w nasilającej się presji urbanistycznej na tereny cenne przyrodniczo i w dewastacji krajobrazu. W Lublinie efekty procesu suburbanizacji nie osiągają jeszcze poziomu kryzysowego, dlatego szczególnie ważna dla zatrzymania tego procesu jest świadomość, że w kosztach suburbanizacji (zarówno środowiskowych, społecznych czy ekonomicznych) partycypują wszyscy mieszkańcy wymienionych gmin.

W *Programie Rewitalizacji dla Lublina na lata 2017-2023* przeanalizowano miasto pod kątem wystąpienia m.in. kryzysowych zjawisk przestrzenno-funkcjonalnych i technicznych. Analiza objęła jednostki urbanistyczne, w których zdiagnozowano negatywne zjawiska społeczne. W wyniku analiz wyznaczono obszar rewitalizacji o powierzchni 491,7 ha (stanowiący 3,34% powierzchni miasta) obejmujący Stare Miasto, rejon Dworca PKP, rejon ul. Kunickiego, rejon ul. Kalinowszczyzna, Śródmieście oraz Podzamcze i Czwartek. Wyznaczone obszary są zróżnicowane pod kątem przestrzenno-funkcjonalnych, łączy je wystąpienie kryzysu w sferach przestrzenno-funkcjonalnych, technicznej i środowiskowej: zanik dbałości o starą, często historyczną, zabudowę, stan przestrzeni publicznych i zieleni. Do najważniejszych problemów należą m.in.: zanieczyszczenie hałasem, niskie pokrycie planistyczne, zły stan elewacji i ogromna liczba reklam, degradacja zabudowy, niska jakość przestrzeni publicznych, fragmentacja przestrzeni, degradacja zabudowy. Jednocześnie, wskazuje się, że mimo stanu degradacji, obszar ten posiada największy potencjał rozwojowy i, m.in. z uwagi na położenie w centrum, duże znaczenie dla rozwoju miasta. Potencjał ten wynika m.in. z występującego, nie tylko na obszarze rewitalizacji materialnego i niematerialnego dziedzictwa kulturowego. W *Gminnym Programie Opieki nad Zabytkami Miasta Lublin na lata 2021-2024* wskazano na bardzo duży potencjał miasta ze względu na zachowany zasób dziedzictwa kulturowego, bogatą historię i wyjątkowo ważne dla Polski wydarzenia historyczne. Problemem jest zły stan

techniczny części zasobu (czego główną przyczyną jest brak środków finansowych lub nieuregulowany stan prawny nieruchomości) oraz niedostateczna ochrona krajobrazu kulturowego.

Do głównych zagrożeń dla rozwoju przestrzennego i urbanistyki wymienionych w Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego miasta Lublin należą:

- zabudowywanie i przekształcanie terenów wskazanych do ochrony, cennych zarówno pod względem przyrodniczym (w tym dolin rzecznych i suchych), jak i kulturowym (stanowiących o tożsamości miasta);
- zabudowywanie terenów niekorzystnych pod zabudowę (w tym zagrożonych zalewaniem);
- przerost układu komunikacyjnego względem terenów obsługiwanych;
- nadmierne rozproszenie zabudowy oraz rozlewanie się jej na tereny podmiejskie;
- niekorzystne i konfliktowe rozmieszczenie funkcji, w tym deficyt funkcji publicznych na nowych osiedlach, monofunkcyjność dzielnic oraz wyprowadzanie funkcji usługowych na obrzeża miasta – co zwiększa obciążenie ruchem komunikacyjnym i jest jedną z przyczyn „wymierania” centrum;
- nadmierna intensywność nowej zabudowy wielorodzinnej przy braku zabezpieczenia miejsc pod przestrzenie publiczne oraz tereny zielone i rekreacyjne;
- niska jakość i niedopasowanie nowej zabudowy do otoczenia;
- niedostosowanie zabudowy do ludzkiej skali – podporządkowanie miasta przede wszystkim użytkownikom samochodów;
- realizacja inwestycji prywatnych na terenach niezbędnych dla funkcji publicznych, infrastruktury czy układu komunikacyjnego, wykluczająca realizację tych potrzeb w przyszłości, albo znacznie podnosząca ich koszty.

Bardzo ważnym aspektem z punktu widzenia urbanistycznego jest dostępność – szczególnie dostępność dla osób z niepełnosprawnościami, ale również dla grup ze szczególnymi potrzebami, w tym seniorów. Lublin od kilku lat wdraża zasady tzw. projektowania uniwersalnego w realizowanych inwestycjach miejskich. Należy w tym miejscu wspomnieć o dostosowywaniu infrastruktury sportowej i rekreacyjnej, w tym wyposażanie placów zabaw w sprzęty, z których mogą korzystać dzieci z różnymi rodzajami niepełnosprawności, w tym poruszające się na wózkach. W zakresie infrastruktury technicznej od kilku lat obserwuje się pozytywny trend w postaci:

- obniżenia krawężników w obrębie przejść dla pieszych;
- układania płyt ostrzegawczych (tzw. Braille`a) na chodniku przed wejściem na jezdnię;

- wykonania oznakowania poziomego w technologii grubowarstwowej na przejściach dla pieszych;
- stosowania w zatokach autobusowych: płytek wskaźnikowych symetrycznych koloru białego i żółtego oraz płytek wskaźnikowych z wypustkami koloru żółtego;
- stosowania przy przejściach dla pieszych: płytek wskaźnikowych symetrycznych koloru białego, płytek wskaźnikowych z wypustkami koloru żółtego, płytek wskaźnikowych asymetrycznych koloru białego, płytek wskaźnikowych rozdzielających koloru białego oraz krawężników systemowych;
- sygnalizacji świetlnej wyposażonej w sygnalizację dźwiękową, a także piktogramy na przyciskach;
- sukcesywnie zwiększanej ilości bezpłatnych miejsc parkingowych;
- sukcesywnego znoszenia barier w budynkach użyteczności publicznej.

Warto też wspomnieć, że w 2020 roku powołany został koordynator do spraw dostępności Urzędu Miasta Lublin i jednostek organizacyjnych miasta Lublin, oraz Zespół zadaniowy ds. dostępności.

Kolejnym istotnym zagadnieniem jest kształtowanie zieleni miejskiej i adaptacja do zmian klimatu. Miasto przecinają doliny rzek: Bystrzycy, Czechówki, Czerniejówki i Nędznicy (Krężniczanki). Dolina Bystrzycy dzieli miasto na dwie, różne pod względem krajobrazu, części: lewobrzeżną – charakteryzującą się bardzo urozmaiconą rzeźbą terenu z głębokimi dolinami i wąwozami lessowymi oraz prawobrzeżną – o rzeźbie bardziej płaskiej i monotonnej. W obrębie miasta lasy zajmują powierzchnię 1 674,29 ha, co stanowi 11,35% jego ogólnej powierzchni i zlokalizowane są w części południowej i zachodniej miasta. Większość, tj. 1 324,10 ha (powierzchnia zalesiona 1298,51 ha), stanowią lasy państwowe Nadleśnictwa Świdnik, obejmujące przede wszystkim dwa duże kompleksy leśne: „Dąbrowę” i „Stary Gaj”. Lasy prywatne zajmują powierzchnię 350,19 ha. W Lublinie istnieje 13 parków i ogrodów o łącznej powierzchni 195,75 ha. Większość z nich, z uwagi na stan, wymaga gruntownej rewitalizacji. Zieleni miejska to nie tylko parki spacerowo-wypoczynkowe, ale również zieleńce, tereny zieleni osiedlowej, zieleni uliczna, które łącznie stanowią 1 305 ha, zajmując 8,9% powierzchni miasta.

Duże znaczenie dla poprawy jakości powietrza na terenie miasta oraz dla klimatu ma zieleni miejska, dlatego istotna jest dbałość i pielęgnacja terenów zielonych. Biologiczna rola zieleni przejawia się w zatrzymywaniu pyłów, zwłaszcza wzdłuż ruchliwych tras komunikacyjnych i w sąsiedztwie emitujących pyły zakładów przemysłowych. Rośliny wpływają także na skład powietrza atmosferycznego, pochłaniając duże ilości szkodliwych ga-

zów, takich jak tlenki siarki, siarkowodór, dwutlenek węgla, pary kwasów siarkowego, solnego i azotowego oraz rozpraszając je przez ciągły ruch koron. Wykazuje się, że w miastach zawartość szkodliwych gazów w powietrzu nad dużymi parkami jest 2-3 razy mniejsza niż nad terenami ściśle zabudowanymi. Rośliny pełnią także funkcję filtrującą – zatrzymują spaliny, kumulując w sobie metale ciężkie. Z tego względu w strefie bardzo skażonej powinny być uprawiane jedynie rośliny nieprzeznaczone do konsumpcji. Rośliny nie tylko oczyszczają powietrze z gazów i pyłów, ale również wzbogacają je w tlen. Pozytywnie należy ocenić więc fakt, że powierzchnia zieleni ulicznej w Lublinie sukcesywnie się zwiększa. W 2019 r. zajmowała 530 ha, co w porównaniu z 2013 r. daje 13% wzrost.

Na terenie miasta, w południowej jego części, położony jest Czerniejowski Obszar Chronionego Krajobrazu, rezerwat przyrody „Stasin”. Ponadto w mieście ustanowiono 60 pomników przyrody oraz niewielki fragment obszaru Natura 2000 Bystrzyca Jakubowicka. Planowanych do utworzenia jest 7 użytków ekologicznych i 2 zespoły przyrodniczo krajobrazowe¹⁸. Czerniejowski Obszar Chronionego Krajobrazu został wyznaczony 23 marca 1990 r. i zajmuje powierzchnię 19 510 ha. Leży w południowo-wschodniej części województwa lubelskiego i łączy się z Krzczonowskim Parkiem Krajobrazowym. Rezerwat przyrody Stasin został utworzony 1 stycznia 1984 r. i zajmuje powierzchnię 24,4 ha. Celem ochrony rezerwatu jest zachowanie fragmentu lasu liściastego z dużym udziałem brzozy czarnej. Obszar Natura 2000 Bystrzyca Jakubowicka położony jest na Wyżynie Lubelskiej, na północny wschód od miasta Lublin. Obejmuje fragment doliny Bystrzycy, przyujściowy odcinek doliny Ciemięgi wraz z widłami obu rzek, a także fragmenty stoków dolin. Rzeka Bystrzyca, dopływ rzeki Wieprz, drenuje centralną część Wyżyny Lubelskiej. Powierzchnia jej zlewni wynosi 1 315,5 km², a całkowita długość to 70,3 km. Obszar ostoi pokryty jest przeważnie łąkami. Gdziekolwiek występują ponadto kępy zakrzaczeń oraz płaty zbiorowisk łągowych. Na terenie miasta na północny-wschód od Kolonii Łysaków znajduje się niewielki fragment Obszaru Chronionego Krajobrazu „Dolina Ciemięgi”. Obszar Chronionego Krajobrazu „Dolina Ciemięgi” obejmuje dolinę rzeki Ciemięgi na północ od Lublina. Jego powierzchnia wynosi 2 627 ha. Jest to fragment Równiny Nałęczowskiej, porożcinanej wąwozami lessowymi. Dominuje krajobraz rolniczy, z wilgotnymi łąkami, łąkami oraz ciepłolubnymi murawami na zboczach doliny Ciemięgi i licznymi wąwozami. Do obszarów wskazanych do objęcia ochroną prawną w Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego miasta Lublin należą:

- projektowane użytki ekologiczne: Derkaczowe Łąki, Zadębie;

¹⁸ Plan Adaptacji do zmian klimatu Miasta Lublin do roku 2030

- projektowane zespoły przyrodniczo-krajobrazowe: Górkę Czechowskie, Dolina Cieku spod Konopnicy, Wąwóz Węglinek, Dolina Środkowej Czechówki, Dolina Jakubowicka, Dolina Trześniowska, Jakubowice Murowane, Majdan Wrotkowski, Łysaków, Skarpa Jakubowicka, Meandry Bystrzycy, Uroczysko Krężnickie;
- oraz projektowane pomniki przyrody.

Plan Adaptacji do zmian klimatu Miasta Lublin do roku 2030 określa główne zagrożenia wynikające ze zmian klimatu, wrażliwość miasta ze względu na jego zmiany, potencjał adaptacyjny, podatność miasta wynikająca ze zmian klimatu, oraz szanse i ryzyka. Zmiany klimatu, zarówno obserwowane jak i prognozowane w rejonie Lublina, przekładają się na występowanie coraz bardziej upalnych lat i coraz łagodniejszych, bardziej wilgotnych zim – wzrastają temperatury średnioroczne, temperatury maksymalne latem i minimalne zimą, zwiększa się liczba dni upalnych i gorących, nocy tropikalnych oraz długość trwania okresów upałów, skraca się natomiast okres zalegania pokrywy śnieżnej i zmniejsza liczba dni mroźnych lub z przymrozkiem. Wzrastają roczne sumy opadów i liczba dni z opadem, ale też istotnie zwiększa się liczba okresów upalnych bez opadu. Obserwuje się coraz więcej dni z silnymi porywami wiatru, zwłaszcza w okresie zimowym, oraz letnich burz. Jednak narażenie na opad ekstremalny wzrasta tylko nieznacznie, nie ma też wzrostu zagrożenia suszą. Najbardziej groźnymi dla Miasta Lublin zjawiskami związanymi ze zmianami klimatu są: upały, mrozy, susze, intensywne opady, wiatr i burze. Zjawiska te stanowią poważne zagrożenie dla prawidłowego funkcjonowania miasta oraz zdrowia i życia jego mieszkańców. Przewidywane jest zwiększenie liczby dni upalnych oraz natężenia fal upałów. Prognozowana jest również tendencja spadkowa niekorzystnych zjawisk związanych z występowaniem niskich temperatur w okresie zimowym. W przypadku liczby dni z opadem, jak i wysokości rocznej sumy opadów atmosferycznych, przewiduje się wzrost wartości.

Wrażliwość miasta na zmiany klimatu jest cechą w miarę statyczną, gdyż zdeterminowana jest trwałymi fizycznymi elementami miasta. Jednym z tych stałych elementów jest struktura funkcjonalno-przestrzenna. Uwzględnienie jej w ocenie wrażliwości miasta uzasadnione jest przestrzennym zróżnicowaniem w reagowaniu na zjawiska klimatyczne. Zróżnicowanie to jest przede wszystkim zależne od proporcji terenów zabudowanych i terenów biologicznie czynnych oraz form architektonicznych i urbanistycznych ściśle związanych z funkcją zabudowy. Dokonanie analizy struktury funkcjonalno-przestrzennej Lublina pozwala nie tylko zidentyfikować miejsca wrażliwe, ale także wskazuje miejsca przyszłych interwencji adaptacyjnych.

Stan gospodarki wodno-ściekowej na terenie miasta i zakładów produkcyjnych decyduje o jakości środowiska

wodnego. W 2020 r. 99,2% mieszkańców korzystało z systemu kanalizacji wodno-ściekowej, w tym 95,1% posiadało dostęp do systemu kanalizacyjnego, a 95,8% do sieci wodociągowej. Aglomeracja ściekowa to teren, na którym zaludnienie lub działalność gospodarcza są wystarczająco skoncentrowane w celu poprawnego obiegu ścieków. Aglomeracja Lublin o 571 515 RLM swoim zasięgiem obejmuje Lublin, Świdnik, Głusk, Jastków, Konopnicę, Niemce i Wólkę z oczyszczalnią ścieków komunalnych Hajdów Lublin.

Informację na temat stanu gospodarki odpadami dostarcza corocznie opracowywana Analiza stanu gospodarki odpadami komunalnymi. Funkcjonujący od 1 lipca 2013 r. w Lublinie system gospodarowania odpadami komunalnymi opiera się na przepisach Ustawy z dnia 13 września 1996 r. o utrzymaniu czystości i porządku w gminach (Dz.U.2020.1439 ze zm.), co oznacza, że Lublin przejął na siebie obowiązek organizacji odbioru odpadów komunalnych od wszystkich właścicieli nieruchomości z terenu gminy. W mieście istnieje zdecentralizowany system punktów selektywnego zbierania odpadów komunalnych, polegający na tym, że różne rodzaje odpadów są przyjmowane w wielu punktach zlokalizowanych na terenie całego miasta.

Na wszystkich nieruchomościach (zamieszkałych i niezamieszkałych) z terenu miasta Lublin w 2020 r. wytworzonych zostało 147 742,2000 t odpadów komunalnych, dla porównania w 2018 roku było to 132 397,273 t odpadów. W 2020 r. z nieruchomości zamieszkałych i niezamieszkałych odebrano 72 160,7200 t odpadów niesegregowanych, 26 975,0515 t odpadów surowcowych (tj. papier i tektura, tworzywa sztuczne, szkło oraz tekstylia), 22 080,4200 t odpadów ulegających biodegradacji 8 700,0200 t odpadów budowlanych i rozbiórkowych oraz 6 828,0360 t pozostałych. W 2018 r. było to z kolei 82 355,840 t odpadów niesegregowanych, 23 407,663 t odpadów surowcowych, 9 309,960 t odpadów ulegających biodegradacji, 7 769,680 t odpadów budowlanych i rozbiórkowych oraz 9 554,13 t pozostałych.

Znacznie zwiększyła się ilość odpadów dostarczanych do punktu selektywnej zbiórki odpadów (PSZOK). Do PSZOK oddano w 2020 r. 2 890,6430 t odpadów. W 2018 r. było to 1 649,461 t. Wzrost masy oddawanych odpadów świadczy o poprawie świadomości ekologicznej mieszkańców miasta i skuteczności podejmowanych działań edukacyjno-informacyjnych. PSZOK coraz lepiej spełnia wyznaczoną mu rolę. Jego funkcjonowanie utrwała się w świadomości mieszkańców miasta.

Odpady zmieszane w 2020 r. stanowiły blisko połowę wszystkich odebranych odpadów, tj. 72 160,7200 t. Osiągnięty poziom recyklingu, przygotowania do ponownego użycia i odzysku innymi metodami innych niż niebezpieczne odpadów budowlanych i rozbiórkowych w Lublinie w 2020 roku wyniósł 87,02%, w przypadku, gdy obowiązuje poziom ustawowy wynosił 70%.

Program ochrony środowiska dla miasta Lublin na lata 2021-2024 z perspektywą do roku 2028 określa wpływ na przewietrzanie miasta, a tym samym na stan jakości powietrza jaki mają kierunki i prędkość wiatru, struktura zabudowy oraz ukształtowanie powierzchni. Specyficzna rzeźba terenu Lublina umożliwia przewietrzanie miasta. Szczególnie duże znaczenie mają tu suche doliny znajdujące się w jego zachodniej części. Słońce nagrzewa ściany wąwozów, co powoduje, że ciepłe, zanieczyszczone powietrze unosi się do góry, natomiast zimne czyste powietrze napływa do wąwozów. Ruch powietrza wypływającego z wąwozów przewietrza miasto.

Lublin, stolica województwa lubelskiego, jest największym miastem Polski Wschodniej położonym na skrzyżowaniu ważnych tras komunikacji krajowej – S12, S17, S19, DK82, LK7, LK68 oraz w uzupełniającym Paneuropejskim Korytarzu Drogowym TINA, relacji: Gdańsk – Warszawa – Lublin – Kowel/Lwów – Odessa/Bukareszt. Dostępność Lublina zwiększa również funkcjonujący od 2012 r. Port Lotniczy Lublin, będący częścią krajowego rynku lotniczego usług cargo. Międzynarodowa wymiana handlowa zrzesza głównie trzy branże tj. rolnospożywcza, przemysłowa (maszynowa, motoryzacyjną i lotniczą) oraz drzewno-meblarska. Dużym atutem portu lotniczego jest jego centralne położenie geograficzne w regionie z dobrze skomunikowaną trasą do Lublina. Lotnisko skomunikowane jest ze stacją Lublin Główny połączeniem kolejowym (czasowo wstrzymane w okresie pandemii COVID-19). Stacja końcowa szynobusu znajduje się w terminalu co jest jedynym takim rozwiązaniem w Polsce.

Dla zwiększenia dostępności Lublina i rozwoju mobilności miejskiej ma znaczenie budowa Zintegrowanego Intermodalnego Dworca Metropolitalnego oraz przebudowa układu komunikacyjnego, które są jednymi z największych inwestycji ostatnich lat. Nowe centrum komunikacyjne ma za zadanie integrować w jednej części miasta różnorodne formy transportu, w tym autobusy miejskie, pozamiejskie i dalekobieżne oraz kolej.

Transportem alternatywnym dla samochodowego jest transport kolejowy, określany jako najbardziej ekologiczny środek podróżowania. Kolej odgrywa ważną rolę w transporcie zbiorowym z uwagi na bezpieczeństwo przemieszczania się, ekologię oraz pojemność przewozową. W celu doskonalenia połączeń PKP Polskie Linie Kolejowe realizują rozszerzenie projektu modernizacji linii nr 7 Warszawa – Lublin, przyczyniając się tym samym do zwiększenia przepustowości regionalnej i centralnej. Trwają również prace nad opracowaniem koncepcji Lubelskiej Kolei Aglomeracyjnej, która w przyszłości usprawni połączenia regionalne m.in. z Chełmem, Biłgorajem, Puławami czy Parczewem.

Organizatorem komunikacji publicznej w Lublinie jest jednostka budżetowa Gminy Lublin – Zarząd Transportu

Miejskiego w Lublinie (ZTM). Na zlecenie ZTM, przewozy na terenie Lublina i gmin, z którymi zostało zawarte porozumienie, wykonują: Miejskie Przedsiębiorstwo Komunikacyjne – Lublin – Sp. z o.o., Lubelskie Linie Autobusowe oraz konsorcjum firm Meteor i IREX-1. Komunikację publiczną w Lublinie obsługuje 265 autobusów o napędzie spalinowym i 159 o napędzie elektrycznym, w tym 138 trolejbusów oraz 21 autobusów elektrycznych, co sprawia, że Lublin już dziś, ze wskaźnikiem 37,5%, spełnia 30% próg udziału pojazdów zeroemisyjnych w całej flocie, będąc w ścisłej czołówce systemów elektromobilnych w Polsce, a nawet w Europie. Na terenie miasta funkcjonują 73 linie autobusowe z czego 30 linii obsługuje również gminy ościennie.

Na dachach 157 autobusów napędzanych silnikami o zapłonie samoczynnym, eksploatowanych przez MPK – Lublin – Sp. z o.o., zamontowane zostały panele fotowoltaiczne. Są one dodatkowym źródłem zasilania autobusu w energię elektryczną. W 2021 r. ZTM podjął decyzję o wprowadzeniu Nowego Systemu Biletu LUBIKA. W skali kraju, Lublin jako pierwsze miasto w Polsce zdecydowało się na innowacyjne rozwiązanie w postaci kompleksowego systemu obejmującego bilety stacjonarne, kasowniki EMV z płatnością zbliżeniową, bilety mobilne, terminale doładowujące, czytniki kontrolerskie, a także dedykowaną aplikację mobilną i stronę internetową.

Liczba samochodów osobowych zarejestrowanych w Lublinie sukcesywnie wzrasta, dla przykładu w 2018 r. wynosiła 189 281, a w 2019 r. – 196 347. Natomiast w latach 2014-2019 liczba zarejestrowanych samochodów osobowych w Lublinie wzrosła o 24%. W celu zmniejszenia prywatnego ruchu kołowego miasto w 2018 r. wprowadziło usługi carsharingowe. Dzięki ekonomii współdzielenia pojazdów nie tylko ograniczana jest ilość aut poruszających się po mieście, ale także znacząco przyczynia się to do budowania postaw proekologicznych i prospołecznych. Od 2018 r. w Lublinie usługę carsharingu świadczy firma Panek S.A. oferując ponad 150 samochodów w 15 różnych modelach. Ponadto, Lublin jako pierwszy wprowadził wyjątkowe warunki dla rozwoju samochodów hybrydowych w Polsce.

W październiku 2011 r., uchwałą Rady Miasta Lublin, przyjęta została „Polityka rowerowa miasta Lublin”, która jest jednym ze strategicznych dokumentów miasta w zakresie transportu. Polityka rowerowa jest elementem budowy wizji miasta zapewniającego wysoką jakość życia. Zakłada ograniczenie uciążliwości transportu dla środowiska i mieszkańców oraz zapewnienie bezpieczeństwa ruchu, a także obniżenie ekonomicznych i społecznych kosztów transportu. Operatorem Lubelskiego Systemu Rowerów Miejskich jest spółka Nextbike Polska. Infrastruktura systemu składa się z 700 rowerów (z czego 12 to rowery dziecięce), funkcjonujących na 127

stacjach (82 standardowych na terenie Lublina, 5 standardowych na terenie Świdnika, 2 dziecięcych w Lublinie, 38 pasywnych na terenie Lublina). W okresie zimowym, czyli od 1 listopada do końca marca, następuje ograniczenie floty poprzez pozostawienie w ruchu 210 rowerów. Według danych Urzędu Miast Lublin w 2020 r. trasy rowerowe ogółem wynosiły 181 km, w tym ponad 160 km w pasie ruchu drogowego. Istotny jest fakt, że ich długość wzrosła niemal 3-krotnie w okresie obowiązywania poprzedniej Strategii Rozwoju Lublina.

Ważnym zagadnieniem w transporcie regionalnym jest obsługa komunikacji publicznej zarówno Lubelskiego Obszaru Metropolitalnego, jak i całego województwa. Spójny system komunikacji zbiorowej wymaga kształtowania zintegrowanych węzłów przesiadkowych, które pozwolą na skojarzenie i lepsze wykorzystanie wszystkich środków komunikacji. Szczególne znaczenie w tym zakresie mają organizacja i optymalne lokalizowanie infrastruktury przesiadkowej (m.in. dworce, przystanki i parkingi) a także dostępność do komunikacji autobusowej, trolejbusowej i kolejowej. Komunikacja miejska w zakresie Lubelskiego Obszaru Funkcjonalnego (LOF) obejmuje następujące jednostki samorządu terytorialnego: Głusk, Jastków, Konopnicę, Lubartów, Niedrzwicę Dużą, Niemce, Świdnik, Wólkę. Obecnie jedną z największych i najważniejszych inwestycji związanych z integracją różnych form transportu w ramach LOM jest budowa Zintegrowanego Intermodalnego Dworca Metropolitalnego. W przypadku transportu kolejowego główną linią transportową jest linia nr 7, która przebiega na trasie z Lublina w kierunku północno-zachodnim przez Puławy do Warszawy. Łączy również Lublin i gminy LOM ze wschodem – prowadząc przez Chełm, aż do przejścia granicznego z Ukrainą w Dorohusku. Jest to linia o znaczeniu międzynarodowym, która wchodzi w skład sieci kompleksowej TEN-T. Pozycja Lublina jako ośrodka gospodarczego i edukacyjnego, w kontekście zachodzących procesów suburbanizacji, wpływa na rozwój połączeń transportowych umożliwiających komunikację Lublina z gminami ościennymi.

Planowanie energetyczne i zapewnienie bezpieczeństwa energetycznego jest zadaniem własnym gminy wynikającym z Ustawy z dnia 10 kwietnia 1997 r. Prawo energetyczne (Dz.U.2021.716 t.j.) i realizowane jest w oparciu o ustalenia zawarte w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego lub, w przypadku jego braku, na podstawie zapisów studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz odpowiednim programem ochrony powietrza.

Na lubelski system ciepłowniczy składa się sieć ciepłownicza, której zarządcą jest Lubelskie Przedsiębiorstwo Energetyki Ciepłej S.A, oraz dwie elektrociepłownie: PGE Energia Ciepła S.A. Oddział Elektrociepłownia w Lublinie Wrotków i Elektrociepłownia MEGATEM EC-Lublin

Sp. z o.o. W odniesieniu do energii elektrycznej rolę operatorów sieci dystrybucyjnej na terenie gminy Lublin pełni: Polska Grupa Energetyczna Dystrybucja S.A., Towarzystwo Inwestycyjne „Elektrownia-Wschód” S.A. oraz PKP Energetyka S.A. Operatorem systemu przesyłowego gazu ziemnego jest Operator Gazociągów Przesyłowych GAZ-SYSTEM S.A. Dystrybucją gazu ziemnego na obszarze miasta zajmuje się natomiast Polska Spółka Gazownictwa sp. z o.o. Na terenie Lublina działają ponadto 3 jednostki wytwórcze energii elektrycznej i ciepła: MEGATEM EC-LUBLIN Sp. z o.o., Polska Grupa Energetyczna Energia Ciepła S.A. Oddział Elektrociepłownia w Lublinie Wrotków oraz Miejskie Przedsiębiorstwo Wodociągów i Kanalizacji w Lublinie Sp. z o.o.

Zapotrzebowanie energetyczne Lublina stale rośnie. W okresie 2008–2018 zużycie energii elektrycznej w Lublinie wzrosło z wartości 745 688,99 MWh do 951 445,55 MWh, co stanowi 27,6% wzrost. Do największych konsumentów energii należy przemysł. W 2018 r. sektor ten pobierał ponad 41% energii. Ponad 27% energii zużywane jest w obiektach mieszkalnych, a ponad 26% w obiektach handlowo-usługowych. Najmniejszym udziałem w zużyciu energii charakteryzują się obiekty komunalne niemieszkalne – 1,73%. Na cele komunalnego oświetlenia publicznego oraz transportu publicznego zużywane jest kolejno 2,56% i 1,19% energii.

Lublin posiada bardzo korzystne warunki dla rozwoju energii opartej na odnawialnych źródłach energii (OZE) – szczególnie energii słonecznej. Lublin wspiera możliwość rozwoju OZE zgodnie ze Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego miasta Lublin. Rozwiązania szczegółowe dla tego typu instalacji są zawarte w powstających miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego adekwatnie do przeznaczenia terenu. Zgodnie z danymi pochodzącymi z *Raportu z realizacji planu gospodarki niskoemisyjnej dla Miasta Lublin w 2019 r.* ilość energii pochodzącej z odnawialnych źródeł wyniosła 14 102,50 MWh/rok. Wysokim udziałem inwestycji w odnawialne źródła energii odznacza się Miejskie Przedsiębiorstwo Wodociągów i Kanalizacji w Lublinie Sp. z o.o., w którym Lublin posiada 100% udziałów. Spółka eksploatuje we wschodniej części miasta oczyszczalnię ścieków Hajdów. Efektem procesu oczyszczania ścieków jest biogaz, z którego produkowana jest energia elektryczna oraz energia cieplna zapewniająca w całości zapotrzebowanie oczyszczalni na ciepło, a także ponad połowę pokrycia zapotrzebowania na energię elektryczną dla oczyszczalni. Dodatkowo uzupełnieniem produkcji energii elektrycznej jest uruchomiona w 2020 roku farma fotowoltaiczna o szacowanej mocy szczytowej 1 998,36 kWp.

Przyszłość Lublina: wizja i misja

Michał Furmanek, dr Mariusz Sagan

Wizja

Lublin w 2030 roku to średniej wielkości polska i europejska metropolia, dobrze postrzegana w kraju i za granicą, wyróżniająca się jako ośrodek akademicki, miasto kultury i przestrzeń rozwoju nowoczesnej gospodarki. Lublin to miasto cieszące się uznaniem wielopokoleniowej i różnorodnej społeczności, skutecznie zarządzane, pełne zieleni i możliwości podejmowania różnorodnych aktywności miejsce do życia, w którym z satysfakcją i w sprzyjających warunkach można realizować swoje aspiracje edukacyjne, zawodowe i twórcze, wychowywać dzieci i starzeć się. Dumę lublinian buduje wyjątkowy klimat miasta, w którym każdy jest mile widziany.

Misja

Misją Lublina jest dążenie do stworzenia możliwie najlepszego miejsca do życia, kształcenia, pracy i wypoczynku poprzez realizację wielu programów i projektów na rzecz mieszkanki i mieszkańców i przez nich. Zrównoważony rozwój miasta jest zgodny z oczekiwaniami wielopokoleniowej społeczności i opiera się na wartościach takich jak gościnność, otwartość na różnorodność, gotowość na zmianę, lokalność oraz poszanowanie przyrody i dbałość o ekosystem. Priorytetem jest zdrowie i dobrostan mieszkańców.

Wizja jest wyobrażeniem przyszłości Lublina, wyrażającym marzenia oraz przedstawiającym nadrzędne cele, do których osiągnięcia należy dążyć. Wizja Lublina w 2030 roku znajduje odzwierciedlenie w obszarach rozwojowych Strategii Lublin 2030. Pierwszy obszar to Lublin jako miasto kreatywne, akademickie i przedsiębiorcze. Drugi obszar akcentuje wizję Lublina jako miasta zielonego i zrównoważonego urbanistycznie, zaś trzeci obszar jako miasta otwartego, wielopokoleniowego i społecznie zaangażowanego. Wymienione powyżej strategiczne obszary rozwojowe Lublina korespondują z trzema filarami zrównoważonego rozwoju miasta: gospodarczym, środowiskowym i społecznym. Koncepcję tę dopełniają dwa kolejne obszary rozwojowe: Lublin jako miasto twórcze, aktywne i gościnne oraz Lublin metropolitalny. Każdy z tych obszarów powinien realizować wizję miasta atrakcyjnego do życia, odpornego na zmiany klimatu, inteligentnego i dobrze zarządzanego.

Misja opisuje kierunek rozwoju, w którym będzie zmierzać Lublin w swoich działaniach, a także udziela odpowiedzi na pytania: co należy osiągnąć, jakie potrzeby zaspokajać oraz jakie działania w tym celu podejmować?

Wizja i misja Lublina, zostały sformułowane w kilku krótkich zdaniach i stanowią syntezę wyobrażeń o przyszłości miasta, wyrażonych bezpośrednio przez blisko 13 000 mieszkanki i mieszkańców Lublina w długotrwałym i złożonym procesie konsultacyjnym. U jego podstaw leżało założenie zakładające, że obraz przyszłości miasta powinien powstać przy pełnym zaangażowaniu społeczności Lublina i być legitymizowany przez świadomość, zrozumienie oraz akceptację wspólnoty mieszkanki i mieszkańców miasta. Perspektywę mieszkańców uzupełnia wkład ekspertów zaangażowanych w proces tworzenia Strategii Lublin 2030. Wizje przyszłości oraz opinie wyrażone przez społeczność miasta, stały się jednym z najważniejszych źródeł inspiracji dla eksperckich Tematycznych Grup Roboczych, które min. na podstawie informacji i opinii zebranych w dialogu z mieszkańcami opracowały katalog rekomendacji kierunków rozwoju miasta oraz szczegółowe wizje dla każdego z 12 obszarów strategicznych, stanowiących szkielet Strategii Lublin 2030.

Obszary rozwojowe Strategii Lublin 2030

Michał Furmanek, dr Mariusz Gwozda,
dr Piotr Maleszyk, Magdalena Opoka,
dr Mariusz Sagan, Mateusz Stępnik, Dorota Wolińska

A. Lublin kreatywny, akademicki i przedsiębiorczy

Rozwój gospodarczy, obok rozwoju społecznego i środowiskowego, stanowi jeden z trzech filarów zrównoważonego rozwoju, odgrywając fundamentalną rolę w zapewnieniu wysokiej jakości życia i dobrobytu lublinian. Mieszkańcy Lublina doskonale zdają sobie z tego sprawę – w zarysowanej w diagnozach społecznych pożądanej wizji przyszłości Lublin ma być miastem oferującym atrakcyjne miejsca pracy i możliwości rozwoju. Dziś rozwój gospodarki nie może być jednak postrzegany przez pryzmat wzrostu produkcji, jako prosty efekt rosnących nakładów pracy i kapitału, ilościowego wzrostu inwestycji i konsumpcji. Rozwój przestał być nawet sumą jednostkowych sukcesów osób czy firm, czy obecności wielkiego przedsiębiorstwa osiągającego globalne sukcesy. Fundamentem sukcesu gospodarczego są wiedza, kreatywność i kultura przedsiębiorczości, rozwijane w edukacji przedszkolnej i szkolnej, na uczelniach czy w firmach, ale także w organizacjach społecznych, grupach rówieśniczych, w świecie cyfrowym. Edukacja szkolna i pozaszkolna, uczelnie i sektor przedsiębiorstw, jako ważne i wspierające się podsystemy, mogą wywołać impulsy rozwojowe decydujące o możliwości Lublina i jego mieszkańców i mieszkańców w kolejnych dekadach.

Otwartość na zmianę, zdolność do tworzenia innowacji i gotowość podejmowania ryzyka muszą być rozwijane w środowisku sprzyjającym rozwojowi zarówno jednostek, jak i grup, firm czy instytucji, przez swoisty ekosystem oferujący możliwość spotkań, twórczej wymiany wiedzy i współpracy. To w takim środowisku - na stykach osób i organizacji - najczęściej powstają innowacje i przedsiębiorcze inicjatywy, przekładające się na sukcesy biznesowe i naukowe. Miasta są idealną areną tych procesów – oferując bliskość, zagęszczenie i różnorodność ludzi i idei.

Lublin dysponuje zasobami, które – o ile będą umiejętnie wykorzystywane i rozwijane – umożliwią dynamiczny rozwój gospodarczy w obecnej dekadzie. System edukacji w Lublinie osiąga bardzo dobre wyniki, a odsetek mieszkańców z wyższym wykształceniem należy do najwyższych w kraju. Należy jednak dążyć do zapewnienia wysokiej jakości kształcenia przez całe życie, ukierunkowanego bardziej na rozwój kompetencji i kwalifikacji niż tak łatwo dostępnej dziś wiedzy. Akademickość stanowi dobrze rozpoznawalną markę Lublina i źródło dumy mieszkańców, a same uczelnie pełnią istotną rolę w kreowaniu innowacji i rozwoju kapitału ludzkiego miasta. Dalsze wzmocnienie funkcji akademickich Lublina wymaga zwiększenia jego potencjału jako międzynarodowego ośrodka kształcenia i badań, a dalsze uwalnianie potencjału uczelni – realizacji trzeciej misji uczelni w zakresie współpracy z otoczeniem społecznym i gospodarczym wraz z jeszcze większą niż dotychczas aktywnością samorządu w tym zakresie. Zasoby te stanowią kapitał miasta, dzięki któremu lubelski biznes może osiągać przewagę konkurencyjną, czego konsekwencją powinna być poprawa jakości życia wszystkich mieszkańców i wzrost dobrobytu. Samorząd może wspierać ten proces współtworząc innowacyjne i zrównoważone ekosystemy gospodarcze - powiązane ze specjalizacjami gospodarczymi miasta, jak i rozwijając kulturę przedsiębiorczości czy zapewniając warunki do tworzenia niezbędnej infrastruktury gospodarczej. Cele te są ze sobą powiązane na tyle silnie, że dopiero postęp w każdym z nich przyczyni się - przez wykreowanie dodatkowych synergii - do podniesienia konkurencyjności gospodarczej Lublina.

Sukces bądź porażka w realizacji tak określonej wizji rozwoju gospodarczego miasta pozostaje w silnej interakcji z celami o charakterze horyzontalnym. Po pierwsze, dziś czy to pojedyncze firmy, czy cała gospodarka nie mogą liczyć na trwałe sukcesy bez wykorzystania szans wynikających z transformacji cyfrowej i rozwoju technologicznego. Po drugie, rozwój gospodarczy musi odbywać się z poszanowaniem zasobów środowiska naturalnego, zgodnie z ideą zrównoważonego rozwoju, a Lublin powinien być prekursorem w kreowaniu i adaptacji zielonych innowacji oraz zwiększaniu odporności miasta na zmiany klimatu. Po trzecie, rozwój gospodarczy miasta powinien przynosić korzyści wszystkim mieszkańcom, także tym gorzej sytuowanym. W końcu po czwarte, w kontekście zmian demograficznych, sukces gospodarczy jest zarówno czynnikiem, jak i efektem wysokiej atrakcyjności osadniczej Lublina, zwłaszcza potencjału miasta do przyciągania i zatrzymywania najbardziej utalentowanych jednostek.

A.1. Wysoka jakość kształcenia na każdym etapie życia

System edukacji stanowi fundament rozwoju współczesnych krajów i regionów, a publiczne nakłady na edukację są zaliczane do najbardziej produktywnych wydatków publicznych. Szczególna troska o jakość kształcenia okazała się kluczowym czynnikiem rozwoju tych obszarów, które z powodzeniem nadrobiły zapóźnienia rozwojowe i są stawiane obecnie za wzór do naśladowania. Troska o oświatę stanowi także jeden z priorytetów rozwojowych Lublina, na który miasto przeznaczają trzecią część swojego budżetu - zapewniając poziom finansowania dalece przekraczający wielkość przyznawanej przez rząd subwencji oświatowej. Dziś uczniowie osiągają ponadprzeciętne wyniki w nauce, lubelskie szkoły korzystają ze zintegrowanego systemu informatycznego, szkoły zawodowe intensyfikują współpracę z lokalnymi firmami, a polityka edukacyjna Lublina jest regularnie doceniana w ogólnopolskim programie certyfikacji.

Zapewnienie wysokiej jakości kształcenia w kolejnych latach wymaga jednak sprostania wielu wyzwaniom. Świat zmienia się szybciej niż programy szkolne, a zmiany technologiczne z transformacją cyfrową na czele zmuszają do przewartościowania procesu kształcenia i roli jego uczestników. Tymczasem zawód nauczyciela dla wielu wydaje się być coraz mniej atrakcyjnym wyborem ścieżki zawodowej, a subwencja oświatowa dla samorządów jest trwale niedoszacowana. Te i inne wyzwania wydają się szczególnie palące dziś, gdy doświadczenia okresu pandemii i zdalnego kształcenia zakwestionowały dotychczasowe spojrzenie na priorytety w edukacji.

Jakość kształcenia – przede wszystkim dzieci i młodzieży w placówkach publicznych – była częstym tematem poruszonym przez mieszkańców podczas rozmów o przyszłości Lublina. Wiele osób podkreślało, że to właśnie od tego, jak wychowamy dzieci, zależy przyszłość naszego miasta. Mieszkańcy chcieli, by liczba miejsc w żłobkach, przedszkolach i szkołach podstawowych zaspokajała potrzeby każdej dzielnicy. W wizji przyszłości mieszkańców przedszkola są dobrze wyposażone i zatrudniają wykwalifikowaną kadrę, a dzieci aktywnie spędzają czas często przebywając na powietrzu, odwiedzają teatry czy muzea lub biorą udział w ciekawych warsztatach. Wizja szkoły przyszłości stworzona przez lublinian obejmuje wiele aspektów: bogatą ofertę zajęć i indywidualizację kształcenia (np. przez przedmioty fakultatywne), nowoczesną bazę dydaktyczną i przyjazną organizację przestrzeni szkolnej, z wieloma okazjami do rozwoju kompetencji społecznych. W opinii mieszkańców zapewnienie wysokiej jakości kształcenia wymaga, by szkoła przyszłości była

miejszem bezpiecznym, wspierającym rozwój emocjonalny i zaangażowanie społeczne dzieci i młodzieży, z kadrą dbającą o potrzeby i talenty każdego ucznia. W wypowiedziach mieszkańców często pojawiał się również temat bezpłatności edukacji oraz korzyści ze współpracy szkół z innymi instytucjami, np. z uczelniami, domami kultury czy organizacjami pozarządowymi.

Perspektywę mieszkańców dopełnia i ukonkretnia wizja przyszłości edukacji w Lublinie sformułowana przez ekspertów pracujących w tematycznej grupie roboczej poświęconej edukacji. Pożądana wizja przyszłości zakłada, że uczniowie wszystkich lubelskich szkół uczą się efektywnie i nie muszą korzystać z korepetycji. Uczestniczą w atrakcyjnych lekcjach prowadzonych przez kompetentnych i przyjaznych nauczycieli, którzy włączają wszystkich uczniów w pracę podczas zajęć, udzielają im przydatnej informacji zwrotnej na temat ich postępów i wykorzystują w nauczaniu nowoczesne technologie. Każda lubelska szkoła oferuje uczniom atrakcyjną ofertę zajęć pozalekcyjnych i realizuje miejski program służący kształceniu uczniów w zakresie kompetencji społecznych oraz dedykowane temu projekty. System rozwoju zawodowego nauczycieli wspiera podnoszenie ich kwalifikacji, a miejski program motywacji nauczycieli pozwala na nagradzanie najlepszych pedagogów i zachęca absolwentów do podjęcia pracy w edukacji. W każdej z dzielnic dostępna jest wystarczająca liczba miejsc w miejskich żłobkach, przedszkolach i szkołach podstawowych. Każda lubelska szkoła dysponuje nowoczesnymi pomocami naukowymi i sprzętem dydaktycznym, a także ergonomicznym i nowoczesnym wyposażeniem. Infrastruktura oświatowa jest wyremontowana i rozbudowana, a uczniowie spoza Lublina mają zapewnioną wystarczającą liczbę miejsc w bursach. W mieście prężnie działa lubelski pozaszkolny ośrodek edukacji - służący rozwijaniu zainteresowań nauką i technologiami. Wszystkie szkoły ponadpodstawowe są objęte systemem współpracy zarówno z lubelskimi uczelniami, których pracownicy akademicy prowadzą część zajęć obowiązkowych i nieobowiązkowych z przedmiotów STEAM (*Science, Technology, Engineering, Arts, Mathematics*), jak i z instytucjami kultury. W każdej szkole ponadpodstawowej działa miejski program rozwoju przedsiębiorczości i program planowania kariery. Dorośli mieszkańcy Lublina doskonalą kwalifikacje w różnych ośrodkach kształcenia ustawicznego, a szczególny nacisk kładziony jest na rozwój kompetencji przyszłości, w tym poznawanie nowoczesnych technologii.

Wysoka jakość kształcenia na każdym etapie życia

Aby osiągnąć ten cel, zamierzamy:

- A.1.1. Zapewnić wysoką jakość i efektywność edukacji w szkołach i placówkach oświatowych w Lublinie, m.in. przez zapewnienie odpowiednich zasobów kadrowych, stworzenie systemu motywacyjnego i rozwój kompetencji metodycznych nauczycieli, tworzenie bogatej i atrakcyjnej oferty zajęć pozalekcyjnych oraz stosowanie nowoczesnego sprzętu i pomocy dydaktycznych.
- A.1.2. Zapewnić wysoką jakość kształcenia kompetencji, w tym kompetencji przyszłości (m.in. kompetencji STEAM czy programowania), pozwalających na dostosowanie się do potrzeb zmieniającego się rynku pracy, a w szczególności potrzeb rozwijających się w Lublinie specjalizacji gospodarczych - gałęzi nowoczesnego przemysłu i usług opartych na wiedzy.
- A.1.3. Zapewnić nowoczesną infrastrukturę (zarówno dla edukacji szkolnej, jak i pozaszkolnej oraz nieformalnej) odpowiadającą potrzebom wszystkich mieszkańców.
- A.1.4. Tworzyć efektywne systemy współpracy szkół i placówek edukacyjnych z uczelniami, instytucjami kultury, biznesem i organizacjami pozarządowymi.
- A.1.5. Zapewnić wysoki poziom kształcenia i doradztwa zawodowego odpowiadającego potrzebom zmieniającego się rynku pracy, m.in. przez budowę miejskiego systemu doradztwa zawodowego i zapewnienie wysokich kompetencji nauczycieli kształcenia zawodowego, we współpracy z uczelniami i biznesem.
- A.1.6. Zapewnić wysoką jakość edukacji osób dorosłych w Lublinie przez stworzenie oferty doskonalenia i przekwalifikowania (dostosowanej do potrzeb zmieniającego się rynku pracy i rozwoju technologicznego) oraz zapewnienie wysoko wykwalifikowanej kadry dydaktycznej.

Zadania i projekty kluczowe

- A.1.k.1. Stworzenie (na bazie aktualnie funkcjonujących obiektów oświatowych i po ich doposażeniu i dofinansowaniu) miejskiego ośrodka doskonalenia nauczycieli, zapewniającego kompleksową ofertę kształcenia kompetencji kadr dydaktycznych, m.in. w zakresie rozwoju kompetencji metodycznych, kompetencji przyszłości, kompetencji społecznych czy obywatelskich.
- A.1.k.2. Stworzenie Centrum Nauki i Eksperymentu w Lublinie – ośrodka popularyzującego naukę, kreatywność i innowacje o regionalnym i ponadregionalnym zasięgu oddziaływania, oraz opracowanie jego programu merytorycznego. Działanie to powinno być realizowane we współpracy z samorządem województwa, uczelniami i partnerami biznesowymi.
- A.1.k.3. Rozwój i unowocześnienie oferty kształcenia i bazy techno-dydaktycznej szkół zawodowych kształcących w branżach istotnych dla regionalnej gospodarki, w szczególności tych wskazanych jako inteligentne specjalizacje Lublina.
- A.1.k.4. Rozwój oferty i infrastruktury centrów kształcenia ustawicznego oraz promocja kształcenia ustawicznego.
- A.1.k.5. Prowadzenie cyklicznych analiz aktualnego i prognozowanego zapotrzebowania na miejsca w publicznych żłobkach, przedszkolach i szkołach podstawowych w poszczególnych dzielnicach, a następnie zapewnienie adekwatnej liczby miejsc dla dzieci w jednakowym standardzie.
- A.1.k.6. Stworzenie miejskich programów współpracy z uczelniami, biznesem i instytucjami kultury. Pierwszy z tych programów mógłby określać udział pracowników uczelni w zajęciach dla uczniów oraz udział uczniów w zajęciach uniwersyteckich, drugi: ramy kształcenia przedsiębiorczości oraz doradztwa i kształcenia zawodowego, trzeci: udział artystów i pracowników instytucji kultury w zajęciach w szkołach oraz udział uczniów w zajęciach realizowanych w instytucjach kultury.
- A.1.k.7. Stworzenie miejskiego systemu doradztwa zawodowego - we współpracy z uczelniami i biznesem.
- A.1.k.8. Zrealizowanie programu grantowego na rzecz organizacji nieodpłatnych zajęć pozalekcyjnych (rozwijających uzdolnienia i zainteresowania oraz wyrównawczych) w szkołach i placówkach oświatowych.
- A.1.k.9. Stworzenie miejskiego programu rozwijania pozaszkolnych zainteresowań uczniów, finansującego ciekawe, nieodpłatne zajęcia pozaszkolne.
- A.1.k.10. Realizacja działań wzmacniających więzi młodych ludzi z miastem. Działania te powinny w szczególności stworzyć okazję do poznawania lubelskich firm (wzorem realizowanego projektu „Przedsiębiorcze dzieciaki”), ale również ośrodków kultury, organizacji społecznych i uczelni, ukazać możliwości rozwoju w Lublinie oraz wspierać start młodych przedsiębiorców.

Zalecenia i synergie

- Człowiek rozwija się na każdym etapie życia, dlatego różnorodna oferta edukacyjna powinna być dostępna dla osób w różnym wieku – od najmłodszych do seniorów, zarówno w instytucjach szkolnych i akademickich (edukacja formalna), jak i poza nimi (edukacja pozaformalna i nieformalna). Dynamika postępu technologicznego i tempo zmian cywilizacyjnych sprawiają, że realizacja idei kształcenia przez całe życie jest warunkiem *sine qua non* rozwoju produktywnego zatrudnienia i ograniczenia niedopasowań strukturalnych na rynku pracy.
- Zakres kompetencji przyszłości nie jest określony raz na zawsze, gdyż stanowi reakcję na zmieniające się przewidywania kierunków zmian cywilizacyjnych. Aktualnie dużą uwagę (i to już od najwcześniejszych etapów kształcenia) przywiązuje się do rozwoju kompetencji społecznych, obywatelskich i emocjonalnych, umiejętności uczenia się, kreatywności i przedsiębiorczości, kompetencji cyfrowych, a także do kompetencji w obszarach związanych z nauką, technologią, inżynierią, sztuką oraz matematyką (STEAM).
- Realizacja zapisów Strategii Lublin 2030 powinna uwzględnić doświadczenia zdobyte w dobie pandemii, która diametralnie zmieniła spojrzenie na priorytety w edukacji. Nauczanie zdalne zrodziło wiele obaw - o wykluczenie części uczniów bez dostępu do komputerów i Internetu, rosnące zaległości czy dobrostan społeczny i emocjonalny dzieci i młodzieży. Kryzys może jednak stać się szansą na większą cyfryzację nauczania, unowocześnienie metod i technik kształcenia, większą indywidualizację kształcenia i samodzielność uczniów.
- Lublin pełni funkcje wyższego rzędu dla regionu w zakresie edukacji na poziomie ponadpodstawowym, zwłaszcza w technikach i szkołach branżowych, których większość uczniów pochodzi spoza Lublina, oraz szkołach oferujących kształcenie specjalne. Zarówno istniejące elementy infrastruktury oświatowej, jak i planowane do stworzenia w przyszłości (np. tworzenie Centrum Nauki i Eksperymentu) będą dostępne dla uczniów z całego regionu, a także spoza niego. Pełnienie przez Lublin roli regionalnego ośrodka edukacyjnego stwarza potrzebę rozwoju burs i internatów, jest również ważnym uwarunkowaniem dla polityk ponadlokalnych i regionalnych (np. w zakresie transportu zbiorowego czy koordynacji kierunków kształcenia zawodowego na poziomie regionalnym).
- Synergia szkół i uczelni generuje dodatkowe, obustronne korzyści: dla szkół stwarza szansę na wzbogacenie oferty zajęć obowiązkowych i nieobowiązkowych, zwłaszcza w dyscyplinach STEAM, dla uczelni – okazję do przyciągnięcia w mury uczelni utalentowanej młodzieży.
- Lublin jest miastem otwartym, dlatego powinien stwarzać imigrantom okazję do adaptacji i integracji, nauki języka polskiego i zdobycia kwalifikacji zawodowych pożądaných na rynku pracy. Otwartość oznacza także gotowość do rozwijania współpracy międzynarodowej różnych instytucji edukacyjnych czy wizyt studyjnych (np. w ramach programu Erasmus+), które sprzyjają wymianie doświadczeń pozwalającej na podnoszenie jakości kształcenia w Lublinie.
- System edukacji wpływa nie tylko dobrobyt gospodarczy, ale – co jest równie ważne – przyczynia się do rozwoju społecznego (np. przez kształcenie postaw społecznych i obywatelskich młodych ludzi czy promocję zdrowia i profilaktykę) jak i rozwoju środowiskowego (np. przez upowszechnianie wzorców zrównoważonej konsumpcji).
- Wiele decyzji kluczowych dla osiągnięcia wysokiej jakości kształcenia jest podejmowanych nie przez samorząd miasta Lublin, ale przez organy administracji rządowej, np. przez ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania czy Kuratorium Oświaty. Dotyczy to zwłaszcza tak newralgicznych obszarów jak finansowanie oświaty czy zmiany podstawy programowej. Miasto Lublin deklaruje otwartość na dialog i gotowość do współpracy z administracją rządową na rzecz wysokiej jakości kształcenia w Lublinie.

Jak ocenimy postęp w realizacji celu?

1. Realizacja zadań i projektów kluczowych:
 - a. powstanie miejskiego ośrodka doskonalenia nauczycieli;
 - b. stworzenie Centrum Nauki i Eksperymentu w Lublinie;
 - c. uruchomienie systemu analiz zapotrzebowania na miejsca w publicznych żłobkach, przedszkolach i szkołach podstawowych w dzielnicach;
 - d. stworzenie miejskich programów współpracy z uczelniami, biznesem i instytucjami kultury;
 - e. budowa miejskiego systemu doradztwa zawodowego;
 - f. zrealizowanie programu grantowego na rzecz organizacji nieodpłatnych zajęć pozalekcyjnych;
 - g. stworzenie miejskiego programu rozwijania pozaszkolnych zainteresowań uczniów;
 - h. realizacja działań wzmacniających więzi młodych ludzi z miastem.
2. Analiza kluczowych wskaźników i mierników ilościowych:
 - a. dzieci w wieku 3-5 lat przypadające na jedno miejsce w placówce wychowania przedszkolnego;
 - b. średnia liczba uczniów przypadających na oddział w szkołach;
 - c. liczba miejsc w internatach i bursach;

- d. zdawalność egzaminu maturalnego;
 - e. odsetek osób dorosłych uczestniczących w kształceniu lub szkoleniu.
3. Monitorowanie mierników pomocniczych i danych:
- a. liczba i odsetek uczniów szkół spoza Lublina;
 - b. odsetek uczniów objętych systemem doradztwa zawodowego;
 - c. liczba absolwentów szkół średnich i branżowych, którzy nie pracują oraz nie kontynuują edukacji;
 - d. liczba miejsc w bursach i internatach;
 - e. liczba uczniów korzystających z płatnych korepetycji oraz liczba uczniów korzystających z nieodpłatnych zajęć dodatkowych w szkołach i poza nimi;
 - f. mediana wieku nauczycieli.
4. Oceny ekspertów w zakresie:
- a. zasobów kadrowych lubelskiej oświaty;
 - b. systemu motywacyjnego nauczycieli;
 - c. kompetencji metodycznych nauczycieli;
 - d. wykorzystania innowacyjnych metod kształcenia;
 - e. projektów/programów w zakresie kształcenia kompetencji przyszłości;
 - f. infrastruktury dla edukacji pozaszkolnej i nieformalnej oraz oferty zajęć pozalekcyjnych;
 - g. sprzętu i pomocy dydaktycznych.
5. Opinie mieszkańców o jakości kształcenia w Lublinie.

A.2. Akademicki Lublin – międzynarodowy ośrodek kształcenia i badań

Akademickość jest wciąż marką i znakiem rozpoznawczym Lublina. Dla naszego miasta obecność uczelni wyższych może być ważnym czynnikiem rozwojowym. Ważnym, choć tradycyjnie rozumianym elementem wpływu jest generowanie przez sektor akademicki produktywnych i atrakcyjnych miejsc pracy oraz kreowanie szerokich impulsów miastotwórczych, takich jak tworzenie zaplecza intelektualnego oraz kształcenie wysoko wykwalifikowanych kadr dla gospodarki i społeczeństwa. Współcześnie, ambitne miasta akademickie rozszerzają tradycyjny katalog oferty edukacyjnej o wymiar kształcenia międzynarodowego i badań na skalę światową. Wiodące ośrodki akademickie na świecie pozyskują studentów międzynarodowych oraz uczestniczą w globalnym obiegu publikacyjnym. Miasto Lublin od 2011 roku prowadzi we współpracy ze wszystkim uczelniami ambitny program tworzenia międzynarodowej oferty dydaktycznej i pozyskiwania studentów zagranicznych. W jego efekcie miasto stało się polskim liderem kształcenia obcokrajowców, co przynosi znaczące efekty ekonomiczne uczelniom oraz lokalnej gospodarce. Należy prowadzić taką politykę, aby rozszerzyć program kształcenia na kolejne kraje, przy jednoczesnym zwiększeniu atrakcyjności i jakości oferty międzynarodowej. Towarzyszyć temu powinna intensyfikacja – wspierana przez miasto Lublin – działań uczelni na rzecz większego umiędzynarodowienia badań naukowych i wchodzenia w globalne struktury badawcze. Realizując powyższe zamierzenia, Lublin ma szansę wybić się na rozpoznawalny międzynarodowy ośrodek akademicki, z szeregiem pozytywnych konsekwencji społeczno-gospodarczych i wizerunkowych.

Budowa marki akademickiego Lublina jako międzynarodowego ośrodka badań i kształcenia w nadchodzącej dekadzie wiąże się z szeregiem wyzwań i zagrożeń. Uniwersytety we współczesnym świecie straciły monopol na wiedzę i badania naukowe, co grozi marginalizacją również lubelskiego środowiska, jeśli nie podejmie ono radykalnych działań na rzecz poprawy jakości kształcenia i badań naukowych na wybranych kierunkach. Działania te powinny być wspierane przez niesza-blonową promocję i efektywną komunikację osiągnięć badawczych i edukacyjnych uczelni w nowych mediach. Pandemia pokazała dobitnie, że niskiej jakości oferta edukacyjna wpływa na decyzje potencjalnych studentów o odłożeniu lub rezygnacji z wyboru ścieżki kształcenia akademickiego. Nakładają się na to także problemy związane z relatywnie niską atrakcyjnością kariery naukowej w Polsce, co grozi drenażem kadr i pojawieniem się luki pokoleniowej.

Lublinianie są dumni z uczelni obecnych w mieście, ale ich przyszłość budzi wiele obaw, między innymi o spadek liczby studentów, w tym studentów zagranicznych, co mogłoby bardzo niekorzystnie przełożyć się zarówno na sytuację finansową mieszkańców, jak i dynamizm życia miejskiego. Wskazują zatem na potrzebę intensyfikacji działań promocyjnych miasta i uczelni w Polsce i za granicą. W programach kształcenia powinno znaleźć się miejsce na kształcenie umiejętności miękkich oraz metody aktywizujące. Z kolei pracodawcy wskazywali na konieczność kształcenia elastycznego, przygotowującego przyszłych pracowników do funkcjonowania w świecie, w którym zapotrzebowania rynku pracy szybko się zmieniają. Badani podkreślali ponadto, że potrzebna jest intensyfikacja prac na rzecz zapobiegania odpływowi zdolnych uczniów z Lublina, poprzez uruchamianie systemowych programów partnerskich uczelni ze szkołami średnimi. W opinii mieszkańców, konieczne jest przygotowywanie nowych kierunków studiów oraz utworzenie dwóch brakujących w Lublinie uczelni na wzór Akademii Sztuk Pięknych oraz Akademii Muzycznej. Mieszkańcy pozytywnie oceniali bogatą ofertę kształcenia w mieście, choć jednocześnie podkreślali, że metody i treści kształcenia wymagają rewizji.

Eksperti zaangażowani w pracę nad nową strategią miasta formułują konkretne wizje i rekomendacje dotyczące akademickiego Lublina w 2030 roku. Przede wszystkim spodziewany jest wzrost liczby studentów, w tym zwłaszcza studentów zagranicznych, dzięki alokowaniu znaczących środków na promocję programu *Study in Lublin*, zarówno przez uczelnie, miasto i region. Możliwe jest, aby lubelskie uczelnie stały się liderami innowacyjnych programów opartych na technologiach cyfrowych, wykorzystując i wypełniając treściami w formule *Teaching Design* platformy kształcenia zdalnego. Zgodnie z wizją zarysowaną przez ekspertów, szkoły wyższe oferują ponadto bardzo szeroką i atrakcyjną ofertę kształcenia zawodowego, zarówno dla rynku polskiego jak też globalnego. W 2030 roku, między innymi dzięki konsolidacji części uczelni lubelskich, w akademickim Lublinie funkcjonuje uczelnia o bardzo wysokim poziomie badawczym, zaś samo miasto utrzymało pozycję jednego z pięciu wiodących ośrodków akademickich w Polsce. Lubelskie uczelnie zdecydowanie poprawiły swoje miejsce w kluczowych rankingach międzynarodowych, w tym na liście szanghajskiej.

Akademicki Lublin – międzynarodowy ośrodek kształcenia i badań

Aby osiągnąć ten cel, zamierzamy:

- A.2.1. Wzmacniać potencjał badawczy uczelni, który pozwoli na realizację najwyższej jakości badań, rozpoznawalnych w skali międzynarodowej.
- A.2.2. Współtworzyć model uniwersyteckiego kształcenia zawodowego na wysokim poziomie według standardów międzynarodowych.
- A.2.3. Doprowadzić do osiągnięcia poziomu umiędzynarodowienia kształcenia analogicznie jak w wiodących krajach OECD.
- A.2.4. Doprowadzić do tego, aby Lublin stał się rozpoznawalnym w świecie i zaawansowanym ekosystemem w branży Teaching Design, wzmacnianej przez przemysł kreatywny.
- A.2.5. Osiągnąć status Europejskiej Stolicy Studentów w obszarze kultury, sportu, przedsiębiorczości i kreatywności.

Zadania i projekty kluczowe

- A.2.k.1. Stworzenie federacji uczelni lubelskich realizujących wspólne międzynarodowe projekty naukowe, dydaktyczne i promocyjne oraz proefektywnościowa konsolidacja dyscyplin naukowych.
- A.2.k.2. Realizacja programu *Visiting Professors in Lublin*, koordynowanego przez Urząd Miasta Lublin we współpracy ze wszystkimi uczelniami lubelskimi (ze wspólnym finansowaniem ze strony wszystkich partnerów) oraz jego międzynarodowa promocja.
- A.2.k.3. Realizacja *Programu Lublin Akademicki* (koordynowanego przez Urząd Miasta Lublin) w części wspierającej naukę oraz umiędzynarodowienie kształcenia.
- A.2.k.4. Przygotowanie strategii wejścia wszystkich uczelni lubelskich do konsorcjów europejskich uniwersytetów oraz rozwój europejskich projektów konsorcjalnych z udziałem Lublina i uczelni z krajów UE.
- A.2.k.5. Wybór i przystąpienie do międzynarodowych akredytacji strategicznych uniwersyteckich kierunków kształcenia zawodowego (międzynarodowe konsorcja edukacyjne).
- A.2.k.6. Budowa modelu kształcenia zawodowego na lubelskich uczelniach, który pozwoli na włączenie większej liczby praktyków ze sfery biznesu do kształcenia zawodowego, rozwój systemu praktyk za granicą dla studentów oraz rozwój przedmiotów w siatkach zajęć włączających studentów: warsztaty, case, debaty, tworzenie nowych rozwiązań.
- A.2.k.7. Wdrożenie programu *Study in Lublin 2.0* koordynowanego przez Urząd Miasta Lublin we współpracy ze wszystkimi uczelniami lubelskimi (ze wspólnym finansowaniem ze strony wszystkich partnerów) oraz rozwój systemu praktyk dla zagranicznych studentów.
- A.2.k.8. Wspieranie uczelni w rozwoju ilościowej i jakościowej oferty anglojęzycznych kierunków studiów w kooperacji z partnerami z zagranicy, organizacji międzynarodowych szkół letnich oraz uzyskania międzynarodowych akredytacji na anglojęzyczną ofertę lubelskich uczelni. Rozwój oferty anglojęzycznej w powiązaniu z inteligentnymi specjalizacjami gospodarczymi miasta.
- A.2.k.9. Wspólne działania miasta, uczelni, biznesu i partnerów międzynarodowych na rzecz utworzenia nowych kierunków studiów w obszarze Teaching Design oraz pozyskanie nowej kadry do prowadzenia zajęć na nowo powstałych kierunkach.
- A.2.k.10. Wspólne działania miasta, uczelni, biznesu i partnerów międzynarodowych na rzecz cyfryzacji lubelskich uczelni, samorządu Lublina, miejskich instytucji, szpitali oraz pozostałych zainteresowanych podmiotów (program Lubelska Unia Cyfrowa).
- A.2.k.11. Wspólne działania miasta, uczelni, biznesu i środowiska kultury na rzecz utworzenia nowych kierunków kształcenia artystycznego, teatralnego i kreatywnego, których brakuje dzisiaj w ofercie Lublina (Akademia Artystyczna i Przemysłów Kreatywnych).

Zalecenia i synergie

- Lublin, pomimo iż nie jest organem stanowiącym dla uczelni zlokalizowanych w mieście, od 2011 roku aktywnie koordynuje, za obopólną zgodą, wieloma wspólnymi projektami z uczelniami, których celem jest rozwój środowiska akademickiego, miasta, biznesu oraz lokalnych społeczności. Pomimo autonomii uczelni, udaje się realizować działania na rzecz dobra wspólnego, których miasto jest inicjatorem. Ścisła współpraca nauki, samorządu, biznesu, mieszkańców i organizacji pozarządowych jest dzisiaj znakiem rozpoznawczym Lublina w Polsce i należy podejmować wspólne działania w celu jej dalszego umacniania.
- Jednym z warunków przyciągania studentów polskich i zagranicznych do Lublina, poza atrakcyjnymi kierunkami studiów i możliwościami znalezienia atrakcyjnego zatrudnienia po studiach, jest *genius loci* miasta akademickiego. Rozwój pasji studentów, podejmowanie pierwszej pracy czy też inne formy aktywności społecznej i kulturalnej młodych ludzi są kluczowe dla ich formacji intelektualnej. Miasto akademickie, miasto *genius loci*, ze swoim niepowtarzalnym charakterem, ale także z szeroką ofertą skierowaną do studentów, umożliwi nie tylko przeżycie studiów jako najpiękniejszego okresu w życiu człowieka, ale również pomaga podejmować decyzje o wyborze Lublina jako swojego miejsca na ziemi. Aby utrzymać taki charakter miasta, niezbędna jest synergia działań ze wszystkimi obszarami strategicznymi Strategii Lublin 2030.
- W Lublinie studiują studenci z całego kraju, aczkolwiek zdecydowana większość z nich pochodzi ze wschodniej, południowo-wschodniej oraz południowej części kraju. Należy utrzymać ponadregionalny zasięg oddziaływania ośrodka lubelskiego, oraz podjąć próby jego rozszerzenia o centralną i północną część kraju oraz o maturzystów z dużych ośrodków akademickich zachodniej Polski, zainteresowanych ofertą niszowych kierunków studiów w Lublinie. Sprzyjać temu będzie zarówno promocja potencjału akademickiego miasta, jak i poprawa dostępności transportowej miasta dla młodzieży pochodzącej z regionu, jak i spoza województwa lubelskiego.
- Lublin, jako globalny ośrodek kształcenia, skupia studentów z ponad 100 państw na świecie, co świadczy o dużej atrakcyjności międzynarodowej miasta i lubelskich uczelni. Rynkami docelowymi są dla Lublina kraje Europy Wschodniej, kraje skandynawskie, USA oraz wybrane kraje azjatyckie i afrykańskie. Specjalizacja geograficzna jest dzisiaj optymalna, natomiast wymagać będzie w okresie strategicznym taktycznych dostosowań, związanych z tendencjami edukacyjnymi i migracjami ekonomicznymi.
- Warunkiem utrzymania korzystnej sytuacji Lublina w zakresie jego pozycji na międzynarodowym rynku edukacyjnym jest recepcja i integracja studentów zagranicznych z miastem w różnych obszarach: na rynku pracy, w kulturze, sporcie i aktywności społecznej.
- Lublin powinien wykorzystać szanse płynące ze zdobycia tytułu Europejskiej Stolicy Młodzieży 2023 do promocji jako europejskiego miasta akademickiego, dlatego w realizowanych przedsięwzięciach należy uwzględnić uczelnie oraz studentów, w tym studentów zagranicznych.

Jak ocenimy postęp w realizacji celu?

1. Realizacja zadań i projektów kluczowych:
 - a. stworzenie federacji uczelni lubelskich;
 - b. realizacja programu Visiting Professors in Lublin;
 - c. realizacja *Programu Lublin Akademicki*;
 - d. wdrożenie programu *Study in Lublin 2.0*;
 - e. powstanie Akademii Artystycznej i Przemysłów Kreatywnych.
2. Analiza kluczowych wskaźników i mierników ilościowych:
 - a. udział studentów zagranicznych w populacji studentów ogółem w Lublinie;
 - b. liczba oferowanych i uruchamianych anglojęzycznych kierunków studiów na lubelskich uczelniach;
 - c. liczba uczelni o bardzo wysokim potencjale badawczym w Lublinie w 2030 roku;
 - d. liczba zagranicznych naukowców i doktorantów w programie Visiting Professors in Lublin;
 - e. liczba akredytacji międzynarodowych kierunków wyższego kształcenia zawodowego w Lublinie.
3. Monitorowanie następujących mierników pomocniczych i danych:
 - a. liczba konsorcjów europejskich uniwersytetów z udziałem lubelskich uczelni;
 - b. liczba profesorów z Lublina będących przewodniczącymi międzynarodowych towarzystw naukowych;
 - c. liczba nowych kierunków studiów artystycznych i kreatywnych (na przykład kierunki teatralne, muzyczne, wzornictwo).
4. Oceny ekspertów w zakresie:
 - a. potencjału badawczego uczelni;
 - b. modelu uniwersyteckiego kształcenia zawodowego;
 - c. jakości oferty dydaktycznej i warunków życia w Lublinie studentów-cudzoziemców.
5. Opinie mieszkańców o obecności studentów-cudzoziemców w Lublinie

A.3. Synergia miasta i uczelni

Symbioza uczelni z miastem i jego mieszkańcami stanowi dzisiaj jeden z fundamentów rozwoju współczesnych miast akademickich, a także jedną z trzech misji współczesnych uniwersytetów. W Lublinie proces budowy intensywnych związków w układzie miasto-uczelnia-biznes-mieszkańcy rozpoczął się po 2010 roku – jako element realizacji zapisów poprzedniej strategii rozwoju miasta. Dzisiaj miasto jest postrzegane w Polsce jako wiodący ośrodek wielopłaszczyznowych kontaktów w powyższych układach współzależności, zaś samorząd Lublina umiejętnie inicjuje, koordynuje i zarządza wieloma projektami na styku poczwórnej helisy różnych interesariuszy. Kultura współpracy wspomnianych podmiotów zaczęła być czymś naturalnym w mieście i przedmiotem docenienia, uwagi, a niekiedy zazdrości ze strony innych polskich miast akademickich. Należy utrzymać i wzmacniać ten stan, poprzez inteligentną instytucjonalizację i tworzenie nowych sieci współpracy miasta z uczelniami oraz dalej wspierać uczelnie w budowaniu relacji z biznesem i lokalnymi podmiotami. Proces ten ma już obecnie coraz bardziej naturalny charakter i zaczyna przypominać sytuację znaną z najbardziej zaawansowanych we współpracy na linii miasto-uczenie-biznes miast i ekosystemów europejskich.

Wzrost złożoności struktur miejskich i koordynowanych przez miasto w ostatniej dekadzie spowodował jednoczesny wzrost dysfunkcji części instytucji, co będzie wymagało tworzenia bardziej inteligentnych rozwiązań, na przykład w formie platform, które „obsłużą” rosnącą złożoność relacji na styku uczelni, miasta i biznesu. Dodatkowo nie wszystkie jednostki uczelni, instytucji samorządowych oraz z pewnością nie cały biznes uczestniczą w tych procesach synergii. Aby zmienić ten stan, konieczna będzie dalej trudna praca organiczna środowiska na rzecz poszerzania relacji i trwałej współpracy interesariuszy w miejskim ekosystemie współpracy z uczelniami, realizowana przy wsparciu samorządu. Współpraca ta musi z jednej strony mieć charakter pro-biznesowy, zwiększając konkurencyjność lokalnych przedsiębiorstw poprzez udrażnianie kanałów komercjalizacji innowacji tworzonych na uczelniach oraz elastyczne tworzenie nowych kierunków studiów, przedmiotów praktycznych oraz wykorzystanie systemu praktyk i staży. Z drugiej strony uczelnie mają zdecydowanie większy potencjał do realizowania projektów dla mieszkańców w innych obszarach: edukacji, sportu, kultury, opieki społecznej i zdro-

wia, który należy rozpiąć na projekty i wdrożyć. Mówiąc o mieszkańcach, myślimy także o zagranicznych absolwentach lubelskich uczelni, którzy wybrali Lublin jako swoje miejsce na ziemi.

Podczas rozmów z mieszkankami i mieszkańcami o przyszłości współpracy lubelskich uczelni z miastem i biznesem, artykułowanych było wiele oczekiwań w tym zakresie. Wyzwania zaczynają się już na terenie miasteczka akademickiego i samych uczelni, które pomimo ogromnych inwestycji w infrastrukturę naukową, wciąż zdaniem mieszkańców w wystarczającym stopniu nie dbają o mikro udogodnienia dla studentów. Wciąż wadliwie skonstruowany jest system praktyk, zaś zbyt mało praktyków z otoczenia społeczno-gospodarczego zaangażowanych jest w prowadzenie zajęć na uczelniach. Przedstawiciele biznesu zauważają, że zbyt mało jest badań wdrożeniowych, szwankuje komercjalizacja wiedzy i wynalazków, zaś sama współpraca pomiędzy uczelniami a pracodawcami powinna być szersza – warto w tym celu organizować regularne spotkania pracowników naukowych z biznesem, tak aby lepiej poznać swoje potrzeby.

Ekspertki z obszaru akademickości sformułowali wiele pożądaných wizji przyszłości w obszarze synergii miasta i uczelni. Przede wszystkim akcentowana jest potrzeba wprowadzenia nowego modelu komercjalizacji badań na uczelniach, zorientowanych przede wszystkim na efekt finansowy oraz integracji potencjału aparaturowego i lepszego jego wykorzystania na potrzeby badań wdrożeniowych i usług badawczych. Konieczne jest stworzenie na uczelniach przejrzystego systemu finansowego, który zniechęci pracowników naukowych do podejmowania nieoficjalnej współpracy z otoczeniem. Rekomenduje się, aby miasto Lublin przyciągnęło z kolei kapitał inwestycyjny z kraju i zagranicy, który zaangażuje się finansowo w lokalne spółki odpryskowe i innowacyjne pomysły. W pełni synergiczny z miastem i biznesem akademicki Lublin 2030 to także sytuacja, w której uczelnie angażują się we wszystkie miejskie problemy, tworzą z miastem Centrum Eksploratorium, wspierają sport i kulturę oraz migrantów, seniorów i osoby z niepełnosprawnościami. Mieszkańcy miasta są w pełni świadomi z istnienia korzyści, jakie daje im silny i otwarty na współpracę z otoczeniem sektor akademicki. Lublin akademicki, dzięki zakorzenieniu w tkance miasta, dzięki licznym wspólnym projektom i wizjonerskim działaniom, staje się stolicą studenckiej kultury, sportu i innowacyjnej przedsiębiorczości.

Synergia miasta i uczelni

Aby osiągnąć ten cel, zamierzamy:

- A.3.1. Rozwijać Akademicki Lublin – zaangażowany i otwarty na potrzeby mieszkańców miasta i metropolii.
- A.3.2. Rozwijać elastyczne kierunki kształcenia w obszarach związanych z inteligentnymi specjalizacjami miasta i metropolii lubelskiej.
- A.3.3. Wdrażać nowy model skutecznej komercjalizacji badań lubelskich uczelni – zarówno dla partnerów biznesowych z Lublina, regionu, Polski i zagranicy.
- A.3.4. Podjąć wspólne działania przez miasto, uniwersytety i biznes na rzecz pozyskiwania kolejnych prestiżowych projektów naukowych przez lubelskie uczelnie (zwłaszcza tych zgodnych z inteligentnymi specjalizacjami Lublina).
- A.3.5. Rozwijać kształcenie sportowe w Lublinie i na lubelskich uczelniach, integrując środowiska naukowe, kluby sportowe, samorząd oraz biznes wokół tej idei oraz podejmować działania w kierunku pozyskania kadry wykładowców spoza Lublina.
- A.3.6. Wzmacniać kulturę studencką, rozwijając niekomercyjną ofertę skierowaną zarówno do studentów wszystkich uczelni, jak i współtworzoną przez społeczność akademicką.
- A.3.7. Prowadzić konsekwentną promocję akademickiego (studenckiego i naukowego) Lublina wśród mieszkańców, uświadamiającą korzyści i pokazującą efekty funkcjonowania bardzo dużego sektora akademickiego w mieście.

Zadania i projekty kluczowe:

- A.3.k.1. Stworzenie Centrum Nauki i Eksperymentu (Eksploratorium) w Lublinie – ośrodka popularyzującego naukę, kreatywność i innowacje o regionalnym i ponadregionalnym zasięgu oddziaływania, oraz opracowanie jego programu merytorycznego. Działanie to powinno być realizowane we współpracy z samorządem województwa, uczelniami, szkołami i partnerami biznesowymi.
- A.3.k.2. Rozwój i promocja Lubelskiego Festiwalu Nauki.
- A.3.k.3. Realizacja Programu Lublin Akademicki (koordynowanego przez Urząd Miasta Lublin) w części wspierającej inicjatywy uczelni na rzecz mieszkańców miasta, instytucji i organizacji pozarządowych oraz biznesu w Lublinie.
- A.3.k.4. Wspólne działanie miasta, uczelni i biznesu na rzecz tworzenia nowych, przyszłościowych kierunków studiów, zgodnych z inteligentną specjalizacją miasta i metropolii, oraz ich ewaluacja i aktualizacja.
- A.3.k.5. Zaangażowanie większej liczby praktyków ze sfery biznesu do kształcenia w obszarach związanych z inteligentnymi specjalizacjami miasta oraz pozyskiwanie ekspertów i praktyków z zagranicy do kształcenia w Lublinie.
- A.3.k.6. Wdrożenie programu *Spin-off in Lublin* (koordynowanego przez Urząd Miasta Lublin we współpracy ze wszystkimi uczelniami lubelskimi, ze wspólnym finansowaniem ze strony wszystkich partnerów) oraz jego międzynarodowa promocja.
- A.3.k.7. Powołanie spółek spin-off przy każdej lubelskiej uczelni oraz przyciągnięcie aniołów biznesu i VC inwestujących w spółki odpryskowe i start-upy powstające przy lubelskich uczelniach.
- A.3.k.8. Włączanie lubelskich naukowców w gremia eksperckie i doradcze przy samorządzie Lublina i jego jednostkach organizacyjnych oraz spółkach miejskich.
- A.3.k.9. Wprowadzenie przedmiotu „zarządzanie projektami i przedsiębiorczość”, prowadzonego metodą warsztatową, jako obowiązkowego dla wszystkich kierunków studiów w Lublinie
- A.3.k.10. Opracowanie wspólnego programu praktyk i staży przy współpracy z Biurami Karier, działającymi przy uczelniach oraz z wykorzystaniem kontaktów biznesowych samorządu Lublina (system MATCH¹⁹)
- A.3.k.11. Rozwój programów stypendialnych dla wybitnych studentów i doktorantów lubelskich uczelni.
- A.3.k.12. Wdrożenie programu doktoratów zamawianych i wdrożeniowych dla priorytetowych sektorów gospodarki Lublina.
- A.3.k.13. Utworzenie w Lublinie, we współpracy z lubelskimi uczelniami oraz administracją rządową, centrum badań i wdrożeń w zakresie sztucznej inteligencji (AI).

¹⁹ Projekt MATCH polega na sieciowaniu studentów z kierunków i wydziałów artystycznych z przedstawicielami biznesu.

Zalecenia i synergie

- Synergia miasta i uczelni – to w dużej mierze synergia uczelni i biznesu. Konieczne staje się ciągłe i nieprzerwane prowadzenie w ekosystemie Lublina projektów pobudzających do przedsiębiorczości studentów, absolwentów, doktorantów oraz pracowników naukowych. Programy te powinny powstawać na styku Lubelskiego Parku Naukowo-Technologicznego oraz akademickich centrów transferów wiedzy, inkubatorów przedsiębiorczości, platform startowych, samorządu, organizacji biznesowych i samego biznesu.
- Transfer wiedzy z uczelni do biznesu wymaga nie tylko istnienia specjalnych do tego dedykowanych przy uczelniach spółek, ale także dobrej infrastruktury miejskiej, zarówno biznesowej, jak też szeroko rozumianej infrastruktury jakości życia. Innowacje i unikalne pomysły powstają często nie w laboratoriach, ale w przestrzeniach co-workingowych, miejskich laboratoriach innowacji, ale także w inspirujących miejscach publicznych, restauracjach czy terenach zielonych.
- Ponad 75% absolwentów lubelskich liceów i techników wybiera studia na lubelskich uczelniach. Jest to wysoki wskaźnik i duży kapitał wyjściowy na przyszłość. Aby utrzymać te proporcje, należy w większym zakresie powiązać uczelnie w mieście i lokalne szkoły średnie programami absolwenckimi i innymi formami współpracy, również angażując w to biznes i samorząd. Młodzież, która już na etapie edukacji w szkołach podstawowych oraz ponadpodstawowych zostanie zainspirowana uczestnictwem w lokalnych projektach, łatwiej będzie ukorzenić i zatrzymać w mieście. Projekty te w coraz większym stopniu będą miały charakter technologiczny, także tworzący i testujący nowe usługi dla mieszkańców.
- Miastotwórcza rola akademii, prawdziwy Lublin akademicki dla mieszkańców, to tworzenie tysięcy relacji, rozwiązań i działań przez uczelnie dla lublinian, niezależnie od ich wieku, statusu społecznego i dzielnicy, którą zamieszkują. Rozwiązania te powinny ułatwiać życie mieszkańców, zmieniać na lepsze publiczne przestrzenie wspólne, optymalizować rozwiązania biznesowe, ale także budować dumę z miasta.
- Modelowa synergia miasta i uczelni, to nie tylko miastotwórcza rola środowiska akademickiego w różnych wymiarach, ale także sytuacja, gdy absolwenci kierunków studiów lubelskich uczelni, chcą zostawać w mieście aby realizować swoje aspiracje życiowe: rodzinne i zawodowe, a pobyt ten nie ogranicza się do pierwszych kilku lat po uzyskaniu dyplomu. Innymi słowy miasto dobrze zintegrowane z uczelniami oferuje na każdym etapie życia jego mieszkańca ciekawe projekty i rozwiązania, dobrą a niekiedy niepowtarzalną atmosferę, inspirujących ludzi przy sobie oraz poczucie samorealizacji i szczęścia. Lublin, w którym jeszcze w 2010 roku zostawało po studiach 10% absolwentów, a obecnie wskaźnik ten wzrósł do 40%, ma jeszcze bardzo duże pole do poprawy tej sytuacji. We współczesnych miastach, o wyborze miejsca zamieszkania nie decyduje już wyłącznie kryterium płacowe i zawodowe, ale zestaw różnych czynników, z których wyłaniają się takie, jak ciekawość miasta i jego mieszkańców, jakość życia oraz otwartość na współpracę. Synergia miasta i uczelni jest kluczowym warunkiem równoległego zaistnienia powyższych elementów.

Jak ocenimy postęp w realizacji celu?

1. Realizacja zadań i projektów kluczowych:
 - a. stworzenie Centrum Nauki i Eksperymentu (Eksploratorium) w Lublinie;
 - b. realizacja Programu *Lublin Akademicki*;
 - c. wdrożenie programu *Spin-off in Lublin*;
 - d. wprowadzenie przedmiotu „zarządzanie projektami i przedsiębiorczość” na wszystkich kierunkach studiów w Lublinie;
 - e. opracowanie wspólnego programu praktyk i staży lubelskich uczelni;
 - f. utworzenie Centrum Sztucznej Inteligencji w Lublinie.
2. Analiza kluczowych wskaźników i mierników ilościowych:
 - a. odsetek absolwentów lubelskich szkół średnich podejmujących studia w Lublinie;
 - b. odsetek absolwentów kierunków studiów licencjackich podejmujących studia magisterskie w Lublinie;
 - c. odsetek absolwentów lubelskich szkół wyższych podejmujących zatrudnienie w Lublinie po studiach;
 - d. liczba powstałych spin-offów przy uczelniach w Lublinie i w całym lubelskim ekosystemie innowacji;
 - e. liczba projektów pozyskanych w ramach prestiżowych krajowych programów naukowych (związanych z inteligentnymi specjalizacjami miasta).
3. Monitorowanie następujących mierników pomocniczych i danych:
 - a. liczba zrealizowanych transferów technologii z udziałem lubelskich uczelni;
 - b. liczba inicjatyw promujących studencki i naukowy Lublin wśród mieszkańców;
 - c. liczba projektów pozyskanych w ramach prestiżowych krajowych programów naukowych (związanych z inteligentnymi specjalizacjami miasta);

- d. liczba studentów na kierunkach studiów powiązanych z inteligentnymi specjalizacjami Lublina;
 - e. liczba doktoratów wdrożeniowych i zamawianych powiązanych z inteligentnymi specjalizacjami Lublina.
4. Oceny ekspertów w zakresie:
 - a. modelu komercjalizacji badań lubelskich uczelni oraz jakości zrealizowanych transferów technologii z udziałem lubelskich uczelni;
 - b. wpływu lubelskich uczelni na otoczenie społeczno-gospodarcze;
 - c. rozwoju sportu akademickiego i kultury studenckiej.
 5. Opinie mieszkańców o potencjale naukowym i akademickim Lublina oraz o wpływie uczelni na rozwój Lublina.

A.4. Innowacyjne i zrównoważone ekosystemy gospodarcze

Lublin jako jedno z pierwszych miast w Polsce rozpoczął proces zarządzania swoim rozwojem za pomocą ekosystemów gospodarczych. Doświadczenia ostatniej dekady potwierdziły, że był to słuszny kierunek. Innowacyjne i zrównoważone zarządzanie ekosystemami gospodarczymi było jednym z kluczowych sukcesów najbardziej zamożnych miast i regionów Unii Europejskiej, zwłaszcza z jej niemieckiego rdzenia produkcyjnego. Należy zatem, czerpiąc z powyższych koncepcji, prowadzić polityki publiczne w zakresie rozwoju gospodarczego oparte na ściśle zdefiniowanych ekosystemach innowacji, będących emanacją inteligentnych specjalizacji. Lublin, który zdefiniował w swojej strategii do 2020 roku 8 branż priorytetowych, do 2030 roku będzie rozwijał 7 ekosystemów priorytetowych, z których aż 6 będzie kontynuacją, co świadczy o ciągłości strategii gospodarczej i towarzyszących jej programów działania. Będą to zarówno branże przemysłowe, jak też usługowe, z naciskiem na technologiczny i inżynierski ich charakter. Niniejsza część strategii, z uwagi na pewną już dojrzałość wybranych ekosystemów gospodarczych Lublina, poświęcona została wsparciu głównie firm już ukształtowanych, zakorzenionych na rynku polskim i rynkach zagranicznych.

W latach 2011-2020, Lublin pozyskał ponad 80 firm, w tym międzynarodowych, które stworzyły ponad 5 000 nowych miejsc pracy, pomimo bardzo ograniczonej dostępności komunikacyjnej. W nowych realiach, wraz z trwającą budową ciągów dróg ekspresowych S-12, S-17 oraz S-19, miasto staje się kluczowym ośrodkiem lokalizacji biznesu w Polsce Wschodniej i spodziewane jest umocnienie tej pozycji. Otwiera to pole do pozyskiwania dużo większej liczby nowych projektów inwestorskich oraz kontynuacji reinwestycji przez biznes zadowolony już w mieście. Sprzyja temu także przesuwanie się gospodarek i przedsiębiorstw z krajów Europy Środkowej i Wschodniej w górę globalnych łańcuchów wartości, czemu towarzyszy równoległe tendencja do powrotu zaawansowanych technologicznie firm przemysłowych z Azji i Chin do Europy. Będzie to dla Lublina wielkie wyzwanie, aby włączyć się w pozyskanie choć części tego znaczącego strumienia kapitału inwestycyjnego, w dużej mierze płynącego z gospodarki niemieckiej. Aby odnieść sukces, miasto musi się skoncentrować na pozyskiwaniu i rozwój biznesu, który jest nastawiony na ciągłe zmiany technologii i ma największy potencjał na kreację nowych zawodów przyszłości. Procesy te są wzmacniane przez coraz szybszą robotyzację i automatyzację w przemyśle, nowe zastosowania sztucznej inteligencji oraz rozkwit e-commerce. Miasto powinno w rozpoczynającym się

okresie strategicznym rozpocząć tworzenie swoich unikalnych domen kompetencji. Dużym wyzwaniem dla inteligentnych ekosystemów Lublina będzie także przyspieszenie tworzenia innowacji na styku z uczelniami, ale też włączenie się w procesy transformacji energetyki i rozwoju odnawialnych źródeł energii, w rozwój gospodarki obiegu zamkniętego (*circular economy*), postulującej minimalizację zużycia surowców oraz powstawania odpadów, a także w realizację idei gospodarki opartej na zasobach (*resource-based economy*) – koncepcji zakładającej wykorzystanie technologii i rozwój wspólnych zasobów do zwiększenia zakresu darmowych dóbr i usług. Z kolei zarządzanie rozwojem gospodarczym nie będzie możliwe bez ogromnej liczby danych, co powoduje konieczność budowy w Lublinie horyzontalnego ekosystemu tworzenia, pozyskiwania i korzystania z unikalnych danych ekonomicznych – metropolitalnego ekosystemu danych.

Mieszkańcy Lublina doceniają zmiany gospodarcze, jakie dokonały się w mieście od 2011 roku. Powodem do dumy jest rozwijająca się Specjalna Strefa Ekonomiczna Euro-Park Mielec Podstrefa Lublin oraz liczne lubelskie firmy i marki, odnoszące sukcesy w Polsce i za granicą. Wciąż jednak percepcja sytuacji ekonomicznej miasta nie jest zadowalająca. Lublinianie zwracają uwagę na relatywnie niskie płace w mieście oraz wciąż niewielką liczbę przedsiębiorstw o dużym potencjale innowacyjnym. Zdaniem mieszkańców wciąż brakuje większej liczby dużych firm, przez co nadal nie została ograniczona w pełni migracja ekonomiczna do innych miast w Polsce. Lublinianie wskazują ponadto, że potencjał biznesu w mieście nie jest jeszcze na tyle duży, aby zatrzymać tu większość absolwentów uczelni wyższych.

Percepcja sytuacji lubelskiego biznesu przez ekspertów jest zauważalnie lepsza niż mieszkańców. W ich opinii w Lublinie w 2030 roku stopa bezrobocia wyniesie 4% i będzie zbliżona do stopy bezrobocia naturalnego. Miasto istotnie wzmocni swój potencjał kształcenia na licznych kierunkach praktycznych, jednocześnie stając się zauważalnym w skali kraju ośrodkiem IT, bio-tech oraz medycyny. W wyniku coraz bardziej wydajnej współpracy nauki i biznesu miasto będzie miejscem kreowania licznych innowacji, zwłaszcza produktowych i procesowych. Miasto, dzięki swojemu unikalnemu położeniu, staje się także hubem eksportowym i biznesowym – także logistycznym - tej części Europy Środkowo-Wschodniej. Lublin 2030 roku to także miejsce bardzo mocno usieciowione, z intensywnie współpracującymi ze sobą interesariuszami biznesu. W mieście intensywnie rozwijają się także firmy tworzące i korzystające z wyrafinowanych, ekologicznych rozwiązań.

Innowacyjne i zrównoważone ekosystemy gospodarcze

Aby osiągnąć ten cel, zamierzamy:

- A.4.1. Rozwijać gospodarkę Lublina w zrównoważony sposób, w oparciu o zdefiniowane inteligentne specjalizacje miasta, prowadząc w tym celu intensywną promocję inwestycyjną w Polsce i na rynkach międzynarodowych – w celu pozyskania do miasta nowych przedsiębiorstw.
- A.4.2. Budować innowacyjne ekosystemy gospodarcze wokół inteligentnych specjalizacji gospodarczych miasta – Lubelskie Wyżyny Gospodarcze (przemysł automotive i maszynowy, zdrowe społeczeństwo, inteligentne sieci i ICT, zautomatyzowane przetwórstwo spożywcze i żywność funkcjonalna, procesy chemiczne i produkty chemii specjalistycznej, nowoczesne usługi biznesowe, innowacyjna logistyka). Rozwój ekosystemów oparty zostanie na wysokich technologiach (na przykład ekosystem med-tech, food-tech czy też bio-tech).
- A.4.3. Dostosowywać rynek pracy do potrzeb inteligentnej i zrównoważonej gospodarki, między innymi przez zapewnienie wysokiej jakości oferty kształcenia zgodnej z aktualnym i prognozowanym zapotrzebowaniem na kompetencje, pomoc osobom bezrobotnym poprzez promocję zatrudnienia, przedsiębiorczości oraz wsparcie procesu aktywizacji zawodowej mieszkańców Lublina poszukujących pracy, czy zapewnienie pracodawcom profesjonalnych usług pośrednictwa pracy.
- A.4.4. Wspierać konkurencyjność i innowacyjność przedsiębiorstw z Lublina i metropolii lubelskiej, między innymi przez kreowanie możliwości współpracy z lokalnym otoczeniem biznesowym, nauką czy samorządem, wsparcie kompetencyjne, czy promocję osiągnięć najbardziej innowacyjnych lubelskich przedsiębiorstw oraz sieciowanie ich z partnerami biznesowymi w kraju i za granicą.
- A.4.5. Przyciągać zewnętrznych inwestorów do Lublina i Lubelskiego Obszaru Metropolitalnego – z koncentracją promocji inwestycyjnej i wsparcia procesów inwestycyjnych na innowacyjnych firmach o wysokim potencjale zakorzenienia się w lokalnej gospodarce, których obecność wzmocni rozwijane w Lublinie ekosystemy gospodarcze oraz pozytywnie wpłynie na tempo zielonej i cyfrowej transformacji miasta.
- A.4.6. Stworzyć instytucjonalny system wsparcia internacjonalizacji lubelskich przedsiębiorstw, oferujący profesjonalne wsparcie informacyjne oraz promocję w pierwszej kolejności małych i średnich przedsiębiorstw, działających w ramach zidentyfikowanych inteligentnych specjalizacji miasta.
- A.4.7. Tworzyć warunki dla rozwoju gospodarki zrównoważonej, sieciowej i cyfrowej.

Zadania i projekty kluczowe

- A.4.k.1. Rozwój programu Lubelska Wyżyna IT – innowacyjnego ekosystemu stworzonego przez samorząd Lublina w 2011 roku, we współpracy z biznesem informatycznym z Polski i ze świata, uczelniami wyższymi, szkołami zarządzanymi przez miasto oraz instytucjami otoczenia biznesu.
- A.4.k.2. Rozwój ekosystemu medycznego w Lublinie na bazie Kłastr Lubelska Medycyna (powstałego w roku 2014), zarządzanego wspólnie przez Urząd Miasta Lublin oraz Uniwersytet Medyczny w Lublinie (wraz z promocją ośrodka lubelskiego jako perspektywicznego miejsca w zakresie turystyki medycznej w Europie).
- A.4.k.3. Budowanie powiązań kooperacyjnych firm biotechnologicznych z innymi podmiotami funkcjonującymi w ramach specjalizacji gospodarczych miasta: zdrowe społeczeństwo, zautomatyzowane przetwórstwo spożywcze i żywność funkcjonalna oraz procesy chemiczne i produkty chemii specjalistycznej, m.in. przez rozwój Lubelskiego Kłastr Biotechnologicznego.
- A.4.k.4. Rozwój ekosystemu motoryzacyjnego i maszynowego, w oparciu o powstały w 2018 roku Klaster Wyżyna Motoryzacyjna i Maszynowa.
- A.4.k.5. Budowa i rozwój innowacyjnych ekosystemów gospodarczych dla pozostałych czterech inteligentnych specjalizacji miasta (przetwórstwo żywności i żywność funkcjonalna, nowoczesne usługi biznesowe, chemia oraz logistyka) w sposób dostosowany do specyfiki każdej z tych specjalizacji – wynikającej z rodzaju produkcji, liczby i wielkości firm, zasobów, jakie potrzebują do rozwoju, czy skłonności do innowacji i współpracy.
- A.4.k.6. Realizacja i promocja międzynarodowego cyklu konferencji technologicznych w Lublinie (LubTech), związanych z inteligentnymi specjalizacjami gospodarczymi miasta.
- A.4.k.7. Powiązanie systemu kształcenia w mieście z potrzebami gospodarki (zaangażowanie przez miasto pracodawców do współtworzenia i realizacji programów edukacyjnych) oraz promocja kształcenia i kariery w branżach priorytetowych, zgodnych z inteligentnymi specjalizacjami gospodarczymi miasta.
- A.4.k.8. Opracowanie programu przyciągania inwestorów zewnętrznych do Lubelskiego Obszaru Metropolitalnego, który uwzględni zróżnicowane formy promocji gospodarczej, wskaże preferencje i warunki brzegowe w zakresie rodzajów pozyskiwanych inwestycji oraz tereny inwestycyjne.
- A.4.k.9. Powołanie z udziałem miasta instytucji wspierającej internacjonalizację lubelskich przedsiębiorstw.

- A.4.k.10. Realizacja Programu Promocji Zatrudnienia i Aktywizacji Rynku Pracy Miasta Lublin, z priorytetową rolą działań łagodzących bezrobocie młodzieży oraz staży i szkoleń pozwalających na nabycie kwalifikacji i zawodów deficytowych oraz tych powiązanych z inteligentnymi specjalizacjami miasta.
- A.4.k.11. Wspieranie poprzez miejskie systemy grantowe organizacji pozarządowych, których celem jest zwiększanie konkurencyjności i innowacyjności mikroprzedsiębiorstw i młodych firm.
- A.4.k.12. Opracowanie i wdrożenie programu integracji z rynkiem pracy zarówno cudzoziemców - absolwentów lubelskich uczelni i migrantów ekonomicznych, jak i obywateli Polski powracających do kraju.
- A.4.k.13. Wsparcie kompetencyjne przedsiębiorstw z Lublina (na przykład poprzez mechanizmy grantowe dla organizacji pozarządowych) w zakresie zwiększania zdolności biznesu do adaptacji do mega trendów cywilizacyjnych (zielony ład, transformacja energetyczna i cyfrowa, robotyzacja).
- A.4.k.14. Stworzenie instytucjonalnych mechanizmów usprawniających współpracę na linii miasto-biznes-uczelnie

Zalecenia i synergie

- Miasto Lublin powinno wspierać w swoich projektach bieżących wszystkie działania środowiska akademickiego kreującego rozwiązania naukowe i kształtującego na potrzeby inteligentnych specjalizacji. Dodatkowym czynnikiem który wykreuje sukces inteligentnych ekosystemów jest współpraca wszystkich interesariuszy w ekosystemach. Buduje się ją poprzez wspólne projekty, dyskusje i debaty, bezpośrednie i pośrednie wsparcie finansowe, edukacyjne i promocyjne, działalność klastrową oraz lobbying.
- Rozwój poszczególnych ekosystemów gospodarczych – Lubelskich Wyżyn Gospodarczych, charakteryzuje się dziesiątą i będzie opierał się w przyszłości na odmiennych, kontekstowych strategiach dla poszczególnych branż priorytetowych. Te zoperacjonalizowane dokumenty powinny być przyjęte w opisywanym okresie strategicznym. Oznacza to, że działania miasta Lublin i jego partnerów wspierających ekosystem, będą miały charakter w większym lub mniejszym stopniu zinstytucjonalizowanym, o różnym zakresie ingerencji i wsparcia ze strony samorządu Lublina. Rozwój inteligentnych ekosystemów gospodarczych Lublina jest ponadto ściśle uzależniony od dostępności terenów inwestycyjnych oraz powierzchni biurowych, infrastruktury badawczo-rozwojowej, mediów, infrastruktury komunikacyjnej, w tym lotniczej. Odniesienia do wspomnianych czynników znajdują się Strategii w częściach A.5 oraz E.3. Bardzo ważnym elementem jest także współpraca międzysektorowa pomiędzy ekosystemami gospodarczymi i funkcjonującymi w ich ramach przedsiębiorstwami, gdyż generuje ona innowacje stylowe, niezmiernie istotne w inteligentnej gospodarce.
- Jednym z podstawowych warunków sukcesu gospodarczego miasta, poza pozyskiwaniem zewnętrznych inwestorów do Lublina, jest lepsze powiązanie systemów kształcenia, przekwalifikowania i włączania na rynek pracy osób nieaktywnych zawodowo. Należy także zwiększyć wysiłki na rzecz pozyskiwania nowych pracowników do szybko rozwijającej się gospodarki miasta z całego województwa lubelskiego i regionów ościennych, a także spoza Polski. Przyszłością dla miasta jest także zatrudnianie pracowników spoza Lublina (z całego kraju i zagranicy) za pomocą narzędzi pracy zdalnej.
- Strategia inteligentnej specjalizacji jest w swojej istocie strategią dywersyfikacji lokalnej gospodarki w oparciu o lokalne przewagi konkurencyjne. Gospodarka Lublina od 2011 roku jest budowana w oparciu o zróżnicowany udział przedsiębiorstw małych, średnich i dużych oraz przedsiębiorstw lokalnych i międzynarodowych, z 8 branż priorytetowych. Strategia ta okazała się sukcesem, gdyż w trakcie pandemii COVID-19 zdywersyfikowana ekonomia miasta oparła się wyzwaniom pandemicznym a nawet zwiększyła swój potencjał. Kluczowy w tym udział miały rodzime, lubelskie firmy z polskim kapitałem. Do 2030 należy podjąć kolejne działania wspierające zwłaszcza lokalne małe i średnie firmy, tak aby umożliwić im szybki rozwój poprzez wzrost aktywów, przychodów i zatrudniania, a także wspomagać procesy ich umiędzynarodowienia i ekspansji zagranicznej. Są to działania synergiczne z tworzeniem nowych terenów inwestycyjnych, metropolizacją oraz kulturą przedsiębiorczości.
- Rozwój innowacyjnych i zrównoważonych ekosystemów gospodarczych przyczyni się do wzmocnienia metropolitalnych funkcji Lublina w wymiarze gospodarczym. Rozprzestrzenianiu się pozytywnych efektów gospodarczych na obszar województwa lubelskiego będzie sprzyjało wzmacnianie więzi gospodarczych w ramach LOM oraz między Lublinem a mniejszymi miastami regionu, a w szczególności – rozwój infrastruktury komunikacyjnej zwiększający spójność transportową regionu.

Jak ocenimy postęp w realizacji celu?

1. Realizacja zadań i projektów kluczowych:
 - a. opracowanie programu przyciągania inwestorów zewnętrznych do Lubelskiego Obszaru Metropolitalnego;
 - b. powołanie z udziałem miasta instytucji wspierającej internacjonalizację lubelskich przedsiębiorstw;

- c. opracowanie i wdrożenie programu integracji z rynkiem pracy cudzoziemców - absolwentów lubelskich uczelni, migrantów ekonomicznych i migrantów powrotnych;
 - d. realizacja międzynarodowego cyklu konferencji technologicznych w Lublinie (LubTech).
2. Analiza kluczowych wskaźników i mierników ilościowych:
- a. liczba nowych firm w ramach inteligentnych specjalizacji oraz udział tych firm w całkowitej liczbie przedsiębiorstw;
 - b. liczba przedsiębiorstw w sektorach średnio-wysokich i wysokich technologii;
 - c. liczba przedsiębiorstw oferujących produkty wytworzone w ramach pro-środowiskowych procesów produkcyjnych;
 - d. liczba pozyskanych nowych inwestorów (międzynarodowych i polskich) do Lublina i stworzonych przez nich nowych miejsc pracy;
 - e. wskaźniki umiędzynarodowienia przedsiębiorstw z Lublina;
 - f. liczba klastrów kluczowych w Lublinie w 2030 roku;
 - g. liczba firm w lubelskich inicjatywach klastrowych i ekosystemowych;
 - h. przychody firm ze sprzedaży innowacyjnych produktów i usług oraz nakłady przedsiębiorstw w sferze B+R.
3. Monitorowanie następujących mierników pomocniczych i danych:
- a. stopa bezrobocia oraz poziom zatrudnienia w Lublinie;
 - b. przychody przedsiębiorstw oraz zatrudnienie (w tym przedsiębiorstw przemysłowych) w ramach inteligentnych specjalizacji miasta Lublina (rok 2030 do 2021);
 - c. nakłady inwestycyjne przedsiębiorstw z Lublina.
4. Oceny ekspertów w zakresie:
- a. rozwoju i dojrzałości ekosystemów gospodarczych, w tym jakości współpracy ich uczestników (zwłaszcza na linii biznes-uczelnie);
 - b. promocji inwestycyjnej Lublina oraz oceny lokowanych inwestycji pod względem synergii z istniejącymi ekosystemami, innowacyjności oraz oddziaływania na środowisko;
 - c. działań miasta w zakresie wspierania internacjonalizacji przedsiębiorstw;
 - d. zgodności oferty kształcenia z sytuacją i prognozowanymi zmianami na rynku pracy;
 - e. trafności wyboru specjalizacji gospodarczych miasta (w drugiej połowie okresu obowiązywania strategii).

A.5. Kultura przedsiębiorczości i nowoczesna infrastruktura biznesu

Stwarzanie korzystnych warunków do powstawania nowych firm oraz zapewnianie im właściwej infrastruktury biznesowej należą do jednych z najważniejszych zadań jakie stoją przed miastami. Dla Lublina, borykającego się w okresie po-transformacyjnym z upadkiem przemysłu i regresem przedsiębiorczości, a także z bardzo słabą infrastrukturą dla przedsiębiorstw, ostatnia dekada była okresem przełomowym, w którym udało się przygotować nie tylko uzbrojone tereny aktywizacji gospodarczej, ale także zmienić nastawienie wielu mieszkańców i studentów, którzy coraz chętniej zakładali swoje mikro-firmy. Tendencje światowe w zakresie kreowania podstaw pod powstawanie lokalnych firm są jednoznaczne: rolą miast i regionów jest tworzenie kompleksowych rozwiązań stymulujących zachowania przedsiębiorcze wśród młodzieży, studentów i mieszkańców w celu podejmowania ryzyka działalności gospodarczej i wyboru przedsiębiorczej ścieżki kariery. Tylko w takim modelu ośrodki miejskie nie są w pełni uzależnione od napływu kapitału zewnętrznego, o który konkuruje obecnie lawinowo rosnąca liczba lokalizacji na świecie. Powyższa ścieżka umożliwia inkubację konkurencyjnych przedsiębiorstw, z których część może stać się dużymi graczami w skali międzynarodowej.

Do kluczowych wyzwań w tym zakresie należy konsekwentna budowa zarówno przyjaznego ekosystemu przedsiębiorczości, jak też zachęcanie coraz większej liczby osób w mieście do zakładania swoich firm, realizując jednocześnie szerokie programy ich wspierania. Powinno to dotyczyć trzech głównych grup mikro przedsiębiorczości: tradycyjnych biznesów, start-upów oraz niezwykle szybko rozwijających się na świecie firm kreatywnych. Aby zrealizować postawione cele i uczynić Lublin miastem ponadprzeciętnie przedsiębiorczym, należy podejmować także działania związane z instytucjonalizacją projektów pro-biznesowych oraz tworzyć miejsca, gdzie nowy biznes, w tym firmy kreatywne znajdą wsparcie. Miasto powinno także rozwijać swoje tereny inwestycyjne dla działalności produkcyjnej, logistycznej i usługowej, w innym wypadku będzie

tracić przedsiębiorców na rzecz ościennych gmin. Pomimo rozwoju koncepcji pracy zdalnej i rosnącej liczby cyfrowych nomadów, globalne prognozy dla rynku powierzchni biurowych są optymistyczne, co wynika między innymi z powstawania i szybkiego wzrostu nowych spółek w branży IT, fin-tech oraz usług medycznych. W związku z powyższym w Lublinie musi zostać utrzymana w zapisach miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego dotychczasowa rezerwa pod inwestycje biurowe.

Badani lublinianie pozytywnie oceniali potencjał miasta w obszarze przedsiębiorczości, wskazując na rozbudowane zaplecze edukacyjne, wysokiej jakości kreatywny kapitał społeczny, dużą liczbę studentów (w tym także kierunków ścisłych i studentów zagranicznych), co sprawia, że istnieje w mieście duży zasób potencjalnych pracowników i przedsiębiorców. Aby wzmacniać lubelską przedsiębiorczość, należy brać pod uwagę potrzeby różnych grup społecznych. Osoby stawiające swoje pierwsze kroki w biznesie uważały, że zbyt mało jest bezpłatnych szkoleń na temat prowadzenia działalności gospodarczej od strony prawno-finansowej oraz pozyskiwania środków na rozwój. Z kolei przedstawiciele ukształtowanego biznesu uważają, że miasto powinno prowadzić działania dynamizujące przedsiębiorczość poprzez korzystną politykę podatkową, tworzenie nowych stref aktywności gospodarczej, czy też wyznaczanie nowych miejsc pod inwestycje biurowe. Niezbędne jest także przyspieszenie procedur udzielania przez miasto pozwoleń na inwestycje.

Wizja ekspercka dla tego obszaru została sformułowana w bardzo wymierny sposób. W 2030 roku lubelskie mikroprzedsiębiorstwa będą osiągały wyższą dochodowość, a działalność w szarej strefie przestanie być atrakcyjna. Lublin będzie przyciągał nowych przedsiębiorców szeroką dostępnością i jakością zasobów ludzkich, zaś dzięki pełnej i optymalnej dostępności transportowej zdecydowanie poprawi się atrakcyjność inwestycyjna miasta.

Kultura przedsiębiorczości i nowoczesna infrastruktura biznesu

Aby osiągnąć ten cel, zamierzamy:

- A.5.1. Tworzyć podstawy edukacyjne i nieustannie pracować nad promocją postaw przedsiębiorczych w Lublinie.
- A.5.2. Stworzyć skuteczny system wsparcia całej mikro-przedsiębiorczości, integrując działania różnych instytucji wsparcia biznesu w mieście i regionie i włączając mikro firmy do sieci współpracy, relacji i ekosystemów gospodarczych Lublina.
- A.5.3. Rozwijać ekosystem przedsiębiorczości innowacyjnej – start-upowej.
- A.5.4. Wspierać firmy z sektora przemysłów kreatywnych.
- A.5.5. Rozwijać tereny inwestycyjne i infrastrukturę towarzyszącą na potrzeby firm produkcyjnych i z sektora logistyki (w ścisłej współpracy z gminami LOM).
- A.5.6. Rozwijać tereny inwestycyjne i infrastrukturę towarzyszącą pod projekty biurowe, badawczo-rozwojowe, hotelowe, inkubatory przedsiębiorczości i parki technologiczne.
- A.5.7. Rewitalizować istniejące, często zdegradowane tereny aktywizacji gospodarczej, pod nowe funkcje biznesowe.

Zadania i projekty kluczowe

- A.5.k.1. Zapewnienie w szkołach podstawowych i ponadpodstawowych wysokiej jakości oferty edukacyjnej w tematyce przedsiębiorczości, programowania i kompetencji cyfrowych.
- A.5.k.2. Stworzenie metropolitalnej platformy integrującej działania różnych interesariuszy w zakresie wspierania nowych przedsiębiorstw: tradycyjnych, start-upów oraz firm kreatywnych.
- A.5.k.3. Realizacja programu Start-up in Lublin skierowanego do wszystkich uczestników życia start-upowego w Lublinie.
- A.5.k.4. Promocja Lublina jako jednego z wiodących ekosystemów start-upowych w Polsce w celu pozyskania nowych młodych firm oraz talentów.
- A.5.k.5. Wspieranie rozwoju prywatnych projektów inwestycyjnych (np. aniołów biznesu, funduszy VC) skierowanych do młodych przedsiębiorców oraz wspieranie mikroprzedsiębiorców, start-upów oraz firm kreatywnych poprzez pośredni mechanizm grantów dla organizacji pozarządowych.
- A.5.k.6. Kontynuacja realizacji zadań wskazanych w Strategii rozwoju sektora przemysłów kreatywnych w Lublinie i Lubelskim Obszarze Funkcjonalnym na lata 2020 – 2030, w tym Stworzenie Centrum Przemysłów Kreatywnych, jako miejsca inkubacji i rozwoju środowiska kreatywnego w Lublinie wraz z projektem Kreatywni 2.0.
- A.5.k.7. Rozwój infrastruktury wspierającej mikroprzedsiębiorczość, przedsiębiorczość innowacyjną i biznesy kreatywne (medialaby, laboratoria innowacji, przestrzenie coworkingowe, przestrzenie twórcze) poprzez ulokowanie jej w istniejących w dzielnicach instytucjach miejskich (domy kultury, biblioteki, centra seniorów).
- A.5.k.8. Stworzenie miejskiego laboratorium innowacji, jako istotnego elementu ekosystemu start-upowego, tworzącego unikalne warunki rozwojowe dla Lublina i jego interesariuszy.
- A.5.k.9. Rozwój strefy gospodarczej „Hajdów-Zadębie” poprzez budowę połączenia ul. Turystycznej z ulicą Grygowej oraz uzbrojenie i budowę dróg i infrastruktury towarzyszącej.
- A.5.k.10. Budowa strefy gospodarczej przy planowanej tzw. południowej obwodnicy Lublina (otwarcie terenów inwestycyjnych przy ul. Zemborzyckiej i Abramowickiej).
- A.5.k.11. Rozwój infrastruktury pod inwestycje biurowe w rejonie ul. Nałęczowskiej, Wojciechowskiej, Solidarności, Szeligowskiego i obszarze przy Zintegrowanym Intermodalnym Dworcu Metropolitalnym.
- A.5.k.12. Rewitalizacja terenów gospodarczych po dawnej fabryce Daewoo Motor Polska.
- A.5.k.13. Rewitalizacja i nowe inwestycje infrastrukturalne w pozostałych strefach gospodarczych w Lublinie (strefa Bursaki, Wrotków, Chemiczna-Pancerniaków, Podstrefa Lublin SSE Euro-Park Mielec na Felinie, strefa Zadębie).

Zalecenia i synergie

- Wspieranie kultury przedsiębiorczości, inspirowanie i budowanie zainteresowania wśród młodych ludzi podejmowaniem działalności gospodarczej oraz wyposażanie zainteresowanych w niezbędne kompetencje jest procesem wieloletnim, właściwie bez ściśle zarysowanego horyzontu końcowego. Wymaga to zaangażowania wielu podmiotów uczestniczących w powyższych działaniach, zarówno miejskich instytucji edukacyjnych, ale także uczelni, przedsiębiorców, rodziców i mentorów. Tylko pełna synergia i konsekwencja w realizacji tak postawionego celu umożliwi wejście Lublina do ekstraklasy miast przedsiębiorczych w Polsce.
- Działania na rzecz wspierania przedsiębiorców rozpoczynających przygodę z biznesem, zarówno dla tych tradycyjnych, jak też innowacyjnych czy kreatywnych są prowadzone w Lublinie przez wiele instytucji publicznych i prywatnych i nie są kompleksowo koordynowane na poziomie całego miasta. Samorząd Lublina wydaje się najlepszym podmiotem do podjęcia się działań koordynacyjnych i zarządzania zasobami rozproszonymi, co wymagać będzie instytucjonalizacji projektu i konsensusu całego środowiska wspierającego biznes w Lublinie.
- Lublin, jako jeden z wiodących środowisk start-upowych w kraju osiągnął już wczesny etap rozwoju tego ekosystemu. Należy zainicjować zatem kompleksowy projekt: Start-up Lublin, który pomoże rozwijać we właściwym kierunku istniejący młody ekosystem start-upowy w mieście. Musi on z jednej strony integrować działania dotychczasowych interesariuszy ekosystemu, z drugiej zaś tworzyć nowe wydarzenia promujące lubelskie firmy innowacyjne, włączając je w sieci relacji z ukształtowanym biznesem i instytucjami publicznymi (innowacje stykowe), promować w Polsce i zagranicą w celu pozyskiwania dopływu świeżej krwi i talentów, a także wspierać prywatny biznes inwestujący w firmy innowacyjne.
- Przemysły kreatywne są coraz szybciej rozwijającym się sektorem w Lublinie, wyrosłym na styku kultury, sztuki, IT, rzemiosła i nowych mediów. Wskazane jest podjęcie nowych form instytucjonalizacji, wsparcia i współpracy na rzecz młodych firm kreatywnych, co wymagać będzie pełnej synergii ze strony miejskich instytucji kultury, twórców, biznesów technologicznych i edukacji artystycznej, w tym nowych, planowanych do powołania uczelni i kierunków studiów (cel A.2.). Ponadto, należy wykorzystać szczególne walory lokalizacyjne dla przemysłów kreatywnych niektórych miejsc w Lublinie - Podzamcza, ulicy Lubartowskiej czy tzw. dolnego Starego Miasta.
- Ekosystem przemysłów kreatywnych wymaga dalszej promocji produktów i usług lokalnych firm oraz włączania je w sieci biznesowe i portfele zamówień większych, ukształtowanych już rynkowo przedsiębiorstw (projekty MATCH). Wskazana jest integracja środowiska poprzez stworzenie Rady Przemysłów Kreatywnych przy Prezydencie Miasta Lublin oraz zabezpieczenie finansowania dla programu Kreatywni 2.0 (vouchery kreatywne, tworzenie przestrzeni kreatywnych oraz stworzenie dedykowanego wydarzenia dla branży kreatywnej). Wsparcie dla sektora kreatywnego powinno się także odbywać poprzez wybór najbardziej perspektywicznych jego podsektorów, posiadających największy potencjał do wzrostu w Lublinie.
- Rozwój terenów i nowoczesnej infrastruktury pod inwestycje produkcyjne, logistyczne, badawczo-rozwojowe i usługowo-biurowe powinien cechować się jej dywersyfikacją w różnych częściach miasta, tak aby uniknąć koncentracji tylko we wschodniej części Lublina i potencjalnie z tym związanych problemów komunikacyjnych Lublina. Dodatkowo należy podjąć intensywną współpracę z gminami ościennymi na rzecz tworzenia i wspólnej promocji terenów inwestycyjnych oraz metropolitalnej sieci zintegrowanego transportu publicznego dla pracowników dojeżdżających do pracy w Lublinie (z i spoza miasta). Wszystkie te działania powinny zostać uwzględnione w tworzonych miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego o bardzo wysokiej jakości, poprzez m.in. nie lokowanie firm w zielonej tkance miasta oraz zachowanie bezpiecznej odległości od zabudowy mieszkaniowej.

Jak ocenimy postęp w realizacji celu?

1. Realizacja zadań i projektów kluczowych:
 - a. utworzenie Centrum Przemysłów Kreatywnych na terenie Lubelskiej Dzielnicy Kreatywnej;
 - b. realizacja programu Start-up in Lublin;
 - c. stworzenie miejskiego laboratorium innowacji;
 - d. zrewitalizowanie terenu po dawnym Daewoo Motor Polska;
 - e. realizacja ulicy Grygowej-Turystyczna oraz Abramowicka-Żeglarska.
2. Analiza kluczowych wskaźników i mierników ilościowych:
 - a. odsetek uczniów objętych dodatkowymi zajęciami z przedsiębiorczości oraz programowania;
 - b. powierzchnia nowych uzbrojonych terenów inwestycyjnych w Lublinie;
 - c. powierzchnia biurowa w nowoczesnych obiektach w Lublinie;
 - d. wskaźnik nowo powstałych mikro-przedsiębiorstw, w tym start-upów i biznesów kreatywnych.
3. Monitorowanie następujących mierników pomocniczych i danych:
 - a. wartość środków grantowych przeznaczonych na wspieranie przedsiębiorczości przez samorząd Lublina;

- b. nakłady inwestycyjne samorządu miasta na infrastrukturę biznesową;
 - c. liczba utworzonych medialabów, laboratoriów innowacji, przestrzeni coworkingowych.
4. Oceny ekspertów w zakresie:
- a. kompletności systemu wspierania przedsiębiorczości i jakości oferowanego wsparcia;
 - b. dostępności i jakości oferty edukacyjnej w tematyce przedsiębiorczości, programowania i kompetencji cyfrowych;
 - c. dostosowania infrastruktury biznesowej do potrzeb biznesu w Lublinie i LOM.

B. Lublin zielony i zrównoważony urbanistycznie

Miasto zielone to niezwykle pojemna kategoria obejmująca kwestie kształtowania miasta zrównoważonego pod kątem urbanistyki, mobilności, zieleni, bezpieczeństwa energetycznego oraz zarządzania zasobami. Zieleń stanowi niezmiernie ważny element miejskiego ekosystemu, pełniący wielorakie funkcje przyrodnicze, zdrowotne i społeczne. Stanowi barierę izolacyjną, zabezpieczając przed hałasem i smogiem, a także przegrzewaniem się miasta. Jest przestrzenią ochrony różnorodności biologicznej, obszarem występowania wielu gatunków ptaków i roślin, a jako fragment korytarza ekologicznego staje się schronieniem i miejscem bytowania dla migrujących do miasta zwierząt. Z perspektywy zdrowotnej i społecznej, tereny zielone to miejsca kontaktu z naturą, przestrzeń aktywnej rekreacji oraz integracji międzypokoleniowej. W ocenie mieszkańców zieleni to jeden z najważniejszych komponentów miasta, budujących dobrostan i komfort życia, kształtujący w ogromnym stopniu ogólną estetykę przestrzeni, dodający miastu uroku i specyficznego klimatu, a także świadczący o jego metropolitalności.

Jednym z obszarów negatywnie wpływających na środowisko jest szeroko pojmowana urbanizacja. Z uwagi na koncentrację ludności i skalę wykorzystywania zasobów miasta, tereny zielone stanowią kluczowy obszar interwencji podejmowanych na rzecz wdrażania koncepcji zrównoważonego rozwoju, opracowanej w odpowiedzi na obserwowane negatywne konsekwencje działalności człowieka w środowisku. Pojęcie miasta zrównoważonego jest wielowymiarowe i dotyka wielu dziedzin jego funkcjonowania. W zakresie kształtowania przestrzeni zrównoważony rozwój ma szczególne odzwierciedlenie w ładzie przestrzennym, racjonalnie wykorzystywanych terenach, wysokiej jakości zagospodarowania i infrastruktury technicznej, dbałości o jakość środowiska i zieleni miejską oraz w poszanowaniu dla dziedzictwa kulturowego.

Lublin, mimo pełnionych funkcji metropolitalnych, wyróżnia się na tle innych metropolii kompaktowością i przyjaznym dla mieszkańców rytmem życia – tzw. *slow life*. Mieszkańcy dostrzegają atrakcyjność zieleni miejskiej, rozwój infrastruktury technicznej, coraz lepiej zagospodarowane i zrewitalizowane przestrzenie miejskie. Fakt ten potwierdzają również wysokie miejsca zajmowane przez Lublin w rankingach przeprowadzanych przez niezależnych ekspertów. Nie oznacza to jednak, że przed Lublinem nie stoi wiele wyzwań związanych z rozwiązywaniem konfliktów w relacji społeczność-przestrzeń-środowisko. Nie patrząc na miasto krytycznie, stalibyśmy w miejscu. Nowe wyzwania, często wynikające ze światowych przemian dotyczących wszystkie miasta, a także indywidualne problemy miasta są motywacją do dalszego działania w celu podnoszenia jakości życia mieszkańców. Wszelkie procesy na świecie zachodzą będą teraz o wiele szybciej. Ostatnie wydarzenia (spowodowane zarówno pandemią COVID-19 jak zmianami klimatycznymi czy kryzysem zasobów) wymagają, aby jeszcze intensywniej niż do tej pory skupić się na zrównoważonym kształtowaniu miasta.

Głównym wyzwaniem, które wielowymiarowo oddziałuje na aspekty funkcjonowania Lublina, jest ochrona środowiska. Niezadawalająca jakość powietrza, coraz wyższe temperatury, niedobory wody pitnej są nasilającymi się od wielu lat konsekwencjami rozwoju miast – presji urbanistycznej, rozwoju wysokoemisyjnego transportu, większego niż zwykle zapotrzebowania na energię, coraz większej i nieracjonalnej konsumpcji. Ważne jest zatem, aby kształtować te obszary uwzględniając ich wpływ na środowisko. Spójny i rozbudowany system terenów zielonych, układy urbanistyczne ukształtowane z myślą o umożliwieniu swobodnego przepływu powietrza, budynki niskoemisyjne, wysokoefektywny i zeroemisyjny system transportowy oraz poszanowanie dostępnych zasobów są kluczem do funkcjonowania wysokorozwiniętych, zdrowych i odpornych społeczności.

B.1. Spójny system zieleni miejskiej

Zieleń miejska stanowi wkomponowane w zurbanizowaną przestrzeń układy zorganizowanej roślinności, występujące w postaci parków, zieleńców, skwerów oraz zieleni drogowej, które od lat pełnią bardzo ważną funkcję w mieście – od rekreacyjnej, przez zdrowotną i osłonową, po estetyczną. W ostatnich latach pozycja zieleni miejskiej znacznie się umocniła co związane jest ze wzrostem świadomości mieszkańców miast dotyczącej wpływu zieleni na łagodzenie klimatu. Obszary zielone, a zwłaszcza te, które są urządzone w celach rekreacyjnych, stanowią niezbędny dla zapewnienia odpowiedniego komfortu element życia mieszkańców i współtworzą satysfakcjonujące warunki wypoczynku w mieście. Zieleń miejską nazwać można mianem zielonej infrastruktury, bowiem pełni ona tak samo ważną rolę w funkcjonowaniu miasta i poprawy jakości życia jego mieszkańców, co infrastruktura techniczna.

W skład systemu zieleni miejskiej wchodzi nie tylko parki spacerowo-wypoczynkowe, ale również inne, mniejsze obszary zieleni urządzonej bądź nieurządzonej, które w Lublinie zajmują łącznie 1 305 ha, co daje 8,9% udziału w całkowitej powierzchni miasta. Lublin zdecydowanie można zaliczyć do jednych z najbardziej zielonych miast w kraju również z uwagi na potencjał obszarów leśnych leżących w granicach administracyjnych, które zajmują 11,1% jego powierzchni. Utrudnieniem w percepcji zieleni Lublina jest jej fragmentaryczność, dlatego też miasto zmierza do stworzenia spójnego systemu zieleni miejskiej poprzez działania rewaloryzacyjne, wzmocnienie ochrony terenów cennych przyrodniczo oraz zakładanie nowych form terenów zieleni. Potencjał miasta na to pozwala – Lublin przeplatają liczne wąwozy, doliny rzeczne, suche doliny uzupełniane innymi formami zieleni przenikającymi osiedla i trasy komunikacyjne. Proces ten pozwoli nie tylko na zwiększenie udziału terenów zielonych w mieście, ale przede wszystkim wzmocni ich funkcjonalność.

Główne wyzwania w kontekście miejskiego środowiska naturalnego stanowią realizowane na terenie Lublina inwestycje budowlane, które wiążą się często

z likwidacją dotychczasowej zieleni i zastępowaniem jej zielenią niespełniającą funkcji przyrodniczych i charakteryzującą się niską jakością kompensacji przyrodniczej. Dlatego szczególnie ważne jest wzmocnienie ochrony zieleni w procesach inwestycyjnych – bardziej restrykcyjna analiza zasadności usuwania szczególnie zieleni wysokiej i narzucanie konieczności nasadzeń zastępczych o wysokich walorach. Zieleń towarzysząca inwestycjom mieszkaniowym jest niezwykle cenna nie tylko pod względem estetycznym. Pełni ona też funkcje buforu chroniącego przed hałasem na obszarach miasta szczególnie narażonych na niekorzystne oddziaływania akustyczne oraz funkcje wspierającą przewietrzanie miasta, w tym oczyszczającą powietrze.

W powszechnej opinii mieszkańców, zieleń stanowi kluczowy i jeden z najważniejszych aspektów dobrego życia w mieście. Jest potrzebna zdrowiu. Funkcjonuje jako przestrzeń spotkań i aktywności integrujących mieszkańców, jako element kształtujący w ogromnym stopniu ogólną estetykę miasta, przysparzającemu miastu uroku i specyficznego mikroklimatu. Tereny zielone pomiędzy budynkami są warunkiem poczucia komfortu i dobrostanu. Jedną z najczęściej wyrażanych obaw dotyczących przyszłości jest zmniejszenie się ilości zieleni w mieście. Mieszkańcy negatywnie oceniają zabudowę kolejnych terenów zielonych, oczekując zdecydowanie więcej zieleni, zarówno w postaci dużych, reprezentacyjnych parków, jak i terenów rekreacyjnych w dzielnicach, blisko miejsca zamieszkania. Utrzymanie terenów zielonych jest postrzegane w kategoriach globalnych, a odpowiednie zagospodarowanie obszarów przyrodniczych przyczynia się do utrzymania bioróżnorodności. Perspektywę mieszkańców dopełnia i ukonkretnia wizja przyszłości zielonego Lublina, sformułowana przez ekspertów, zgodnie z którą w kolejnej dekadzie zwiększać się powinna powierzchnia terenów zielonych – w znacznej mierze za sprawą oddolnych inicjatyw lublinian.

Spójny system zieleni miejskiej

Aby osiągnąć ten cel, zamierzamy:

- B.1.1. Utworzyć spójny system powiązań terenów zielonych (*green connection*) z jednoczesnym zwiększeniem ich udziału w całkowitej powierzchni miasta poprzez rewitalizację i rewitalizację obszarów cennych przyrodniczo i tworzenie nowych, w tym pełniących funkcję łączników.
- B.1.2. Wzmocnić ochronę terenów cennych przyrodniczo, w tym dolin rzecznych, wąwozów i suchych dolin oraz powoływać nowe formy ochrony przyrody.
- B.1.3. Stworzyć system ochrony roślinności półnaturalnej (uroczyska miejskie, mini-rezerваты)
- B.1.4. Wzmocnić ochronę zieleni w procesach inwestycyjnych, ze szczególnym uwzględnieniem ochrony zieleni wysokiej.
- B.1.5. Zapewnić lepszy dostęp do informacji o środowisku gromadzonych na podstawie rzetelnego i ciągłego monitoringu środowiska.

Zadania i projekty kluczowe

- B.1.k.1. Opracowanie i sukcesywne wdrażanie koncepcji spójnych powiązań terenów zielonych, w tym terenów zieleni.
- B.1.k.2. Wypracowanie miejskich standardów chroniących zieleń w procesach inwestycyjnych.
- B.1.k.3. Wypracowanie miejskich standardów projektowania zieleni towarzyszącej miejskim trasom komunikacyjnym.
- B.1.k.4. Rewitalizacja doliny rzeki Bystrzycy z uwzględnieniem infrastruktury rekreacyjnej.
- B.1.k.5. Wsparcie Państwowego Gospodarstwa Wodnego Wody Polskie w realizacji projektów i działań mających na celu poprawę jakości wód w Zalewie Zemborzyckim oraz w rzekach na terenie Lublina.
- B.1.k.6. Realizacja projektu Parku Nadrzecznego nad Bystrzycą.
- B.1.k.7. Utworzenie parku na Błoniach pod Zamkiem.
- B.1.k.8. Rewitalizacja Parku Bronowice.
- B.1.k.9. Kontynuacja projektu Zielonego Budżetu obywatelskiego w celu zwiększania powierzchni terenów zieleni.
- B.1.k.10. Wymiana doświadczeń e ramach międzynarodowych projektów, w tym finansowanie badań, analiz, raportów, projektów pilotażowych oraz dokumentacji technicznej i dokumentów o charakterze strategiczno-wdrożeniowym.

Zalecenia i synergie

- Zieleń miejska ma istotne znaczenie w łagodzeniu skutków zmian klimatycznych, ograniczaniu zjawiska miejskich wysp ciepła czy poprawie wodnej retencji glebowej, dlatego cel ten silnie związany jest z celem B.3 *Zrównoważony rozwój urbanistyczny Lublina* w kontekście realizacji inwestycji z zakresu błękitno-zielonej infrastruktury, która stanowi uzupełnienie tradycyjnych form zieleni miejskiej na obszarach charakteryzujących się dużą intensywnością zabudowy.
- Celem utworzenia spójnych terenów zielonych (*green connection*) jest stworzenie sieci bezpiecznych i atrakcyjnych wizualnie tras, którymi można przemieszczać się – bez barier – między terenami zieleni. Tego typu rozwiązanie zachęcają do poruszania się pieszo, rowerem lub urządzeniami transportu osobistego, np. hulajnogą. Zielona sieć powinna być spójnym systemem przyrodniczo-rekreacyjnym, połączonym z terenami otwartymi, które powinny łączyć się z terenami podmiejskimi tworząc kliny przewietrzające, zapewniające wymianę i oczyszczanie powietrza w mieście oraz korytarze ekologiczne chroniące różnorodność biologiczną. Tworzeniu spójnej sieci terenów zielonych w Lublinie powinny towarzyszyć starania zmierzające do łączenia terenów zielonych w ramach Lubelskiego Obszaru Metropolitalnego.
- Na terenach miejskich obserwowana jest wysoka śmiertelność młodych nasadzeń, szczególnie w odniesieniu do młodych drzew. W tym kontekście należy zwracać większą uwagę na dobór gatunku do panujących warunków, poprawę jakości gleb oraz staranną pielęgnację nasadzonych drzew.
- Duża liczba realizowanych inwestycji budowlanych w mieście stwarza ryzyko kurczenia się zieleni i obniżenia walorów krajobrazowych przestrzeni miejskiej, dlatego miasto powinno podejść bardziej restrykcyjnie w stosunku do egzekwowania jakości nasadzeń zastępczych.
- Szczególną ochroną planistyczną należy objąć wąwozy, suche doliny i doliny rzeczne – jako tereny ważne dla miasta zarówno z punktu widzenia przewietrzania miasta, wartości rekreacyjnych, jak i bogactwa bioróżnorodności. Głównym zagrożeniem dla wymienionych obszarów jest zabudowa coraz bardziej w nie ingerująca i zaburzająca pełnione funkcje ekologiczne oraz czytelność ich naturalnych struktur.
- W trosce o tereny zielone szczególną rolę powinny odegrać rady dzielnic i sami mieszkańcy – jako partner dialogu z władzami miasta, współodpowiedzialny za wygląd lokalnych sąsiedztw.

- Szczególną uwagę należy zwrócić na ochronę bioróżnorodności, zwłaszcza w kontekście realizacji działań na obszarach, które nie zostały przekształcone. Ochrona bioróżnorodności powinna być powiązana z odpowiednim kanalizowaniem ruchu w celu ograniczenia antropopresji.

Jak ocenimy postęp w realizacji celu?

1. Realizacja zadań i projektów kluczowych:
 - a. opracowanie i wdrożenie koncepcji spójnych powiązań terenów zielonych;
 - b. wypracowanie instrumentów chroniących zieleń w procesach inwestycyjnych;
 - c. wypracowanie standardów projektowania zieleni towarzyszącej miejskim trasom komunikacyjnym;
 - d. rewitalizacja doliny rzeki Bystrzycy;
 - e. realizacja projektu Parku Nadrzecznego nad Bystrzycą;
 - f. utworzenie parku na Błoniach pod Zamkiem;
 - g. rewitalizacja Parku Bronowice.
2. Analiza kluczowych wskaźników i mierników ilościowych:
 - a. udział terenów zieleni w całkowitej powierzchni miasta;
 - b. udział obszarów prawnie chronionych w całkowitej powierzchni miasta;
 - c. relacja liczby drzew nasadzonych do usuwanych.
3. Monitorowanie następujących mierników pomocniczych i danych:
 - a. liczba zbiorów danych środowiskowych udostępnianych mieszkańcom;
 - b. liczba pomników przyrody;
 - c. udział terenów zielonych nieujętych w statystyce GUS w całkowitej powierzchni miasta;
 - d. liczba zrealizowanych projektów w ramach Zielonego Budżetu Obywatelskiego.
4. Oceny ekspertów w zakresie jakości i spójności terenów zielonych.
5. Ocena ilości i jakości terenów zielonych dokonana przez mieszkańców Lublina, z uwzględnieniem różnic przestrzennych.

B.2. Sieć zrównoważonego transportu

Na system transportowy miasta składa się wiele elementów, jednak dziś kluczowe znaczenie ma system zarządzania, który optymalizuje przepływy dbając o bezpieczeństwo użytkowników ruchu. Rozwój systemów zarządzania, organizacji, technologii, produktów i usług stanowi fundament do tworzenia dobrego wizerunku komunikacji miejskiej. Na przestrzeni ostatnich lat wdrożony został w Lublinie Zintegrowany System Transportu Publicznego, którego podstawę stanowi Inteligentny System Transportowy (ITS). System jest ciągle rozbudowywany i optymalizowany, by w przyszłości móc objąć swoim zasięgiem całe miasto.

Lublin aspirując do miasta zeroemisyjnego pozostaje w obowiązku rozwijania dostępności do usług transportowych, zapewniania transportu korzystnego dla środowiska, uwzględniającego zasady równości międzypokoleniowej oraz budowania sieci transportowych, korespondującej z ograniczoną możliwością wykorzystywania przestrzeni. Istotnym aspektem z punktu widzenia sieci zrównoważonego transportu jest uwzględnianie w projektowaniu rozwiązań komunikacyjnych potrzeb ich użytkowników, w tym użytkowników ruchu rowerowego i pieszego, a także nowoczesnych i coraz bardziej popularnych form poruszania się przy pomocy urządzeń transportu osobistego (UTO) – tych indywidualnych i opartych na współdzieleniu. Idea miasta kompaktowego zakłada bliskość najważniejszych usług na wyciągnięcie ręki czyniąc miasta przestrzeniami krótkich odległości. Z tej perspektywy usługi mikromobilności wydają się najlepiej przemyślanym rozwiązaniem. Miasto, idąc za potrzebami mieszkańców, zoptymalizowało system płatności za przejazd o atrakcyjniejszą, w stosunku do poprzedniej, taryfę przystankową. Podnoszenie atrakcyjności miejskiej komunikacji publicznej jest zadaniem realizowanym od kilkunastu lat, tak aby sprostać potrzebom ciągle rozwijającego się miasta. Szczególnie ważna jest dostępność tego typu transportu – zarówno w odniesieniu do równomiernego rozmieszczenia siatki połączeń w granicach miasta, jak i częstości podróży. Jest to związane ze wspomnianą urbanizacją i racjonalnym rozwojem funkcji mieszkaniowej.

Jednym z największych wyzwań urbanistyczno-środowiskowych przed jakimi stoi Lublin jest rozwój systemu zrównoważonej mobilności. Użytkownicy przestrzeni miejskich chcą przemieszczać się sprawnie, bezpiecznie, nie napotykając na bariery i ograniczenia wynikające z braków infrastrukturalnych czy zarządczych – wybierając najlepszy dla siebie środek transportu, często w postaci własnego samochodu osobowego. Zjawisko to prowadzi do nasilającej się kongestii transportowej pociągając za sobą problemy natury ekonomicznej, społecznej, środowiskowej oraz zmiany w strukturze przestrzenno-funkcjonalnej, które negatywnie wpływają na

niezmotoryzowanych użytkowników miasta. Przy kształtowaniu zrównoważonej mobilności miejskiej kluczowe są dwa aspekty – jakość usług i neutralność dla środowiska przyrodniczego. Proces ten wymaga więc zmiany podejścia – gdzie transport z wykorzystaniem indywidualnych samochodów osobowych stanie się mniej atrakcyjny w stosunku do podróży odbywanych przy pomocy środków transportu publicznego, współdzielonego czy niezmotoryzowanego. Zrównoważony transport powinien odzwierciedlać w równomiernym stopniu zróżnicowane cele gospodarcze, społeczne i środowiskowe. Nie jest w tym przypadku celem eliminowanie któregoś z dostępnych środków transportu, lecz ich wzajemne uzupełnianie się, co ma się przyczynić do podniesienia jakości podróży.

W opiniach mieszkańców na temat przyszłości Lublina kluczową rolę odgrywa rosnąca intensywność ruchu samochodowego i dominacja tej formy transportu. Mieszkańcy oczekują dalszego rozwijania infrastruktury drogowej i komunikacyjnej, przy jednoczesnym systematycznym ograniczaniu ilości aut oraz ruchu samochodowego. Służyć temu ma stała poprawa komunikacji miejskiej (poprzez zwiększenie liczby przystanków i częstotliwości połączeń) oraz rozbudowa infrastruktury ścieżek rowerowych (tak, by ich sieć pokrywała całe miasto). Celem działań jest dobrowolna rezygnacja mieszkańców z transportu samochodowego na rzecz publicznego oraz powszechne korzystanie z alternatywnych form przemieszczania się takich jak rower czy hulajnogi. Ważną rolę w tym kontekście odgrywa bezpieczeństwo i wygoda przemieszczania się po mieście pieszo.

Perspektywę mieszkańców dopełnia i ukonkretnia wizja przyszłości mobilności miejskiej w Lublinie, sformułowana przez ekspertów pracujących w grupie tematycznej poświęconej urbanistyce i mobilności miejskiej. Zgodnie z nią, korzystanie z różnych systemów komunikacji publicznej jest w Lublinie łatwe, wygodne i bardziej efektywne niż indywidualna komunikacja samochodowa, dzięki czemu wielu mieszkańców rezygnuje z używania samochodów. Rośnie udział pojazdów elektrycznych w transporcie publicznym i prywatnym. Powstają parkingi zintegrowane z systemem transportu publicznego. Przybywa przystanków, połączeń i buspasów. Utrzymywana jest wysoka jakość taboru oraz wprowadzono na stałe zachęty finansowe do korzystania z komunikacji publicznej. Ścieżki rowerowe tworzą gęstą i spójną sieć pokrywającą całe miasto i zintegrowaną z terenami rekreacyjnymi, sprawiając, że jazda na rowerze jest wygodna i bezpieczna. Przybywa połączeń komunikacji publicznej pomiędzy Lublinem a gminami ościennymi, więc nawet mieszkający pod Lublinem nie są zmuszeni do używania samochodów.

Sieć zrównoważonego transportu

Aby osiągnąć ten cel, zamierzamy:

- B.2.1. Zbudować infrastrukturę niezbędną dla rozwoju i optymalizacji systemu mobilności multimodalnej.
- B.2.2. Zintegrować systemy obsługujące środki transportu oraz inteligentne strefy parkingowe
- B.2.3. Rozbudować i rozwijać funkcjonalności Inteligentnego Systemu Transportowego.
- B.2.4. Upowszechnić komunikację zbiorową i zmniejszać ruch pojazdów spalinowych, zwłaszcza w centrum miasta.
- B.2.5. Rozwijać we współpracy z zewnętrznymi operatorami systemu mobilności współdzielonej

Zadania i projekty kluczowe

- B.2.k.1. Opracowanie analizy ruchu drogowego z uwzględnieniem wszystkich dostępnych form przemieszczania się po mieście (przy pomocy m.in. geoankiety).
- B.2.k.2. Stworzenie nowych standardów inwestycji drogowych, promujących koncepcję ulic uspokojonych, z dużym komponentem zieleni.
- B.2.k.3. Uruchomienie aplikacji integrującej wszystkie środki transportu.
- B.2.k.4. Opracowanie standardów dla rozwoju mikromobilności.
- B.2.k.5. Wyznaczenie lokalizacji i zasad funkcjonowania stref czystego transportu.
- B.2.k.6. Optymalizacja rozkładów komunikacji publicznej.
- B.2.k.7. Wyznaczenie koncepcji sieci buspasów oraz jej wdrożenie.
- B.2.k.8. Opracowanie koncepcji i budowa wewnętrznych węzłów przesiadkowych.
- B.2.k.9. Wdrożenie inteligentnego systemu zarządzania miejscami parkingowymi.
- B.2.k.10. Dalsza modernizacja i rozbudowa infrastruktury drogowej, spójnej ze Zintegrowanym Intermodalnym Dworcem Metropolitalnym i przebudową zbiorowego układu komunikacyjnego.
- B.2.k.11. Budowa nowych pętli komunikacji miejskiej.
- B.2.k.12. Rozbudowa dróg wojewódzkich usprawniających dostęp do sieci TEN-T.
- B.2.k.13. Wymiana doświadczeń e ramach międzynarodowych projektów, w tym finansowanie badań, analiz, raportów, projektów pilotażowych oraz dokumentacji technicznej i dokumentów o charakterze strategiczno-wdrożeniowym.

Zalecenia i synergie

- Rozwój zrównoważonej mobilności jest ściśle związany z rozwojem elektromobilności uwzględnionej w celu *B.4 Transformacja energetyczna miasta i czyste powietrze*, w zakresie stworzenia infrastruktury dla elektromobilności oraz zwiększania udziału zeroemisyjnych form transportu zbiorowego, które stanowiąc będą jeden z głównych elementów systemu zrównoważonej mobilności multimodalnej w Lublinie.
- Miasto w dużej mierze opiera się na przepływach, których kluczowym elementem jest system transportowy pełniący funkcję infrastruktury technicznej poprawiającej jakość życia użytkowników. Sprawny system, ułatwiający szybkie i bezpieczne poruszanie się po mieście jest często kluczowym elementem przyciągającym inwestorów i nowych mieszkańców.
- Dostępność usług miejskich jest kluczowym czynnikiem wpływającym na ich jakość. W ostatnich latach pojawiło się dużo aplikacji, przy pomocy których można korzystać z infrastruktury i usług miejskich. Warto jednak postarać się by w zamian tworzenia odrębnych narzędzi zintegrować je w ramach jednej usprawnionej aplikacji.
- W Lublinie istnieje wiele możliwości poruszania się po mieście, jednak ciągle widać duże różnice przestrzenne w ich dostępie. Wiele miejsc nie posiada dogodnych połączeń komunikacyjnych z resztą miasta. Należy zatem dążyć do wyrównania tych różnic poprzez m.in. dogęszczanie siatki komunikacji publicznej oraz optymalizację rozkładów jazdy. Usprawnić poruszanie się po mieście mogą również wewnętrzne węzły przesiadkowe rozmieszczone równomiernie w granicach miasta umożliwiające np. zmianę środka transportu.
- Centrum miasta, z uwagi na pełnione funkcje, charakteryzuje się dużym przepływem ludności. Negatywnym tego skutkiem jest zatłoczenie (kongestia transportowa) i wzrost zanieczyszczenia powietrza. Z uwagi na dobre skomunikowanie tej części miasta z pozostałymi obszarami, a także rozwiniętą i częstą siatkę połączeń komunikacją publiczną oraz dostępne stacje wypożyczania rowerów i hulajnóg można rozważyć wyłączenie tego obszaru od indywidualnych samochodów osobowych i utworzenie strefy czystego transportu. Działanie to musi być przeprowadzone przy uwzględnieniu potrzeb różnych grup społecznych – w tym przedsiębiorców i mieszkańców.
- Lubelski system zrównoważonego transportu jest jednym z etapów realizacji zadania E.1.1 czyli dążenia do utworzenia sieci zrównoważonego transportu w całym Lubelskim Obszarze Metropolitalnym. Dużym problemem dla miasta jest napływ samochodów osobowych z sąsiednich gmin. W tym celu przy najważniejszych korytarzach

transportowych powstają węzły przesiadkowe typu P&R, B&R, K&R, mające na celu odciążać układ komunikacyjny Lublina od aut osobowych.

- Idea miasta 15-minutowego zakłada tworzenie w jego strukturze wielofunkcyjnych i bardziej efektywnych jednostek urbanistycznych w celu podniesienia atrakcyjności obszarów miejskich i bardziej racjonalnego wykorzystania zasobów. Mieszkaniec miasta powinien mieć dostęp do wszystkich najważniejszych dla niego usług w odległości 15 minut spaceru lub przejazdu rowerem, bez konieczności użycia samochodu. Stopniowa ewolucja miasta w tym kierunku, w tym ewolucja infrastruktury, przyczyni się do priorytetyzacji mikromobilności i podróży pieszych.

Jak ocenimy postęp w realizacji celu?

1. Realizacja zadań i projektów kluczowych:
 - a. opracowanie analizy ruchu drogowego z uwzględnieniem wszystkich dostępnych form przemieszczania się po mieście – badanie podziału zadań przewozowych m.in. z wykorzystaniem geoankiety (nie rzadziej niż raz na 4 lata);
 - b. opracowanie koncepcji i budowa wewnętrznych węzłów przesiadkowych.
2. Analiza kluczowych wskaźników i mierników ilościowych:
 - a. długość sieci komunikacji publicznej na 10 km² powierzchni miasta;
 - b. liczba wykonanych wozokilometrów na 10 tys. mieszkańców;
 - c. roczna liczba podróży komunikacją publiczną na mieszkańca;
 - d. długość ścieżek rowerowych na 10 km² powierzchni miasta;
 - e. odsetek skrzyżowań objętych ITS;
 - f. powierzchnia stref czystego transportu.
3. Monitorowanie następujących mierników pomocniczych i danych:
 - a. długość buspasów;
 - b. liczba zarejestrowanych samochodów osobowych na mieszkańca;
 - c. natężenie ruchu na wybranych drogach dojazdowych do Lublina;
 - d. wydatki z budżetu miasta na transport i łączność;
 - e. liczba pojazdów zarejestrowanych w centralnej ewidencji pojazdów;
 - f. dane dot. funkcjonowania Lubelskiego Roweru Miejskiego;
 - g. dane dot. funkcjonowania systemów mobilności współdzielonej.
4. Oceny ekspertów w zakresie:
 - a. jakości transportu publicznego, komunikacji rowerowej i pieszej;
 - b. modernizacji i rozbudowy infrastruktury drogowej;
 - c. rozwoju mobilności multimodalnej w Lublinie i LOM.
5. Oceny systemu mobilności zrównoważonej i jego elementów dokonane przez mieszkańców Lublina, z uwzględnieniem różnic przestrzennych; Odsetek mieszkańców korzystających z komunikacji publicznej, roweru i poruszających się pieszo (na podstawie badań ankietowych).

B.3. Zrównoważony rozwój urbanistyczny

Przestrzeń jest dobrem wspólnym lecz ograniczonym. Dlatego tak ważne jest aby gospodarować nią w sposób zrównoważony z uwzględnieniem potrzeb wszystkich jej użytkowników i poszanowaniem dla środowiska naturalnego oraz dziedzictwa kulturowego. Obserwowany i nasilający się od lat kryzys planowania przestrzennego jest przyczyną narastającego chaosu przestrzennego. Nadmierna presja urbanizacyjna, rozlewanie się zabudowy oraz wyludnianie się centrów są kluczowymi wyzwaniami urbanistycznymi miast. Jest to problem prowadzący do wystąpienia wysokich kosztów zarówno ekonomicznych, ekologicznych, jak i społecznych, za które płacimy wszyscy. Konieczne jest – oprócz zwiększających ochronę przestrzeni oczywistych zmian legislacyjnych – zmiana postrzegania miasta, zdefiniowanie na nowo jego struktur oraz funkcji stawiając potrzeby mieszkańców w centrum. Pandemia COVID-19 przyspieszyła zmiany, o których mowa od dłuższego czasu. Dla miast jest to szansa by zmienić się na lepsze, zaprogramować myślenie o przestrzeni miejskiej zaprojektowanej dla mieszkańców i spełniającej ich potrzeby.

Lublin posiada duży potencjał wynikający z posiadanego dziedzictwa kulturowego, zarówno w odniesieniu do zasobu historycznego jak i dóbr kultury współczesnej. Jednak zasób ten, szczególnie w odniesieniu do dziedzictwa materialnego, charakteryzuje się złym stanem technicznym lub niedostateczną ochroną, a co się z tym wiąże – niewykorzystanym potencjałem. Nie podlega wątpliwości, że należy wzmocnić działania skierowane na ochronę pojedynczych obiektów jak i całych układów urbanistycznych wzmocniając ochronę obszarową poprzez odpowiednie zapisy w dokumentach planistycznych. Konieczne jest również podniesienie intensywności pozyskiwania środków zewnętrznych dedykowanych działaniom renowacyjnym.

Przestrzeń bez barier, dostępna dla wszystkich możliwych użytkowników i atrakcyjna zarówno wizualnie, jak i funkcjonalnie, jest gwarancją jej użyteczności. Potrzebne jest zatem wypracowanie jednolitych standardów urbanistycznych i uniwersalnych zasad projektowania, które by to zapewniły. Miasto jest tkanką niejednorodną, różni się od siebie funkcjami, sposobem zagospodarowania czy kwestiami środowiskowymi. Różnice te czynią dane miejsca wyjątkowymi. Należy jednak dążyć do wyrównania powstałych różnic w odniesieniu do infrastruktury technicznej oraz dostępności różnorodnych usług, w tym usług publicznych. Braki te są często głównym powodem stopniowej degradacji i marginalizacji przestrzeni. Brak atrakcyjnych terenów w mieście powoduje odpływ ludności na tereny peryferyjne, wzmagając zjawisko rozlewania miasta i suburbanizacji. Podniesienie jakości zagospodarowania terenów miejskich, ich rewitalizacja lub doinwestowanie jest kluczowym

działaniem w celu zatrzymania odpływu mieszkańców i wyludniania się centrum.

W oczach mieszkańców zrównoważony rozwój urbanistyczny utożsamiany jest z kontrolowaną rozbudową. Rozbudowa jest z jednej strony oznaką ciągłego rozwoju, z drugiej zaś źródłem narastających wyzwań, związanych z utrzymaniem odpowiedniej ilości terenów zielonych oraz zapewnieniem mieszkańcom dostępu do infrastruktury publicznej i usług. Kontrola rozbudowy ma natomiast wymiar logiczny, gdzie miasto planuje w przyszłości sieci drogowe i piesze, budynki użyteczności publicznej oraz tereny zielone. Miasto funkcjonuje w oparciu o jasny podział funkcjonalny. Nowe osiedla powstają według odgórnej, stworzonej przez samorząd koncepcji, gwarantującej jakość rozwiązań i zakładającej obecność niezbędnej do funkcjonowania infrastruktury. Życie na osiedlach powstających zgodnie z takim założeniem jest wygodne i bezpieczne. Ważną przestrzenią Lublina jest reprezentacyjne i poszerzane o przyległe ulice Stare Miasto – miejsce spędzania wolnego czasu i powód do dumy.

Perspektywę mieszkańców dopełnia i ukonkretnia wizja przyszłości rozwoju urbanistycznego, sformułowana przez ekspertów pracujących w grupie tematycznej poświęconej urbanistyce i mobilności miejskiej. Zgodnie z nią, Lublin w 2030 roku cechuje się wyjątkową dbałością o wysoką jakość planowania i realizacji polityki rozwoju przestrzennego miasta. Opracowania planistyczne są bardziej szczegółowe. Wykorzystywany jest potencjał opracowań 3D. Nowa generacja planów korzysta z procedury scaleń oraz zawiera szczegółowe wytyczne dla przestrzeni publicznych, zwiększone parametry zieleni biologicznie czynnej, ograniczenie intensywności i wysokości zabudowy w strefach zewnętrznych, a także promuje zabudowę „nisko-gęsto”. Dla obszaru całego miasta uchwalono plany miejscowe. Zwiększone zostały nakłady na realizację strategii zarządzania dziedzictwem kulturowym i gminnym programem opieki nad zabytkami. Zwiększa się liczba konkursów urbanistycznych i architektonicznych. Ustanowiono obowiązkowość konkursów na prace projektowe dotyczące budynków użyteczności publicznej realizowanych przez samorząd. Miasto prowadzi wyrazistą politykę mieszkaniową i konsekwentnie ją realizuje. Realizację poprzedza planowanie. Powszechną praktyką stały się planistyczne przeciwdziałanie rozpraszaniu zabudowy i preferencje na korzyść uzupełniania istniejącej tkanki miejskiej. Lublin przyszłości to miasto rozwijające się w sposób zrównoważony, estetyczny, o uporządkowanej i przyjaznej środowisku zabudowie.

Zrównoważony rozwój urbanistyczny

Aby osiągnąć ten cel, zamierzamy:

- B.3.1. Poprawiać jakość i dostępność przestrzeni publicznych.
- B.3.2. Wyrównać różnice przestrzenne w dostępie do infrastruktury i usług publicznych z uwzględnieniem zasad projektowania uniwersalnego i wielofunkcyjności struktur urbanistycznych w duchu idei miasta 15 minutowego.
- B.3.3. Przeciwdziałać rozlewaniu zabudowy poprzez m.in. rewitalizację obszarów zdegradowanych w centralnych częściach miasta, nie dopuszczając do rozwoju procesów gentryfikacyjnych,
- B.3.4. Dążyć do poprawy klimatu akustycznego w mieście.
- B.3.5. Chronić dziedzictwo kulturowe, w tym krajobraz kulturowy, oraz chronić dobra kultury współczesnej.
- B.3.6. Chronić naturalne korytarze przewietrzania miasta, a także kształtować struktury urbanistyczne uwzględniające aspekt regeneracji powietrza.
- B.3.7. Uwzględnić w planowaniu urbanistycznym potrzebę zwiększenia odporności miasta na zmiany klimatu.

Zadania i projekty kluczowe

- B.3.k.1. Dążenie do całkowitego pokrycia miasta miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego.
- B.3.k.2. Przyjęcie standardów urbanistycznych.
- B.3.k.3. Opracowanie tzw. uchwały krajobrazowej.
- B.3.k.4. Opracowanie planu ochrony dóbr kultury współczesnej.
- B.3.k.5. Przyjęcie katalogu rozwiązań ochronnych wraz z analizą aktualnego stanu klimatu akustycznego w Lublinie
- B.3.k.6. Wykonanie analizy układu urbanistycznego miasta pod względem ryzyka wpływu na zjawisko miejskiej wyspy ciepła oraz ochrony kluczowych korytarzy przewietrzania miasta.
- B.3.k.7. Przygotowanie analiz wdrożenia i standardów projektowania infrastruktury błękitno-zielonej.
- B.3.k.8. Wymiana doświadczeń w ramach międzynarodowych projektów, w tym finansowanie badań, analiz, raportów, projektów pilotażowych oraz dokumentacji technicznej i dokumentów o charakterze strategiczno-wdrożeniowym.

Zalecenia i synergie

- Dostęp do dobrej jakości infrastruktury technicznej oraz usług powinien być standardem. W formie urbanistycznej, jaką jest miasto, nie powinno dopuszczać się sytuacji braku dostępu do podstawowych mediów, komunikacji publicznej, dobrej jakości infrastruktury drogowej itp. Należy dążyć do jak najszybszego wyrównania tego typu różnic między różnymi obszarami miasta. Istotną rolę w tym działaniu pełnią Rady Dzielnic.
- Kształtowaniu miasta w sposób zrównoważony sprzyja koncepcja miasta 15 minutowego, której popularność wzrosła w skutek rozwoju pandemii COVID-19. Ograniczenie poruszania sprawiło, że mieszkańcy docenili swoje najbliższe otoczenie i możliwość zaspokajania potrzeb bez niepotrzebnego przemieszczania się. Miasto kompaktowe jest też odpowiedzią na kryzys środowiskowy – wpływa na efektywniejsze i bardziej zrównoważone zarządzanie zasobami. Lublin ma ogromną szansę by sprostać tym oczekiwaniom z uwagi na kameralny charakter zagospodarowania.
- Miasto powinno wzmocnić swoją rolę w kształtowaniu urbanistycznym. Narzędziem wspomagającym w tym procesie mogą być powszechnie stosowane w największych miastach polskich standardy urbanistyczne. Standardy urbanistyczne powinny wspierać opracowanie miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego w kształtowaniu zrównoważonego rozwoju przestrzennego miasta.
- W celu ochrony dóbr kultury – zarówno dziedzictwa historycznego jak i dóbr kultury współczesnej – oraz krajobrazu miasta należy podjąć kroki w kierunku wypracowania tzw. uchwały krajobrazowej, będącej konsensem między ochroną tego co najcenniejsze, a interesami społecznymi.
- Rewitalizacja niesie za sobą ryzyko wystąpienia zjawiska gentryfikacji, co częściowo można już zauważyć na Krakowskim Przedmieściu. Władze miasta powinny tak programować ten proces, aby dążyć do jak największej różnorodności demograficznej w ramach jednego obszaru.
- Budowa błękitno-zielonej infrastruktury jest kluczowym elementem budowania odporności miasta. Rozwiązuje problemy podtopień, suszy, wspomaga regenerację powietrza, obniża temperaturę miasta, oczyszcza powietrze. Miasto musi prowadzić politykę przestrzenną ukierunkowaną na ochronę terenów (również prywatnych) ważnych dla systemu przyrodniczego. Szczególnie w odniesieniu do ochrony, łagodzących zjawisko miejskiej wyspy ciepła, korytarzy przewietrzających miasto.

Jak ocenimy postęp w realizacji celu?

1. Realizacja zadań i projektów kluczowych:
 - a. przyjęcie standardów urbanistycznych;
 - b. opracowanie tzw. uchwały krajobrazowej;
 - c. opracowanie planu ochrony dóbr kultury współczesnej;
 - d. przyjęcie katalogu rozwiązań ochronnych wraz z analizą aktualnego stanu klimatu akustycznego w Lublinie;
 - e. wykonanie analizy układu urbanistycznego miasta pod względem ryzyka wpływu na zjawisko miejskiej wyspy ciepła oraz ochrony kluczowych korytarzy przewietrzania miasta;
 - f. przygotowanie standardów projektowania infrastruktury błękitno-zielonej.
2. Analiza kluczowych wskaźników i mierników ilościowych:
 - a. pokrycie powierzchni miasta miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego;
 - b. wskaźnik hałasu oraz odsetek mieszkańców zamieszkałych na terenach o wysokim poziomie hałasu (nie rzadziej niż co 4 lata);
 - c. mierniki wyspy ciepła (np. różnica między temperaturą w centrum miasta a temperaturą na jego obrzeżach w miesiącach letnich).
3. Monitorowanie następujących mierników pomocniczych i danych:
 - a. liczba dokumentów chroniących struktury urbanistyczne.
4. Oceny ekspertów w zakresie:
 - a. jakości standardów urbanistycznych;
 - b. jakości i dostępności wielofunkcyjnych przestrzeni publicznych;
 - c. przeciwdziałania rozlewania się zabudowy;
 - d. uwzględniania celów środowiskowych w kształtowaniu struktury przestrzennej miasta.
5. Oceny mieszkańców Lublina dotyczące:
 - a. jakości i dostępności wielofunkcyjnych przestrzeni publicznych – ogółem i w pobliżu miejsca zamieszkania.
 - b. dostępności infrastruktury i usług publicznych w pobliżu miejsca zamieszkania.

B.4. Transformacja energetyczna miasta i czyste powietrze

Zapotrzebowanie na energię stale rośnie. Jednocześnie jej produkcja z tradycyjnych źródeł stanowi zagrożenie dla środowiska naturalnego, a co za tym idzie również dla jakości życia i zdrowia ludzi. Należy zatem podjąć działania w celu promowania wśród mieszkańców produkcji i konsumpcji energii z odnawialnych źródeł. Kluczowe jest również zwiększenie odporności miasta na niespodziewane sytuacje, które mogą wpłynąć na zakłócenie integralności przesyłu, w czym istotną rolę odgrywa dywersyfikacja źródeł energii.

Współczesny rynek transportowy zostaje stopniowo zdominowany i kształtowany przez elektromobilność. Proces ten wpisuje się w konieczność dywersyfikacji źródeł energii i kształtowania systemu zrównoważonego transportu zeroemisyjnego – przyjaznego dla użytkownika i neutralnego dla środowiska. Aby umożliwić realizację opisanego scenariusza należy zapewnić funkcjonowanie niezbędnej infrastruktury technicznej. Najistotniejsza w tym zakresie jest budowa spójnego systemu ładowania pojazdów – szczególnie w dwukierunkowym systemie Pojazd-Sieć (*Vehicle-to-Grid*), przyczyniającym się do stabilizacji systemu elektroenergetycznego w momencie dużego zapotrzebowania na energię elektryczną. Szczególną uwagę należy poświęcić rozwojowi elektrycznej mikromobilności w modelu „mobilności jako usługi” (*Mobility as a Service* - MaaS). Problemem wielu miast jest szczególnie logistyka funkcjonowania tego typu pojazdów, szczególnie ich ładowania. Idąc śladem Paryża, Lublin mógłby wdrożyć system punktów ładowania mikro pojazdów, również pojazdów na minuty. Popularność tego typu pojazdów będzie rosła, zwłaszcza w sytuacji powstawania stref niskoemisyjnych, czystego transportu oraz stref ograniczenia ruchu samochodowego, których zadaniem, oprócz ograniczenia zanieczyszczenia powietrza oraz zanieczyszczenia hałasem, jest uspokojenie ruchu i oddanie przestrzeni jej pieszym użytkownikom.

Tradycja elektromobilności w Lublinie jest bardzo długa. Już 21 lipca 1953 r. Lublin, jako drugie miasto

w Polsce uruchomił pierwszą linię trolejbusową nr 15. Od tego czasu dużo się zmieniło, jednak aspiracje dla rozwoju zeroemisyjnego transportu pozostały. Ograniczenie zanieczyszczeń pochodzących z transportu drogowego ma szczególne znaczenie dla osiągnięcia celu neutralności klimatycznej. Zeroemisyjny transport publiczny powinien stać się głównym środkiem poruszania się po Lublinie. Aby tak się stało należy zoptymalizować rozkłady jazdy w celu poprawy dostępności tego środka transportu. Ciągłe nie wszystkie części miasta są dobrze skomunikowane – należy dążyć zatem do równomiernego rozmieszczenia przystanków komunikacji publicznej oraz poprawić funkcjonalność – m.in. o komponenty multimodalne – istniejących w przestrzeni miasta węzłów przesiadkowych o największej intensywności przesiadania się pasażerów transportu publicznego. Niewątpliwie rozwój transportu opartego o autobusy elektryczne jest bardzo dynamiczny jednak należy pamiętać o konieczności dywersyfikacji źródeł ich napędzania. Pomocny w tym celu będzie rozwój technologii wodorowych. Wodór należy traktować jako zeroemisyjne paliwo przyszłości.

Rozwój odnawialnych i zeroemisyjnych źródeł energii dotyczy nie tylko sektora transportu ale przede wszystkim budownictwa i infrastruktury technicznej. Należy dążyć do ograniczenia niskiej emisji poprzez wdrażanie czystych technologii w budynkach oraz modernizację obiektów i infrastruktury nieefektywnych energetycznie. Miasto od dawna prowadzi działania termomodernizacyjne oraz dofinansowuje wymianę systemów grzewczych, w tym likwidację kotłowni węglowych. Działania te z całą pewnością będą kontynuowane, jednak szczególnie ważne jest budowanie świadomości mieszkańców i przedsiębiorców o inicjatywach, które powinni prowadzić samodzielnie przyczyniając się do dbałości o jakość życia swojego i innych. Ważnym partnerem w tym zadaniu są lubelskie uczelnie, które wspólnie z władzami miasta mogą prowadzić badania nad technologiami zarówno wytwórczymi, optymalizującymi, jak i magazynującymi energię.

Transformacja energetyczna miasta i czyste powietrze

Aby osiągnąć ten cel, zamierzamy:

- B.4.1. Ograniczać emisję zanieczyszczeń do atmosfery, w tym emisję pochodzącą z lokalnych kotłowni węglowych i kotłów indywidualnych.
- B.4.2. Rozbudować infrastrukturę techniczną i stworzyć warunki niezbędne dla rozwoju elektromobilności miejskiej.
- B.4.3. Poszerzyć ofertę przewozową miasta o zeroemisyjne środki transportu zbiorowego.
- B.4.4. Stworzyć warunki i wspierać wytwarzanie i magazynowanie czystej energii.
- B.4.5. Poprawić efektywność energetyczną miejskiej infrastruktury technicznej oraz obiektów publicznych.

Zadania i projekty kluczowe

- B.4.k.1. Kontynuacja miejskiego Programu Ograniczania Niskiej Emisji
- B.4.k.2. Równomierne rozmieszczenie czujników monitorujących jakość powietrza na obszarze miasta.
- B.4.k.3. Opracowanie i wdrożenie koncepcji sieci stacji ładowania elektrycznej mikromobilności.
- B.4.k.4. Modernizacja oświetlenia miejskiego przy wykorzystaniu technologii LED oraz inteligentnych systemów sterujących.
- B.4.k.5. Współpraca ze środowiskiem naukowym w celu wypracowania koncepcji rozwoju technologii wodorowych. Budowa stacji tankowania wodoru.
- B.4.k.6. Budowa instalacji produkujących i akumulujących energię ze źródeł odnawialnych do zasilania transportu publicznego.
- B.4.k.7. Modernizacja i rozbudowa systemu ciepłowniczego na terenie miasta Lublin, w tym wymiana istniejących węzłów grupowych na indywidualne węzły ciepłownicze celem ograniczenia strat ciepła.
- B.4.k.8. Wspieranie tworzenia lokalnych społeczności energetycznych.
- B.4.k.9. Głęboka termomodernizacja istniejących obiektów publicznych przy uwzględnieniu wymiany nieefektywnych źródeł ciepła, zwiększenia udziału powszechnego stosowania odnawialnych źródeł energii w budynkach, magazynowania energii oraz wymiany oświetlenia na energooszczędne.
- B.4.k.10. Wymiana doświadczeń w ramach międzynarodowych projektów, w tym finansowanie badań, analiz, raportów, projektów pilotażowych oraz dokumentacji technicznej i dokumentów o charakterze strategiczno-wdrożeniowym

Zalecenia i synergie

- Na jakość powietrza w Lublinie oddziałuje wiele czynników, w tym niska emisja pochodząca z kotłów indywidualnych czy środków transportu, nieodpowiednia termoizolacja budynków, zabudowa i związane z nią możliwości przewietrzania miasta czy ilość terenów zielonych, świadomość ekologiczna samych mieszkańców. Poprawa jakości powietrza w Lublinie wymaga zatem podjęcia wielowymiarowych działań i zintegrowanego podejścia.
- W związku z celami osiągnięcia neutralności klimatycznej należy podjąć działania mające na celu zwiększenie udziału energii pochodzącej ze źródeł odnawialnych, wykorzystując do tego istniejące zasoby i potencjały.
- Przy projektowaniu infrastruktury dla rozwoju elektromobilności należy pamiętać o wiele popularniejszych niż auta pojazdach reprezentujących elektryczną mikromobilność – rowery, hulajnogi itp. Infrastruktura do ładowania tego typu pojazdów w Europie Zachodniej przyczyniła się do uporządkowania rozmieszczenia hulajnóg w miastach. Tego typu infrastruktura mogłaby powstać przy najważniejszych punktach przesiadkowych na terenie miasta i zezwalać na ładowanie również tzw. pojazdów na minuty. Zmniejszy to koszty środowiskowe wynikające z logistyki przewożenia rozładowanych pojazdów przez operatorów.
- Miasto powinno w dalszym ciągu rozwijać zeroemisyjny transport publiczny. W jego rozwoju należy wziąć pod uwagę inne sposoby napędzania, w tym technologie wodorowe. Z uwagi na wysokie koszty tej technologii należy rozważyć budowę ogólnodostępnych stacji tankowania pojazdów.
- W dokumentach planistycznych powinno zostać uwzględnione projektowanie sprzyjające celom energetycznym, tzn. zmniejszeniu zapotrzebowania na energię oraz możliwości wykorzystania odnawialnych źródeł energii – płaskie dachy, orientacja budynku względem nasłonecznienia, naturalna wentylacja budynków, ogrody wertykalne, jasne kolory elewacji itp.
- Szansą na przyspieszenie procesu transformacji energetycznej w miastach są lokalne społeczności energetyczne, zakładane w celu pokrycia lokalnego zapotrzebowania na energię. Posłużyć ma to zwiększeniu udziału energetyki rozproszonej w polskim rynku energii, szczególnie energii odnawialnej. Przykładem mogą być spółdzielnie mieszkaniowe i wspólnoty mieszkaniowe, które dysponują dużym i niewykorzystanym potencjałem

energetycznym w postaci powierzchni dachów.

Jak ocenimy postęp w realizacji celu?

1. Realizacja zadań i projektów kluczowych:
 - a. realizacja Programu Ograniczania Niskiej Emisji;
 - b. stworzenie sieci równomiernie rozmieszczonych czujników monitorujących jakość powietrza na obszarze miasta;
 - c. budowa sieci stacji ładowania elektrycznej mikromobilności;
 - d. budowa stacji tankowania wodoru;
 - e. budowa instalacji produkujących i akumulujących energię ze źródeł odnawialnych do zasilania transportu publicznego.
2. Analiza kluczowych wskaźników ilościowych:
 - a. udział energii pochodzącej z odnawialnych źródeł energii w stosunku do całkowitego zużycia;
 - b. wskaźniki emisji zanieczyszczeń gazowych (na 1 mieszkańca) oraz pyłowych (na 1 km²);
 - c. liczba zeroemisyjnych pasażerokilometrów transportu zbiorowego;
 - d. liczba dni ze złymi i bardzo złymi kategoriami indeksu oceny jakości powietrza;
 - e. udział oświetlenia miejskiego z technologią LED i inteligentnymi systemami sterującymi w oświetleniu ogólnym.
3. Monitorowanie następujących mierników pomocniczych i danych:
 - a. liczba stacji monitorowania jakości powietrza na obszarze miasta;
 - b. liczba gospodarstw domowych objętych Programem Ograniczania Niskiej Emisji;
 - c. udział pojazdów zeroemisyjnych w całkowitej liczbie pojazdów zarejestrowanych w mieście;
 - d. udział pojazdów zeroemisyjnych we flocie pojazdów miejskich;
 - e. liczba ogólnodostępnych punktów ładowania pojazdów;
 - f. liczba gminnych budynków użyteczności publicznej poddanych renowacji energetycznej.
4. Oceny ekspertów w zakresie:
 - a. działań podejmowanych przez miasto na rzecz czystego powietrza;
 - b. działań podejmowanych przez miasto w zakresie zwiększenia efektywności energetycznej oraz na rzecz wytwarzania i magazynowania czystej energii.
5. Oceny jakości powietrza dokonywane przez mieszkańców Lublina (badanie ankietowe).

B.5. Łagodzenie zmian klimatu w oparciu o obiegi zamknięte

Mimo że miasta zajmują zaledwie 3% powierzchni Ziemi to zużywają ponad 70% jej wszystkich zasobów naturalnych. Dlatego to właśnie miasta powinny odegrać kluczową rolę w kierunku kształtowania zrównoważonej gospodarki opartej na obiegach zamkniętych. Zasadą gospodarki o obiegu zamkniętym jest staranne zachowywanie wszelkich cennych surowców w taki sposób, aby wzmocnić odporność całego systemu miejskiego na możliwe zakłócenia i umożliwić jego szybką regenerację.

Gospodarka wodna Lublina podatna jest zarówno na susze, będące efektem długotrwanie utrzymujących się wysokich temperatur, jak i na lokalne powodzie, wynikające z krótkotrwałych, lecz intensywnych opadów. Problemy te wzmagane są przez zmniejszoną infiltrację wód opadowych i roztopowych spowodowaną nadmiernym uszczelnieniem terenów, niewydolnymi sieciami kanalizacyjnymi oraz brakiem rozwiązań dla retencjonowania wody. Konieczne jest zatem wdrożenie działań mających na celu poprawę wydajności systemu odprowadzania i gromadzenia wody. Osiągnąć to można poprzez rozwój tzw. infrastruktury błękitno-zielonej stosowanej na szeroką skalę zarówno w inwestycjach publicznych jak i prywatnych. Rozwiązania oparte na przyrodzie nie tylko ograniczają negatywne skutki ekstremalnych zjawisk hydrologicznych ale również poprawiają mikroklimat i estetykę miasta.

Rozwijające się aglomeracje miejskie poprzez ukształtowane wzorce konsumpcji tworzą szereg negatywnych skutków dla środowiska zarówno

w miastach, jak i poza nimi. Do najczęściej marnowanych surowców – oprócz żywności – należą energia i woda oraz odpady budowlane. Należy zatem wprowadzić działania mające na celu zmianę zachowań konsumpcyjnych, jak i zachęcić do podjęcia większych wysiłków na rzecz recyklingu i oszczędzania. Recykling nie kończy się na segregacji odpadów na frakcje. Jest to również świadome kupowanie mające na celu redukcję ilości odpadów oraz zmniejszenie samego wyrzucania przedmiotów nam niepotrzebnych na rzecz ich odnawiania, oddawania czy wymiany.

Strumień obiegu odpadów musi zostać poddany o wiele bardziej dokładnemu monitoringowi ukazującemu jasny obraz możliwości ponownego wykorzystania surowców. Pomoże to zidentyfikować faktyczny poziom recyklingu, a także jego formy. Obecnie system ten nie jest całkowicie przejrzysty co rodzi wiele wątpliwości co do skuteczności ponownego użycia wielu materiałów. Konieczna jest w tym celu współpraca z najważniejszymi interesariuszami miasta: z sektora gospodarki odpadami i mediów, sfery komercyjnej i rządowej, a także z organizacji społecznych.

Miasto wzmacniać będzie efekt skali poprzez wdrażanie polityki zielonych zamówień publicznych mających na celu uzyskanie usługi o znacznie mniejszym oddziaływaniu na środowisko niż w przypadku tradycyjnego zamówienia.

Łagodzenie zmian klimatu w oparciu o obiegi zamknięte

Aby osiągnąć ten cel, zamierzamy:

- B.5.1. Zwiększyć odporność miasta na ekstremalne zjawiska hydrologiczne poprzez zwiększenie wydajności odprowadzania i przechwytywania wody w całym mieście, m.in. przez rozbudowę błękitno-zielonej infrastruktury, kreowanie polityki ochrony i zarządzania glebami.
- B.5.2. Zwiększać udział naturalnych powierzchni roślinnych sprzyjających stabilizacji bilansu cieplnego oraz retencji wody.
- B.5.3. Budować świadomość w kwestii znaczenia polityki „niemarnowania” (*zero waste*) ograniczającej ilości wytwarzanych odpadów oraz zużycia surowców w mieście. Należy wspierać wdrażanie gospodarki o obiegu zamkniętym w inwestycjach prywatnych.
- B.5.4. Prowadzić monitoring działań związanych z przetwarzaniem odpadów celem możliwości optymalizacji systemu gospodarki odpadami.
- B.5.5. Wdrożyć politykę zielonych zamówień publicznych jako standard w instytucjach publicznych i promować prozielone zakupy w sektorze prywatnym.
- B.5.6. Zapewnić bezpieczeństwo mieszkańcom w sytuacji wystąpienia ekstremalnych zjawisk związanych ze zmianami klimatu

Zadania i projekty kluczowe

- B.5.k.1. Przygotowanie analiz wdrożenia i standardów projektowania infrastruktury błękitno-zielonej.
- B.5.k.2. Wypracowanie standardów retencji wody poprzez ochronę gleb oraz właściwe gromadzenie wody w zbiornikach naziemnych i podziemnych.
- B.5.k.3. Przebudowa i rozbudowa kanalizacji deszczowej, w tym budowa zbiorników retencyjnych, na obszarach szczególnie zagrożonych lokalnymi podtopieniami, m.in. w rejonie ul. Głębokiej, Kunickiego, Nadbystrzyckiej, Morwowej, Alei Solidarności, Ronda Płk. R. Kuklińskiego.
- B.5.k.4. Budowa nowych i podłączenie wybudowanych już zbiorników retencyjnych w rejonie Cieku spod Konopnicy (w północno-zachodniej części miasta, pomiędzy ul. Raszyńską i Wojciechowską), nowych zbiorników na Sławinie (w rejonie ul. Warszawskiej i Skowronkowej) i w rejonie ul. Muzycznej.
- B.5.k.5. Kontynuacja miejskiego programu małej retencji „Złap deszczówkę”.
- B.5.k.6. Budowa stacji wodociągowej Turka wraz z włączeniem do systemu wodociągowego miasta Lublin – W ramach przedsięwzięcia planuje się wzmocnienie efektywności systemu zaopatrzenia w wodę miasta Lublin poprzez budowę stacji wodociągowej zasilanej z nowego ujęcia wody Turka.
- B.5.k.7. Podniesienie bezpieczeństwa zasilania w wodę miasta Lublin i gmin ościennych w sytuacjach kryzysowych, poprzez budowę połączeń tranzytowych.
- B.5.k.8. Przygotowanie i wdrożenie kampanii edukacyjnych w obszarze *zero waste*, m.in.: *szkoła zero waste*, działania w dzielnicach i instytucjach miejskich.
- B.5.k.9. Opracowanie katalogu dobrych praktyk „niemarnowania”.
- B.5.k.10. Promowanie kompostowania m.in. poprzez tworzenie kompostowników na lokalnych terenach zielonych oraz udostępnienie kompostowników mieszkańcom.
- B.5.k.11. Rozwój rolnictwa miejskiego w formie tzw. społecznych ogródków.
- B.5.k.12. Rozbudowa systemu stacjonarnych punktów selektywnej zbiórki odpadów komunalnych (PSZOK).
- B.5.k.13. Zakup kontenerów do zbiórki odpadów i sprzętu elektrycznego i elektronicznego oraz kontenerów dla aptek zbierających przeterminowane leki.
- B.5.k.14. Wdrożenie Systemu Zarządzania Bezpieczeństwem miasta Lublin, jako kompleksowej odpowiedzi na problematykę związaną z następstwami zmian klimatu.
- B.5.k.15. Wsparcie grup szczególnie wrażliwych na konsekwencje ekstremalnych zjawisk klimatycznych poprzez m.in. budowę systemu pomocy sąsiedzkiej.

Zalecenia i synergie

- Występowanie ekstremalnych zjawisk meteorologicznych w postaci nagłych i intensywnych opadów lub długotrwałych susz jest zjawiskiem coraz częściej dotykającym Lublin. Dlatego w rozwoju miasta należy uwzględnić działania zapobiegawcze. Lublin posiada dobrze rozwiniętą sieć kanalizacji deszczowych, które mają jednak problem z przyjęciem wody podczas wystąpienia ulewnych deszczów co ma swoje odzwierciedlenie w czasowych podtopieniach. Szczególnie istotne jest wdrożenie działań z zakresu budowy błękitno-zielonej infrastruktury, która powinna być standardem dla inwestycji miejskich. Działanie to pozwoli nie tylko na zapobiegnięcie podtopieniom ale również pozwoli na gromadzenie i przechowywanie wody potrzebnej w okresie suszy.
- Rozszczelnianie nawierzchni i wprowadzanie nowych nasadzeń pomoże zarówno w retencji wody, jak i w łagodzeniu zjawiska miejskiej wyspy ciepła w centralnych obszarach miasta o gęstej zabudowie.
- Lublin ma potencjał by przejść na gospodarkę o obiegu zamkniętym. Do tego jednak potrzebna jest współpraca i edukacja wszystkich interesariuszy miasta. Władze miasta powinny stworzyć warunki dla rozwoju lokalnych punktów napraw, prowadzić kampanie i warsztaty edukacyjne ucząc zachowań cyrkularnych. Jednak to od mieszkańców zależy czy będą chcieli wdrożyć proekologiczne zachowania z korzyścią dla środowiska. Dobrą praktyką byłoby wdrożenie systemu informacji o ponownym użyciu materiałów poddanych odzyskowi, tak, aby mieszkańcy mieli wiedzę i pewność o ponownym wykorzystaniu odzyskanych materiałów.
- Za najczęściej występujące i wpływające na sektor zdrowia publicznego w Lublinie zjawiska przyjmuje się m.in. fale upałów i mrozów, ekstremalne zjawiska pogodowe, tj. intensywne opady zarówno deszczu jak i śniegu, burze, zanieczyszczenie powietrza oraz zwiększenie populacji owadów. Zjawiska te przyczyniają się do powstawania lub nasilania się szeregu groźnych dla zdrowia i życia dysfunkcji organizmu. Szczególnie wrażliwymi pod tym względem są dzieci poniżej 5 roku życia, osoby powyżej 65 roku życia oraz przewlekle chore. Dużą wrażliwością na ekstremalne zjawiska pogodowe charakteryzują się też osoby niepełnosprawne, o ograniczonej mobilności oraz bezdomne.
- W ramach budowy systemu pomocy sąsiedzkiej przewiduje się tworzenie obiektów infrastruktury społecznej i przyjaznych zazielenionych przestrzeni publicznych, sprzyjających integracji osób starszych i samotnych. Tworzenie sieci pomocy jest szczególnie istotne w przypadku nasilającego się zagrożenia kiedy służby miejskie nie są w stanie dotrzeć do wszystkich potrzebujących. Miasto chce zwiększyć ochronę swoich mieszkańców poprzez wykwalifikowane sąsiedztwo i tym samym zachęcić wolontariuszy do opieki nad osobami starszymi w lokalnej społeczności

Jak ocenimy postęp w realizacji celu?

1. Realizacja zadań i projektów kluczowych:
 - a. budowa stacji wodociągowej Turka wraz z włączeniem do systemu wodociągowego miasta Lublin;
 - b. wdrożenie Systemu Zarządzania Bezpieczeństwem miasta Lublin;
 - c. opracowanie koncepcji i wdrożenie systemu pomocy sąsiedzkiej.
2. Analiza kluczowych wskaźników i mierników ilościowych:
 - a. objętość retencjonowanej wody w ciągu roku;
 - b. ilość odprowadzonych i oczyszczonych ścieków;
 - c. długość przebudowanej lub rozbudowanej kanalizacji sanitarnej i deszczowej;
 - d. udział odpadów zebranych selektywnie w odpadach ogółem;
 - e. wskaźniki recyklingu wybranych frakcji odpadów;
 - f. udział zrealizowanych przetargów objętych systemem zielonych zamówień publicznych w liczbie przetargów.
3. Monitorowanie następujących mierników pomocniczych i danych:
 - a. liczba i wartość miejskich inwestycji w błękitno-zieloną infrastrukturę;
 - b. liczba gospodarstw domowych objętych programem „Złap deszczówkę”;
 - c. powierzchnia społecznych ogródków;
 - d. liczba akcji edukacyjnych w zakresie gospodarki obiegu zamkniętego wraz z liczbą uczestników;
 - e. masa zmieszanych odpadów komunalnych na 1 mieszkańca;
 - f. całkowite zużycie wody na mieszkańca;
 - g. liczba dni z ekstremalnymi temperaturami powietrza – dni upalne i dni bardzo mroźne.
4. Oceny ekspertów w zakresie:
 - a. bezpieczeństwa zasilania w wodę Lublina i LOM;
 - b. działań ukierunkowanych na zwiększenie odporności miasta na zmiany klimatyczne i łagodzenie wpływu miasta na zmiany klimatu;
 - c. systemu zapewniania bezpieczeństwa mieszkańcom w sytuacji ekstremalnych zjawisk klimatycznych.
5. Świadomość ekologiczna i postawy prośrodowiskowe mieszkańców Lublina.

C. Lublin otwarty, wielopokoleniowy i społecznie zaangażowany

Samorząd terytorialny pełni szczególną rolę w demokratycznym państwie prawa. Jest organem władzy ulokowanym najbliżej obywateli, sprawuje władzę w sensie formalnym, ponosi odpowiedzialność za sprawy publiczne, a nade wszystko zaspokaja potrzeby mieszkańców. Działania te w całym wachlarzu przyjętych rozwiązań powinny chronić prawa jednostki, kierować się zasadą sprawiedliwości, gwarantować bezpieczeństwo, szanować środowisko naturalne, wzmacniać równe traktowanie, dbać o dobro wspólne, zagwarantować spójność społeczną.

Polityka miasta Lublin w ramach wszystkich przynależnych samorządowi lokalnemu kompetencji, służy rozwiązywaniu problemów publicznych i zarządzaniu sprawami publicznymi. Kierunki działań są zgodne z zasadą pomocniczości, partycypacji społecznej oraz współodpowiedzialności mieszkańców. Wszelkie podejmowane przedsięwzięcia są prowadzone w oparciu o współdziałanie podmiotów mających wpływ na kreowanie polityki społecznej miasta. Dla zapewnienia zrównoważonego rozwoju i podniesienia jakości życia kwestiom tym dedykowane są dokumenty określające priorytety i rozwiązania. W zakresie polityki społecznej, miasto Lublin wdraża kompleksowy system zarządzania strategicznego. Jego elementem są polityki sektorowe, określające kierunki rozwoju określonego obszaru aktywności miasta, jak i praktyczne działania. Wśród nich wymienić należy strategie, programy i plany na rzecz rozwiązywania problemów społecznych, ochrony zdrowia, wsparcia psychicznego, opieki paliatywnej, odżywiania, szczepień, integracji mieszkańców z niepełnosprawnościami, wspierania rodziny, przeciwdziałania przemocy, profilaktyki uzależnień, aktywizacji seniorów, aktywności lokalnej, współpracy z organizacjami pozarządowymi, poprawy bezpieczeństwa mieszkańców oraz aktywizacji rynku pracy.

W ramach prac nad przygotowaniem Strategii Lublin 2030 określającej wizję miasta na kolejną dekadę, w sposób partycypacyjny zdefiniowane zostały nie tylko obszary problemowe, ale także priorytetowe kierunki działań oraz strategiczne wytyczne. Wyróżnione w tym obszarze cele nie mają charakteru rozłącznego. Są ze sobą powiązane, ze względu na współwystępowanie, przenikanie się problemów oraz podejmowanych interwencji. Ta styczność pozwala dedykować pojedyncze projekty różnym celom i sieciować ze sobą wiele pokrewnych środowisk oraz podmiotów sektora samorządowego czy pozarządowego na rzecz realizacji celu. Poza zdefiniowaniem problemów, sformułowane zostały także propozycje metod i sposobów reagowania na pojawiające się problemy społeczne.

Idea miasta społecznie zaangażowanego jako wyznacznika programowania rozwoju ma swoje uzasadnienie w dotychczasowej polityce Lublina. Realizowano politykę społeczną, rozumianą jako integracyjna, interdyscyplinarna, bazująca na włączaniu i partycypacji społecznej oraz na współpracy samorządu z partnerami społecznymi. Było to działanie przemyślane, konsekwentne, trafiające do wszystkich zainteresowanych i potrzebujących grup oraz indywidualnych osób. Udało się stworzyć w Lublinie system powiązanych ze sobą przyczynowo i skutkowo działań, które oparte są na właściwie rozpoznanych oczekiwaniach. Zaspokajanie potrzeb w tym zakresie, zebrane doświadczenia, rozpoznanie nowych wyzwań, pozwala przejść na wyższy poziom myślenia o rozwoju w tym kontekście. Wiele zagadnień czy problemów, które znalazły swoje odzwierciedlenie w działaniach samorządu, ewoluuje tworząc nowe potrzeby i oczekiwania, pojawiają się również nowe wyzwania. Miasto społecznie zaangażowane, Lublin dostępny, to szeroki zakres oddziaływań, pozwalający na niektóre zagadnienia spojrzeć inaczej niż dotychczas. Spektrum problemów jest bardzo rozległe, czego odzwierciedleniem są cele szczegółowe Strategii. Zależy nam też na tym, aby mieszkańcy naszego miasta byli aktywnymi uczestnikami i współtwórcami życia społecznego, w każdym jego obszarze. Miasto społecznie zaangażowane to jednocześnie zbiór aktywnych mieszkańców i organizacji społecznych, wnoszących do życia społeczności lokalnej swoje pomysły oraz inicjatywy wynikające z artykułowanych i rozpoznanych rzeczywistych potrzeb. Dostrzegamy potencjał tkwiący w obszarze partycypacji. Tylko dzięki zaangażowaniu mieszkańców, inicjatywy i działania w każdym z obszarów życia społecznego mogą być skuteczne.

C.1. Aktywne sąsiedztwo

Oczekiwane zmiany w mieście wymagają wszechstronnego zaangażowania mieszkańców Lublina. Rozwój obszarów miejskich powinien przyczyniać się do ciągłego umacniania lokalnej demokracji, a co za tym idzie mieszkańcy muszą mieć dostęp do narzędzi umożliwiających wypowiedzenie się na temat spraw i procesów wpływających na zmiany w ich codziennym życiu. Istotne jest ciągłe usprawnianie istniejących oraz spontaniczne tworzenie się nowych form udziału mieszkańców w życiu miasta i dzielnic. Udział sąsiedztwa ma kluczowe znaczenie dla uzyskania wysokiej jakości środowiska architektonicznego i infrastrukturalnego, ponieważ to właśnie przez nie miejsca te są codziennie użytkowane. Sąsiedztwa są miejscami, gdzie rozwijają się podstawowe praktyki współpracy, liderstwa oraz narzędzia szybkiego reagowania na wprowadzane zmiany, a efekty działań są najbardziej odczuwalne. W procesie przemieniania miasta niebyle istotne jest dostrzeżenie nostalgii wiążących mieszkańców z najbliższą okolicą oraz docenienie siły lokalnych tożsamości. W szczególności doświadczenia pandemii ukazują jak ważne są sprawnie i zdrowo działające lokalne sieci wsparcia oraz solidarnej, wspólnotowej pomocy.

Oddolna, wewnątrz dzielnicowa aktywność mieszkańców połączona z gęstą siecią ciepłych relacji sąsiedzkich jest jedną z podstaw sprawnie i zdrowo rozwijającego się miasta. Dobre miejsce do mieszkania wiąże się z silnymi relacjami międzyludzkimi istniejącymi w najbliższej okolicy, za którymi idzie współpraca i wspólna aktywność oraz poczucie bezpieczeństwa. Wiążące mieszkańców relacje sprawiają, że wzrasta skłonność do wzajemnej pomocy, wzrasta zaangażowanie w otaczającą przestrzeń, a dzięki temu troska o czystość, infrastrukturę oraz aktywny udział w dokonujących się przemianach. Dzięki zawiązanym relacjom szybciej dokonuje się spontaniczna samoorganizacja w celu rozwiązywania pojawiających się, lokalnych problemów, a także chęć do wprowadzania zmian usprawniających wspólne życie. Silne więzi sąsiedzkie i aktywizm lokalny przyczynia się do odpowiedzialności za siebie nawzajem oraz za wspólnie zamieszkiwaną przestrzeń.

Organizowanie wspólnych działań wiąże się przede wszystkim z poczuciem więzi oraz przekonaniem, że można polegać na sobie nawzajem, a do tego niezbędne są miejsca, w których możliwe jest spontaniczne nawiązywanie relacji. Niezbędne są również przestrzenie, w których można łatwo się zgromadzić. Bez wspólnej, lokalnej agory, w której mieszkańcy mogą się spotkać trudno jest mówić o jakimkolwiek wspólnym podejmowaniu decyzji.

W trakcie przeprowadzonych badań mieszkańcy wszystkich dzielnic zwracali uwagę na brak odpowiedniej ilości przestrzeni oraz obiektów użyteczności społecznej, w których mogą lokalnie nawiązywać się spontaniczne interakcje społeczne, a także zwracali uwagę na potrzebę renowacji już istniejących wspólnych przestrzeni. Uwagi dotyczyły także braku sal lub większych przestrzeni w lokalnych budynkach użyteczności publicznej, w których można spotkać się w większym gronie, by wspólnie podjąć aktywność wszelkiego rodzaju i przyczynić się do aktywnych zmian w mieście. Dodatkowo, badani wymieniali miejsca i przestrzenie uznawane przez nich za sprzyjające aktywności lokalnej. Po pierwsze, są to wszelkie miejsca spontanicznych, niewymuszonych spotkań, np. placówki oświatowe, parki, skwery, ścieżki spacerowe. Po drugie, funkcje integrujące pełnią instytucje kultury, przede wszystkim biblioteki, osiedlowe targi oraz kluby i domy kultury.

Badani mieszkańcy miasta wyraźnie doceniają istnienie silnych więzi międzyludzkich w otoczeniu sąsiedzkim oraz zauważają ich istotność. Z jednej strony oczekują wsparcia ze strony miasta w stymulowaniu procesów integracyjnych (w szczególności w obrębie nowych osiedli, gdzie tkanka społeczna jest najslabiej rozwinięta, badani zauważają, że starsze dzielnice charakteryzują się mocnymi więzami w ramach społeczności lokalnych), a z drugiej podkreślając potrzebę niezależności lokalnych działań od struktur miejskich.

Aktywne sąsiedztwo

Aby osiągnąć ten cel, zamierzamy:

- C.1.1. Budować systemy pomocy sąsiedzkiej, w ramach których tworzone są m.in. obiekty infrastruktury społecznej i przyjazne zazielenione przestrzenie publiczne, sprzyjające integracji mieszkańców, w tym przede wszystkim osób starszych i samotnych.
- C.1.2. Wytwarzać i wzmacniać poczucie sprawczości, możliwości działania oraz odpowiedzialności za wspólną przestrzeń wśród mieszkańców (m. in. poprzez rozwój instytucji dobrego sąsiedztwa).
- C.1.3. Włączać społeczności dzielnic w proces planowania oraz wprowadzania zmian związanych z najbliższą okolicą poprzez rozbudowę systemów partycypacji lokalnej.
- C.1.4. Utrzymać obecny, wysoki poziom bezpieczeństwa w mieście przy jednoczesnym wzmocnieniu wysiłków dążących do jego dalszej poprawy.
- C.1.5. Angażować szkoły w działania na rzecz lokalnych społeczności, rozwijając kompetencje społeczne i obywatelskie młodzieży.

Zadania i projekty kluczowe

- C.1.k.1. Partycypacyjne tworzenie planu rozwoju dzielnic, realizującego wizję miasta 15-minutowego.
- C.1.k.2. Kontynuowanie rozwoju bibliotek publicznych w dzielnicach oraz kultywacja ich funkcji kulturowych, wspólnototwórczych oraz więziotwórczych. Ciągłe modernizowanie bibliotek publicznych oraz tworzenie sieci bibliotek multimedialnych (Mediateki).
- C.1.k.3. Rozbudowa sieci animatorów, wykonawców i realizatorów działających w dzielnicach oraz ich wspieranie, poprawianie warunków ich pracy oraz możliwości działania jakimi dysponują, wzmocnienie współpracy z mieszkańcami.
- C.1.k.4. Usprawnienie narzędzi i kanałów komunikacji pomiędzy Urzędem Miasta Lublin, przedstawicielami Rad Dzielnic i społecznościami lokalnymi. Realizacja tego zadania powinna uwzględniać dopasowanie kanałów komunikacji do potrzeb różnych grup wiekowych odbiorców tak, by informacje o realizowanych działaniach były sprawnie komunikowane mieszkańcom za pośrednictwem Internetu oraz narzędzi lokalnych.
- C.1.k.5. Zaangażowanie mieszkańców w procesy planistyczne, m.in. poprzez wypracowane procedury prowadzenia dyskusji społecznych.
- C.1.k.6. Ułatwienie dostępu do informacji dotyczących polityki przestrzennej miasta, m. in. poprzez stworzenie na portalach internetowych Urzędu Miasta Lublin (www.lublin.eu) zakładki dotyczącej polityki przestrzennej miasta, gdzie publikowane będą m.in.: standardy piesze i rowerowe, urbanistyczne czy informacje o planowanych inwestycjach.
- C.1.k.7. Rozwój, renowacje i usprawnienie funkcjonowania lokalnych centrów społecznych takich jak targi, kluby i domy kultury czy inne lokalne instytucje kultury.
- C.1.k.8. Cykliczne monitorowanie potrzeb mieszkańców w dzielnicach.
- C.1.k.9. Stworzenie systemu finansowania inicjatyw lokalnych w drodze konkursów.
- C.1.k.10. Aktywizacja dzielnic sypialnych polegająca na tworzeniu warunków do aktywizacji społecznej w nowopowstałych osiedlach.
- C.1.k.11. Tworzenie narzędzi ułatwiających aktywny udział w życiu dzielnicowym oraz działanie na rzecz społeczności.
- C.1.k.12. Organizacja festiwali, pikników rodzinnych i wydarzeń integrujących społeczności sąsiedzkie/dzielnicowe.
- C.1.k.13. Rozwój proekologicznej oferty edukacyjnej skierowanej do mieszkańców i sąsiedztw.
- C.1.k.14. Kontynuowanie i wzmocnienie programów na rzecz poprawy bezpieczeństwa, spadku ilości przestępstw, w tym dalsza realizacja programu „Bezpieczny Lublin”.

Zalecenia i synergie

- W więziach mieszkańców starych dzielnic z ich otoczeniem, a zwłaszcza aktywnych społeczników, kryje się olbrzymi potencjał, związany z aktywnością oddolną, który należy umiejętnie wykorzystać dla rozwoju wspólnot lokalnych i całego miasta.
- Szczególną uwagę należy zwrócić na wzmacnianie więzi z miejscem mieszkańców napływowych, w szczególności na nowo powstałych osiedlach mieszkaniowych.
- Stwarzanie jak najszerszych możliwości dla mieszkańców do wypowiedzenia się na temat procesów mających wpływ na ich codzienne życie przyczynia się do mocniejszego zakorzenienia w miejscu zamieszkania. Samorząd miasta Lublin powinien kontynuować i usprawniać obecne formy partycypacji oraz tworzyć nowe kanały komunikacji i uczestniczenia w procesach zmieniających miasto, zgodnie z ideą współzarządzania.

- Jakość i estetyka osiedli zależy w dużej mierze od ich mieszkańców, którzy przebywają w nich na co dzień. Działania na rzecz wzmocnienia więzi lokalnych oraz przywiązania do miejsca zamieszkania przyczynią się pozytywnie do zwiększenia troski o zieleni i czystość najbliższej okolicy.
- Bezpieczeństwo jest aspektem niezwykle istotnym przy stymulowaniu rozwoju miasta w wielu jego obszarach strategicznych, jak m. in. turystyka czy rozwój gospodarczy. Co więcej – rozwój miasta w pozostałych obszarach, w szczególności w zakresie zmniejszania nierówności majątkowych wśród jego mieszkańców, znacząco sprzyja spadkowi przestępczości.

Jak ocenimy postęp w realizacji celu?

1. Realizacja zadań i projektów kluczowych:
 - a. stworzenie planów rozwoju dla dzielnic;
 - b. utworzenie systemu finansowania inicjatyw lokalnych.
2. Analiza kluczowych wskaźników i mierników ilościowych:
 - a. liczba Mediatek, dzielnicowych instytucji kultury i bibliotek, miejsc aktywności lokalnych – w relacji do liczby mieszkańców;
 - b. przestępstwa stwierdzone na 1000 mieszkańców oraz wskaźnik wykrywalności przestępstw;
 - c. liczba kolizji i wypadków drogowych na 1000 mieszkańców.
3. Monitorowanie następujących mierników pomocniczych i danych:
 - a. liczba wydarzeń sąsiedzkich realizowanych w obrębie dzielnic (pikniki rodzinne, festiwale dzielnicowe).
4. Oceny ekspertów w zakresie:
 - a. poziomu lokalnej aktywności społecznej oraz jej wspierania przez miasto;
 - b. włączania społeczności lokalnej w planowanie przestrzenne i troskę o najbliższe otoczenie.
5. Ocena warunków życia (w tym przestrzeni wspólnych i miejsc spotkań) oraz priorytetów inwestycyjnych w najbliższym otoczeniu - co najmniej na poziomie dzielnic (nie rzadziej niż co 3 lata).

C.2. Miasto międzypokoleniowe

Międzypokoleniowe miasto to takie, które kieruje się w swoich działaniach zasadą pomocniczości, aktywizuje i inicjuje wzajemną współpracę wszystkich grup wiekowych, wzmacnia kapitał społeczny mieszkańców, pogłębia ich lokalną tożsamość, przywiązuje i integruje z miejscem zamieszkania. W takim sensie relacje międzypokoleniowe w ramach lokalnej społeczności rysują się jako sytuacja, w której różne generacje zgadzają się żyć razem i dążą do wspólnych celów. Mając więc na uwadze, że ciągłość pokoleniowa ulega od lat stałej erozji, relacje między generacjami nabierają szczególnego znaczenia. Konieczne w związku z tym wydaje się moderowanie kontaktu międzypokoleniowego tak, by niejako „poznać się na nowo”, stworzyć klimat do dialogu, zrozumieć potrzeby osób przynależących do różnych pokoleń, wzbudzić motywację do wspólnego działania, w efekcie osiągnąć cel, jakim jest podmiotowa relacja wszystkich stron.

Lublin jest miastem ze złożoną, wielowarstwową strukturą, bogatą historią i inspirującym duchem. Proces poprzedzający pisanie Strategii, oparty na pogłębionym dialogu pokazał jak ważna jest ochrona spójności środowiska lokalnego, jego wzajemne rozumienie się i współpraca, by w konsekwencji zaspokoić potrzeby życiowe i społeczne obecnych mieszkańców oraz przyczynić się do zaspokojenia potrzeb przyszłych generacji.

Przyjęcie takiego założenia pozwoliło sformułować katalog zaleceń, które przełożą się na pogłębienie integracji międzypokoleniowej i zaspokojenie potrzeb poszczególnych grup społecznych. Każde kolejne działanie umożliwiające kontakt, wymianę doświadczeń i usług osób w różnym wieku, pozwoli zagospodarować unikalne zasoby pokoleń. To zaś ma przyczynić się do przełamywania stereotypów, pogłębiania dialogu, dzielenia się wiedzą i doświadczeniami.

Miasto otwarte na młodych, to według prognoz ekspertów miasto stwarzające szanse na rozwój, wspomagające samorealizację młodego pokolenia, oferujące edukację na dobrym poziomie, inwestujące w infrastrukturę czasu wolnego, upodmiotawiający młodych jako obywateli i słuchające ich jako mieszkańców. Miasto otwarte i przyjazne dorosłym zapewnia dostęp do żłobków, przedszkoli i szkół. Wspiera w godzeniu życia zawodowego i rodzinnego. Wykorzystuje zasoby przestrzenne i modernizuje infrastrukturę czyniąc go przyjaznym dla mieszkańców. Prowadzi dialog z mieszkańcami, buduje społeczeństwo obywatelskie. Miasto przyjazne seniorom lokuje politykę senioralną wśród kluczowych swoich zadań. Uwzględnia ich potrzeby w priorytetowych dla rozwoju miasta obszarach obejmujących przestrzeń publiczną, budynki, transport, mieszkalnictwo, usługi społeczne, ochronę zdrowia. Prowadzi dialog z osobami w wieku senioralnym.

Miasto międzypokoleniowe

Aby osiągnąć ten cel, zamierzamy:

- C.2.1. Wzmacniać pozycję młodych mieszkańców, wspierać ich w zdobywaniu wiedzy i nowych umiejętności, angażować w życie miasta i włączać w podejmowanie decyzji w kwestiach dotyczących ich samych.
- C.2.2. Rozwijać komplementarny i efektywny system wsparcia dla dorosłych, wszechstronnie wspierać rodziny, wzmacniać w wypełnianiu funkcji wychowawczej oraz godzeniu ról rodzicielskich i zawodowych, rozwijać system rodzinnej pieczy zastępczej, wspierać w sytuacjach kryzysowych.
- C.2.3. Kontynuować działania na rzecz seniorów, udzielać im wsparcia i opieki, aktywizować i wykorzystywać drzemiący w tej grupie społecznej potencjał w celu stworzenia miasta jak najbardziej im przyjaznego.
- C.2.4. Rozwijać model współpracy międzypokoleniowej, oparty na rozumieniu potrzeb wszystkich stron i wzajemnym szacunku. W szczególności promować i pogłębiać uczestnictwo młodych, dorosłych i seniorów w podejmowaniu decyzji na wszystkich poziomach oraz zarządzać miastem poprzez dialog z mieszkańcami.
- C.2.5. Troszczyć się o zdrowie (zarówno fizyczne, jak i psychiczne) mieszkańców w każdym wieku.
- C.2.6. Rozwijać infrastrukturę i usługi potrzebne ludziom młodym, rodzinom i seniorom, czyniąc Lublin „miastem dostępnym”.
- C.2.7. Tworzyć nowe lokalizacje, wdrażać pozadeweloperskie instrumenty i zwiększać dostępność przestrzeni mieszkalnych.

Zadania i projekty kluczowe

- C.2.k.1. Rozszerzenie formuły angażowania młodych ludzi w procesy decyzyjne na linii młodzież – miasto.
- C.2.k.2. Promocja aktywności młodych ludzi na różnych polach, m.in. przez finansowanie w formie grantów i wszechstronne wsparcie ich inicjatyw i projektów o charakterze społeczno-gospodarczym.
- C.2.k.3. Realizacja programu działań i wydarzeń określonego w aplikacji Europejskiej Stolicy Młodzieży 2023.
- C.2.k.4. Zwiększanie dostępności żłobków i przedszkoli oraz rozwój form opieki nad dziećmi.
- C.2.k.5. Utrzymanie działalności poradni psychologiczno-pedagogicznych i zwiększanie dostępności usług.
- C.2.k.6. Zwiększanie dostępności poradnictwa specjalistycznego m.in. psychologicznego oraz interwencji kryzysowej w kontekście problemów jakie wywołała pandemia COVID-19.
- C.2.k.7. Sprawna realizacja programów samorządowych i rządowych na rzecz rodzin.
- C.2.k.8. Rozwój infrastruktury i usług potrzebnych rodzinom.
- C.2.k.9. Kontynuowanie i rozwijanie systemu wszechstronnego wspierania rodzin, w tym rodzinnej pieczy zastępczej.
- C.2.k.10. Rozwój i lepsze wykorzystanie potencjału istniejących miejsc spotkań i aktywnego spędzania czasu, dedykowanych seniorom.
- C.2.k.11. Rozbudowa oferty usług i dóbr dla osób w wieku senioralnym.
- C.2.k.12. Wspieranie i wzmacnianie aktywności społecznej seniorów.
- C.2.k.13. Projektowanie działań samorządu z udziałem seniorów.
- C.2.k.14. Opracowanie i wdrożenie programów edukacyjnych podnoszących kompetencje osób w wieku senioralnym w szczególności kompetencji cyfrowych i bezpieczeństwa w sieci.
- C.2.k.15. Usprawnienie kanałów komunikacji z seniorami i organizacjami seniorskimi.
- C.2.k.16. Programowanie działań wspierających pozytywne postawy wobec seniorów, w tym organizacja wolontariatu seniorów i na rzecz seniorów.
- C.2.k.17. Realizacja i promocja nowatorskich rozwiązań, inicjatyw i praktyk wpisujących się w misję współpracy międzypokoleniowej.
- C.2.k.18. Stworzenie sieci mentoringu międzypokoleniowego.
- C.2.k.19. Organizacja spotkań międzypokoleniowych.
- C.2.k.20. Realizacja szkolnych projektów przyjaznych różnym pokoleniom.
- C.2.k.21. Realizacja Programu Zdrowie dla Lublina na lata 2021-2025.
- C.2.k.22. Wsparcie w zaspokojeniu potrzeb mieszkaniowych rodzin. Realizacja programów rządowych, partnerskich i własnych, zwiększających dostępność przestrzeni mieszkalnych.

Zalecenia i synergie:

- Zwiększanie dostępności opieki nad dziećmi do lat 3 jest powiązane z prowadzeniem cyklicznych analiz aktualnego i prognozowanego zapotrzebowania na miejsca w publicznych żłobkach w poszczególnych dzielnicach (cel A.1.). Poprawę dostępności żłobków w dzielnicach może zapewnić budowa niewielkich, modułowych żłobków dla kilkudziesięciu dzieci. Takie rozwiązanie wpisuje się w ideę kwadransowego miasta.
- Tytuł Europejskiej Stolicy Młodości 2023 powinien przyczynić się do wzmocnienia pozycji młodych ludzi, zwiększenia ich uczestnictwa w podejmowaniu decyzji w mieście oraz wzmocnienia ich tożsamości europejskiej. Jest to dobry sposób na promocję młodej, szeroko pojętej kultury i aktywności młodych ludzi na różnych polach.
- Trzy filary (dostępność, zaangażowanie i pomoc) polityki senioralnej realizowanej przez miasto Lublin, powinny być uzupełnione o równie ważny komponent, jakim jest uczenie się przez całe życie. Potencjał naukowy i dydaktyczny lubelskich uczelni stwarza możliwości przygotowania bogatego wachlarza wykładów, warsztatów i zajęć w oparciu o specjalizację poszczególnych jednostek i ich wydziałów.
- Jednym z horyzontalnych celów Strategii Lublin 2030 jest zwiększenie atrakcyjności Lublina jako miejsca do życia, a przez to stabilizacja potencjału ludnościowego miasta. Realizując ten cel należy podejmować współpracę w ramach programów rządowych, jak i realizować własne programy mające na celu zwiększenie dostępności przestrzeni mieszkalnych.
- Gwarancją sprawnego działania służby zdrowia jest odpowiednia liczba i stan infrastruktury w postaci szpitali, przychodni, aptek oraz dostępność kadry medycznej – lekarzy i pielęgniarek. Pomimo wąskiego zakresu uprawnień samorządu w tym zakresie, należy podejmować starania na rzecz stałej poprawy w dostępności usług społecznych.

Jak ocenimy postęp w realizacji celu?

1. Analiza kluczowych wskaźników i mierników ilościowych:
 - a. miejsca w żłobkach i klubach dziecięcych na 1 000 dzieci w wieku do lat 3,
 - b. dzieci w wieku 3-5 lat przypadające na jedno miejsce w placówce wychowania przedszkolnego;
 - c. liczba mieszkań powstałych w ramach budownictwa społecznego, liczba mieszkań w mieszkaniowym zasobie Gminy Lublin (w tym liczba mieszkań chronionych i wytnieniowych) – w relacji do liczby mieszkańców.
2. Monitorowanie następujących mierników pomocniczych i danych:
 - a. liczba wydarzeń i projektów na rzecz młodzieży, rodzin, seniorów oraz integracji międzypokoleniowej;
 - b. wydatki miasta na działania skierowane do młodzieży, rodzin, seniorów;
 - c. liczba bezrobotnych poniżej 25 r.ż. i odsetek bezrobotnych w grupie osób w wieku 18-24 r.ż.
3. Oceny ekspertów w zakresie:
 - a. działań miasta adresowanych do młodzieży;
 - b. działań miasta adresowanych do rodzin;
 - c. działań miasta adresowanych do seniorów;
 - d. działań miasta na rzecz wzmocnienia dialogu międzypokoleniowego;
 - e. zwiększania aktywności społecznej młodych, rodzin i seniorów i włączania ich w proces współzarządzania miastem.
4. Ocena mieszkańców Lublina w zakresie przyjazności miasta dla młodych, rodzin i seniorów.

C.3. Miasto otwarte i włączające

Lublin był i jest największym i najprężniej rozwijającym się miastem we Wschodniej Polsce. Na jego bogatą historię składa się wiele elementów. Jednym z nich jest otwartość mieszkańców i różnorodność miasta. W społeczną tkankę Lublina przez wieki z łatwością wtapiali się przedstawiciele innych narodów, wyznań i kultur. Kluczem do zrozumienia zarówno historycznego jak i dzisiejszego ducha miasta, jest jego historyczna otwartość i dziedzictwo wielokulturowości. Otwartość wyraża się swoistym ukierunkowaniem na innych i zgodą na włączanie innych. Jest postawą wyrażającą się przychylnością i aprobatą. Taki duch czyni społeczność lokalną Lublina dostępną i przyjazną wobec innych. Inkluzja zaś wyraża się poprzez postawę włączającą. Ma miejsce wówczas, gdy akceptuje się drugiego człowieka i dąży do jego rzeczywistego włączenia w życie społeczne bez względu na ewentualną odmienność. Oczekiwanym efektem takiego włączenia, jest utworzenie jednej grupy o zróżnicowanych, zindywidualizowanych cechach bez podziału na lepsze i gorsze. W tak rozumianej inkluzji, akceptacja jest przesłanką do zaistnienia autentycznej wspólnoty, tworzy więzi i w efekcie przekłada się na działanie. Miasto otwarte, włączające i dostępne koncentruje się na jakości życia mieszkańców, świadomie i wrażliwie reaguje na sytuacje i procesy, które mogą wpływać na dobrostan grup społecznych, szczególnie tych,

które zagrożone są wykluczeniem lub marginalizacją.

Otwartość i włączanie wpisuje się w politykę miasta opartą na gwarancji równych szans i szacunku dla każdego człowieka. Otwarte miasto pozwala wszystkim mieszkańcom w pełni uczestniczyć w życiu społeczności. Wszystkie grupy mieszkańców, włącznie z grupami szczególnie wrażliwymi, posiadają równy dostęp do podstawowych usług publicznych, takich jak edukacja, usługi społeczne, opieka zdrowotna i kultura.

Mieszkańcy biorący udział w badaniach określali miasto otwarte i dostępne jako miasto, które jest skłonne do wprowadzania zmian i przyjmujące osoby, które chcą te zmiany wprowadzać. Jest to miasto, w którym różne kultury i światopoglądy współegzystują, a każdy tu obecny może czuć się swobodnie i bezpiecznie - niezależnie od pochodzenia, wieku czy narodowości. Jest to miasto, gdzie ludzie chętnie nawiązują ze sobą kontakty, okazują sobie życzliwość.

Miasto otwarte, włączające i dostępne będzie kierować się we wszystkich działaniach zasadami poszanowania praw człowieka i obywatela, dążyć do pełnego włączenia w życie społeczne miasta każdego mieszkańca, jak i wszystkich tych, którzy chcą w nim zamieszkać

Miasto otwarte i włączające

Aby osiągnąć ten cel, zamierzamy:

- C.3.1. Zapewnić nowoczesną edukację włączającą i realizować politykę zarządzania różnorodnością i równością jako czynnika integracji społecznej.
- C.3.2. Podejmować działania z zakresu polityki samorządowej na rzecz przeciwdziałania wykluczeniu i włączać w życie społeczne seniorów, osoby z niepełnosprawnościami, mniejszości i wszystkich zagrożonych ekskluzją.
- C.3.3. Zapewnić system współpracy miasta z organizacjami oraz mieszkańcami w celu upowszechniania idei tolerancji, przeciwdziałania dyskryminacji oraz wykluczeniu.
- C.3.4. Podejmować działania z zakresu polityki samorządowej na rzecz zapewnienia bezpieczeństwa oraz przeciwdziałania przemocy w życiu społecznym.
- C.3.5. Dostosowywać infrastrukturę miasta dla osób z różnymi potrzebami.

Zadania i projekty kluczowe

- C.3.k.1. Aktualizacja i kontynuacja miejskich strategii sektorowych oraz programów wsparcia na rzecz seniorów, osób z niepełnosprawnościami, bezrobotnych, bezdomnych, ofiar przemocy, w zakresie systemu pieczy zastępczej, najczęściej występujących chorób, profilaktyki uzależnień oraz poprawy bezpieczeństwa w mieście.
- C.3.k.2. Stworzenie horyzontalnej polityki zarządzania różnorodnością i równością oraz polityki na rzecz przeciwdziałania dyskryminacji i miejskiego programu edukacji włączającej.
- C.3.k.3. Przebudowa i rozbudowa obiektów Specjalnego Ośrodka Szkolno-Wychowawczego dla Dzieci i Młodzieży Niepełnosprawnych im. Prof. Zofii Sękowskiej oraz doposażenie placówki, pozwalające na dostosowanie Ośrodka do potrzeb osób z różnymi niepełnosprawnościami i rozwój funkcjonalności placówki.
- C.3.k.4. Rozbudowa i budowa placówek edukacyjnych, terapeutycznych i wspierających, uwzględniających potrzeby różnych grup osób wymagających wsparcia.
- C.3.k.5. Prowadzenie kampanii edukacyjnych dotyczących różnorodności oraz budujących świadomość istnienia „niewidocznych” grup społecznych poprzez kampanie społeczne, lekcje wychowawcze, akcje i eventy.
- C.3.k.6. Rozwój systemu usług społecznych świadczonych w środowisku oraz niezbędego zasobu usług instytucjonalnych, skierowanych do poszczególnych grup wymagających wsparcia.
- C.3.k.7. Kreowanie postaw zaangażowania społecznego i wolontariatu poprzez kampanie społeczne, lekcje wychowawcze, akcje i eventy.
- C.3.k.8. Promocja i rozwój miejskiego telefonu zaufania poprzez zapewnienie obsługi także w języku angielskim i ukraińskim.
- C.3.k.9. Prowadzenie działań mających na celu likwidację barier oraz wdrażanie racjonalnych usprawnień w przestrzeni publicznej i miejscu zamieszkania oraz realizowanie działań inwestycyjnych zgodnie z ideą projektowania uniwersalnego.

Zalecenia i synergie:

- Lublin jest liderem zatrudniania osób z niepełnosprawnościami w instytucjach samorządowych. Konieczne jest utrzymanie tego kierunku i dalsza aktywizacja zawodowa osób z niepełnosprawnościami.
- Należy rozwijać narzędzia badania potrzeb mieszkańców miasta, zapewniając stały monitoring potrzeb. W tym zakresie należy lepiej rozpoznać potrzeby poszczególnych grup mniejszościowych, związane zarówno z codziennym funkcjonowaniem, jakością życia jak i oczekiwaniami na przyszłość. Zgromadzona wiedza i wnioski pozwolą na większe zaangażowanie grup mniejszościowych w tworzenie długofalowej polityki miasta.
- Działania w obszarach kultury, edukacji i akademickości przyczyniają się do ciągłego wzrostu wrażliwości społecznej w związku z nieustannym rozwojem kompetencji kulturalno-edukacyjnych mieszkańców miasta, zapewniając wzrost poczucia bezpieczeństwa i troski o potencjalnie wykluczonych i marginalizowanych, jak również minimalizując negatywne zjawiska oparte na stereotypach.
- Rozwój gospodarczy Lublina może być szansą na zmniejszenie się rozwarstwienia ekonomicznego wśród mieszkańców. Należy wykorzystać poprawę sytuacji na rynku pracy i warunków ekonomicznych do wzmocnienia spójności społecznej i zmniejszenia poczucia wykluczenia i marginalizacji wśród mieszkańców.
- Dostępne dla wszystkich instytucje kultury i sportu dają możliwość rozwoju, pogłębiania zainteresowań, ekspresji twórczej, aktywności fizycznej i rehabilitacji. Swobodny dostęp do takich instytucji przyczyni się do lepszego wzajemnego zrozumienia i integracji osób narażonych na wykluczenie.

Jak ocenimy postęp w realizacji celu?

1. Realizacja zadań i projektów kluczowych:
 - a. stworzenie horyzontalnej polityki równego traktowania i zarządzania różnorodnością;
 - b. przebudowa i rozbudowa obiektów Specjalnego Ośrodka Szkolno-Wychowawczego dla Dzieci i Młodzieży Niepełnosprawnych w Lublinie;
 - c. rozwój miejskiego telefonu zaufania poprzez zapewnienie obsługi w języku angielskim i ukraińskim.
2. Analiza kluczowych wskaźników i mierników ilościowych:
 - a. udział inwestycji realizowanych zgodnie z założeniami projektowania uniwersalnego w inwestycjach ogółem;
 - b. liczba przestępstw stwierdzonych przez Policję przeciwko wolności, wolności sumienia i wyznania, wolności seksualnej i obyczajności na 1000 mieszkańców;
 - c. liczba osób bezdomnych na 100 000 mieszkańców.
3. Monitorowanie następujących mierników pomocniczych i danych:
 - a. liczba realizowanych projektów na rzecz mniejszości, osób zagrożonych dyskryminacją, wykluczeniem i marginalizacją;
 - b. wydatki na projekty i działania na rzecz mniejszości, osób zagrożonych dyskryminacją, wykluczeniem i marginalizacją;
 - c. liczba cudzoziemców zameldowanych oraz liczba cudzoziemców pracujących w Lublinie na 1000 mieszkańców;
 - d. liczba osób z niepełnosprawnościami zatrudnionych w Urzędzie Miasta Lublin i jednostkach organizacyjnych miasta oraz ich udział w ogólnej liczbie zatrudnionych.
4. Oceny ekspertów w zakresie:
 - a. jakości edukacji włączającej;
 - b. bezpieczeństwa mniejszości, osób zagrożonych dyskryminacją, wykluczeniem i marginalizacją;
 - c. działań miasta na rzecz osób zagrożonych dyskryminacją, wykluczeniem i marginalizacją.
5. Oceny warunków życia i funkcjonowania w mieście formułowane przez osoby zagrożone dyskryminacją, wykluczeniem i marginalizacją – na podstawie badań realizowanych we współpracy ze środowiskiem akademickim nie rzadziej niż raz na 4 lata.

D. Lublin twórczy, aktywny i gościnnie

Tętniące życiem i energią miasta od wieków postrzegane były jako miejsca w których, pomimo relatywnie dużego skupienia populacji, najpełniej realizuje się osobista swoboda i niezależność. Obecnie miasta, ze swoją różnorodnością, ofertą pracy i edukacji, dziedzictwem kulturowym oraz ogromnymi możliwościami spędzania wolnego czasu, stanowią najbardziej odpowiednią i najwyżej ocenianą przestrzeń do życia, rozwoju i realizowania ambicji i planów życiowych, prowadzenia biznesu oraz poznawania świata. Kumulując najbardziej aktywny i kreatywny kapitał ludzki, miasta są siłą napędową gospodarki i postępu technologicznego, a także inkubatorami nowych idei zmieniających świat. Mimo podobieństw je łączących, każde miasto stanowi swoisty organizm z odrębną tożsamością i unikalnymi cechami oraz energią, pomagającymi utrzymać obecnych i przyciągającymi nowych mieszkańców.

Jednym z najważniejszych elementów decydujących o pozycji miasta i sile jego przyciągania jest ocena jakości życia, definiowana jako dobry stan zdrowia, poczucie komfortu oraz możliwość aktywnego uczestniczenia w wydarzeniach życiowych i czerpania z nich satysfakcji. Na tak rozumiany dobrostan wpływają różnorodne, tak materialne, jak i niematerialne parametry. Parametrem najczęściej wskazywanym w kontekście subiektywnego poczucia szczęścia i zadowolenia jest, poza dobrym stanem zdrowia, jakość i częstotliwość relacji społecznych, realizowanych w pracy i edukacji, a przede wszystkim poza nimi. To dzięki interakcjom z innymi ludźmi czujemy się szczęśliwi i spełnieni. Miasta, zapewniając pożądaną anonimowość, są jednocześnie idealnymi przestrzeniami dla budowania i pielęgnowania relacji społecznych. Oferują bliskość, zagęszczenie, a nade wszystko dają dostęp do stale rozbudowywanego katalogu aktywności, jaki stwarza dobrze rozwinięta miejska kultura, sport i rekreacja. Możliwości wyboru poszerza dodatkowo naturalna otwartość i gościnność miast, postrzeganych powszechnie jako atrakcyjne destynacje turystyczne oraz ośrodki kształcenia. Twórcza energia w połączeniu z otwartością na innych, gościnnością oraz inkluzywnością, dzięki której skraca się czas adaptacji nowych mieszkańców, to niezwykle pożądane obecnie cechy, budujące miejski *genius loci*.

Lublin w obszarach kultury, sportu i turystyki dysponuje zasobami i potencjałami, które umiejętnie wykorzystywane i rozwijane w obecnej dekadzie wzmocnią pozycję miasta i ugruntują pozytywną ocenę mieszkańców. Kultura jest traktowana jako ważny element tożsamości i wizerunku miasta, a rozwój sektora kultury i bogactwo bardzo dobrze ocenianej przez mieszkańców i gości oferty kulturalnej jest świadectwem sukcesu Lublina. Kluczową rolę w tym kontekście odegra umiejętnie wykorzystanie potencjału środowisk twórczych i sektora kreatywnego w dążeniu do ugruntowania pozycji miasta jako jednego z najważniejszych ośrodków kulturalnych w tej części Europy. Lubelski sport - dyscypliny, drużyny sportowe o wieloletnich tradycjach, flagowe obiekty i znaczące wydarzenia sportowe, niezwykle ważne dla mieszkańców, wzmacniają poczucie lokalnej dumy i stanowią bardzo istotny element tożsamości miasta o ogromnym potencjale wizerunkowym i promocyjnym. Największym wyzwaniem w tej dekadzie jest zrównoważony rozwój różnych obszarów sportu, jego infrastruktury i wydarzeń, uwzględniający możliwości finansowe i techniczne samorządu. Zadaniem miasta jest przede wszystkim tworzenie dobrych warunków dla rozwoju sportu powszechnego i wyczynowego, wspieranie wychowania fizycznego oraz upowszechnianie aktywności fizycznej jako metody budowania potencjału zdrowotnego. Lublin posiada ogromny potencjał jako destynacja turystyczna. Turystyka staje się istotną siłą napędową rozwoju miasta - stymuluje gospodarkę, tworzy miejsca pracy, a także skutecznie promuje miasto w kraju i za granicą. W wymiarze społecznym, turystyka podnosi świadomość w zakresie dziedzictwa i kultury lokalnej, a także wzmacnia rozwój tolerancyjnego, inkluzywnego i pełnego szacunku społeczeństwa. Skutkiem wzrostu ruchu turystycznego jest pozytywna atmosfera, ożywienie i międzynarodowy klimat, jaki turyści wnoszą do miasta. Rozwój rozmaitych gałęzi turystyki oraz przemysłu spotkań niesie ze sobą zarówno szanse, jak i zagrożenia. By zminimalizować te ostatnie, należy dążyć do zachowania równowagi rozwoju ruchu turystycznego, przedkładając jakość nad ilość, mając stale na uwadze komfort życia mieszkańców, będących najważniejszą grupą interesariuszy w procesie kreowania i weryfikacji miejskich rozwiązań.

Realizacja wizji rozwoju trzech współoddziałujących na siebie obszarów powiązana jest z celami o charakterze horyzontalnym. Po pierwsze, wszyscy gracze, zarówno po stronie samorządu, kreatorów, jak i użytkowników usług i rozwiązań muszą brać pod uwagę fakt, że bez szybkiej adaptacji do postępującej transformacji cyfrowej i rozwoju technologicznego nie zrealizują zakładanych celów. Po drugie, kluczową rolę w procesie zmian będzie odgrywała demografia - przede wszystkim postępujące starzenie się społeczeństwa, implikujące dostosowanie oferty i rozwiązań do zróżnicowanych potrzeb i grup odbiorców.

D.1. Miasto przemysłów kultury

Kultura, oddziałując na kapitał intelektualny, wyrównywanie szans oraz rozwój ekonomiczny, wpływa na zwiększenie atrakcyjności miasta dla mieszkańców, inwestorów i turystów, a także kształtuje funkcje metropolitalne. W Lublinie kultura od lat jest traktowana jako ważny element tożsamości i wizerunku miasta, budulec i spoiwo nowoczesnego i kreatywnego społeczeństwa obywatelskiego, kształtowany w oparciu o wspólną historię i dziedzictwo, przenikający inne dziedziny życia, wobec których pełni rolę katalizatora i łącznika. Największym wyzwaniem przed jakim stoi kultura w najbliższych latach jest utrzymanie jej różnorodności i potencjału, a przy tym aktywności twórczej jej aktorów oraz wypracowanie rozwiązań organizacyjnych i technologicznych, które pomogą zwiększyć odporność całego systemu kultury na różnego rodzaju zawirowania i kryzysy. Lubelska kultura powinna w związku z tym szybciej i sprawniej adaptować się do nowych trendów, wyzwań i technologii, a także aktywnie się rozwijać poprzez sieciowanie i styk z kulturą globalną. Warunkiem osiągnięcia sukcesu jest także jednocześnie kreowanie własnych, unikalnych rozwiązań.

Z perspektywy mieszkańców na pierwszy plan wysuwają się dwie kwestie dotyczące przyszłości lubelskiej kultury. Pierwsza odnosi się do oddziaływania kultury na otoczenie zewnętrzne, w szczególności pozytywnego wpływu kultury na rozwój turystyki, wizerunek i rozpoznawalność miasta. Mieszkańcy uważają, że rozwój sektora kultury i bogactwo oferty jest świadectwem sukcesu Lublina, a kultura będzie stanowiła istotny wyróżnik Lublina na tle innych polskich miast. Przyczyniają się do tego lubelskie festiwale i wydarzenia uważane za znane oraz cenione w skali całej Polski. W mieście powinno odbywać się w związku z tym więcej jakościowych wydarzeń światowego formatu. By wzmocnić konkurencyjność miasta, należy poprawić system informacji i promocji oferty kulturalnej.

Druga kwestia odnosi się bezpośrednio do lokalności rozumianej jako potrzeba dostępu do kultury oraz możliwości spędzania wolnego czasu blisko miejsca zamieszkania. Mieszkańcy oczekują znacznego poszerzenia i ulepszenia oferty spędzania czasu - dostępu w każdej dzielnicy do atrakcyjnej oferty kulturalnej, sportowej i możliwości spędzania czasu na świeżym powietrzu, z uwzględnieniem potrzeb różnych grup wiekowych, w szczególności seniorów, rodzin z dziećmi

oraz osób z niepełnosprawnościami. Mieszkańcy woleliby aby część wydarzeń została przeniesiona z centrum i śródmieścia w pobliże ich miejsca zamieszkania. Szeroko postulują ożywienie działalności i rozwinięcie oferty zajęć i aktywności dzielnicowych domów kultury, jako centrów animacji otoczenia społecznego i przestrzeni, realizacji pasji oraz tworzenie takich ośrodków tam, gdzie ich brakuje. Ważną rolę w tym kontekście przypisują miejskim bibliotekom publicznym.

Perspektywę mieszkańców dopełnia i ukonkretnia wizja przyszłości kultury i przemysłów kreatywnych w Lublinie, sformułowana przez ekspertów pracujących w grupie tematycznej poświęconej kulturze i przemysłom kreatywnym. Wizja przyszłości Lublina do 2030 r. zakłada, że kultura zajmie strategiczne miejsce w polityce rozwoju Lublina, wpływając na jakość życia mieszkańców i stanowiąc o unikalności miasta. Miasto ma wypracowaną wizję kultury, w oparciu o którą wdraża rozwiązania systemowe, sprawiając, że Lublin jest uznawany za jeden z trzech najważniejszych ośrodków kulturalnych w Polsce, tworzących jedne z najlepszych w Polsce warunków do prowadzenia działalności w dziedzinie przemysłów kreatywnych. Miasto zapewnia systemowe wsparcie całego sektora w oparciu o zasady sieciowania, współpracy, autonomii, otwartości i różnorodności. Finansowanie kultury jest transparentne, ma charakter długofalowy i zdwersyfikowany. Kultura w Lublinie jest systemem kształtowanym przez szerokie grono interesariuszy, bardzo zróżnicowanym, zdolnym do autorefleksji otwartym na każdego i stroniącym od jakichkolwiek wykluczeń. Gwarantuje to dostępność kultury dla każdego bez względu na pochodzenie, wiek, religię, orientację i inne czynniki. Urząd miasta, instytucje kultury, organizacje pozarządowe oraz reprezentanci przemysłów kreatywnych i biznesu działają wspólnie w celu maksymalizacji korzyści i wypracowania wartości istotnych dla jak najszerszego grona odbiorców. Dzięki kulturze Lublin staje się zauważalny z perspektywy geopolitycznej. Organizowane tu kongresy i wydarzenia o randze międzynarodowej pozycjonują Lublin jako wiodące miejsce międzykulturowego dialogu Wschodu z Zachodem, Europy z krajami Partnerstwa Wschodniego. Lublin skutecznie wykorzystuje potencjał kultury na potrzeby edukacyjne i promocyjne, dzięki czemu kultura staje się jedną z najistotniejszych sił napędowych konkurencyjności Lublina.

Miasto przemysłów kultury

Aby osiągnąć ten cel, zamierzamy:

- D.1.1. Wykorzystywać potencjał kultury, środowisk twórczych i przemysłów kreatywnych jako czynnik rozwoju i konkurencyjności Lublina, budujący jego tożsamość, unikalność, funkcje metropolitalne oraz więzi społeczne.
- D.1.2. Wzmacniać rozpoznawalność Lublina jako jednego z najważniejszych ośrodków kulturalnych w tej części Europy, miejsce przyjazne przemysłom kreatywnym.
- D.1.3. Zdefiniować unikalność i jednoznacznie komunikować charakter oferty kulturalnej Lublina,
- D.1.4. Stworzyć i wdrożyć zintegrowany system rozwoju publiczności, traktowany jako strategiczny, dynamiczny i interaktywny proces poszerzania dostępu do sztuki i kultury.
- D.1.5. Zwiększać dostęp do kultury oraz innych możliwości spędzania wolnego czasu blisko miejsca zamieszkania, wykorzystując potencjał organizacji społecznych oraz sieci domów kultury i bibliotek publicznych.
- D.1.6. Doskonaląc istniejące oraz tworzyć nowe mechanizmy i narzędzia zapewniające rozwój i stabilne warunki funkcjonowania lubelskiego ekosystemu kultury i przemysłów kreatywnych, oparte na długofalowym, zdywersyfikowanym i transparentnym systemie finansowania kultury, uwzględniającym potrzeby środowisk twórczych, instytucji kultury, kadry i NGO oraz wzmacnianiu kompetencji w zakresie komercjalizacji działalności artystycznej.

Zadania i projekty kluczowe

- D.1.k.1. Wytyczenie i wzmocnienie kierunków działalności kulturalnej będących wyznacznikiem metropolitalności miasta, przy zachowaniu równowagi pomiędzy ponadlokalnymi i lokalnymi wydarzeniami kulturalnymi w dzielnicach.
- D.1.k.2. Poszerzanie dostępu do oferty kulturalnej oraz zwiększanie możliwości spędzania wolnego czasu w dzielnicach poprzez tworzenie nowych i rozwijanie oferty już istniejących domów kultury, miejsc aktywności lokalnej i bibliotek publicznych.
- D.1.k.3. Zapewnienie różnorodnej oferty kulturalnej, uwzględniającej wartości istotne dla zróżnicowanego wiekowo grona odbiorców oraz włączenie we współkreację osób z utrudnionym dostępem, z niepełnosprawnościami i migrantów.
- D.1.k.4. Rozwój i wykorzystanie nowych technologii i narzędzi do rozwoju publiczności oraz udostępniania produktów kultury na odległość.
- D.1.k.5. Wykorzystanie dostępnych narzędzi poprawiających standardy dostępności wszystkich działań w obszarze kultury, w tym m.in. tłumaczeń na języki obce, polski język migowy (PJM), audiodeskrypcji, tekstu prostego.
- D.1.k.6. Budowanie miejskich sieci współpracy oraz zacieśnianie relacji z miastami partnerskimi Lublina oraz ośrodkami miejskimi o podobnym formacie poprzez współtworzenie i uczestnictwo w projektach o zasięgu międzynarodowym i ogólnokrajowym i międzymiastowym.
- D.1.k.7. Wypracowanie i wdrożenie strategii współpracy międzysektorowej na rzecz przemysłów kreatywnych w Lublinie (komunikacja, wizja działania, realne środki i ich źródła), wykorzystującej „Analizę stanu przemysłów kreatywnych w Lublinie” z 2018 roku, uwzględniającej wprowadzenie zintegrowanego systemu wsparcia pozafinansowego (promocji, szkoleń, tworzenia hubów), zachęt finansowych (m.in. ulgi, np. lokalowe, czynszowe) oraz działań zachęcających do nawiązywania współpracy między podmiotami sektora kultury i przemysłów kreatywnych (np. platforma do współpracy, baza danych).
- D.1.k.8. Opracowanie i wdrożenie sektorowej strategii kultury oraz jej promocji opartej na marce „Lublin Miasto Inspiracji” jako desygnacie oferty kulturalnej.
- D.1.k.9. Stworzenie mechanizmów i narzędzi badania zapotrzebowania na ofertę kulturalną, monitorowania uczestnictwa w kulturze w Lublinie oraz śledzenia działań podejmowanych przez inne miasta i ośrodki w ramach Lubelskiego Obserwatorium Kultury.
- D.1.k.10. Aktywna współpraca miasta z uczelniami wyższymi, szkołami, warsztatami i pracowniami oraz innymi podmiotami sektora przemysłów kreatywnych w celu popularyzacji kreatywności oraz dążenia do poszerzenia oferty edukacyjnej i rozbudowy oferty kierunków studiów artystycznych.
- D.1.k.11. Utworzenie Centrum Sztuki Dzieci i Młodzieży w Lublinie na bazie Domu Kultury Kolejarza, którego celem będzie inspirowanie twórczości dzieci i młodzieży, promocja nowych, wartościowych zjawisk artystycznych, po-

pularyzacja i wspieranie rozwoju nowych metod edukacji kulturalnej młodego pokolenia oraz kreowanie wydarzeń artystycznych i edukacyjnych.

Zalecenia i synergie

- Kompleksowy rozwój miasta powinien być oparty o rozwój technologiczny, gospodarkę opartą na wiedzy oraz o rozwój sektora kreatywnego, w tym kultury i nowych mediów. Istotną kwestią w tym kontekście jest sprawne połączenie rozwoju kultury z rozwojem gospodarczym oraz sprawna komercjalizacja sektora kultury.
- Sektor kultury powinien być traktowany jako kluczowy zasób w kreowaniu wizerunku miasta, oddziałujący na inne sektory gospodarki, w szczególności na turystykę. Szczególną rolę w tym kontekście odgrywa oferta i produkty kultury, traktowane jako atrakcyjny wyróżnik miasta, mający istotny wpływ na jego rozpoznawalność.
- Sektor kultury powinien budować odporność na kryzys poprzez zrównoważone inwestycje w obecność w sieci oraz w budowanie publiczności poprzez nowoczesne technologie. W tym celu niezbędna jest refleksja na temat sposobu wpisania w działania instytucji kultury potencjału technologicznego i połączenia go z potrzebą budowania żywego kontaktu z widzami.
- Ważnym odkryciem czasu pandemii jest rosnąca roli przestrzeni wspólnych, sąsiedzkich, np. parków i skwerów, sprzyjająca deglomeracji kultury i wzrastaniu jej roli na poziomie mikrospołeczności. Zjawisko to stanowi dla kultury ogromne wyzwanie ale też szansę w kontekście ułokalnienia działań.
- Należy aktywnie wykorzystywać potencjał i zaangażowanie ludzi kultury i nauki do przeprojektowywania rzeczywistości i poszukiwania odpowiedzi na pytania: jak przewyciężyć zależność od geopolitycznych i klimatycznych zmian, jak umieć sobie radzić w świecie, który nagle stał się mniej bezpieczny, ale być może bardziej niż kiedykolwiek otwarty.
- Obecne modele finansowania kultury wymagają aktualizacji. Punktem wyjścia jest założenie, że jest ona fundamentem dla sukcesu innych pól rozwoju - gospodarki, turystyki, ekologii, społeczeństwa.
- Kultura pełni bardzo istotną rolę w wychowaniu i edukacji dzieci i młodzieży. Dobro przyszłych pokoleń lublinian wymaga stworzenia systemu edukacji, którego cechą jest bliższy i aktywny kontakt z kulturą.
- Niezwykle bogata lecz rozproszona oferta lubelskich instytucji kultury wymaga konsolidacji i skutecznej promocji. Działania konsolidacyjne wzmocnią potencjał instytucji kultury, a także ułatwią dotarcie ze zróżnicowaną ofertą działań i wydarzeń do bardzo rozproszonego audytorium.
- W nadchodzących latach ogromne znaczenie będzie miała gotowość do zmian i podejmowania wyzwań związanych z globalizacją oraz szybkość adaptacji do dynamicznie zmieniających się warunków. Jednocześnie bardzo istotną kwestią pozostaje zdolność do wypracowania unikalnych i specyficznych rozwiązań, które pozwolą na zagospodarowanie własnej niszy.

Jak ocenimy postęp w realizacji celu?

1. Realizacja zadań i projektów kluczowych:
 - a. stworzenie strategii współpracy międzysektorowej na rzecz przemysłu kreatywnego w Lublinie;
 - b. stworzenie strategii rozwoju kultury;
 - c. utworzenie Centrum Sztuki Dzieci i Młodzieży w Lublinie;
 - d. stworzenie Lubelskiego Obserwatorium Kultury.
2. Analiza wskaźników i mierników kluczowych
 - a. liczba wydarzeń i działań kulturalnych (z uwzględnieniem rodzajów i typów) na 10 tys. mieszkańców;
 - b. liczba uczestników wydarzeń kulturalnych oraz imprez artystyczno-rozrywkowych - w relacji do liczby mieszkańców;
 - c. udział przemysłów kreatywnych w ogólnej liczbie podmiotów gospodarczych.
3. Mierniki pomocnicze i monitorowane dane:
 - a. wydatki na kulturę w przeliczeniu na 1 mieszkańca oraz udział wydatków na kulturę w strukturze wydatków budżetowych miasta;
 - b. liczba nowych projektów partnerskich w przestrzeni międzynarodowej;
 - c. liczba wydarzeń/działania kulturalnych w trakcie realizacji których użyto narzędzi poprawiających standard dostępności dla osób z ograniczeniami;
 - d. liczba krajowych kampanii marketingowych Lublina dotyczących produktów kultury;
 - e. liczba międzynarodowych kampanii marketingowych Lublina dotyczących produktów kultury.
4. Jakościowe oceny ekspertów w zakresie:

- a. wykorzystania potencjału kultury, środowisk twórczych i sektora kreatywnego jako czynników rozwoju Lublina;
 - b. rozwoju i wykorzystania nowych technologii i narzędzi w kulturze;
 - c. współpracy miasta z uczelniami wyższymi, szkołami, warsztatami i pracowniami oraz innymi podmiotami sektora przemysłów kreatywnych;
 - d. promocji i rozpoznawalności Lublina jako miasta kultury w kraju i zagranicą.
5. Ocena oferty kulturalnej w Lublinie oraz w dzielnicy zamieszkania dokonana przez mieszkańców.

D.2. Atrakcyjna oferta sportowa i szerokie możliwości spędzania wolnego czasu

Sport jest jednym z najważniejszych mechanizmów rozwoju miasta, kształtując jego otoczenie społeczne i gospodarcze w takim samym stopniu, jak kultura, edukacja i turystyka. Stanowi także bardzo ważny komponent spędzania wolnego czasu, a co za tym idzie punkt odniesienia dla oceny jakości życia w mieście. Będące skutkiem jego uprawiania zdrowie fizyczne i psychiczne jest jednym z podstawowych warunków udanego życia i rozwoju osobistego mieszkańców. Regularne uprawianie sportu jest uznanym sposobem radzenia sobie ze stresem oraz zapobiegania patologiom. Sport stanowi także niezastąpione narzędzie wychowawcze, a jego wartości edukacyjne przejawiają się w naturalny i niewymuszony sposób, poprzez zabawę i żywiołowy charakter aktywności fizycznej. Podstawy dla aktywnego uprawiania sportu w wolnym czasie, aż do późnego wieku, rodzą się w latach dzieciństwa i wczesnej młodości, gdy sport wywiera znaczny wpływ na rozwój fizyczny, psychiczny, społeczny i intelektualny, kształtując odpowiednie zachowania i siłę charakteru. U osób starszych aktywność fizyczna poprawia ogólną kondycję i poczucie sprawczości. W wymiarze społecznym, sport kształtuje tolerancję, ducha działania zespołowego, poczucie sprawiedliwości. Jest także jedną z niewielu dziedzin, w których możliwa jest sprawna i skuteczna integracja mniejszości etnicznych, osób upośledzonych psychicznie lub fizycznie, a także współpraca pomiędzy młodszym i starszym pokoleniem.

Największym wyzwaniem dla Lublina jest zrównoważony rozwój różnych obszarów sportu, uwzględniający możliwości finansowe i techniczne. Miasto powinno tworzyć dobre warunki dla rozwoju sportu zarówno powszechnego, jak i wyczynowego, wspierać wychowanie fizyczne oraz popularyzować aktywność fizyczną, jako metodę budowania potencjału zdrowotnego. Dyscypliny i drużyny sportowe o wieloletnich tradycjach, flagowe obiekty i znaczące wydarzenia sportowe to istotny element tożsamości miasta o ogromnym potencjale wizerunkowym i promocyjnym, budującym *genius loci* Lublina. Miasto aspiruje do tego by lubelskie kluby reprezentujące najbardziej popularne dyscypliny brały udział w najwyższych klasach rozgrywkowych.

Rozwój lubelskiego sportu jest w opiniach mieszkańców kwestią bardzo ważną, gdyż wzmacnia pozytywny wizerunek miasta, a przez to ma przełożenie na rozwój ekonomiczny i przyczynia się do wzmocnienia tożsa-

mości lokalnej i dumy. Lublinianie doceniają sukcesy lokalnych drużyn, a inwestycje w infrastrukturę sportową cieszą się ich akceptacją. Wyraźnie w tym kontekście wybrzmiewa poparcie dla budowy stadionu żużlowego i rozwoju lubelskiego żużla. Generalnie Lublin jest pozytywnie oceniany przez mieszkańców, w tym przez seniorów oraz osoby z niepełnosprawnościami, jako miejsce rozwoju aktywności sportowej. Mieszkańcy chcieliby, by w Lublinie odbywało się więcej prestiżowych wydarzeń sportowych. Dobrze wypada ogólna ocena miejskiej infrastruktury sportowej, choć problemem jest jej ograniczona dostępność w niektórych dzielnicach miasta. Dotyczy to szczególnie obiektów zlokalizowanych na świeżym powietrzu, takich jak ogólnodostępne siłownie, boiska, skate parki. Wykorzystanie istniejących obiektów powinno uwzględniać potrzeby zróżnicowanych wiekowo grup mieszkańców oraz ich możliwości czasowe. Na szczególną uwagę zasługuje wsparcie aktywności sportowej osób z niepełnosprawnościami – dostosowanie obiektów do ich potrzeb, wsparcie wolontariuszy/asystentów podczas wydarzeń sportowych oraz poprawa jakości informacji na temat dostępności i możliwości dla osób z ograniczeniami. Bardzo ważną sprawą, często postulowaną w wywiadach, jest zagospodarowanie obszaru i poprawa dojazdu do Zalewu Zemborzyckiego, jako bardzo atrakcyjnego miejsca spędzania wolnego czasu, miejsca o ogromnym potencjale do uprawiania sportu i rekreacji.

Eksperti zaangażowani w pracę nad Strategią Lublin 2030, określając konkretne wizje i rekomendacje dotyczące lubelskiego sportu, sformułowali szereg szczegółowych postulatów. Uogólniona wizja przyszłości zakłada rozwój, modernizację i promocję bazy sportowej, służącej aktywności fizycznej mieszkańców – ścieżek rowerowych i biegowych, boisk i siłowni i basenów oraz rozbudowę infrastruktury sportowej, umożliwiające realizację prestiżowych wydarzeń sportowych – stadionu żużlowego, halowego obiektu lekkoatletycznego oraz hali widowiskowo-sportowej. Dalszy rozwój sportu wyczynowego, akademickiego oraz szkolnego zakłada uregulowanie zasad finansowania poszczególnych dyscyplin i klubów, zacieśnienie współpracy z lubelskimi uczelniami w zakresie szkolenia i wspierania talentów oraz poprawę jakości i dostępności edukacji sportowej dzieci i młodzieży poprzez rozbudowę infrastruktury, wzmocnienie kadry i programów szkolenia sportowego.

Atrakcyjna oferta sportowa i szerokie możliwości spędzania wolnego czasu

Aby osiągnąć ten cel, zamierzamy:

- D.2.1. Rozwijać w zrównoważony sposób infrastrukturę umożliwiającą szkolenie i uprawianie sportu na poziomie amatorskim i wyczynowym, poprzez modernizację i rozbudowę sportowej infrastruktury przyszkolnej i dzielnicowej oraz wielofunkcyjnych obiektów, spełniających wymogi międzynarodowych federacji sportowych i organizatorów wielkoformatowych imprez kulturalno-rozrywkowych.
- D.2.2. Wspierać i podnosić poziom szkolenia sportowego dzieci i młodzieży we wszystkich dyscyplinach, poprzez systemowe wsparcie rozwoju i poprawę kwalifikacji nauczycieli i trenerów prowadzących sportowe zajęcia pozalekcyjne oraz podnoszenie poziomu atrakcyjności sportowo-organizacyjnej współzawodnictwa szkolnego.
- D.2.3. Wzmocnić finansowanie sportu oraz aktywności fizycznej mieszkańców na poziomie amatorskim poprzez zrównoważone i długoterminowe planowanie wydatków na infrastrukturę i zadania związane ze sportem oraz wprowadzenie przejrzystych kryteriów finansowania i rozliczania wydatków na sport ze środków publicznych.
- D.2.4. Aktywnie wykorzystywać potencjał sportu akademickiego i umiędzynarodowienie środowiska akademickiego poprzez zacieśnienie współpracy z lubelskimi uczelniami w zakresie dostępu do oferty edukacyjno-sportowej, promocję aktywności fizycznej oraz zwiększenie liczby akademickich imprez sportowych (ogólnopolskich i międzynarodowych), które przełożą się na promocję miasta i wzmocnienie jego wizerunku.
- D.2.5. Realizować ramowe działania mające na celu wykreowanie wielopłaszczyznowej społecznej roli sportu wyczerpanego poprzez zaangażowanie mieszkańców i grup kibiców drużyn sportowych miasta Lublin w wolontariat oraz pogłębianie współpracy miasta z organizacjami pozarządowymi, polskimi związkami sportowymi w zakresie szkolenia i organizacji imprez ogólnopolskich i międzynarodowych.
- D.2.6. Realizować atrakcyjne programy aktywizujące mieszkańców o zróżnicowanych zainteresowaniach i możliwościach do podejmowania aktywności fizycznej w zakresie tzw. „sportów całego życia”, propagujące dbałość o kondycję fizyczną, zdrowe żywienie, zdrowe nawyki, wsparte promocją profilaktyki chorób cywilizacyjnych poprzez aktywność fizyczną.

Zadania i projekty kluczowe

- D.2.k.1. Rozwój bazy sportowej służącej aktywności fizycznej mieszkańców na poziomie amatorskim, m.in.: ścieżek rowerowych, miękkich ścieżek do biegania przełajowego, siłowni, boisk, całorocznego lodowiska, basenów.
- D.2.k.2. Modernizacja i rozbudowa ogólnodostępnej infrastruktury rekreacyjnej i sportowej, celem poszerzenia oferty oraz podniesienia jakości świadczonych usług na rzecz mieszkańców, ze szczególnym uwzględnieniem obiektów cieszących się największym zainteresowaniem wśród społeczności lublinian.
- D.2.k.3. Rozwijanie programów i wykorzystanie narzędzi stymulujących wzrost liczby dzieci i młodzieży uprawiających sport oraz rozwój zawodowy i podnoszenie kwalifikacji kadry nauczycielskiej, trenerskiej i instruktorskiej, prowadzącej zajęcia sportowe dla dzieci i młodzieży.
- D.2.k.4. Realizacja działań mających na celu zapewnienie jak najwyższego miejsca w Systemie Sportu Młodzieżowego przez kluby szkolące dzieci i młodzież w Lublinie.
- D.2.k.5. Wzmocnienie i rozwinięcie współpracy uczelni z miastem na poziomie programu Akademickiego Centrum Szkolenia Sportowego, jako głównego źródła i bezpośredniego zaplecza zawodników reprezentujących Lublin w dyscyplinach olimpijskich, a także jako narzędzia dla przyciągnięcia i zatrzymania w Lublinie młodzieży najbardziej uzdolnionej sportowo.
- D.2.k.6. Opracowanie i wdrożenie sektorowej strategii rozwoju sportu oraz systemu promocji sportu opartego na miejskim herbie jako historycznym symbolu integrującym wszystkie dyscypliny sportu amatorskiego i wyczynowego, nośniku tradycji i dumy z miasta.
- D.2.k.7. Międzynarodowa promocja produktowa zasobów i infrastruktury sportowej w celu przyciągania krajowych i międzynarodowych imprez sportowych.

Zalecenia i synergie

- Sport niesie ze sobą ogromne wartości edukacyjne. Wychowanie fizyczne powinno nieustannie rozwijać się we wszystkich szkołach i to w formach atrakcyjnych dla różnych grup wiekowych.
- Tereny rekreacyjne i obiekty sportowe to miejsca spotkań, spędzania czasu wolnego i socjalizowania się w dzielnicach. Należy dbać o ich rozwój i jakość, a także stymulować prowadzone na ich terenie aktywności.
- Zalew Zemborzycki to niezwykle cenione miejsce odpoczynku, spacerów, sportu, życia towarzyskiego pokoleń lublinian. Należy je wszechstronnie zagospodarować, począwszy od poprawy dojazdu, czystości aż po infrastrukturę sportową, gastronomiczną i tereny rekreacyjne.
- Miejska oferta sportowa (kluby sportowe, dyscypliny sportowe w najwyższych klasach rozgrywkowych, infrastruktura sportowa) wymaga aktywnej promocji wśród mieszkańców. Należy popularyzować proaktywne postawy społeczne, w tym czynny udział w pracach przy organizacji imprez sportowych w ramach wolontariatu sportowego.
- Warto współpracować z lokalnym sektorem ochrony zdrowia w celu zwiększenia efektywności działań prozdrowotnych oraz zaangażowania placówek medycznych w programy promujące i oferujące aktywność fizyczną jako sposób zapobiegania chorobom cywilizacyjnym takim jak otyłość, choroby sercowo-naczyniowe, cukrzyca typu II.
- Podmioty organizujące imprezy sportowe i zawody amatorskie dla mieszkańców powinny być wspierane oraz monitorowane w celu stałego podnoszenia poziomu organizacyjnego tych wydarzeń.
- Lublin powinien stać się liczącym w Europie ośrodkiem organizacji imprez masowych dla mieszkańców, w tym maratonów i półmaratonów. Warto zadbać o to, aby ze względu na poziom organizacyjno-finansowy, udział w maratonach organizowanych w Lublinie brała nie tylko „światowa czołówka”, ale przede wszystkim duża ilość biegaczy przyjezdnych spoza Lubelszczyzny.
- Warto upowszechniać sponsoring sportu, w szczególności rozpowszechniać idee tzw. sponsoringu rozproszonego wśród mieszkańców i lokalnych przedsiębiorców.
- Wskazane byłoby podejmowanie działań promocyjnych, których celem jest identyfikacja mieszkańców z Lublinem jako miastem sprzyjającym aktywności fizycznej i dbającym o postawy prozdrowotne, poprawa znajomości oferty sportowej miasta, znajomość sportowców wyczynowych reprezentujących Lublin oraz postrzeganie ich w kategoriach ambasadorów miasta, budujących jego prestiż.

Jak ocenimy postęp w realizacji celu?

1. Realizacja zadań i projektów kluczowych:
 - a. realizacja programu Akademickiego Centrum Szkolenia Sportowego;
 - b. stworzenie strategii rozwoju sportu w Lublinie.
2. Analiza wskaźników i mierników kluczowych
 - a. liczba obiektów sportowych na 10 tys. mieszkańców;
 - b. liczba klubów sportowych na 10 tys. mieszkańców;
 - c. liczba krajowych imprez sportowych organizowanych w mieście o randze co najmniej mistrzostw Polski;
 - d. liczba międzynarodowych imprez sportowych organizowanych w Lublinie;
 - e. liczba osób ćwiczących w klubach sportowych na 1000 mieszkańców.
3. Mierniki pomocnicze i monitorowane dane:
 - a. liczba medali zdobywanych przez lubelskich sportowców na zawodach o randze co najmniej mistrzostw Polski;
 - b. liczba krajowych i międzynarodowych kampanii marketingowych Lublina promujących miejskie produkty sportowe.
4. Jakościowe oceny ekspertów w zakresie:
 - a. zasobów infrastruktury sportowej w Lublinie;
 - b. poziomu szkolenia sportowego dzieci i młodzieży we wszystkich dyscyplinach sportowych;
 - c. współpracy miasta z uczelniami wyższymi w zakresie wdrożenia i promocji oferty edukacyjno-sportowej, promocji aktywności fizycznej;
 - d. krajowej i międzynarodowej promocji zasobów i infrastruktury sportowej.
5. Oceny oferty sportowej dostępnej w Lublinie dokonane przez mieszkańców.

D.3. Miasto rozpoznawalne turystycznie

Światowe procesy urbanizacyjne doprowadziły do niespotykanego w historii świata wzrostu liczby mieszkańców aglomeracji, których mieszkańcy coraz licznie czują się silnie związani z miejskim stylem życia, postrzegając przestrzeń miejską jako naturalne pole swojej aktywności. W konsekwencji coraz więcej osób poszukuje możliwości odwiedzenia innych miast, traktując je jako miejsca eksploracji i wypoczynku oraz źródła inspiracji. Sprzyja temu wzrost zamożności klasy średniej oraz malejące na przestrzeni ostatnich lat koszty podróży, napędzane w dużej mierze przez ekspansywny rozwój tanich linii lotniczych oraz dostępność tanich miejsc noclegowych. Obecnie turystyka miejska stanowi jeden z najszybciej rozwijających się segmentów podróżowania, stając się ważną siłą napędową lokalnej gospodarki, z której wpływy nierzadko przewyższają wpływy generowane przez turystykę krajową. Udział turystyki miejskiej w globalnym rynku turystycznym zwiększa się, a wzrost ten jest napędzany przez czynniki przestrzenne, społeczne, ekonomiczne i technologiczne. Istotną rolę wspomagającą rozwój turystyki miejskiej odgrywa digitalizacja oraz postęp w obszarze technologii informacyjno-komunikacyjnych, wzmacniających marketing i promocję miast, a także ułatwiających samodzielne planowanie oraz rezerwację podróży i noclegów online. W konsekwencji tych procesów, miasta nie są już postrzegane jako zwykłe punkty wejścia, zaokrętowania lub tranzytu w podróży, ale jako atrakcje i cele podróży same w sobie.

W Lublinie turystyka jest traktowana jako inkubator innowacji oraz jedna z kluczowych branż sprzyjających rozwojowi miasta - tworzy miejsca pracy, stymuluje wymianę zagraniczną poprzez przychody i podatki, a także promuje inwestycje w infrastrukturę i świadczenie wysokiej jakości usług, tak publicznych, jak i komercyjnych. Coraz większe znaczenie z perspektywy rozwoju miasta odgrywa także turystyka biznesowa związana z rolą, jaką na przestrzeni ostatnich lat zaczęły odgrywać podróże służbowe oraz szkolenia i wyjazdy motywacyjne. Jej kluczowymi zasobami jest stale rozwijająca się infrastruktura przemysłu spotkań oraz baza hotelowa. Coraz ważniejszą rolę w krajobrazie gospodarczym miasta zaczyna odgrywać turystyka medyczna, ściśle powiązana z dynamicznym rozwojem branży medycznej i usług prozdrowotnych w Lublinie i jego okolicach. Obydwa sektory charakteryzują się trwałością oraz dyskretną, ale regularną ekspansją. Turystyka podnosi świadomość w zakresie dziedzictwa i kultury lokalnej, a także wnosi wkład w tworzenie tolerancyjnego, inkluzywnego i pełnego szacunku społeczeństwa. Skutkiem wzrostu ruchu turystycznego jest

pozytywna atmosfera, ożywienie i międzynarodowy klimat, jaki turystyka wnosi do miasta oraz potrzeba ochrony i rewitalizacji historycznych części miasta i tradycyjnej architektury. W Lublinie ogromnym wyzwaniem jest osiowa koncentracja ruchu turystycznego, coraz bardziej dominującego centrum miasta. Miasto poprzez aktywną politykę alokacji działań i aktywności do dzielnic, do Doliny Bystrzycy i nad Zalew Zemborzycy, powinno otwierać nowe obszary aktywności turystycznej. Uznanie turystyki za ważną siłę napędową rozwoju Lublina będzie wymagało jednakże konsekwentnej realizacji długoterminowej polityki, uważnego planowania i zintegrowanego zarządzania, uwzględniającego złożone realia turystyki z jej możliwymi uciążliwościami dla mieszkańców. By sprostać potrzebom, wymaganiom i oczekiwaniom społeczności lublinian i odwiedzających, miasto będzie się musiało nieustannie adaptować i przekształcać, aktywnie reagując na pojawiające się problemy. Zarówno szanse, jak i wyzwania związane z turystyką miejską muszą być adresowane i zarządzane w procesie współpracy z powiązаныmi interesariuszami i mieszkańcami.

Lublinianie zgodnie oceniają Lublin jako miasto atrakcyjne turystycznie, idealne na weekend, z wieloma walorami, bogatą historią i niepowtarzalnym klimatem. Turystyka jest też uważana za pożądany kierunek rozwojowy miasta, jakkolwiek mieszkańcy zwracają uwagę na to, że Lublin powinien starać się uniknąć błędów, które popełniły inne polskie miasta, pozwalając na nadmierną ekspansję przyjezdnych, prowadzącą do zbyt dużej liczby samochodów, tłoku i zdeptania miasta przez turystów. W swoich wypowiedziach, lublinianie postulują rozwijanie ruchu turystycznego w stronę jakości, nie ilości oraz mądre, strategiczne rozwijanie tego sektora w taki sposób, aby przynosił korzyści przede wszystkim miastu i mieszkańcom.

Perspektywę mieszkańców dopełnia i ukonkretnia wizja przyszłości turystyki sformułowana przez ekspertów pracujących w grupie tematycznej poświęconej temu obszarowi. Jej osią jest oparcie jednego z filarów rozwoju miasta na branży turystycznej i uznanie jej jako dźwigni wzrostu gospodarki Lublina dzięki intensyfikacji współpracy samorządu z branżowym otoczeniem biznesowym. Służyć temu ma rozwój oferty turystycznej opartej na nowych technologiach, czerpiącej z dostępnych zasobów naturalnych, rozwój infrastruktury turystycznej w Lublinie i okolicach, a także wzmożona promocja walorów turystycznych miasta, wsparta efektywnym systemem informacji.

Miasto rozpoznawalne turystycznie

Aby osiągnąć ten cel, zamierzamy:

- D.3.1. Budować potencjał turystyczny Lublina oraz wzmocnić znaczenie turystyki jako jednej z kluczowych gałęzi gospodarki, czynnika wzrostu ekonomicznego oraz pożądanego kierunku rozwoju Lublina z poszanowaniem pozostałych funkcji realizowanych przez miasto.
- D.3.2. Dążyć do zachowania równowagi rozwoju ruchu turystycznego, przedkładając jakość nad ilość oraz mając na uwadze komfort życia mieszkańców.
- D.3.3. Wzmacniać obszary turystyki o największej dynamice rozwoju, potencjale wzrostu oraz stopniu powiązań z priorytetowymi dla rozwoju Lublina branżami - w szczególności turystyki zdrowotnej, turystyki medycznej przyjazdowej oraz turystyki biznesowej i sentymentalnej, a także przemysłu spotkań.
- D.3.4. Rozwijać produkty turystyczne wokół osi tematycznych, wykorzystujących dziedzictwo historyczne i kulturowe miasta oraz aktualne narracje, z uwzględnieniem trendów oraz oczekiwań mieszkańców i turystów.
- D.3.5. Zintensyfikować promocję potencjału turystycznego Lublina oraz zapewnić lepszy dostęp do informacji na temat oferty turystycznej i możliwości spędzania wolnego czasu w mieście i jego okolicach.
- D.3.6. Inspirować i promować wśród podmiotów branży turystycznej kulturę jakości produktu oraz wysokie standardy obsługi w celu poprawy jakości doświadczeń osób odwiedzających Lublin oraz wzmocnić sieć powiązań i jakość współpracy pomiędzy miastem oraz podmiotami branży turystycznej.

Zadania i projekty kluczowe

- D.3.k.1. Zwiększenie dostępności komunikacyjnej budującej pozycję miasta jako destynacji turystycznej, ze szczególnym uwzględnieniem stymulowania rozwoju siatki połączeń lotniczych i kolejowych.
- D.3.k.2. Rozbudowa infrastruktury targowej, wystawienniczej i konferencyjnej, umożliwiającej rozwój przemysłu spotkań.
- D.3.k.3. Stworzenie kompleksowej, tematycznej oferty turystycznej, realizującej oczekiwania różnych grup oraz uwzględniającej osoby ze szczególnymi potrzebami.
- D.3.k.4. Oparcie systemu informacji turystycznej na portalu internetowym integrującym dane na temat oferty turystycznej oraz sieci stacjonarnych punktów obsługi turysty.
- D.3.k.5. Wypracowanie metodyki zbierania danych oraz wdrożenie systemu stałego i kompleksowego monitorowania oferty i ruchu turystycznego oraz ich wpływu na lokalną gospodarkę, wizerunek miasta oraz rozpoznawalność Lublina.
- D.3.k.6. Opracowanie i wdrożenie sektorowej strategii rozwoju turystyki oraz jej promocji opartej na koncepcji marketingowej „Lublin Miasto Inspiracji” jako desygnacie oferty turystycznej.
- D.3.k.7. Aktywna promocja w branży turystycznej standardów jakości w ramach programów „Miejsce Inspiracji” i „Przewodnicy Inspiracji”
- D.3.k.8. Kreowanie oferty turystycznej z aktywnym udziałem wszystkich podmiotów branży turystycznej, a także podjęcie działań mających na celu wypracowanie wspólnych rozwiązań i integrację branży.
- D.3.k.9. Wypracowanie atrakcyjnych programów i działań wspartych promocją, zmierzających do zatrzymania turysty w mieście.
- D.3.k.10. Włączenie dzielnic oraz poszerzenie obszaru aktywności turystycznej o oś krzyżową Lubartowska-Podzamcze-Zamojska-Dworzec Metropolitalny jako alternatywy dla koncentracji na linii zamek-Stare Miasto-deptak-Centrum Spotkania Kultur.
- D.3.k.11. Włączenie obszaru i zasobów Zalewu Zemborzyckiego do katalogu podstawowej oferty turystycznej poprzez kreowanie oferty turystycznej wspartej promocją.

Zalecenia i synergie

- Oferta turystyczna wymaga działań promocyjnych odwołujących się do dziedzictwa historycznego i kulturalnego opartych na koncepcji marketingowej „Lublin Miasto Inspiracji” w ścisłym związku z zasobami kultury.
- Należy wziąć pod uwagę dynamiczny rozwój branży medycznej i usług prozdrowotnych w Lublinie i w regionie oraz fakt, że branża medyczna i zdrowe społeczeństwo są inteligentną specjalizacją w rozwoju Lublina i województwa lubelskiego – związek z obszarami gospodarka i miasto społecznie aktywne.
- Istotną kwestią związaną z napływem turystów zagranicznych są umiejętności komunikacyjne oraz wzrost kompetencji językowych pracowników podmiotów świadczących usługi na rzecz turystów - związek z obszarami edukacja i akademickość.
- Trendy wskazują na dalszy dynamiczny rozwój turystyki miejskiej w nadchodzących latach. Oznacza to, że Lublin, podobnie jak ma to miejsce w przypadku większości dużych europejskich miast, stanie przed ogromnymi wyzwaniami związanymi z zarządzaniem rozwojem ruchem turystycznym i wynikającymi z tego implikacjami ekonomicznymi i społeczno-przestrzennymi. Oprócz ewidentnych korzyści gospodarczych, dynamiczny rozwój oferty turystycznej oraz napływ turystów do miasta może wpływać negatywnie na jakość przestrzeni oraz postrzeganą jakość życia mieszkańców. Dotyczy to w szczególności historycznego centrum miasta, a z czasem także przyległych śródmiejskich obszarów mieszkalnych.
- Dążenie do komercjalizacji i zwiększania zysków z ruchu turystycznego prowadzi do tzw. "festiwalizacji" i "turystyfikacji" przestrzeni miejskiej, której wyrazem jest podporządkowywanie centrów miast inscenizowanej prezentacji dziedzictwa kulturowego oraz wydarzeniom pozwalającym turystom doświadczyć "miejskości" i sztucznie wykreowanej unikalności miasta. Remedium na to wyzwanie stanowi szeroko postulowane dążenie do równowagi pomiędzy centralizacją, a lokalnością oferty turystycznej, sprzyjającej rozproszeniu turystów.
- W Lublinie funkcjonują liczne instytucje kultury zarządzane przez władze regionu oraz instytucje centralne (Muzeum Ziemi Wschodnich Dawnej Rzeczypospolitej, Państwowe Muzeum na Majdanku, Muzeum Narodowe w Lublinie, Muzeum Wsi Lubelskiej). Stanowią one bardzo ważny i wartościowy element oferty turystycznej miasta, wymagający wsparcia w zakresie rozwoju i komunikacji w ramach działań promocyjnych. Synergia działań w tym zakresie jest bardzo pożądana i wskazana.
- W żywotnym interesie samorządu leży wspieranie komercyjnych podmiotów branży turystycznej w procesie tworzenia produktów turystycznych budujących katalog miejskiej oferty turystycznej.
- Atrakcyjność turystyczna miasta jest synergicznie powiązana z wieloma celami i zadaniami poprawiającymi komfort życia mieszkańców miasta – np. wygodną komunikacją miejską, siecią dróg rowerowych zapewniających dostępność miejsc atrakcyjnie turystycznie, infrastrukturą sportową czy rewitalizację doliny Bystrzycy. Infrastruktura i przestrzeń miasta powinny być zarządzane z myślą o różnorodnych użytkownikach – zarówno mieszkańcach, jak i gościach odwiedzających Lublin.

Jak ocenimy postęp w realizacji celu?

1. Realizacja zadań i projektów kluczowych:
 - a. opracowanie katalogu tematycznych produktów turystycznych, tworzących bazową ofertę turystyczną miasta;
 - b. uruchomienie turystycznego portalu internetowego;
 - c. wdrożenie systemu kompleksowego monitoringu oferty i ruchu turystycznego;
 - d. stworzenie strategii rozwoju turystyki;
 - e. realizacja programów „Miejsce Inspiracji” i „Przewodnicy Inspiracji”.
2. Analiza wskaźników i mierników kluczowych:
 - a. liczba turystów w Lublinie (z noclegiem) na 1000 mieszkańców;
 - b. liczba obiektów i miejsc noclegowych na 10 tys. Mieszkańców;
 - c. dzienne wydatki turystów w Lublinie.
3. Mierniki pomocnicze i monitorowane dane:
 - a. liczba osób obsłużonych w punktach informacji turystycznej;
 - b. liczba turystów w podziale na cel wizyty (turystyka miejska, biznesowa i medyczna);
 - c. udział turystów zagranicznych w ogólnej liczbie turystów;
 - d. struktura i wykorzystanie miejsc noclegowych;
 - e. liczba połączeń lotniczych i kolejowych (międzynarodowych i międzyregionalnych);
 - f. liczba i wartość krajowych i zagranicznych kampanii marketingowych promujących ofertę turystyczną.

4. Jakościowe oceny ekspertów w zakresie:
 - a. współpracy miasta z podmiotami branży turystycznej;
 - b. krajowej i międzynarodowej promocji oferty turystycznej;
 - c. równowagi między rozwojem turystyki a jakością życia mieszkańców Lublina.
5. Ocena atrakcyjności Lublina dokonana przez turystów odwiedzających Lublin (nie rzadziej niż co 3 lata).

E. Lublin metropolitalny

Lublin wkroczył w fazę rozwoju metropolitalnego, na który istotny wpływ miał w ostatnich latach wzrost pola kultury, sektora akademickiego, przedsiębiorczości o charakterze ponadlokalnym (branża *business process outsourcing* – BPO oraz *high-tech* – wysokich technologii), inwestycje infrastrukturalne oraz polityka miejska sprzyjająca otwartości i różnorodności. Dodatkowo procesy te wzmacniane były przez integrację miasta z jego obszarem funkcjonalnym, poprzez realizację strategii z okolicznymi gminami (Zintegrowane Inwestycje Terytorialne – ZIT). Przemiany w powyższych obszarach doprowadziły do zmian społecznych, różnicowania się struktury społecznej i wzrostu jej funkcjonalnej złożoności. Ich skutkiem jest także pojawianie się nowych aktorów życia miejskiego, aspirujących do podmiotowości w przestrzeni miasta ze swoimi potrzebami i oczekiwaniami.

Procesy metropolizacji Lublina, niedostrzegane zazwyczaj przez większość mieszkańców, są zauważane przez ekspertów i obserwatorów z zewnątrz. Metropolizacja jest procesem, który jest już dziś praktycznie nie do powstrzymania, a Lublin musi zmierzyć się z jej wyzwaniami i wykorzystać sprzyjający moment w swojej historii. Z drugiej strony nadanie priorytetu budowie metropolitalnego Lublina i zintegrowanej aglomeracji lubelskiej może być ogromnym katalizatorem skoku rozwojowego miasta praktycznie w każdej sferze: gospodarczej, wizerunkowej, akademickiej czy turystyki i kultury, a w rezultacie awansu Lublina nie tylko do ekstraklasy miast polskich, ale także do grona znaczących miast europejskich. Lublin, budując zręby metropolii, wypełnia także pustkę we wschodniej części Polski, równoważąc stopniowo w procesach rozwojowych dotychczasową rolę Warszawy.

Osiągnięcie statusu metropolii nie oznacza, że Lublin stanie się milionowym miastem o niskiej jakości życia i zdegradowanym środowisku naturalnym, miejscem, gdzie kumulują się problemy społeczne i te związane z bezpieczeństwem. Metropolitalność Lublina należy rozumieć jako powstawanie miasta otwartego, rozwijającego swoje liczne funkcje ponadregionalne, krajowe i międzynarodowe, zamożnego, zintegrowanego z otoczeniem podmiejskim licznymi więzami. Miasta o silnym wizerunku i rozpoznawalnego w skali międzynarodowej, przyciągającego talenty z kraju i zagranicy. Wreszcie miasta w swojej wielkości, nieprzekraczającego pół miliona mieszkańców, o bardzo wysokiej jakości życia – porównywalnego ze średniej wielkości europejskimi metropoliami.

Procesy metropolizacji Lublina dotyczą różnych funkcji miasta – gospodarczej, akademickiej, kulturowej, edukacyjnej, turystycznej czy administracyjnej. Procesy te wpływają na poprawę warunków życia mieszkańców – w tym na wzrost powiązań Lublina z regionem w efekcie powstawania nowych miejsc pracy w mieście, atrakcyjnych dla coraz większej liczby zatrudnionych, a prowadzących do spadku bezrobocia w okolicznych gminach. Procesom tym towarzyszą jednak wyzwania związane z potrzebą koordynowania planowania przestrzennego, tworzenia spójnego systemu transportowego z komunikacją publiczną wysokiej jakości, porządkowaniem gospodarki wodno-ściekowej czy koordynacji ochrony terenów cennych przyrodniczo. Wiele z tych wyzwań i zadań wymagających wspólnego podejścia samorządów zostało zidentyfikowanych w ramach współpracy gmin należących do Lubelskiego Obszaru Funkcjonalnego²⁰.

Metropolizacja powoduje także, iż na skutek wzrostu złożoności tkanki społecznej oraz przemiany przestrzeni społecznej, maleje skuteczność dotychczasowych mechanizmów oddziaływania na rzeczywistość miejską ze strony władz i instytucji. Oznacza to, iż wsparcie procesów budowy metropolitalnego Lublina musi uwzględniać specyficzne, kontekstowe narzędzia. Mają one w dużej mierze charakter miękkiej, społecznej i relacyjny, a także promocyjny. Z drugiej strony, sprośanie wyzwaniom metropolizacji będzie wymagało dużego wysiłku inwestycyjnego samorządu Lublina, regionu i rządu, stworzenia nowego lokalnego podejścia do planowania przestrzennego i urbanistyki czy wreszcie rozwoju projektów aglomeracyjnych ułatwiających mobilność wewnętrzną i zewnętrzną (lotnisko, sieci obwodnic wewnętrznych, nowe rozwiązania dróg aglomeracyjnych). Wszystkie te działania muszą być realizowane w zgodzie z zasadami zrównoważonego rozwoju i poszanowaniem interesów wszystkich partnerów, w tym zwłaszcza innych samorządów w aglomeracji lubelskiej.

²⁰ Lubelski Obszar Funkcjonalny, *Kierunki działań LOF po roku 2020*, Lublin 2018.

E.1. Lublin jako lider Lubelskiego Obszaru Metropolitalnego

Obszary metropolitalne odgrywają rolę tzw. regionalnych generatorów wzrostu – napędzają rozwój gospodarczy poprawiając tym samym jakość życia ich mieszkańców na wielu płaszczyznach. Naturalnym procesem rozwoju metropolii jest wykształcanie się lidera – ośrodka centralnego, na terenie którego krzyżują się sieci powiązań i współpracy całej metropolii. Ośrodki te stają się miejscem kumulacji potencjałów rozwojowych, kapitału, innowacji i wiedzy, a także kontaktów zarówno krajowych, jak i międzynarodowych z pozostałymi istotnymi ośrodkami miejskimi i metropoliami. Miasta centralne oddziałują na obszary położone w bliskim sąsiedztwie wpływając na wzmacnianie korzyści skali.

W skład Lubelskiego Obszaru Metropolitalnego (LOM) wchodzi 22 gminy zamieszkałe w 2020 r. przez 616 883 osoby, z których blisko 60% mieszka na terenie Lublina – największego i najważniejszego funkcjonalnie ośrodka miejskiego Polski Wschodniej. Lublin jest jedynym miastem przy wschodniej granicy, zdolnym do pełnienia funkcji metropolitalnych z poziomu lidera, kształtując i oddziałując na pozostałe gminy wchodzące w skład LOM. Mimo mocno ugruntowanej pozycji potencjał Lublina nie jest jednak jeszcze na tyle rozwinięty, by skutecznie wpływać na kształtowanie procesów społeczno-gospodarczych w regionie. Konieczne jest podejmowanie działań inicjujących, mających na celu budowanie spójności metropolitalnej w obrębie całego LOM, a w dalszym kroku wzmocnienie procesu konwergencji z innymi liczącymi się ośrodkami metropolitalnymi, co razem przyczyni się do ukształtowania silnej metropolii do 2030 roku.

Istotnym elementem przyspieszającym proces konwergencji wewnątrz metropolii jest spójny i zrównoważony system transportowy. Poprawa dostępności komunikacyjnej, a szczególnie transportu publicznego, jest kluczem do rozwoju społeczno-gospodarczego, a w szczególności do zwiększenia dostępności do infrastruktury, nauki i biznesu oraz kultury Lublina dla mieszkańców okolicznych gmin. Modernizacja połączeń komunikacyjnych metropolii, zarówno drogowych, jak i kolejowych, ma też korzyści wymierne z punktu widzenia poprawy dostępności krajowej i międzynarodowej – budując

atrakcyjność komunikacyjną wpływa na rozwój powiązań funkcjonalnych integrujących Lublin z pozostałymi ośrodkami miejskimi. Powiązania zewnętrzne i potencjał rozwojowy Lublina wzmacnia obecność Portu Lotniczego Lublin, którego działania, mające na celu zwiększenie jego roli w globalnej siatce połączeń, wymagają zdecydowanego wsparcia ze strony władz samorządowych. Kluczem w tym przypadku jest wdrożenie rozwiązań mających na celu zmianę preferencji w wyborze lotniska przez pasażerów podróżujących w celach biznesowych, turystycznych i prywatnych, jak również firm w zakresie obsługi cargo.

W celu poprawy efektywności funkcjonowania LOM należy ustalić politykę rozwojową wspólną dla wszystkich gmin, z jednoczesnym uwzględnieniem zróżnicowania potencjałów wynikających z indywidualnych uwarunkowań. Określenie priorytetów i potencjałów rozwojowych jest zadaniem niezbędnym dla realizacji wspólnych inwestycji opartych na wewnętrznych zasobach i ich przepływie. W procesie tym nie należy zapominać o budowie powiązań funkcjonalno-przestrzennych z pozostałymi regionalnymi ośrodkami wzrostu w województwie oraz terenami wiejskimi.

Gminy LOM, z Lublinem na czele, powinny podjąć działania w zakresie kształtowania wspólnej polityki przestrzennej. W kontekście planowania przestrzennego obszaru metropolitalnego dużym zagrożeniem jest niekontrolowane rozlewanie się miasta i nasilające się zjawisko suburbanizacji. Zjawisko to niesie za sobą wiele negatywnych skutków (środowiskowych, ekonomicznych i społecznych) zarówno dla Lublina, jak i gmin ościennych. Jedną z możliwości ochrony terenów cennych przyrodniczo i obszarów wiejskich o dużym potencjale produkcyjnym na cele rolnicze, jest wyodrębnienie okalającej Lublin strefy terenów wysoko zurbanizowanych, charakteryzujących się najsilniejszymi powiązaniem z miastem, które w przyszłości mogą znaleźć się w jego granicach administracyjnych. Fuzja ta musi być jednak poprzedzona szczegółowymi analizami wskazującymi na zasadność wprowadzenia takiego działania oraz w pełnym poszanowaniu wszystkich stron tego procesu, w kulturze dialogu i porozumienia.

Lublin jako lider Lubelskiego Obszaru Metropolitalnego

Aby osiągnąć ten cel, zamierzamy:

- E.1.1. Rozwijać współpracę międzygminną w celu rozwoju zrównoważonego transportu aglomeracyjnego, w tym integracji miejskiego systemu transportowego z planowaną Lubelską Koleją Aglomeracyjną.
- E.1.2. Prowadzić lobbying na rzecz nowych inwestycji zwiększających krajową dostępność transportową Lublina (południowa ekspresowa obwodnica Lublina wraz z nowym szlakiem komunikacyjnym S-46, na osi łączna-Lublin-Annopol-Kielce).
- E.1.3. Wzmocnić funkcje Portu Lotniczego Lublin poprzez wdrożenie rozwiązań stymulujących uruchomienie nowych, międzynarodowych połączeń lotniczych oraz rozbudowę infrastruktury około lotniskowej (cargo, biznes około lotniczy).
- E.1.4. Rozwijać współpracę w celu opracowania i wdrożenia wspólnej polityki rozwojowej LOM, w oparciu o którą realizowane będą przedsięwzięcia partnerskie w Lubelskim Obszarze Metropolitalnym.
- E.1.5. Wzmocnić współpracę z gminami w ramach LOM w zakresie planowania jego polityki przestrzennej, ograniczającej zjawisko suburbanizacji i niekontrolowanego rozlewania się miasta, a także w celu ochrony środowiska przyrodniczego oraz optymalizacji rozmieszczenia stref aktywności gospodarczej.
- E.1.6. Zagospodarować tereny przy Zintegrowanym Intermodalnym Dworcu Metropolitalnym w zrównoważony sposób, z realizacją funkcji biznesowych, usługowych oraz mieszkaniowych, tak aby stały się wizytówką metropolitalnego Lublina.
- E.1.7. Zagospodarować tereny po dworcu PKS na Podzamczu wraz z jego otoczeniem, realizując w tym obszarze funkcje biznesowe, mieszkaniowe i publiczne, wraz ze stworzeniem zrębów lubelskiej Dzielnicy Kreatywnej.

Zadania i projekty kluczowe

- E.1.k.1. Realizacja inwestycji wspólnie z samorządami Lubelskiego Obszaru Metropolitalnego.
- E.1.k.2. Rozbudowa i modernizacja linii kolejowych na obszarze LOM w celu utworzenia kolei aglomeracyjnej (we współpracy z Urzędem Marszałkowskim Województwa Lubelskiego, PKP PLK oraz pozostałymi partnerami projektu) oraz integracja infrastruktury.
- E.1.k.3. Budowa węzłów przesiadkowych P&R, B&R, K&R na obrzeżach Lublina.
- E.1.k.4. Rozbudowa i powstanie spójnego systemu ścieżek rowerowych w Lubelskiego Obszaru Metropolitalnego i włączenie ich do międzynarodowego systemu tras rowerowych.
- E.1.k.5. Budowa drogi od węzła Witosa do węzła Konopnica obsługującej ruch w południowej części miasta i zapewniającej dostęp do Zalewu Zembrzyckiego.
- E.1.k.6. Budowa infrastruktury obsługującej tereny przy Zintegrowanym Intermodalnym Dworcu Metropolitalnym (w tym przedłużenie ulicy Lubelskiego Lipca oraz inwestycje w zrównoważony transport).
- E.1.k.7. Opracowanie Strategii Rozwoju Ponadlokalnego LOM, określającej wspólną politykę rozwoju samorządów oraz zasady kształtowania i prowadzenia polityki przestrzennej.
- E.1.k.8. Stworzenie projektu Lubelska Wyżyna Lotnicza, integrującej lotniczy ekosystem usługowy w Lublinie i regionie.
- E.1.k.9. Rozbudowa terminala towarowego Portu Lotniczego Lublin.
- E.1.k.10. Opracowanie i wdrożenie rozwiązań stymulujących uruchamianie nowych, międzynarodowych połączeń lotniczych, w tym z miastami partnerskimi Lublina.

Zalecenia i synergie

- Obszar metropolitalny potrzebuje silnego lidera by móc kształtować swój rozwój. Lublin stanowi rdzeń Lubelskiego Obszaru Metropolitalnego i jest największym ośrodkiem miejskim Polski Wschodniej. Wpływają na to spełniane przez miasto funkcje metropolitalne, baza ekonomiczna, nawiązywane kontakty krajowe i międzynarodowe oraz zaplecze naukowe i akademickie. Problemem dla rozwoju metropolii jest jednak brak integracji wewnątrz obszaru i poczucia przynależności do LOM jego mieszkańców. Lublin powinien podejmować inicjatywy, których celem będzie zwiększenie integracji i współpracy między wszystkimi partnerami w celu realizacji wspólnych i korzystnych dla wszystkich projektów.
- Głównym krokiem dla integracji w ramach LOM jest opracowanie wspólnej polityki rozwoju wykorzystującej potencjały jego członków – produkcyjne, przyrodnicze czy zasoby ludzkie, której podstawy określi Strategia Rozwoju Ponadlokalnego LOM. Strategia ta precyzyjnie nakreśli priorytety współpracy i Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych LOM, jednak na bazie dotychczasowych analiz można wskazać wyłaniające się, perspektywiczne kierunki

interwencji. Należą do nich: rozwój i integracja systemów transportowych (w tym poprawy dostępności transportowej oraz rozwoju zrównoważonego transportu niskoemisyjnego), ochrona środowiska i adaptacja do zmian klimatu (w tym: ochrona wód przez poprawę gospodarki wodno-ściekowej i ochrona dolin rzecznych, gospodarka odpadami, efektywność energetyczna i ochrona powietrza, ochrona bioróżnorodności); rozwój zintegrowanej polityki społecznej (infrastruktura społeczna, włączenie społeczne, oświata, rewitalizacja obszarów zdegradowanych o funkcjach ponadlokalnych); rozwój oferty edukacyjnej, muzealnej i spędzania wolnego czasu w LOM oraz rozwój terenów inwestycyjnych i przedsiębiorczości.

- Zróżnicowanie potencjałów jest dla LOM walorem pozwalającym na dywersyfikację chociażby aktywności gospodarczej i zbudowanie atrakcyjnej marki opartej na wielu produktach.
- Kształtowanie spójnego systemu transportowego w Lubelskim Obszarze Metropolitalnym powinno być dla wszystkich, należących do niego gmin, priorytetem. Poprawa dostępności transportowej, w tym skrócenie czasu podróży, generuje dla mieszkańców wiele korzyści, wpływając na zwiększenie aktywności społeczno-ekonomicznej. Rozwój zrównoważonego i efektywnego systemu komunikacji publicznej – kołowej lub kolejowej – wpływa na zmiany behawioralne, zachęcając do rezygnacji z aut, których użytkowanie staje się coraz bardziej uciążliwe dla środowiska, przeciążonego układu komunikacyjnego oraz negatywnie wpływa na jakość życia mieszkańców metropolii.
- Budowa potencjału metropolitalności Lublina będzie wymagała ponadto przyjęcia nowego podejścia do kwestii urbanistycznych (na przykład dopuszczalna wysokość zabudowy w Lublinie), odzwierciedlonych w zapisach miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.
- Dobrze rozwijająca się metropolia charakteryzuje się silnymi powiązaniem z miastami i regionami w kraju i poza nim. W ostatnim czasie coraz ważniejsze stają się powiązania wirtualne, jednak nie zastąpią one kontaktów realnych. Dlatego w dalszym ciągu należy podejmować działania w celu poprawy dostępności transportowej Lublina w odniesieniu zarówno do dostępności krajowej jak i międzynarodowej. Szansą dla Lublina, oprócz trwających inwestycji drogowych, jest obecność Portu Lotniczego Lublin. Skrócenie czasu podróży między największymi miastami oraz zapewnienie dogodności połączeń będzie impulsem dla wzrostu znaczenia lubelskiego lotniska nie tylko na mapie Polski. Uruchomienie połączeń lotniczych umożliwiających realizację podróży we wszystkich kierunkach jest szansą na pozycjonowanie lotniska Lublin jako „lotniska pierwszego wyboru”, nie tylko przez mieszkańców Lubelszczyzny. W osiągnięciu powyższego koniecznym jest, oprócz rozszerzania siatki połączeń bezpośrednich, zapewnienie połączenia Lublina z dużymi, europejskimi hubami lotniczymi, w tym z Warszawą oraz przynajmniej jednym hubem w Niemczech.
- Projekt Lubelskiej Wyżyny Lotniczej nie powinien powielać projektów klastrowych przeznaczonych wyłącznie dla firm z tego sektora i nastawionych na budowę powiązań kooperacyjnych w globalnych łańcuchach wartości. Projekt ten powinien integrować działania Portu Lotniczego Lublin z metropolitalnym i regionalnym otoczeniem, w tym zwłaszcza z firmami zajmującymi się obsługą ruchu lotniczego i cargo, usługami serwisowania i naprawy samolotów, kształceniem pilotów i inżynierów lotnictwa oraz wymianą międzynarodową.
- Lubelski Obszar Metropolitalny charakteryzuje się dużą atrakcyjnością przyrodniczą, szczególnie na terenach o mniejszej gęstości zaludnienia na obszarach wiejskich. Zagrożeniem dla walorów naturalnych jest nasilający się proces suburbanizacji i rozpraszanie zabudowy. Chaos przestrzenny to problem nie tylko o charakterze środowiskowym, ale także ekonomicznym i społecznym. Należy zatem podjąć działania w celu ukształtowania wspólnej polityki przestrzennej LOM mającej na celu przeciwdziałanie temu zjawisku.
- Wskazywana przez ekspertów i mieszkańców biorących udział w pracach TGR Metropolia konieczność rozszerzenia granic miasta do końca 2030 roku jest zadaniem, które wymagać będzie pogłębionych analiz społeczno-gospodarczych i może generować wiele konfliktów. Należy zatem podjąć wielostronny dialog z gminami i ich mieszkańcami, aby ewentualny proces rozszerzenia odbywał się w atmosferze dialogu i uzyskiwania obopólnych korzyści.
- Cyfryzacja usług publicznych jest elementem Strategii Lublin 2030, ale może być również strategicznym celem LOM. Współpraca gmin w procesie informatyzacji usług publicznych niesie korzyści ekonomiczne dla samorządów, jak i lepszą dostępność usług dla mieszkańców LOM.

Jak ocenimy postęp w realizacji celu?

1. Realizacja zadań i projektów kluczowych:
 - a. wybudowanie drogi od węzła Witosza do węzła Konopnica obsługującej ruch w południowej części miasta i zapewniającej dostęp do Zalewu Zembrzyckiego;
 - b. utworzenie kolei aglomeracyjnej dla LOM;
 - c. opracowanie dokumentu strategicznego określającego wspólną politykę rozwojową Lubelskiego Obszaru Metropolitalnego wraz z zasadami kształtowania i prowadzenia polityki przestrzennej LOM;
 - d. przeprowadzenie analiz dotyczących możliwości rozszerzenia granic Lublina i jego wpływu na kształtowanie

- struktur funkcjonalno-przestrzennych Lubelskiego Obszaru Metropolitalnego;
- e. stworzenie projektu Lubelska Wyżyna Lotnicza, integrującej lotniczy ekosystem usługowy w Lublinie i regionie;
 - f. uruchomienie terminala cargo w 2022 roku.
2. Analiza wskaźników i mierników kluczowych:
- a. pokrycie miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego w LOM;
 - b. wartość inwestycji międzygminnych LOM w zł oraz jako % całkowitych nakładów inwestycyjnych gmin należących do LOM;
 - c. liczba obsłużonych pasażerów Portu Lotniczego Lublin na 10 tys. mieszkańców LOM;
 - d. liczba połączeń komunikacji publicznej do i z Lublina na 1 000 mieszkańców gminy;
 - e. odsetek ludności gmin LOM zamieszkałej w zasięgu przystanków komunikacji publicznej;
 - f. liczba węzłów przesiadkowych P&R, B&R, K&R na obrzeżach Lublina;
 - g. tonaż cargo obsłużonego w Porcie Lotniczym Lublin.
3. Mierniki pomocnicze i monitorowane dane:
- a. długość ścieżek rowerowych na terenie LOM;
 - b. liczba połączeń kolejowych na terenie LOM;
 - c. czas dojazdu do miast wojewódzkich (kolej, samochód);
 - d. liczba i struktura połączeń lotniczych do i z Portu Lotniczego Lublin.
4. Oceny ekspertów w zakresie:
- a. dostępności transportowej LOM;
 - b. dostępności transportowej Lublina dla mieszkańców LOM;
 - c. współpracy gmin LOM w obszarach rozwoju gospodarczego, społecznego, środowiskowego oraz polityki przestrzennej.

E.2. Rozwój funkcji metropolitalnych Lublina

Miasto staje się metropolią nie tylko z racji posiadania dużej liczby mieszkańców czy nawet znacznego potencjału gospodarczego, ale przede wszystkim za sprawą pełnienia funkcji o charakterze metropolitalnym, w ramach których metropolia jest powiązana nie tylko z najbliższym otoczeniem, ale także z regionem, innymi metropoliami w kraju i poza jego granicami. Lublin skupia swoje funkcje metropolitalne przede wszystkim w obszarze nauki i szkolnictwa wyższego, przedsiębiorczości i gospodarki, kultury, edukacji, handlu oraz administracji. Są to funkcje zarówno regionalne, krajowe, jak i coraz silniejsze w ostatnich latach - funkcje międzynarodowe. Dynamiczny rozwój funkcji wyższego rzędu stanowi bardzo dobry prognostyk i jednocześnie przesłankę nadania im wyższego priorytetu w Strategii Lublin 2030. Warte zaakcentowania są zwłaszcza funkcje krajowe oraz międzynarodowe, gdyż regionalnie, jak też w Polsce Wschodniej, Lublin jest zdecydowanym liderem i aglomeracją o największym potencjale demograficznym, społeczno-gospodarczym, akademickim i kulturalnym oraz administracyjnym. Wśród funkcji krajowych na szczególne podkreślenie zasługuje rozwój w ostatniej dekadzie sektora nowoczesnych usług, wyspecjalizowanego przemysłu, kultury oraz sprawdzonego zaplecza administracji centralnej w zakresie sądownictwa (e-sąd, Krajowa Szkoła Sądownictwa i Prokuratury) i IT (obsługa informatyczna ministerstw oraz Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa) oraz usług medycznych. Lublin rozwijał intensywnie także wybrane funkcje międzynarodowe, jako główny w Polsce ośrodek kontaktów samorządowych i uniwersyteckich z Ukrainą, kształcenia zagranicznych studentów oraz międzynarodowych struktur wojskowych (Litewsko-Polsko-Ukraińska Brygada im. Wielkiego Hetmana Konstantego Ostrogskiego). Stanowi to dobry kapitał początkowy do działań zaplanowanych na nadchodzącą dekadę.

Budowa i rozwój funkcji metropolitalnych niesie ze sobą szereg wyzwań. Jednym z najważniejszych jest wchodzenie miasta na inny - międzynarodowy - poziom konkurencji o zasoby, ze zdecydowanie silniejszą konkuren-

cją miast i układów regionalnych niż w skali kraju. Dodatkowym problemem jest nienadążanie instytucji miejskich za szybkimi zmianami, które dokonują się w sferze tkanki społecznej i odrywaniem się przestrzeni społecznej od terytorium miasta i aglomeracji. Jakkolwiek procesy te są niezależne od samorządu, to miasto powinno zapobiegać powyższym tendencjom, dostosowując swoje instytucje i koordynowane sieci współpracy do rosnącej złożoności strukturalnej aglomeracji lubelskiej. Wyzwaniem jest ponadto niska aktywność marketingowa Lublina w sferze międzynarodowej oraz braki w siatce połączeń z lubelskiego lotniska.

Wątki związane z metropolitalnością Lublina pojawiały się w wywiadach z mieszkańcami oraz w trakcie spotkań partycypacyjnych stosunkowo rzadko. Wskazywana była przede wszystkim potrzeba ciągłej promocji miasta, tworzenia nowych festiwali kulturalnych; ankietowani zauważali ponadto potrzebę rozwijania siatki połączeń lotniczych, zwłaszcza w kierunku wschodnim. Zdecydowanie więcej rekomendacji dotyczących funkcji metropolitalnych, a także odpowiadające im wizje Lublina, sformułowali eksperci. Przede wszystkim Lublin ma szansę stać się liderem międzynarodowej współpracy w Europie Środkowej, będąc jednocześnie znaczącym partnerem w europejskich sieciach współpracy. W wizji Lublina w 2030 roku zdecydowanie wzrosła liczba instytucji będących liderami międzynarodowych inicjatyw i projektów. Istotnym elementem budowy wizerunku Lublina za granicą stali się cudzoziemcy mieszkający w mieście oraz absolwenci lubelskich uczelni mieszkający i pracujący na całym świecie. Marka Lublina jest pozytywnie oceniana nie tylko w kraju, ale także za granicą, zaś samo miasto jest identyfikowane jako silny ośrodek kultury, turystyki, gospodarki i akademickości, będący bramą na wschód. Samo miasto uzyskało tytuł Europejskiej Stolicy Kultury 2029, co zdecydowanie poszerzyło potencjał turystyczny Lublina. Lublin stał się siedzibą międzynarodowych instytucji i gospodarzem światowych wydarzeń, zaś sama aglomeracja lubelska atrakcyjnym miejscem do lokowania kapitałów zewnętrznych

Rozwój funkcji metropolitalnych Lublina

Aby osiągnąć ten cel, zamierzamy:

- E.2.1. Rozwijać dotychczasowe oraz budować nowe funkcje metropolitalne miasta (w oparciu o przewagę wynikającą z położenia Lublina oraz posiadanych zasobów, w tym sieci współpracy międzynarodowej).
- E.2.2. Tworzyć oraz promować nowe rozpoznawalne wydarzenia w skali międzynarodowej (festiwale, konkursy, kongresy oraz nowe produkty hybrydowe) oraz wspierać takie wydarzenia, realizowane przez inne instytucje w Lublinie (z wykorzystaniem brandingów miasta – Lublin. Miasto Inspiracji).
- E.2.3. Przyciągać do Lublina siedziby instytucji centralnych oraz międzynarodowych.
- E.2.4. Wykorzystać potencjał diaspory lublinian mieszkających w zagranicznych i krajowych metropoliach oraz tworzyć warunki sprzyjające do powrotu talentów do Lublina.
- E.2.5. Budować rozpoznawalność miasta i metropolii lubelskiej w kraju i za granicą.
- E.2.6. Wspierać udział przedstawicieli samorządu Lublina, lubelskich uczelni oraz przedstawicieli pozostałych interesariuszy w ważnych wydarzeniach międzynarodowych.
- E.2.7. Budować konsekwentnie strategiczną dyplomację miasta Lublin i tworzyć miejską sieć współpracy międzynarodowej.

Zadania i projekty kluczowe

- E.2.k.1. Stworzenie programu promującego Lublin jako główny ośrodek metropolitalny położony na trasie Via Carpatia, wraz z rozwojem jego funkcji gospodarczych, kulturalnych oraz akademickich.
- E.2.k.2. Rozwój funkcji targowych oraz rozbudowa Targów Lublin jako zaplecza biznesowego aglomeracji lubelskiej i współpracy międzynarodowej.
- E.2.k.3. Stworzenie (z udziałem wielu interesariuszy) programu „Lublin - hub eksportowy” na rynki Europy Środkowo-Wschodniej, w tym zwłaszcza na rynek ukraiński.
- E.2.k.4. Stworzenie programu zmierzającego do lokowania w Lublinie siedzib ogólnopolskich organizacji gospodarczych i klastrów, instytucji centralnych, międzynarodowych izb handlowych, think-tanków gospodarczych i społecznych oraz instytucji wspierających biznes.
- E.2.k.5. Stworzenie programu wzmacniającego więzi lublinian mieszkających w zagranicznych i krajowych metropoliach z Lublinem, wykorzystującego potencjał mediów społecznościowych („Ambasadorzy Lublina”) oraz programu promocji na arenie międzynarodowej poprzez angażowanie wybitnych lublinian mieszkających w naszym mieście („Lublin w Świecie – Świat w Lublinie”).
- E.2.k.6. Rozwój i promocja międzynarodowa Kongresu Współpracy Transgranicznej w Lublinie jako wiodącego wydarzenia społeczno-gospodarczego w przestrzeni Europy Środkowo-Wschodniej.
- E.2.k.7. Wdrożenie programu priorytetowych kierunków współpracy międzynarodowej Lublina wraz z weryfikacją i rozbudową systemu miast i instytucji partnerskich na świecie.
- E.2.k.8. Realizacja programów i inicjatyw współpracy transgranicznej w obszarze edukacji, nauki, gospodarki, kultury, organizacji pozarządowych, spraw społecznych, zdrowia i innych.
- E.2.k.9. Stworzenie jednostki miejskiej odpowiedzialnej za kompleksowe działania marketingowe Lublina w kraju i za granicą, integrującej rozproszone struktury promocyjne w samorządzie Lublina.
- E.2.k.10. Realizacja programu Europejskiej Stolicy Młodzieży 2023 jako narzędzia promocji miasta w skali europejskiej oraz budowy nowych funkcji metropolitalnych Lublina.
- E.2.k.11. Pozycjonowanie Lublina w międzynarodowych rankingach miast.

Zalecenia i synergie

- Program uczynienia Lublina jednym z głównych miast metropolitalnych na trasie Via Carpatia jest niezmiernie ambitny i wymaga zbudowania adekwatnych partnerstw, zarówno krajowych jak też międzynarodowych, oraz stałego lobbyingu m.in. w kierunku podejmowania decyzji o lokowaniu w Lublinie instytucji międzynarodowych Trójmorza. Konieczna jest w tym zakresie pełna synergia działań na szczeblu samorządowym, w tym regionalnym, rządowym oraz międzynarodowym, niezależnie od barw politycznych.
- Jedną z kluczowych funkcji metropolitalnych, która powinna być rozwijana w najbliższej dekadzie, jest wzmocnienie potencjału miasta jako międzynarodowego miejsca spotkań: biznesu, akademii, turystów oraz innych gości przyjeżdżających do miasta. Aby osiągnąć ten cel należy stwarzać warunki do rozwoju infrastruktury biznesowej w mieście, w tym hotelowej, wystawienniczej i targowej, sportowej oraz konferencyjnej. Ważną rolę w tym zakresie powinny odegrać Targi Lublin, spółka samorządu Lublina i Międzynarodowych Targów Poznańskich oraz spółki miejskie zarządzające infrastrukturą sportową. Konieczne są ponadto wspólne działania na styku różnych jednostek organizacyjnych Urzędu Miasta Lublin, w tym jednostek odpowiedzialnych za rozwój turystyki i przedsiębiorczości.
- Procesy metropolizacji, w tym rozwój funkcji metropolitalnych Lublina, są silnie skorelowane z rozwojem gospodarczym

i napływem inwestycji zagranicznych do miasta. Jednym z czynników, które powodują wzrost znaczenia miasta na arenie międzynarodowej, jest eksport nowoczesnych produktów i usług wytwarzanych w danym ośrodku. Lublin posiada obecnie bardzo sprzyjającą pozycję, aby z jednej strony stać się hubem eksportowym na rynki wschodnie (sprzyjają temu rozwój infrastruktury komunikacyjnej oraz wzrost konkurencyjności lokalnego biznesu), a perspektywicznie na inne rynki europejskie. Wymagać to będzie instytucjonalizacji działań wspierających utworzenie takiego huba oraz pozyskanie dużo większej niż obecnie liczby inwestorów zagranicznych, traktujących Lublin jako przyczółek eksportowy.

- Przyciągnięcie do miasta nowych instytucji, zarówno rządowych, jak też innych międzynarodowych – jest niezmiernie trudnym procesem, w którym na decyzje oprócz merytoryki silny wpływ ma polityka. Konieczna jest zatem synergia i współpraca różnych opcji politycznych. Lublin – dzięki bliskości stolicy, wykształceniu specjalistycznego rynku pracy i obecności uczelni - może być atrakcyjną destynacją w procesie deglomeracji i delokalizacji urzędów, co zostało dostrzeżone w analizach ministerialnych²¹. Z drugiej strony, należy podejmować działania wspierające lokalnie tworzące się bądź już istniejące instytucje typu Think Tank, z uwzględnieniem aktywów miasta i wybranych ścieżek specjalizacji gospodarczej, akademickiej i społecznej.
- Priorytety dyplomacji miejskiej powinny być ustalane w taki sposób, który wynika ze strategicznych interesów Lublina w sferze międzynarodowej. Kluczowymi partnerami są z jednej strony kraje UE, w tym Niemcy, z drugiej natomiast Ukraina i państwa Europy Środkowo-Wschodniej. W tak sformułowanej przestrzeni geopolitycznej należy rozwijać działania międzynarodowe i maksymalizować efekty. Perspektywicznymi państwami do budowy ściślejszych relacji z ich ośrodkami miejskimi są ponadto w nadchodzącej dekadzie USA, Chiny oraz wybrane kraje afrykańskie.
- Rozwój funkcji metropolitalnych Lublina to także intensywne działania marketingowe towarzyszące realizowanym w mieście programom i projektom, co wymaga nowego podejścia do zarządzania tymi procesami. Nie ułatwia tego rozproszenie komórek zajmujących się marketingiem w samorządzie Lublina. Twarzami nowego metropolitalnego Lublina są nie tylko informacje w mediach społecznościowych, ale także ludzie realizujący projekty za granicą: samorządowcy, uczeni i wykładowcy, biznes czy zwykli mieszkańcy. Konieczne jest zdynamizowanie, pomimo realiów hybrydowej rzeczywistości postpandemicznej, międzynarodowych kontaktów lublinian, a także wykorzystanie ambasadorów miasta (na przykład absolwentów lubelskich uczelni z całego świata, choć także byłych mieszkańców miasta) do budowy wizerunku Lublina i pozyskiwania nowych zróżnicowanych aktywów do miasta.
- Procesy metropolizacji są silnie związane z obecnością cudzoziemców, zagranicznych specjalistów i studentów czy migrantów w mieście. Dziś innowacje przełomowe na świecie powstają prawie wyłącznie w wielokulturowych środowiskach talentów. Lublin, posiadając relatywnie unikalny zasób studentów zagranicznych z ponad 100 państw na świecie, powinien w większym niż dotychczas zakresie realizować programy integracji cudzoziemców z miastem, w tym zwłaszcza z lokalnym rynkiem pracy.
- Niezmiernie ważnym czynnikiem rozwoju miasta oraz budowy i umacniania jego pozycji w Europie jest konsekwentny marketing i promocja międzynarodowa, realizowana w mediach tradycyjnych i społecznościowych, poprzez m.in. udział wybitnych mieszkańców miasta, jego instytucji, przedstawicieli władz w europejskich i globalnych projektach, sieciach, organizacjach czy instytucjach europejskich. Realizacja powyższego zadania powinna odbywać się poprzez długofalowe projekty koordynowane przez Urząd Miasta Lublin.
- Program Europejska Stolica Młodych 2023 może być jednym z czynników wzrostu rozpoznawalności Lublina w Europie. Wymagać to będzie współdziałania samorządu Lublina z liczną grupą interesariuszy, co w konsekwencji powinno wyzwolić nową energię społeczną wśród młodych mieszkańców Lublina. Program ten, aby odniósł pełen sukces, powinien także zinstytucjonalizować działania na rzecz młodych w Lublinie oraz wykreować nowe strategie działania w tym obszarze.

Jak ocenimy postęp w realizacji celu?

1. Realizacja zadań i projektów kluczowych:
 - a. stworzenie programu promującego Lublin jako główny ośrodek metropolitalny położony na trasie Via Carpatia;
 - b. stworzenie programu „Lublin - hub eksportowy” na rynki Europy Środkowo-Wschodniej;
 - c. stworzenie programu zmierzającego do lokowania w Lublinie siedzib ogólnopolskich i międzynarodowych instytucji;
 - d. stworzenie programu wzmacniającego więzi lublinian mieszkających w zagranicznych i krajowych metropoliach z Lublinem;
 - e. wdrożenie programu priorytetowych kierunków współpracy międzynarodowej Lublina;
 - f. stworzenie jednostki miejskiej odpowiedzialnej za kompleksowy marketing Lublina w kraju i za granicą integrującej rozproszone struktury promocyjne w samorządzie Lublina;
 - g. utworzenie programu „Ambasadorzy Lublina” oraz „Lublin w Świecie – Świat w Lublinie” realizujących założenia kompleksowej międzynarodowej promocji miasta.
2. Analiza wskaźników i mierników kluczowych:
 - a. liczba wydarzeń i kongresów o znaczeniu międzynarodowym wraz z liczbą ich uczestników;
 - b. liczba nowych rządowych i międzynarodowych instytucji ulokowanych w Lublinie, przedsiębiorstw międzynarodowych

²¹ Ministerstwo Przedsiębiorczości i Technologii, *Uwarunkowania delokalizacji centralnych urzędów w Polsce*, Kraków 2019.

- i innych;
 - c. liczba obcokrajowców pracujących w Lublinie na 1000 mieszkańców;
 - d. odsetek cudzoziemców zamieszkujących Lublin;
 - e. pozycja Lublina w wiodących rankingach krajowych i międzynarodowych.
3. Mierniki pomocnicze i monitorowane dane:
- a. liczba nowych miast partnerskich w priorytetowych przestrzeniach międzynarodowych;
 - b. liczba instytucji ulokowanych w Lublinie w związku z realizacją koncepcji Trójmorza;
 - c. liczba międzynarodowych kampanii marketingowych Lublina.
4. Oceny ekspertów w zakresie:
- a. rozwoju funkcji metropolitalnych Lublina;
 - b. promocji i rozpoznawalności Lublina i metropolii lubelskiej w kraju i zagranicą;
 - c. realizacji strategicznej dyplomacji Lublina.

Cele horyzontalne Strategii Lublin 2030

Szymon Horosiewicz, dr Piotr Maleszyk

Wyznaczenie celów, zadań i oczekiwanych rezultatów – choć stanowi kluczowy element wszelkich strategii rozwoju – może nie wystarczyć do uczynienia Lublina możliwie najlepszym miejscem do życia, zgodnym z oczekiwaniami wielopokoleniowej społeczności, miastem rozwijającym się w sposób zrównoważony, odpornym na kryzysy i gotowym na wyzwania technologiczne. Niekiedy nadmierna koncentracja na realizacji wąskich celów sprawia, że tracimy z oczu ważne, przekrojowe i niemierzalne megatrendy, szczególnie jeśli pozostają one poza możliwością oddziaływania pojedynczych komórek czy jednostek organizacyjnych miasta. Sformułowanie celów horyzontalnych stanowi próbę zaadresowania tego problemu – uzupełnienia dotychczas wskazanych celów i zadań o priorytety wynikające z trendów i wyzwań odczuwalnych w wielu obszarach funkcjonowania miast. Drogowskazem podczas realizacji różnych celów i zadań, wskazanych w pięciu obszarach rozwojowych Strategii Lublin 2030, powinny być zatem następujące cele horyzontalne:

1. Zwiększenie atrakcyjności Lublina jako miejsca do życia, a przez to stabilizacja potencjału ludnościowego miasta.
2. Zrównoważony rozwój Lublina i LOM z troską o zasoby środowiska naturalnego i zwiększenie odporności klimatycznej.
3. Wykorzystanie rozwoju technologii i cyfryzacji do budowy inteligentnego miasta.
4. Zintegrowane zarządzanie miastem zgodnie z zasadami partycypacji i modelem współzarządzania.

Zwiększenie atrakcyjności Lublina jako miejsca do życia, a przez to stabilizacja potencjału ludnościowego miasta.

Polskie miasta i regiony podlegają intensywnym procesom demograficznym, które w istotny sposób ukształtują ich możliwości i cele rozwojowe w perspektywie kolejnych dekad. Prognozy demograficzne jednoznacznie wskazują na zmniejszenie się potencjału ludnościowego Polski i starzenie się społeczeństwa. Decydującym czynnikiem tych procesów jest niska dzietność, której uwarunkowania w znaczącym stopniu leżą poza sferą oddziaływania polityk publicznych, a dotychczasowe działania realizowane na poziomie krajowym nie przyniosły znaczącej poprawy. Różnice widoczne w skali regionalnej i lokalnej stanowią natomiast przede wszystkim konsekwencję migracji – głównie migracji wewnętrznych.

Przez minione dwie dekady łączna liczba mieszkańców gmin tworzących Lubelski Obszar Metropolitalny pozostawała stabilna, a sam Lublin – po fazie suburbanizacji o sile porównywalnej do większości miast wojewódzkich – w ostatnich latach osiągnął stabilizację liczby mieszkańców na poziomie 340 tys. osób. Prognozy demograficzne wskazują jednak, że w 2030 roku liczba mieszkańców zmniejszy się do 322,6 tys., a co czwarty mieszkaniec będzie miał co najmniej 65 lat. W tym kontekście **Lublin powinien – przez wielowymiarowe działania poprawiające jakość życia i atrakcyjność osadniczą miasta – zachęcać obecnych mieszkańców do pozostania w mieście oraz przyciągać nowych, zarówno z kraju, jak i z zagranicy.** Wbrew powszechnie formułowanym opiniom, szereg badań (jak np. badanie kilkunastu tysięcy mieszkańców polskich miast w ramach akcji „Przystanek Miasto” Gazety Wyborczej, realizowane przez miasto cykliczne badania ankietowe czy analizy migracji absolwentów) ukazuje także relatywnie niską deklarowaną i faktyczną chęć migracji z Lublina, także osób młodych, a dzięki obecności uczelni do Lublina napływa rocznie ponad 10 tysięcy nowych studentów I roku pochodzących z regionu i Polski oraz 2 tysiące studentów zagranicznych. Miasto już teraz osiąga bardzo dobre wyniki w rankingach różnych aspektów jakości życia w miastach opartych zarówno na miarach subiektywnych, jak i obiektywnych. **Realizacja celów rozwojowych wskazanych w Strategii Lublin 2030 powinna prowadzić do utrzymania potencjału ludnościowego Lublina i Lubelskiego Obszaru Metropolitalnego,** na przykład dzięki coraz lepszej ofercie nauki i perspektywom atrakcyjnego zatrudnienia, poprawie dostępności mieszkaniowej, wysokiej jakości infrastruktury i usług publicznych, przyjaznej przestrzeni miejskiej z terenami zieleni i rekreacji, bogatej ofercie spędzania czasu wolnego czy otwartości na nowych mieszkańców z kraju i zagranicy.

Zrównoważony rozwój Lublina i LOM z troską o zasoby środowiska naturalnego i zwiększenie odporności klimatycznej.

Realizacja wizji rozwoju zrównoważonego zakłada zarówno równoważenie i integrację trzech wymiarów rozwoju: gospodarczego, społecznego i środowiskowego, jak i zaspokajanie potrzeb obecnego pokolenia bez ograniczania możliwości zaspokojenia potrzeb przyszłych pokoleń. Współcześnie jesteśmy coraz bardziej świadomi, że koncentracja działalności gospodarczej i zagęszczenie ludności poddają presji ekosystemy przyrodnicze obszarów zurbanizowanych, powodują zanieczyszczenie powietrza i powstawanie miejskich wysp ciepła, zagrażają zasobom wodnym, skutkują dużą ilością odpadów. Zmiany środowiskowe i klimatyczne negatywnie oddziałują na warunki życia, zdrowie i bezpieczeństwo mieszkańców, przekładają się na wyższe koszty działalności dla firm, zwiększają presję na infrastrukturę, zmuszają miejskie samorządy do przewartościowania dotychczasowego podejścia do planowania przestrzennego.

Lublin posiada wiele cennych zasobów przyrodniczych, a dotychczasowe przekształcenia środowiska naturalnego nie zaszły tak daleko, jak w wielu obszarach zurbanizowanych w kraju czy zagranicą. Miasto rozwija programy i polityki ukierunkowane na ochronę środowiska, ograniczanie niskiej emisji czy zarządzanie energią. Uchwalone w 2019 r. Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego miasta Lublin podniosło poziom ochrony obszarów cennych przyrodniczo, a jako nadrzędną przyjęło zasadę integralności, ciągłości, ochrony przed zabudową oraz wzmocnienia funkcji przyrodniczych Ekologicznego Systemu Obszarów Chronionych. Problemy środowiskowe i związane z nimi koszty wciąż narastają, jednak z drugiej strony - mobilizacja wysiłków na rzecz zielonej transformacji w kraju, a przede wszystkim w Unii Europejskiej, stwarzają szansę na podjęcie działań o znacznie szerszym niż do tej pory zakresie i większej sile oddziaływania.

Strategia Lublin 2030 stanowi kolejny, ważny kamień milowy w tym zakresie, a **horyzontalny postulat zrównoważonego rozwoju Lublina i Lubelskiego Obszaru Metropolitalnego z troską o zasoby środowiska naturalnego i zwiększenie odporności klimatycznej, powinien stanowić punkt odniesienia podczas realizacji wszystkich celów i zadań wskazanych w Strategii**. Jego realizacja wymaga prymatu długofalowego myślenia strategicznego nad pokusą osiągnięcia krótkotrwałych korzyści, przyjęcia holistycznej perspektywy zarządzania miastem, uwzględniającej współzależność gospodarczych, społecznych, środowiskowych i przestrzennych wymiarów rozwoju miasta, a nie jedynie działań pojedynczych komórek organizacyjnych w wąskich dziedzinach i sektorach.

Wykorzystanie rozwoju technologii i cyfryzacji do budowy inteligentnego miasta

Koncepcja miasta inteligentnego zakłada ciągły, nieprzerwany rozwój dzięki zastosowaniu nowoczesnych technologii w każdym obszarze funkcjonowania. Standardowy podział wymiarów oddziaływania *smart city* skupiony jest na: gospodarce, mobilności, środowisku, społeczeństwie, zarządzaniu miastem oraz ogólnej jakości życia. Konieczne więc staje się przewartościowanie potrzeb miasta poprzez odejście od skoncentrowania się wyłącznie na technologii i twardej infrastrukturze, a skupienie się na nawiązywaniu efektywnego dialogu i współpracy z mieszkańcami oraz opracowania dobrego podłoża strategicznego.

Miasto Lublin już od czasów poprzedniej Strategii Lublin 2020 konsekwentnie podnosi poziom inteligencji miejskiej oraz realizuje ideę *smart city*, zgodną z paradygmatem Human Smart City 3.0, w ramach którego mieszkańcy współtworzą miasto i mają realny wpływ na podejmowanie decyzji. W ramach dotychczasowych projektów udało się zrealizować m.in. system zarządzania ruchem, zmodernizowano transport publiczny w kierunku zeroemisyjnym, uruchomiono szereg rozwiązań w formie e-usług i systemów wspierających transparentność danych publicznych np. geoportal, model 3d miasta czy portal open data. Realizowano również wiele projektów o charakterze partycypacyjnym, mających na celu włączenie mieszkańców w życie społeczne, dając im odpowiednie narzędzia i możliwości interweniowania w obszarach dla nich najważniejszych. Warto również wspomnieć o rozwiązaniach mających na celu budowanie efektywności energetycznej oraz bezpieczeństwa energetycznego wdrażanych przez spółki miejskie np. MPWiK i inwestycje w systemy zarządzania siecią wodno-kanalizacyjną czy budowa farmy fotowoltaicznej. Wszelkie zrealizowane projekty umożliwiają dalszy rozwój i wdrażanie nowych elementów w celu stworzenia pełnej inteligentnej infrastruktury miasta.

Strategia Lublin 2030 powinna kontynuować działania zapoczątkowane w poprzednim okresie strategicznym, jednakże uwzględniając przy tym zmiany, globalne trendy oraz nowe kierunki rozwojowe. Koncepcja *smart city* w ujęciu globalnym obecnie nie odnosi się tylko do obszarów metropolitalnych i infrastruktury z nią związanych, a przyjmuje charakter ruchu społecznego, który tworzy ekosystemy miejskie skoncentrowane na obywatelach i ich potrzebach.

Zmiana kierunków rozwojowych została również przekształcona z uwagi na sytuację wywołaną przez pandemię COVID-19, która wymusiła na administracji publicznej większe skupienie na kwestii bezpieczeństwa społecznego oraz cyfryzacji priorytetowych usług np. administracyjnych, edukacyjnych, związanych z mobilnością miejską. **Celem horyzontalnym powinna więc być stopniowa cyfryzacja różnych sfer działalności gospodarczej, społecznej, politycznej, administracyjnej oraz wdrażanie nowych rozwiązań technologicznych w myśl zasady – *City as a platform* (Miasto jako platforma)**. Cyfryzacja gospodarki i społeczeństwa jest jedną z najbardziej dynamicznych zmian naszych czasów i jako ciągły proces konwergencji rzeczywistego i wirtualnego świata staje się głównym motorem innowacji i zmian w wielkości sektorów gospodarki, w tym miast. Przy czym technologia jest wyłącznie narzędziem wzrostu – za finalny rozwój odpowiada nowoczesne społeczeństwo.

Realizacja tego celu wymaga zintegrowanego podejścia i strategicznej interwencji w wielu obszarach funkcjonalnych. Rozwój technologiczny miasta w myśl zasady *City as a platform* powinien skupić się na ścisłej współpracy podmiotów publicznych, prywatnych, uczelni wyższych w ramach jednego miejskiego ekosystemu innowacji oraz tworzyć warunki do wdrażania i testowania nowych technologii poprawiających jakość życia, przynosząc korzyści mieszkańcom. Dodatkowo powinien on wykreować platformę komunikacji na linii mieszkańcy-administracja samorządowa, dzięki której skuteczne będzie partycypowanie w procesach decyzyjnych i współodpowiedzialność za rozwój miasta zgodnie z ideą *smart*

governance, spajającą miasto jako jeden system (organizm) za pośrednictwem czynnika ludzkiego i technologicznego. Wiodącą rolę w budowaniu „miejskiej platformy” powinna pełnić administracja publiczna, która stworzy środowisko otwartych działań dla innych podmiotów, a następnie umożliwi wprowadzanie na jej bazie innowacyjnych usług (dla mieszkańców, sektora gospodarki, podmiotów trzecich) katalizując lokalny ekosystem.

Intensywne procesy demograficzne (starzenie się społeczeństwa), konieczność reakcji na zmiany klimatyczne, zmiany na rynku pracy i zapotrzebowanie na kompetencje cyfrowe, rozwój ekonomii współdzielenia, modele zarządzania oparte na analityce Big Data to tylko jedne z niewielu wyzwań, ale również i szans, przed którymi staną miasta w kontekście cyfryzacji i wdrażania nowych technologii. Dlatego też niezwykle ważne jest objęcie tego obszaru strategiczną interwencją identyfikując możliwości, ale również i problemy, ponieważ tylko wtedy możliwe będzie uwolnienie pełnego potencjału gospodarki cyfrowej, w ramach której technologia będzie włączać wszystkich mieszkańców w życie społeczne, a nie ich wykluczać.

Zintegrowane zarządzanie miastem zgodnie z zasadami partycypacji i modelem współzarządzania.

We współczesnych realiach realizacja celów rozwojowych w drodze tradycyjnie rozumianego rządu, w ramach którego autonomiczny względem otoczenia samorząd realizuje cele i zadania określone prawem, wykorzystując do tego zhierarchizowane instytucje, może doprowadzić jedynie do stagnacji miasta. Rozwój gospodarczy, społeczny, środowiskowy i technologiczny uczynił z obszarów miejskich niezwykle złożony system, coraz bardziej wymykający się spod kontroli władzy publicznej. Zarządzanie rozwojem miasta wymaga dziś wiedzy i zasobów daleko przekraczających zasoby pozostające w dyspozycji samorządu, deficyty te może jednak rekompensować kapitał relacji z mieszkańcami czy instytucjami publicznymi, budowanych przez realizację idei partycypacji i współzarządzania miastem.

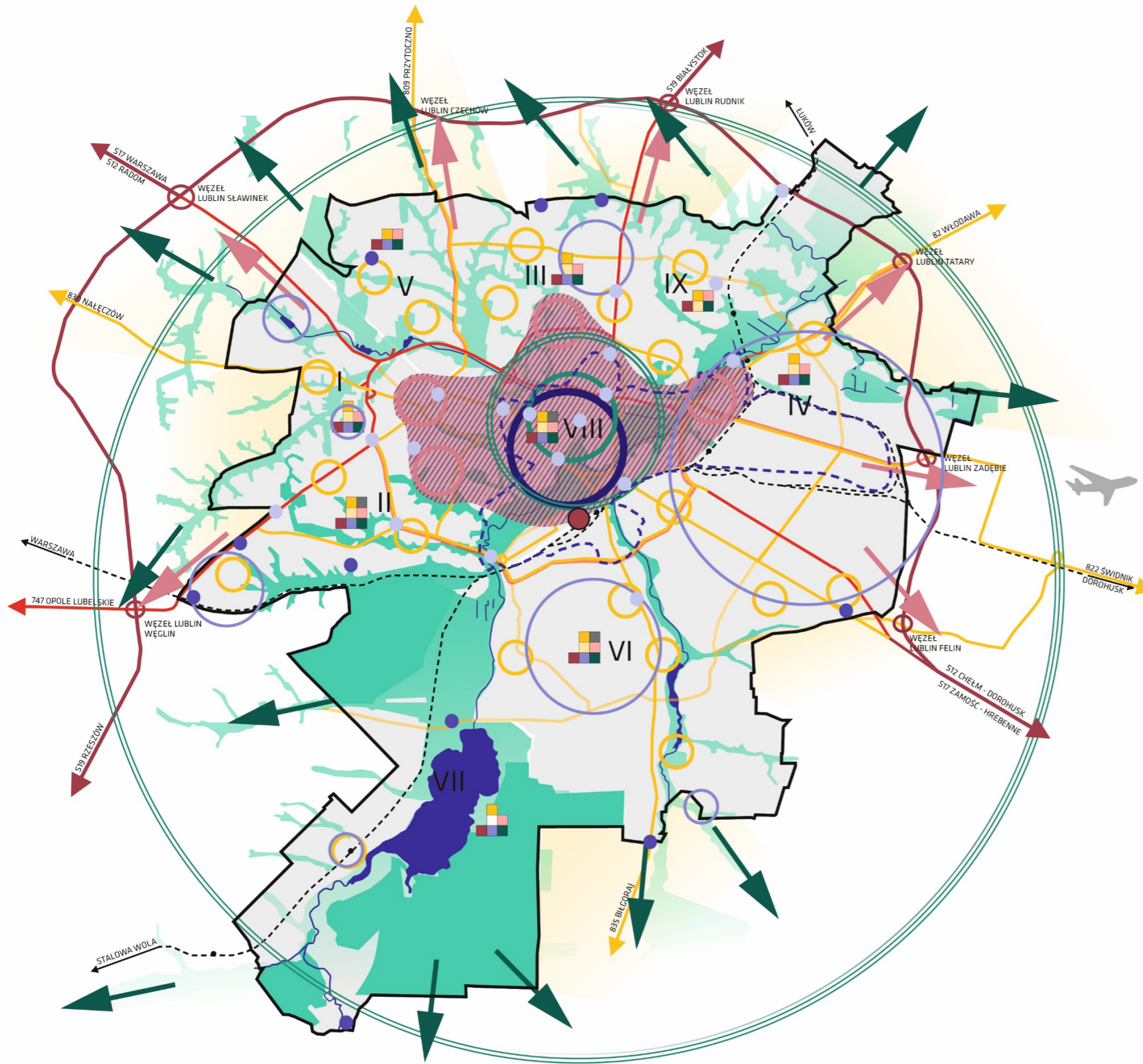
Zapisy Krajowej Polityki Miejskiej 2023 czy Nowej Karty Lipskiej zalecają samorządom budowanie miasta otwartego na dialog, traktowanie partycypacji jako metody zarządzania i codziennego działania na rzecz rozwoju. Idea partycypacji przenikała zapisy i realizację Strategii Lublin 2020, była też nadrzędną zasadą procesu tworzenia Strategii Lublin 2030. Tym bardziej realizacji celów Strategii Lublin 2030 powinna towarzyszyć zasada **zintegrowanego zarządzania miastem zgodnie z zasadami partycypacji i modelem współzarządzania**. Zintegrowane zarządzanie zakłada budowanie sieciowych, a nie hierarchicznych struktur zarządzania; oznacza integrację planowania rozwoju gospodarczego, społecznego, środowiskowego i infrastrukturalnego, pozwalającą przewyższać silosowość działań fragmentarycznych struktur biurokratycznych. Partycypacja zakłada rozpoznanie potrzeb, dialog i współpracę samorządu z mieszkańcami, którzy, angażując się w różne formy partycypacji, nie tylko artykułują swoje potrzeby, ale biorą współodpowiedzialność za miasto; oznacza transparentność władzy publicznej i jej gotowość do wspierania oddolnych inicjatyw obywateli, którzy „biorą sprawy w swoje ręce” w ramach różnego rodzaju organizacji czy grup nieformalnych. Współzarządzanie oznacza realizację polityki przez władze miasta w kooperacji z podmiotami znajdującymi się poza jej obszarem formalno-instytucjonalnym, w tym z biznesem, uczelniami, organizacjami pozarządowymi i niezrzeszonymi grupami mieszkańców. Oznacza włączanie w zarządzanie Rad Dzielnic, współpracę z okolicznymi gminami czy samorządem województwa. Partycypacja i współzarządzanie stanowią kierunek, z którego nie można zbroczyć nawet pod wpływem różnych niepowodzeń i konfliktów. To współodpowiedzialność za miasto, gotowość do dialogu i kompromisu, do których wciąż dojrzewać musi zarówno samorząd, jak i organizacje pozarządowe, biznes, uczelnie i sami mieszkańcy.

Model struktury funkcjonalno-przestrzennej miasta Lublin

Szymon Horosiewicz, Magdalena Opoka, Dorota Wolińska

Strategia rozwoju wymaga podejścia zintegrowanego – połączenia wymiaru społeczno-gospodarczego, środowiskowego i przestrzennego m.in. w celu uzyskania większej przejrzystości procesów decyzyjnych. Podejście tworzenia strategii rozwoju w wymiarze przestrzennym umożliwi spojrzenie na procesy zachodzące w mieście z większą dokładnością i przy uwzględnieniu wszelkich uwarunkowań i różnic rozwojowych. Służyć ma temu model struktury funkcjonalno-przestrzennej, który w sposób obrazowy i osadzony przestrzennie określa strategiczne kierunki rozwoju gminy, powiązania funkcjonalne, uwarunkowania endo- i egzogeniczne, potrzeby rozwojowe i posiadane potencjały. Należy jednocześnie zaznaczyć, że z uwagi na syntetyczny charakter dokumentu jakim jest strategia rozwoju miasta, model stanowi uproszczoną wizję obszaru Lublina – schematycznie ukazując kierunki najważniejszych interwencji.

Podstawą dla modelu struktury funkcjonalno-przestrzennej Lublina jest przyjęte Uchwałą nr 283/VIII/2019 Rady Miasta Lublin z dnia 1 lipca 2019 r. Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego miasta Lublin, w odniesieniu do kształtowania struktury funkcjonalno-przestrzennej miasta oraz do formułowania ustaleń i rekomendacji w zakresie kształtowania i prowadzenia polityki przestrzennej w gminie. Model zawiera zatem uproszczoną wizję opracowaną w Studium, wzbogaconą o treści zidentyfikowane w toku opracowania Strategii Lublin 2030.

**MODEL STRUKTURY FUNKCYJALNO-PRZESTRZENNEJ
GMINY LUBLIN**

- OZNACZENIA**
- granica administracyjna
 - IV rejon planistyczny
 - - - granica obszaru rewitalizacji
- FUNKCJE**
- mieszkaniowa
 - usługowa
 - usług wyższego rzędu
 - produkcyjna, składowo-magazynowa
 - specjalna
 - produkcji rolniczej
 - kulturowa - kształtująca tożsamość miasta
 - przyrodnicza
- kierunki rozwoju przestrzenno-inwestycyjnego
- OBSZAR ROZWOJU FUNKCJI CENTROTÓRCZYCH**
- centrum
 - subcentra miasta
 - centra wspomagające
 - obszar rozwoju funkcji centrotwórczych
- STREFY AKTYWNOŚCI GOSPODARCZEJ**
- tereny aktywności gospodarczej
- OBSZARY I ELEMENTY O GŁÓWNEJ FUNKCJI PRZYRODNICZEJ**
- rzeki
 - główne zbiorniki wodne
 - ESOCH
 - główne kompleksy leśne
 - kierunki zewnętrznych powiązań systemu przyrodniczego
- ELEMENTY POWIĄZAŃ TRANSPORTOWYCH**
- - - linie kolejowe
 - drogi ekspresowe
 - drogi główne przyspieszone
 - drogi główne przyspieszone (planowane)
 - drogi główne
 - drogi główne (planowane)
 - kierunki zewnętrznych powiązań transportowych
 - ✈ Port Lotniczy Lublin S.A.
 - rejon I - parkowanie ograniczone, kontrolowane
 - rejon II - ograniczenie parkowania
 - rejon III - parkowanie bez ograniczenia
 - Dworzec Metropolitalny
 - węzły przesiadkowe komunikacji zbiorowej (planowane)
 - zespoły przystanków przesiadkowych
 - przystanki kolejowe

Kluczowe funkcje i rozmieszczenie planowanych interwencji w przestrzeni Lublina

Rejon I – Zachodni

Dla rejonu I ustala się kształtowanie zorganizowanych struktur osadniczych miasta, gdzie w ramach dominujących terenów zabudowy mieszkaniowej o przeznaczeniu podstawowym, mieszkaniowo/usługowej o przeznaczeniu równoważnym, realizowane będą funkcje zapewniające obsługę podstawowych potrzeb mieszkańców o przeznaczeniu uzupełniającym:

- usługowe, w tym usług: administracji, oświaty, zdrowia, kultury, kultu religijnego, sportu, rekreacji, zamieszkania zbiorowego, handlu, gastronomii oraz drobnego rzemiosła;
- zieleni o charakterze publicznym (parki, skwery, zielńce);
- infrastruktury technicznej i komunikacyjnej.

Przewiduje się lokalizowanie funkcji usługowych wyższego rzędu (kultury i sztuki, nauki, edukacji, medycyny, administracji, otoczenia biznesu, itp.) o znaczeniu ponadlokalnym (metropolitalnym) wraz z usługami towarzyszącymi (handlu, gastronomii, zamieszkania zbiorowego, sportu itp.).

Umożliwia się koncentrowanie funkcji produkcyjnych, składowo-magazynowych i usługowych (będących lokalnymi ośrodkami miejsc pracy, usług i wytwarzania dóbr materialnych). W ramach terenów aktywności gospodarczej oraz usługowych dopuszcza się możliwość realizacji funkcji z zakresu infrastruktury technicznej i komunikacyjnej, zieleni urządzonej oraz funkcji usługowej i mieszkaniowej w zakresie niezbędnym dla potrzeb prowadzenia działalności gospodarczej. Na terenach wskazanych w obowiązujących miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego możliwa jest realizacja obiektów usługowo-handlowych (w tym obiektów handlowych wielkopowierzchniowych). Wyróżnia się główne tereny aktywności gospodarczej dla obszarów: Wola Sławińska-Szerokie, Konstantynów.

Z uwagi na funkcje ochronne i kształtowanie przestrzeni otwartych oraz obszarów stanowiących system przyrodniczy miasta wyklucza się możliwość zabudowywania części obszarów w sposób niweczący przyrodnicze funkcje systemu, dopuszczając lokalizację obiektów i urządzeń związanych z ich funkcjonowaniem (sportu i rekreacji, turystyki), ochroną funkcji przyrodniczych oraz obiektów i urządzeń infrastruktury technicznej i komunikacyjnej. Powyższe ustalenia obejmują:

- tereny zieleni nadrzecznej i łąkowej położone w dolinie rzeki Czechówki oraz w dolinie Cieku spod Konopnicy,

w tym wskazane do ochrony zespoły przyrodniczo-krajobrazowe: „Dolina Środkowej Czechówki” oraz „Dolina Cieku spod Konopnicy”;

- tereny zieleni o charakterze publicznym położone w suchych dolinach, uchodzących do doliny rzecznej Czechówki oraz cieku spod Konopnicy, w tym wskazane do ochrony – Zespół Przyrodniczo-Krajobrazowy „Dolina Środkowej Czechówki” oraz Zespół Przyrodniczo-Krajobrazowy „Dolina Cieku spod Konopnicy”;
- tereny przestrzeni otwartych na stokach doliny rzecznej Czechówki;
- tereny zieleni urządzonej związanej z wypoczynkowymi i rekreacyjnymi potrzebami społeczeństwa, w tym zieleń działkowa: w rejonie ul. Wojciechowskiej, ul. Nałęczowskiej, ul. Grabowej, al. Kraśnickiej, ul. Beatrixy, ul. Abelarda, ul. Lipniak;
- tereny parku etnograficznego (skansenu) – Muzeum Wsi Lubelskiej (przy al. Warszawskiej).

Ochroną dziedzictwa narodowego, zabytków i dóbr kultury współczesnej oraz innych obiektów o znaczeniu kulturowym (kształtujących tożsamość miasta) obejmuje się:

- obiekty i obszary zabytkowe ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków, ze szczególnym uwzględnieniem wpisanych do Rejestru Zabytków Województwa Lubelskiego, tj.: obszar zespołu krajobrazowo-architektonicznego skansenu Muzeum Wsi Lubelskiej (A/813) przy al. Warszawskiej oraz zespół dworsko-parkowy „Sławin” (A/963) przy ul. Agronomicznej;
- stanowiska archeologiczne;
- główne aleje miejskie: al. Warszawska, al. Kraśnicka i ul. Nałęczowska.

Istniejące i planowane elementy struktury osadniczej, w tym infrastruktury technicznej i komunikacyjnej:

- tereny infrastruktury technicznej: stacja wodociągowa „Sławinek” przy ul. Wodnej;
- drogi główne ruchu przyspieszonego: al. Kraśnicka, al. Solidarności, ul. Boh. Monte Cassino (wraz z planowanym przedłużeniem do al. Solidarności);
- drogi główne: al. Kraśnicka, ul. Nałęczowska, ul. Głęboka (wraz z planowanym przedłużeniem do al. Solidarności);
- drogi zbiorcze: al. Warszawska, ul. Wojciechowska i ul. Morwowa.

Rejon II – Południowo-zachodni

Dla rejonu II ustala się kształtowanie zorganizowanych struktur osadniczych miasta, gdzie w ramach dominujących terenów zabudowy mieszkaniowej o przeznaczeniu podstawowym, mieszkaniowo/usługowej o przeznaczeniu równoważnym realizowane będą funkcje zapewniające obsługę podstawowych potrzeb mieszkańców o przeznaczeniu uzupełniającym:

- usługowe, w tym usług: administracji, oświaty, zdrowia, kultury, kultu religijnego, sportu, rekreacji, zamieszkania zbiorowego, handlu, gastronomii oraz drobnego rzemiosła;
- zieleni o charakterze publicznym (parki, skwery, zieleńce);
- infrastruktury technicznej i komunikacyjnej.

Przewiduje się lokalizowanie funkcji usługowych wyższego rzędu (kultury i sztuki, nauki, edukacji, medycyny, administracji, otoczenia biznesu, itp.) o znaczeniu ponadlokalnym (metropolitalnym) wraz z usługami towarzyszącymi (handlu, gastronomii, zamieszkania zbiorowego, sportu itp.).

Umożliwia się koncentrowanie funkcji produkcyjnych, składowo-magazynowych i usługowych (będących lokalnymi ośrodkami miejsc pracy, usług i wytwarzania dóbr materialnych). W ramach terenów aktywności gospodarczej oraz usługowych dopuszcza się możliwość realizacji funkcji z zakresu infrastruktury technicznej i komunikacyjnej, zieleni urządzonej oraz funkcji usługowej i mieszkaniowej w zakresie niezbędnym dla potrzeb prowadzenia działalności gospodarczej. Na terenach wskazanych w obowiązujących miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego możliwa jest realizacja obiektów usługowo-handlowych (w tym obiektów handlowych wielkopowierzchniowych). Wyróżnia się główne tereny aktywności gospodarczej dla obszaru Węglinek.

Dla rejonu II przewiduje się ponadto lokalizowanie terenów specjalnych związanych z obronnością i bezpieczeństwem publicznym.

Z uwagi na funkcje ochronne i kształtowanie przestrzeni otwartych oraz obszarów stanowiących system przyrodniczy miasta wyklucza się możliwość zabudowywania części obszarów w sposób niweczący przyrodnicze funkcje systemu, dopuszczając lokalizację obiektów i urządzeń związanych z ich funkcjonowaniem (sportu i rekreacji, turystyki), ochroną funkcji przyrodniczych oraz obiektów i urządzeń infrastruktury technicznej i komunikacyjnej. Ustalenia obejmują:

- tereny zieleni o charakterze publicznym znajdujące się w dolinie Bystrzycy oraz w suchych dolinach;

- tereny zieleni o charakterze publicznym położone przy ul. Wapiennej (park), wzdłuż ul. J. Sowińskiego oraz przy ul. Nadbystrzyckiej (łączniki ekologiczne);
- tereny lasu pomiędzy osiedlem mieszkaniowym (Czuby - os. Widok) i terenami kolejowymi;
- tereny zieleni urządzonej związanej z wypoczynkowymi i rekreacyjnymi potrzebami społeczeństwa, w tym zieleń działkowa w rejonie: ul. Kazimierza Wielkiego, ul. Jana Pawła II, ul. Roztocze, ul. Wapiennej, ul. Nadbystrzyckiej

Ochroną dziedzictwa narodowego, zabytków i dóbr kultury współczesnej oraz innych obiektów o znaczeniu kulturowym (kształtujących tożsamość miasta) obejmuje się:

- obiekty i obszary zabytkowe ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków, ze szczególnym uwzględnieniem wpisanych do Rejestru Zabytków Województwa Lubelskiego, tj.: zespół dworsko-parkowy na Węglinie (A/849) przy al. Kraśnickiej oraz cmentarz wyznaniowy (rzymsko-katolicki) (A/942) przy ul. Beżyckiej;
- stanowiska archeologiczne;
- główne aleje miejskie wzdłuż al. Kraśnickiej i ul. Głębokiej.

Istniejące i planowane elementy struktury osadniczej, w tym infrastruktury technicznej i komunikacyjnej:

- tereny cmentarza wyznaniowego (rzymsko-katolickiego) przy ul. Beżyckiej;
- tereny infrastruktury technicznej: GPZ „Śródmieście”, GPZ „Czuby”;
- tereny infrastruktury technicznej: przepompownia wody „Ruta” przy ul. Dziewanny;
- drogi główne ruchu przyspieszonego: al. Kraśnicka, ul. Boh. Monte Cassino, ul. Armii Krajowej, ul. Jana Pawła II;
- drogi główne: ul. Jana Pawła II, ul. Filaretów, ul. Głęboka;
- drogi zbiorcze: ul. T. Zana, ul. Wileńska, ul. Nadbystrzycka, ul. W. Orkana, ul. Boh. Monte Cassino, ul. Roztocze, ul. Granitowa, ul. Filaretów, ul. Głęboka, ul. Muzyczna, droga stanowiąca planowane przedłużenie ul. Lubelskiego Lipca '80 w kierunku al. Kraśnickiej;
- tereny kolejowe związane z przebiegiem linii kolejowej nr 7 (relacji Warszawa Wschodnia - Dorohusk) wraz z przystankiem: „Stasin”, „Lublin Zachód”;
- tereny obsługi komunikacji samochodowej: węzły przesiadkowe komunikacji zbiorowej w rejonie ul. Granitowej oraz al. Kraśnickiej, gdzie dopuszcza się realizację usług towarzyszących funkcjonowaniu węzłom przesiadkowym

Rejon III – Północny

Dla rejonu III ustala się kształtowanie zorganizowanych struktur osadniczych miasta, gdzie w ramach dominujących terenów zabudowy mieszkaniowej o przeznaczeniu podstawowym, mieszkaniowo/usługowej o przeznaczeniu równoważnym realizowane będą funkcje zapewniające obsługę podstawowych potrzeb mieszkańców o przeznaczeniu uzupełniającym:

- usługowe, w tym usług: administracji, oświaty, zdrowia, kultury, kultu religijnego, sportu, rekreacji, zamieszkania zbiorowego, handlu, gastronomii oraz drobnego rzemiosła;
- zieleni o charakterze publicznym (parki, skwery, zieleńce);
- infrastruktury technicznej i komunikacyjnej.

Przy czym na terenach usługowych, usług oświaty dopuszcza się realizację obiektów związanych z funkcją mieszkaniową oraz z prowadzeniem działalności gospodarczej (usługowej, rzemiosła bądź drobnej wytwórczości).

Przewiduje się lokalizowanie funkcji usługowych wyższego rzędu (kultury i sztuki, nauki, edukacji, medycyny, administracji, otoczenia biznesu, itp.) o znaczeniu ponadlokalnym (metropolitalnym) wraz z usługami towarzyszącymi (handlu, gastronomii, zamieszkania zbiorowego, sportu itp.).

Umożliwia się koncentrowanie funkcji produkcyjnych, składowo - magazynowych i usługowych (będących lokalnymi ośrodkami miejsc pracy, usług i wytwarzania dóbr materialnych). W ramach terenów aktywności gospodarczej oraz usługowych dopuszcza się możliwość realizacji funkcji z zakresu infrastruktury technicznej i komunikacyjnej, zieleni urządzonej oraz funkcji usługowej i mieszkaniowej w zakresie niezbędnym dla potrzeb prowadzenia działalności gospodarczej. Na terenach wskazanych w obowiązujących miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego możliwa jest realizacja obiektów usługowo-handlowych (w tym obiektów handlowych wielkopowierzchniowych). Wyróżnia się główne tereny aktywności gospodarczej dla obszaru Bursaki.

Ochroną dziedzictwa narodowego, zabytków i dóbr kultury współczesnej oraz innych obiektów o znaczeniu kulturowym (kształtujących tożsamość miasta) obejmuje się:

- obiekty i obszary zabytkowe ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków;
- stanowiska archeologiczne;
- aleja w systemie głównych alei miejskich wzdłuż al. Spółdzielczości Pracy.

Z uwagi na funkcje ochronne i kształtowanie przestrzeni otwartej oraz obszarów stanowiących system przyrodniczy miasta wyklucza się możliwość zabudowywania części obszarów w sposób niweczący przyrodnicze funkcje systemu, dopuszczając lokalizację obiektów i urządzeń związanych z ich funkcjonowaniem (sportu i rekreacji, turystyki), ochroną funkcji przyrodniczych oraz obiektów i urządzeń infrastruktury technicznej i komunikacyjnej. Ustalenia obejmują:

- tereny zieleni o charakterze publicznym położone w dolinie rzeki Czechówki i suchych dolinach pomiędzy osiedlami na Bursakach, Czechowie oraz w kierunku Rudnika i Doliny Jakubowickiej: Park Czechów, Park na Górkach Czechowskich (w rejonie ul. Poligonowej), wskazany do ochrony – Zespół Przyrodniczo-Krajobrazowy „Górki Czechowskie”, a także w rejonie ul. J. Mackiewicza (Park Lemszczyzna);
- tereny lasu na Górkach Czechowskich w rejonie ul. Północnej, wskazany do ochrony – Zespół Przyrodniczo-Krajobrazowy „Górki Czechowskie”;
- tereny zieleni urządzonej związanej z wypoczynkowymi i rekreacyjnymi potrzebami społeczeństwa, w tym zieleń działkowa w rejonie: ul. Kupieckiej, ul. I. Kosmowskiej, ul. Choiny / ul. A. Zelwerowicza, ul. Bursaki.

Istniejące i planowane elementy struktury osadniczej, w tym infrastruktury technicznej i komunikacyjnej: tereny infrastruktury technicznej:

- stacja wodociągowa „Bursaki” przy ul. Związkowej,
- tereny infrastruktury technicznej: GPZ „Północ”, GPZ „Czechów”;
- drogi główne ruchu przyspieszonego: al. M. Smorawińskiego, ul. gen. B. Ducha, ul. Poligonowa, ul. Bohaterów Września, al. Solidarności;
- drogi główne: al. Solidarności, ul. A. Zelwerowicza, ul. E. Wojtasa, ul. Do Dysa;
- drogi zbiorcze: ul. Choiny, ul. Koncertowa, ul. I. Kosmowskiej, al. Kompozytorów Polskich, ul. J. Elsnera, ul. T. Szelińskiego, ul. M. Biernackiego, ul. Związkowa;
- tereny obsługi komunikacji samochodowej: węzeł przesiadkowy komunikacji zbiorowej w rejonie ul. Choiny oraz ul. Kupieckiej, gdzie dopuszcza się realizację usług towarzyszących funkcjonowaniu węzła przesiadkowego;
- tereny obsługi komunikacji samochodowej (węzeł drogowy) al. Solidarności i al. M. Smorawińskiego.

Rejon IV – Wschodni

Dla rejonu IV ustala się kształtowanie zorganizowanych struktur osadniczych miasta, gdzie w ramach dominujących terenów zabudowy mieszkaniowej o przeznaczeniu podstawowym, mieszkaniowo/usługowej o przeznaczeniu równoważnym realizowane będą funkcje zapewniające obsługę podstawowych potrzeb mieszkańców o przeznaczeniu uzupełniającym:

- usługowe, w tym usług: administracji, oświaty, zdrowia, kultury, kultu religijnego, sportu, rekreacji, zamieszkania zbiorowego, handlu, gastronomii oraz drobnego rzemiosła;
- zieleni o charakterze publicznym (parki, skwery, zieleńce);
- infrastruktury technicznej i komunikacyjnej.

Przy czym na terenach usługowych, usług oświaty oraz usług w zieleni dopuszcza się realizację obiektów związanych z funkcją mieszkaniową oraz z prowadzeniem działalności gospodarczej (usługowej, rzemiosła bądź drobnej wytwórczości).

Przewiduje się lokalizowanie funkcji usługowych wyższego rzędu (kultury i sztuki, nauki, edukacji, medycyny, administracji, otoczenia biznesu, itp.) o znaczeniu ponadlokalnym (metropolitalnym) wraz z usługami towarzyszącymi (handlu, gastronomii, zamieszkania zbiorowego, sportu itp.).

Na znacznym obszarze umożliwi się koncentrowanie funkcji produkcyjnych, składowo - magazynowych i usługowych (będących lokalnymi ośrodkami miejsc pracy, usług i wytwarzania dóbr materialnych) wraz z infrastrukturą techniczną i komunikacyjną oraz zielenią urządzoną; w ramach terenów aktywności gospodarczej oraz usługowych dopuszcza się możliwość realizacji funkcji z zakresu infrastruktury technicznej i komunikacyjnej, zieleni urządzonej oraz funkcji usługowej i mieszkaniowej w zakresie niezbędnym dla potrzeb prowadzenia działalności gospodarczej. Na terenach wskazanych w obowiązujących miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego możliwa jest realizacja obiektów usługowo-handlowych (w tym obiektów handlowych wielkopowierzchniowych). Wyróżnia się główne tereny aktywności gospodarczej dla obszarów: Hajdów-Zadębie, Tatary, Majdan Tatarski, Felin.

Ochroną dziedzictwa narodowego, zabytków i dóbr kultury współczesnej oraz innych obiektów o znaczeniu kulturowym (kształtujących tożsamość miasta) obejmuje się:

- obiekty i obszary zabytkowe ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków, ze szczególnym uwzględnieniem wpisanych do Rejestru Zabytków Województwa Lubelskiego, tj.: zespół dworsko-parkowy „Felin” (A/967) przy ul. Doświadczalnej; budynek tzw. „Czerwona Karczma” (A/268) przy ul. Turystycznej;
- stanowiska archeologiczne,
- aleje w systemie głównych alei miejskich wzdłuż ul. Droga Męczenników Majdanka.

Z uwagi na funkcje ochronne i kształtowanie przestrzeni otwartych oraz obszarów stanowiących system przyrodniczy miasta wyklucza się możliwość zabudowywania części obszarów w sposób niweczący przyrodnicze funkcje systemu, dopuszczając lokalizację obiektów i urządzeń związanych z ich funkcjonowaniem (sportu i rekreacji, turystyki), ochroną funkcji przyrodniczych oraz obiektów i urządzeń infrastruktury technicznej i komunikacyjnej. Ustalenia obejmują:

- rzekę Bystrzycę oraz ciek na Zadębciu;
- tereny zieleni nadrzecznej i łąkowej położone w dolinie rzeki Bystrzycy oraz cieku na Zadębciu, w tym wskazane do ochrony: Zespół Przyrodniczo-Krajobrazowy „Skarpa Jakubowicka”, Użytek ekologiczny „Derkaczowe Łąki”, Użytek ekologiczny „Zadębie”;
- tereny zieleni o charakterze publicznym położone w suchych dolinach, uchodzących do doliny rzecznej Bystrzycy na Zadębciu, Trześniowie, Łysakowie i Jakubowicach Murowanych (w tym wskazane do ochrony – Zespół Przyrodniczo-Krajobrazowy „Dolina Trześniowska”, Zespół Przyrodniczo-Krajobrazowy „Dolina Jakubowicka”, Zespół Przyrodniczo-Krajobrazowy „Jakubowice Murowane”, Zespół Przyrodniczo-Krajobrazowy „Łysaków”) do doliny rzeki Czerniejówki, „Park Tatary” w rejonie ul. Gospodarczej (pomiędzy ul. Łęczyńską/ul. Maszynową a ul. Gospodarczą);
- tereny przestrzeni otwartych na Zadębciu, Trześniowie, Jakubowicach Murowanych, Łysakowie, Pliszczynie, wchodzące w skład Obszaru Chronionego Krajobrazu „Dolina Ciemięgi” oraz wskazane do ochrony – Zespół Przyrodniczo-Krajobrazowy „Dolina Trześniowska”, Zespół Przyrodniczo-Krajobrazowy „Dolina Jakubowicka”, Zespół Przyrodniczo-Krajobrazowy „Jakubowice Murowane”, Zespół Przyrodniczo-Krajobrazowy „Łysaków”);
- tereny zieleni urządzonej związanej z wypoczynkowymi i rekreacyjnymi potrzebami społeczeństwa, w tym zieleń działkowa w rejonie ul. Zadębie.

Istniejące i planowane elementy struktury osadniczej, w tym infrastruktury technicznej i komunikacyjnej: tereny infrastruktury technicznej:

- tereny cmentarza wyznaniowego (rzymsko-katolickiego) w rejonie ul. Jarmarcznej;
- tereny infrastruktury technicznej: oczyszczalnia ścieków „Hajdów” przy ul. Łągiewnickiej;
- tereny infrastruktury technicznej: punkt zlewny nieczystości ciekłych przy ul. Azaliowej;
- elektrociepłownia „Megatem EC-Lublin” wraz z towarzyszącymi terenami infrastruktury technicznej przy ul. Frazerów;
- tereny infrastruktury technicznej: GPZ „Hajdów”, GPZ „Wschód”, GPZ „FS-1”, GPZ „FS-2”, GPZ „Odlewnia”;
- Regionalna Instalacja Przetwarzania Odpadów Komunalnych przy ul. Metalurgicznej;
- tereny infrastruktury technicznej: zajezdnia autobusowo - trolejbusowej „MPK Lublin” przy ul. A. Grygowej;

- tereny obsługi komunikacji samochodowej: węzeł przesiadkowy komunikacji zbiorowej u zbiegu ul. Droga Męczenników Majdanka i planowanej trasy obwodowej (od węzła „Lublin-Felin” w kierunku ul. Abramowickiej), gdzie dopuszcza się realizację usług towarzyszących funkcjonowaniu węzła przesiadkowego;
- tereny obsługi komunikacji samochodowej (węzły drogowe): ul. Mełgiewskiej i ul. A. Grygowej, al. W. Witosa i ul. A. Grygowej, al. Tysiąclecia i ul. E. Graffa;
- droga ekspresowa (S12 / S17) – obwodnica Lublina;
- drogi główne ruchu przyspieszonego: al. W. Witosa al. Tysiąclecia, ul. E. Graffa, ul. Mełgiewska, ul. Turystyczna;
- drogi główne: ul. Droga Męczenników Majdanka, ul. H. Dekutowskiego (wraz z planowanym przedłużeniem w kierunku ul. Abramowickiej), ul. A. Grygowej, ul. J. Kasprowicza (wraz z planowanym przedłużeniem w kierunku ul. Do Dysa), planowana trasa obwodowa (od węzła „Lublin-Felin” w kierunku ul. Abramowickiej);
- drogi zbiorcze: ul. Doświadczalna (wraz z planowanym przedłużeniem w kierunku ul. Wyzwolenia), ul. Vetterów i ul. Braci Krausse, ul. Chemiczna, ul. Hutnicza, ul. Gospodarcza, ul. Pliszczyńska;
- tereny kolejowe związane z przebiegiem linii kolejowej: nr 7 (relacji Warszawa Wschodnia – Dorohusk) wraz ze stacją „Lublin Północny” i przystankiem „Lublin – Specjalna Strefa Ekonomiczna”, nr 30 (relacji Lublin Północny – Łuków) z przystankiem: „Lublin Zadębie”, „Lublin Ponikwoda”, „Rudnik” oraz nr 67 (relacji Lublin – Świdnik) wraz ze stacją towarową „Lublin Tatary”, gdzie dopuszcza się lokalizacji funkcji z zakresu aktywności gospodarczej (usług, produkcji, składów i magazynów) w sposób nie kolidujący z funkcją kolejową, po zapewnieniu właściwej dostępności komunikacyjnej.

Rejon V – Wschodni

Dla rejonu V ustala się kształtowanie zorganizowanych struktur osadniczych miasta, gdzie w ramach dominujących terenów zabudowy mieszkaniowej o przeznaczeniu podstawowym, mieszkaniowo/usługowej o przeznaczeniu równoważnym realizowane będą funkcje zapewniające obsługę podstawowych potrzeb mieszkańców o przeznaczeniu uzupełniającym:

- usługowe, w tym usług: administracji, oświaty, zdrowia, kultury, kultu religijnego, sportu, rekreacji, zamieszkania zbiorowego, handlu, gastronomii oraz drobnego rzemiosła;
- zieleni o charakterze publicznym (parki, skwery, zieleńce);
- infrastruktury technicznej i komunikacyjnej.

Przy czym na terenach usługowych dopuszcza się realizację obiektów związanych z funkcją mieszkaniową oraz z prowadzeniem działalności gospodarczej (usługowej, rzemiosła bądź drobnej wytwórczości).

Umożliwia się koncentrowanie funkcji produkcyjnych, składowo-magazynowych i usługowych (będących lokalnymi ośrodkami miejsc pracy, usług i wytwarzania dóbr materialnych). W ramach terenów aktywności gospodarczej oraz usługowych dopuszcza się możliwość realizacji funkcji z zakresu infrastruktury technicznej i komunikacyjnej, zieleni urządzonej oraz funkcji usługowej i mieszkaniowej w zakresie niezbędnym dla potrzeb prowadzenia działalności gospodarczej.

Z uwagi na funkcje ochronne i kształtowanie przestrzeni otwartych oraz obszarów stanowiących system przyrodniczy miasta wyklucza się możliwość zabudowywania części obszarów w sposób niweczący przyrodnicze funkcje systemu, dopuszczając lokalizację obiektów i urządzeń związanych z ich funkcjonowaniem (sportu i rekreacji, turystyki), ochroną funkcji przyrodniczych oraz obiektów i urządzeń infrastruktury technicznej i komunikacyjnej. Ustalenia obejmują:

- rzekę Czechówkę wraz ze zbiornikiem wody otwartej (zbiornikiem retencyjnym);

- tereny zieleni o charakterze publicznym położone w dolinie rzecznej Czechówki i w uchodzących do niej suchych dolinach (Park Sławin, Park Wola Sławińska, Park Dzbenin), w sąsiedztwie cmentarza komunalnego na Sławinie;
- tereny zieleni urządzonej (parkowej) na terenie cmentarza komunalnego na Sławinie;
- tereny lasu na Dzbeninie w rejonie cmentarza komunalnego na Sławinie;
- tereny przestrzeni otwartych na Sławinie (w rejonie lasu Dębówka);
- tereny zieleni urządzonej związanej z wypoczynkowymi i rekreacyjnymi potrzebami społeczeństwa, w tym zieleń działkowa w rejonie: ul. Zbożowej, ul. Sławinkowska, ul. Dzbenin;
- Ogród Botaniczny UMCS przy ul. Sławinkowskiej.

Ochroną dziedzictwa narodowego, zabytków i dóbr kultury współczesnej oraz innych obiektów o znaczeniu kulturowym (kształtujących tożsamość miasta) obejmuje się:

- obiekty i obszary zabytkowe ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków, ze szczególnym uwzględnieniem wpisanych do Rejestru Zabytków Województwa Lubelskiego, tj.: Dworek Kościuszków w parku (Ogrodzie Botanicznym) na Sławinku (A/127) przy al. Warszawskiej oraz wille z otaczającym drzewostanem (A/930, A/957) przy al. Warszawskiej;
- stanowiska archeologiczne;
- al. Warszawska w systemie głównych alei miejskich.

Istniejące i planowane elementy struktury osadniczej, w tym infrastruktury technicznej i komunikacyjnej: tereny infrastruktury technicznej:

- tereny cmentarza komunalnego na Sławinie w rejonie ul. Bohaterów Września i planowanym przedłużeniu ul. A. Zelwerowicza;
- drogi główne ruchu przyspieszonego: al. Solidarności;
- drogi zbiorcze: ul. Zbożowa (wraz z planowanym przedłużeniem w kierunku ul. A. Zelwerowicza), ul. Wilłowa, ul. Sławinkowska planowanej drogi zbiorczej (pomiędzy ul. Poligonową a przedłużeniem A. Zelwerowicza);

Rejon VI – Południowo-wschodni

Dla rejonu VI ustala się kształtowanie zorganizowanych struktur osadniczych miasta, gdzie w ramach dominujących terenów zabudowy mieszkaniowej o przeznaczeniu podstawowym, mieszkaniowo/usługowej o przeznaczeniu równoważnym realizowane będą funkcje zapewniające obsługę podstawowych potrzeb mieszkańców o przeznaczeniu uzupełniającym:

- usługowe, w tym usług: administracji, oświaty, zdrowia, kultury, kultu religijnego, sportu, rekreacji, zamieszkania zbiorowego, handlu, gastronomii oraz drobnego rzemiosła;
- zieleni o charakterze publicznym (parki, skwery, zieleńce);
- infrastruktury technicznej i komunikacyjnej.

Przy czym na terenach usługowych i usług oświaty dopuszcza się realizację obiektów związanych z funkcją mieszkaniową oraz z prowadzeniem działalności gospodarczej (usługowej, rzemiosła bądź drobnej wytwórczości).

Przewiduje się lokalizowanie funkcji usługowych wyższego rzędu (kultury i sztuki, nauki, edukacji, medycyny, administracji, otoczenia biznesu, itp.) o znaczeniu ponadlokalnym (metropolitalnym) wraz z usługami towarzyszącymi (handlu, gastronomii, zamieszkania zbiorowego, sportu itp.).

Zezwala się na lokalizowanie terenów specjalnych i obiektów związanych z obronnością i bezpieczeństwem publicznym.

Umożliwia się koncentrowanie funkcji produkcyjnych, składowo-magazynowych i usługowych (będących lokalnymi ośrodkami miejsc pracy, usług i wytwarzania dóbr materialnych). W ramach terenów aktywności gospodarczej oraz usługowych dopuszcza się możliwość realizacji funkcji z zakresu infrastruktury technicznej i komunikacyjnej, zieleni urządzonej oraz funkcji usługowej i mieszkaniowej w zakresie niezbędnym dla potrzeb prowadzenia działalności gospodarczej. Wyróżnia się główne tereny aktywności gospodarczej dla obszarów: Bronowice, Kośminek, Majdan Tatarski, Majdanek, Dziesiąta Stara, Dziesiąta II, Wrotków, Abramowice, Abramowice Prywatne, Dominów.

Z uwagi na funkcje ochronne i kształtowanie przestrzeni otwartych oraz obszarów stanowiących system przyrodniczy miasta wyklucza się możliwość zabudowywania części obszarów w sposób niweczący przyrodnicze funkcje systemu, dopuszczając lokalizację obiektów i urządzeń związanych z ich funkcjonowaniem (sportu i rekreacji, turystyki), ochroną funkcji przyrodniczych oraz obiektów i urządzeń infrastruktury technicznej i komunikacyjnej. Ustalenia obejmują:

- rzekę Bystrzycę oraz rzekę Czerniejówkę wraz ze zbiornikami wody otwartej (stawy rybne) w Abramowicach Prywatnych, Głusku i Dominowie;
- tereny zieleni nadrzecznej i łąkowej w dolinie rzecznej Bystrzycy oraz Czerniejówki, w tym wskazany do ochrony – Zespół Przyrodniczo-Krajobrazowy „Majdan Wrotkowski”;

- tereny zieleni o charakterze publicznym położone w: dolinie Bystrzycy i Czerniejówki – Park Bronowice, Park Nadrzeczny /Bronowice/ wraz z Ogrodem Jordanskim nad Bystrzycą, Park w Głusku, Park Wyzwolenia (przy ul. Sokolniki), Park Nadrzeczny /Wrotków/ w suchych dolinach uchodzących do doliny Bystrzycy i Czerniejówki – Park Abramowice, Park Felin;
- tereny przestrzeni otwartych w Abramowicach Prywatnych, Abramowicach Kościelnych, Głusku, Dominowie i Wólce Abramowickiej;
- tereny zieleni urządzonej związanej z wypoczynkowymi i rekreacyjnymi potrzebami społeczeństwa, w tym zieleń działkowa w rejonie: ul. Osmolickiej, ul. Wilczej, ul. Nadrzecznej /ul. Robotniczej oraz planowanej trasy obwodowej w Wólce Abramowickiej.

Ochroną dziedzictwa narodowego, zabytków i dóbr kultury współczesnej oraz innych obiektów o znaczeniu kulturowym (kształtujących tożsamość miasta) obejmuje się:

- obiekty i obszary zabytkowe ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków, ze szczególnym uwzględnieniem wpisanych do Rejestru Zabytków Województwa Lubelskiego, tj.: teren byłego obozu hitlerowskiego na Majdanku wraz z zabudowaniami poobozowymi, pomnikiem Walki i Męczeństwa oraz Mauzoleum (A/1029) przy ul. Droga Męcz. Majdanka; zespół przestrzenny dworsko-parkowy Abramowice (A/815) przy ul. Abramowickiej; Miejski Park Bronowicki (A/848) przy ul. Bronowickiej / ul. Fabrycznej; kościół parafialny p.w. św. Jakuba Apostoła wraz zabytkowymi ruchomościami (A/50) przy ul. Głuskiej; budynek tzw. murańca oraz otoczenia (A/277) przy ul. Głuskiej / ul. Nektarowej; cmentarz wyznaniowy (rzymsko-katolicki) (A/949) przy ul. Głuskiej / ul. Parafialnej;
- stanowiska archeologiczne;
- Pomnik Zagłady na Majdanku wraz ze strefą ochronną, w tym terenami zieleni o charakterze publicznym (zieleń izolacyjna);
- główne aleje miejskie wzdłuż ul. Droga Męczenników Majdanka (wraz z przedpołem Cmentarza Komunalnego na Majdanku), ul. W. Kunickiego, ul. Abramowickiej.

Istniejące i planowane elementy struktury osadniczej, w tym infrastruktury technicznej i komunikacyjnej: tereny infrastruktury technicznej:

- tereny cmentarza komunalnego na Majdanku (przy ul. Dr. Męcz. Majdanka) wraz z terenami obsługi komunikacji samochodowej (przy ul. Cmentarnej, projektowanej ul. E. Kwiatkowskiego i planowanym przedłużeniu ul. H. Dekutowskiego w kierunku ul. Abramowickiej);
- tereny cmentarza wyznaniowego (rzymsko-katolickiego) przy ul. Głuskiej / Parafialnej;
- tereny infrastruktury technicznej: stacja wodociągowa: „Dziesiąta” przy ul. Nadrzecznej, „Zemborzycka” przy ul. Zemborzyckiej;
- elektrociepłownia „EC Lublin Wrotków” wraz z towarzyszącymi terenami infrastruktury technicznej przy ul. Inżynierskiej i ul. Powojowej;

- tereny infrastruktury technicznej: GSZ „Abramowice”, GPZ „EC-II”, GPZ „Wrotków”, GPZ „Dziesiąta” oraz przy ul. Długiej;
- tereny infrastruktury technicznej z zakresu łączności przy ul. Kosmonautów;
- drogi główne ruchu przyspieszonego: ul. Krańcowa, ul. Dywizjonu 303 (wraz z planowanym przedłużeniem do ul. Wrotkowskiej), ul. Wrotkowska, ul. Diamentowa ul. Krochmalna;
- drogi główne: ul. Fabryczna, ul. Droga Męczenników Majdanka, ul. W. Kunickiego, ul. Abramowicka, ul. Diamentowa, planowana trasa obwodowa (od węzła „Lublin-Felin” oraz „Lublin-Węgliń” w kierunku ul. Abramowickiej);
- drogi zbiorcze: ul. Łęczyńska, ul. Wolska, ul. Wojenna (wraz z planowanym przedłużeniem w kierunku ul. Stadionowej), ul. E. Romera, ul. Nałkowskich, ul. Zemborzycza, ul. Diamentowa (wraz z planowanym przedłużeniem w kierunku trasy obwodowej), ul. Janowska, ul. M. Smoluchowskiego (wraz z planowanym przedłużeniem w kierunku ul. Lubelskiego Lipca '80 oraz trasy obwodowej), ul. S. Sierpińskiego, ul. T. Rejtana, projektowanej ul. E. Kwiatkowskiego, ul. Wyzwolenia, ul. Głuska (wraz z planowanym przedłużeniem do trasy obwodowej), ul. Zorza, ul. Wygodna, ul. F. Strojnowskiego;
- węzeł przesiadkowy komunikacji zbiorowej w rejonie ul. Abramowickiej (w tym w gminie Głusk), gdzie dopuszcza się realizację usług towarzyszących funkcjonowaniu węzła przesiadkowego;
- tereny kolejowe związane z przebiegiem linii kolejowej: nr 7 (relacji Warszawa Wschodnia – Dorohusk) i nr 68 (relacji Lublin – Przeworsk) wraz ze stacją „Lublin Towarowy”, bocznicą kolejowej w kierunku „EC Wrotków Lublin” i bazy paliwowej P.K.N. Orlen przy ul. Zemborzyczej (w tym wskazany, wariantowy przebieg bocznic w związku z planowaną przebudową układu drogowego – przedłużeniem ul. Dywizjonu 303 do ul. Wrotkowskiej i ul. Smoluchowskiego do ul. Lubelskiego Lipca '80).

Rejon VII – Południowy

Dla rejonu VII ustala się kształtowanie zorganizowanych struktur osadniczych miasta, gdzie w ramach dominujących terenów zabudowy mieszkaniowej o przeznaczeniu podstawowym, mieszkaniowo/usługowej o przeznaczeniu równoważnym realizowane będą funkcje zapewniające obsługę podstawowych potrzeb mieszkańców o przeznaczeniu uzupełniającym:

- usługowe, w tym usług: administracji, oświaty, zdrowia, kultury, kultu religijnego, sportu, rekreacji, zamieszkania zbiorowego, handlu, gastronomii oraz drobnego rzemiosła;
- zieleni o charakterze publicznym (parki, skwery, zieleńce);
- infrastruktury technicznej i komunikacyjnej.

Przy czym na terenach usługowych i usług oświaty dopuszcza się realizację obiektów związanych z funkcją mieszkaniową oraz z prowadzeniem działalności gospodarczej (usługowej, rzemiosła bądź drobnej wytwórczości).

Przewiduje się zachowanie struktur osadniczych związanych z rolniczą przestrzenią produkcyjną, gdzie możliwe jest prowadzenie działalności z zakresu agroturystyki oraz koncentrowanie funkcji produkcyjnych, składowo-magazynowych i usługowych (będących lokalnymi ośrodkami miejsc pracy, usług i wytwarzania dóbr materialnych). W ramach terenów aktywności gospodarczej oraz usługowych dopuszcza się możliwość realizacji funkcji z zakresu infrastruktury technicznej i komunikacyjnej, zieleni urządzonej oraz funkcji usługowej i mieszkaniowej w zakresie niezbędnym dla potrzeb prowadzenia działalności gospodarczej.

Z uwagi na funkcje ochronne i kształtowanie przestrzeni otwartych oraz obszarów stanowiących system przyrodniczy miasta wyklucza się możliwość zabudowywania części obszarów w sposób niweczący przyrodnicze funkcje systemu, dopuszczając lokalizację obiektów i urządzeń związanych z ich funkcjonowaniem (sportu i rekreacji, turystyki),

ochroną funkcji przyrodniczych oraz obiektów i urządzeń infrastruktury technicznej i komunikacyjnej. Ustalenia obejmują:

- rzekę Bystrzycę wraz ze zbiornikiem wody otwartej – Zalewem Zemborzycckim;
- tereny zieleni nadrzecznej i łąkowej w dolinie rzecznej Bystrzycy, wchodzące w skład Czerniejowskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu oraz wskazane do ochrony – Zespół Przyrodniczo-Krajobrazowy „Majdan Wrotkowski”, Zespół Przyrodniczo-Krajobrazowy „Uroczysko Krężnickie”;
- tereny zieleni o charakterze publicznym położone w: dolinie Bystrzycy – Park Nadrzeczny/Wrotków/ oraz w suchych dolinach uchodzących do doliny Bystrzycy;
- tereny przestrzeni otwartych w Zemborzycach Kościelnych, Zemborzycach Górnych, Majdanie Wrotkowskim i w okolicach Starego Gaju;
- tereny lasów: Las Stary Gaj, Las Dąbrowa oraz Las Krężnicki, wchodzące w skład Czerniejowskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu, gdzie znajdują się istniejące formy ochrony – rezerwat „Stasin” oraz wskazany do objęcia ochroną – Zespół Przyrodniczo-Krajobrazowy „Uroczysko Krężnickie”;
- tereny parku leśnego w Zemborzycach;
- tereny zieleni urządzonej związanej z wypoczynkowymi i rekreacyjnymi potrzebami społeczeństwa, w tym zieleń działkowa w rejonie: ul. Krężnickiej przy terenach kolejowych (Zemborzycy Górne, Zemborzycy Kościelne) oraz ul. Janowskiej i Lasu Stary Gaj.

Ochroną dziedzictwa narodowego, zabytków i dóbr kultury współczesnej oraz innych obiektów o znaczeniu kulturowym (kształtujących tożsamość miasta) obejmuje się:

- obiekty i obszary zabytkowe ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków, ze szczególnym uwzględnieniem wpisanych do Rejestru Zabytków Województwa Lubelskiego, tj.: cmentarz wyznaniowy (rzymsko-katolicki) (A/947) w rejonie ul. Pszczelnej;
- stanowiska archeologiczne

Rejon VIII – Centralny

Dla Rejonu VIII ustala się:

- Kształtowanie obszaru funkcjonalnego śródmieścia – centrum miasta jako wielkomiejskiej struktury osadniczej (Stare Miasto, Śródmieście, Czwartek, Wieniawa, Piaski /cz./), gdzie występuje koncentracja zabudowy śródmiejskiej, zabudowy wielorodzinnej (w rejonie ul. Unickiej, ul. Czwartek, ul. Obywatelskiej, ul. Przy Stawie, ul. Głębokiej i ul. H. Wiercieńskiego) oraz usług o funkcjach ogólnomiejskich i ponadlokalnych – metropolitalnych. Obszar funkcjonalnego śródmieścia należy traktować jako potencjalny obszar rozwojowy dla zabudowy śródmiejskiej.
- Kształtowanie terenów zabudowy śródmiejskiej jako wielofunkcyjnych obszarów kwartałowej zabudowy mieszkaniowej, mieszkaniowo-usługowej, usługowej, w tym usług wyższego rzędu (kultury i sztuki, nauki, edukacji, medycyny, administracji, otoczenia biznesu, itp.) nawiązującej swoją formą do historycznego charakteru przestrzennego oraz kompozycji architektoniczno-urbanistycznej Śródmieścia i Starego Miasta.
- Zachowanie zespołu staromiejskiego jako terenu historycznie ukształtowanej zabudowy śródmiejskiej, gdzie dominującą funkcją są usługi związane z obsługą ruchu turystycznego, w szczególności w zakresie: hotelarstwa, gastronomii, handlu, rzemiosła, kultury i atrakcji turystycznych, gdzie funkcja mieszkaniowa będzie stanowić przeznaczenie uzupełniające. Stare Miasto powinno być wyłączone z ogólnodostępnej komunikacji kołowej (ograniczenia w dostępności samochodowej).
- Wzmacnianie procesów reurbanizacyjnych zmierzających do „odrodzenia” obszarów centralnych miasta, m. in. poprzez ochronę funkcji mieszkaniowej przed zmianą jej na usługową - za wyjątkiem parterów budynków.
- Kształtowanie zorganizowanych struktur osadniczych miasta (osiedli), gdzie w ramach terenów zabudowy mieszkaniowej (przeznaczenie podstawowe), mieszkaniowo-usługowej (przeznaczenie równoważne) realizowane będą funkcje zapewniające obsługę podstawowych i ponadpodstawowych potrzeb mieszkańców: usługowe, w tym usług: administracji, oświaty, zdrowia, kultury, kultu religijnego, sportu, rekreacji, zamieszkania zbiorowego, handlu, gastronomii oraz drobnego rzemiosła; zieleni o charakterze publicznym (parki, skwery, zieleńce); infrastruktury technicznej i komunikacyjnej.
- Lokalizowanie funkcji usługowych, w tym usług wyższego rzędu (kultury i sztuki, nauki, edukacji, medycyny, administracji, otoczenia biznesu itp.) o znaczeniu ponadlokalnym (metropolitalnym) wraz z usługami towarzyszącymi (handlu, gastronomii, zamieszkania zbiorowego, sportu itp.).

- Koncentrowanie funkcji produkcyjnych, składowo-magazynowych i usługowych (będących lokalnymi ośrodkami miejsc pracy, usług i wytwarzania dóbr materialnych); w ramach terenów aktywności gospodarczej oraz usługowych dopuszcza się możliwość realizacji funkcji z zakresu infrastruktury technicznej i komunikacyjnej, zieleni urządzonej oraz funkcji usługowej i mieszkaniowej w zakresie niezbędnym dla potrzeb prowadzenia działalności gospodarczej. Wyróżnia się główne tereny aktywności gospodarczej dla obszaru pomiędzy ul. Krochmalną, ul. Diamentową i terenami kolejowymi.
- Lokalizowanie elementów struktury osadniczej, w tym infrastruktury technicznej i komunikacyjnej o znaczeniu ogólnomiejskim i ponadlokalnym (metropolitalnym).
- Lokalizowanie terenów specjalnych związanych z obronnością i bezpieczeństwem publicznym.

Ochroną dziedzictwa narodowego, zabytków i dóbr kultury współczesnej oraz innych obiektów o znaczeniu kulturowym (kształtujących tożsamość miasta) obejmuje się:

- Pomnik Historii „Lublin – historyczny zespół architektoniczno-urbanistyczny”;
- obiekty wpisane na Listę Dziedzictwa Europejskiego;
- obiekty i obszary zabytkowe ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków, ze szczególnym uwzględnieniem wpisanych do Rejestru Zabytków Województwa Lubelskiego;
- stanowiska archeologiczne;
- główne aleje miejskie: ul. Krakowskie Przedmieście, ul. Lubartowska, al. Spółdzielczości Pracy, ul. Królewska, ul. Kardynała Stefana Wyszyńskiego, ul. Zamojska, Al. Racławickie, ul. Weteranów, ul. Sowińskiego, ul. I. Radziszewskiego, ul. Lipowa, Al. Zygmuntowskie, al. J. Piłsudskiego, ul. 1-go Maja, ul. Dworcowa, ul. W. Kunickiego i ul. Fabryczna, ul. Stadionowa, ul. Muzyczna i ul. Głęboka. Należy dążyć do odtworzenia i uzupełnienia alei lip wzdłuż ulicy Lipowej – przynajmniej na odcinku od C. H. „Plaza Lublin” do ul. G. Narutowicza i dalej – do Drogi Męczenników Majdanka i ul. W. Kunickiego.

Z uwagi na funkcje ochronne i kształtowanie przestrzeni otwartych oraz obszarów stanowiących system przyrodniczy miasta wyklucza się możliwość zabudowywania części obszarów w sposób niweczący przyrodnicze funkcje system, dopuszczając lokalizację obiektów i urządzeń związanych z ich funkcjonowaniem (sportu i rekreacji, turystyki), ochroną funkcji przyrodniczych oraz obiektów i urządzeń infrastruktury technicznej i komunikacyjnej. Ustalenia obejmują:

- dolinę rzeki Bystrzycy i Czechówki;
- tereny zieleni urządzonej związanej z wypoczynkowymi i rekreacyjnymi potrzebami społeczeństwa, w tym zieleń działkowa oraz zieleni o charakterze publicznym w dolinach rzecznych i uchodzących do nich suchych dolin, w szczególności: Park Ludowy, Park

Akademicki, Park Rusałka, Park Kalinowszczyzna, Słomiany Rynek, Błonia pod Zamkiem (Park Podzamcze);

- tereny zieleni o charakterze publicznym (zieleni urzędowa): Ogród Saski, założenia parkowo-ogrodowe na Placu Litewskim, na Podzamczu, w rejonie Centrum Kultury przy ul. Peowiaków.

Istniejące i planowane elementy struktury osadniczej, w tym infrastruktury technicznej i komunikacyjnej: tereny infrastruktury technicznej:

- obszar lokalizacji intermodalnego Zintegrowanego Dworca Komunikacyjnego w rejonie Placu Dworcowego w ramach terenu dworca autobusowego oraz terenów kolejowych (dworzec kolejowy), gdzie dopuszcza się wzbogacenie funkcji obsługi komunikacji zbiorowej o funkcje usługowe;
- tereny usług turystyki przy ul. Działkowej;
- tereny usług w zieleni (w tym usług sportu i rekreacji) przy ul. Mełgiewskiej i al. Tysiąclecia;
- tereny usług sportu i rekreacji: „Aqua Lublin” (centrum pływakie z basenem olimpijskim); stadion miejski (piłki nożnej) „Arena Lublin” przy ul. Stadionowej wraz z usługami towarzyszącymi; stadion sportowy przy Al. Zygmunto-wskich (lekkoatletyczny, żużlowy) i ul. S. Leszczyńskiego (piłki nożnej) wraz z usługami towarzyszącymi; tereny sportu w rejonie ul. Rusałka oraz ul. Lubelskiego Lipca '80; tereny usług oświaty w rejonie ul. Muzycznej, ul. Podwale, ul. Spokojnej, ul. K. Jaczewskiego; al. J. Długosza, Al. Raclawickich, ul. J. Popiełuszki, ul. J. Poniatowskiego, ul. Lipowej, ul. Siercey, ul. Szkolnej, ul. ks. M. Słowikowskiego, ul. Prezydenta G. Narutowicza, ul. Krochmalnej i ul. Farbiarskiej;
- tereny usługowe (usług zdrowia, opieki społecznej) przy ul. Spadochroniarzy, ul. Kalinowszczyzna, ul. B. Głowackiego;
- tereny usług w zieleni w rejonie ul. Lubelskiego Lipca '80;
- tereny zieleni z pojedynczymi obiektami usługowymi w rejonie al. Tysiąclecia, al. Solidarności i ul. Puławskiej;
- tereny cmentarza komunalnego przy ul. Białej wraz terenami obsługi komunikacji samochodowej;
- tereny cmentarza wyznaniowego (rzymsko-katolickiego, prawosławnego, ewangelickiego) przy ul. Lipowej;

- tereny cmentarza wyznaniowego (rzymsko-katolickiego) przy ul. Unickiej / ul. Walecznych;
- tereny cmentarza wyznaniowego (prawosławnego) przy ul. Walecznych;
- tereny cmentarza wyznaniowego (rzymsko-katolickiego) przy ul. F. Kleeberga;
- tereny cmentarza wyznaniowego (żydowskiego) przy ul. Walecznych, ul. Kalinowszczyzna i ul. S. Leszczyńskiego oraz cmentarza (unickiego) przy ul. Unickiej;
- tereny zabudowy śródmiejskiej: siedziba MPWiK wraz ze stacją wodociągową „Centralna” przy al. J. Piłsudskiego;
- tereny infrastruktury technicznej: wieża ciśnień przy Al. Raclawickich;
- tereny infrastruktury technicznej: GPZ „Śródmieście”, GPZ „Działkowa”, GPZ „Solidarności” oraz GPZ „PKP”;
- drogi główne ruchu przyspieszonego: Diamentowa, ul. Krochmalna;
- drogi główne: ul. Lubelskiego Lipca '80, ul. W. Kunickiego, pl. Bychawski, al. J. Piłsudskiego, Al. Zygmunto-wskie, ul. Lipowa, Al. Raclawickie, ul. J. Sowińskiego, ul. J. Poniatowskiego, al. Solidarności, al. Tysiąclecia, al. Unii Lubelskiej, ul. Podzamcze, ul. Unicka, al. Spółdzielczości Pracy, ul. Fabryczna,
- drogi zbiorcze: ul. Krakowskie Przedmieście, ul. Prezydenta G. Narutowicza, ul. H. Kołłątaja, ul. 3-go maja, ul. Dolna 3-go Maja, ul. Lubartowska, ul. Świętoduska, ul. Królewska, ul. Prymasa S. Wyszyńskiego, ul. Zamojska, ul. Wolska, ul. Lwowska, ul. Ruska, ul. Walecznych, ul. Obywatelska, ul. M. Biernackiego, ul. K. Jaczewskiego, ul. B. Prusa, ul. Lubomelska, ul. Czechowska, ul. S. Leszczyńskiego, al. J. Długosza ul. Stadionowa (wraz z planowanym przedłużeniem w kierunku projektowanego przedłużenia ul. Dywizjonu 303), oraz planowanego przedłużenia ul. M. Smoluchowskiego w kierunku ul. T. Zana;
- tereny kolejowe związane z przebiegiem linii kolejowej: nr 7 (relacji Warszawa Wschodnia – Dorohusk) wraz ze stacją „Lublin Główny”;
- tereny obsługi komunikacji samochodowej przy al. Solidarności i ul. J. Poniatowskiego;
- zespoły przystanków przesiadkowych komunikacji lokalnej i dalekobieżnej na Podzamczu w rejonie ronda im. R. Dmowskiego (Al. Tysiąclecia, al. Unii Lubelskiej).

Rejon IX – Północno-wschodni

Dla rejonu IX ustala się kształtowanie zorganizowanych struktur osadniczych miasta, gdzie w ramach dominujących terenów zabudowy mieszkaniowej o przeznaczeniu podstawowym, mieszkaniowo/usługowej o przeznaczeniu równoważnym realizowane będą funkcje zapewniające obsługę podstawowych potrzeb mieszkańców o przeznaczeniu uzupełniającym:

- usługowe, w tym usług: administracji, oświaty, zdrowia, kultury, kultu religijnego, sportu, rekreacji, zamieszkania zbiorowego, handlu, gastronomii oraz drobnego rzemiosła;
- zieleni o charakterze publicznym (parki, skwery, zieleńce);
- infrastruktury technicznej i komunikacyjnej.

Przy czym na terenach usługowych i usług oświaty oraz usług zieleni dopuszcza się realizację obiektów związanych z funkcją mieszkaniową oraz z prowadzeniem działalności gospodarczej (usługowej, rzemiosła bądź drobnej wytwórczości).

Umożliwia się lokalizowanie funkcji usługowych, w tym usług wyższego rzędu (kultury i sztuki, nauki, edukacji, medycyny, administracji, otoczenia biznesu, ogrodu botanicznego / zoologicznego itp.) o znaczeniu ponadlokalnym (metropolitalnym) wraz z usługami towarzyszącymi (handlu, gastronomii, zamieszkania zbiorowego, sportu itp.) oraz koncentrowanie funkcji usługowych (będących lokalnymi ośrodkami miejsc pracy, usług i wytwarzania dóbr materialnych); w ramach terenów aktywności gospodarczej oraz usługowych dopuszcza się możliwość realizacji funkcji z zakresu infrastruktury technicznej i komunikacyjnej, zieleni urządzonej oraz funkcji usługowej i mieszkaniowej w zakresie niezbędnym dla potrzeb prowadzenia działalności gospodarczej; na terenach wskazanych w obowiązujących miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego możliwa jest realizacja obiektów usługowo-handlowych (w tym obiektów handlowych wielkopowierzchniowych).

Ochroną dziedzictwa narodowego, zabytków i dóbr kultury współczesnej oraz innych obiektów o znaczeniu kulturowym (kształtujących tożsamość miasta) obejmuje się:

- obiekty i obszary zabytkowe ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków, ze szczególnym uwzględnieniem wpisanych do Rejestru Zabytków Województwa Lubelskiego, tj.: zespół podworski (A/722) przy ul. Malwowej / ul. Dożynkowej; cmentarz wyznaniowy (żydowski) (A/983) przy ul. Walecznych;

- stanowiska archeologiczne;
- al. Spółdzielczości Pracy w systemie głównych alei miejskich.

Z uwagi na funkcje ochronne i kształtowanie przestrzeni otwartych oraz obszarów stanowiących system przyrodniczy miasta wyklucza się możliwość zabudowywania części obszarów w sposób niweczący przyrodnicze funkcje system, dopuszczając lokalizację obiektów i urządzeń związanych z ich funkcjonowaniem (sportu i rekreacji, turystyki), ochroną funkcji przyrodniczych oraz obiektów i urządzeń infrastruktury technicznej i komunikacyjnej. Ustalenia obejmują:

- tereny zieleni nadrzecznej i łąkowej w dolinie rzecznej Bystrzycy;
- tereny zieleni o charakterze publicznym w dolinie Bystrzycy i uchodzących do niej suchych dolinach, w tym Park Zawilcowa, Park Rudnik, Park Ponikwoda;
- tereny przestrzeni otwartych w Jakubowicach Murowanych i Marianówki (ul. Torowa / ul. T. Lipeckiego),
- tereny zieleni urządzonej związanej z wypoczynkowymi i rekreacyjnymi potrzebami społeczeństwa, w tym zieleń działkowa w rejonie ul. Zawilcowej.

Istniejące i planowane elementy struktury osadniczej, w tym infrastruktury technicznej i komunikacyjnej: tereny infrastruktury technicznej:

- tereny cmentarza wyznaniowego (rzymsko-katolickiego, żydowskiego) przy ul. Walecznych, (starokatolickiego Mariawitów) przy ul. Mariańskiej;
- cmentarz dla zwierząt przy ul. Torowej (lokalizacja dopuszczona po eksploatacji odwiertów Ciecierzyn – 10k i Ciecierzyn – 11k); tereny infrastruktury technicznej: Centralne Laboratorium MPWiK przy ul. Zawilcowej,
- drogi główne ruchu przyspieszonego: al. Spółdzielczości Pracy, al. W. Andersa, ul. Mełgiewska;
- drogi główne: planowane przedłużenie ul. Do Dysa w kierunku ul. Turystycznej;
- drogi zbiorcze: ul. Walecznych, ul. T. Strzembosza, ul. Cynamonowa, ul. Dożynkowa, ul. Orzechowa, ul. M. Koryznowej, ul. S. Węglarza, ul. Nasturcjowa;
- tereny obsługi komunikacji samochodowej u zbiegu ul. Trzeźniowskiej i ul. Torowej, gdzie dopuszcza się realizację zespołu przystanków przesiadkowych wraz z usługami towarzyszącymi;
- tereny obsługi komunikacji samochodowej przy ul. Torowej.

Ustalenia i rekomendacje w zakresie kształtowania i prowadzenia polityki przestrzennej w gminie

W celu kształtowania właściwego zagospodarowania oraz użytkowania terenów, przyjęto następujące, szacunkowe parametry i wskaźniki urbanistyczne dla poszczególnych rodzajów przeznaczenia terenu, w tym terenów wskazanych pod zainwestowanie (mieszkania, usługi, aktywności gospodarczej, cmentarze) oraz terenów, które powinny być wyłączone z możliwości ich zabudowy – otwarte przestrzenie zieleni urządzonej związanej z wypoczynkowymi i rekreacyjnymi potrzebami społeczeństwa, w tym zieleni działkowa, zieleni o charakterze publicznym, zieleni nadrzecznej i łąkowej.

Wskaźniki odnoszące się do wysokości zabudowy nie obejmują dominant, czy akcentów architektonicznych i urbanistycznych wynikających z kompozycji przestrzeni ustalonej w planach miejscowych lub wynikających z przepisów odrębnych. Na terenach już zurbanizowanych bądź podlegających temu procesowi dopuszcza się zachowanie wskaźników i parametrów urbanistycznych odpowiadających istniejącemu zainwestowaniu oraz wynikających z ustaleń miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego i wydanych decyzji administracyjnych. Mając na uwadze kształtowanie struktury funkcjonalno-przestrzennej miasta w oparciu o rozwój funkcji miastotwórczych oraz strukturalnych jednostek osadniczych (mieszkańców), przewiduje się tworzenie zorganizowanych układów zabudowy mieszkaniowej wraz z programem usług podstawowych (w tym z zakresu wypoczynku) oraz infrastruktury technicznej i komunikacyjnej, położonych w bliskim otoczeniu zieleni urządzonej, lasów bądź przestrzeni otwartych. Szacuje się, że przy zakładanej strukturze funkcjonalno-przestrzennej, wskaźnik zieleni normatywnej (parki, skwery, zieleńce, zieleni działkowa, cmentarze) osiągnie wartość ok. 48m²/mieszkańca, co stanowi niemalże 2-krotny wzrost udziału zieleni znajdującej w bliskiej odległości od miejsca zamieszkania przypadającej na 1 mieszkańca Lublina, w stosunku do szacowanego obecnie stanu istniejącego, tj. ok. 26 m²/mieszkańca. Oprócz tego, wskaźnik zieleni ogółem (tj. zieleni normatywna, lasy, parki leśne, zieleni łąkowa i nadrzeczna, przestrzenie otwarte – rolnicze, wypoczynkowe, nieużytki, nieurządzone) przypadający na prognozowaną liczbę ludności wyniesie średnio ok. 142 m²/mieszkańca. W związku z „naturalną” potrzebą zapewnienia prawidłowego kształtowania i funkcjonowania należy uwzględnić:

- infrastrukturę społeczną z zakresu usług edukacyjnych i opiekuńczo-wychowawczych;
- ogólnodostępne tereny zieleni, wypoczynku i sportu (w tym zieleni osiedlowej);
- optymalne relacje intensywności powierzchni zabudowanej do powierzchni zieleni.

Kształtowanie zagospodarowania i użytkowania terenu powinno wynikać z analiz uwarunkowań dla danego miejsca (kulturowych, przyrodniczych, krajobrazowych, kompozycyjno-estetycznych, ekonomicznych). Za generalne, podstawowe wytyczne dla planów miejscowych należy uznać przedstawione poniżej kierunki zagospodarowania i użytkowania terenu.

Komunikacja

Rozwój systemów komunikacji miasta powinien następować zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju, czyli dążenia do równowagi pomiędzy realizacją celów gospodarczych, społecznych, transportowych i ochrony środowiska. Wymaga to uwzględnienia w polityce rozwojowej interesów różnych grup użytkowników i zastosowanie działań, które pozwolą na zapewnienie sprawności i efektywności funkcjonowania systemów komunikacji, spełniających wszystkie oczekiwania użytkowników (mieszkańców miasta, pracujących w mieście itp.) w warunkach ograniczonych możliwości finansowych, przestrzennych, technicznych i środowiskowych. Należy maksymalizować korzyści społeczne w stosunku do ponoszonych kosztów poprzez zarządzanie popytem użytkowników systemu transportowego w taki sposób, aby zapotrzebowanie na podróżowanie było zaspokajane w sposób jak najbardziej ekonomiczny. Podstawowymi działaniami, które powinny wyprzedzać decyzje o nowych inwestycjach w systemie komunikacyjnym (transportowym), są:

- lepsze wykorzystanie istniejących zasobów (np. poprzez zarządzanie ruchem, zarządzanie eksploatacją infrastruktury, uprzywilejowanie transportu zbiorowego);
- ograniczanie motoryzacji i stwarzanie alternatywnych możliwości odbywania podróży (np. poprzez zwiększanie atrakcyjności transportu zbiorowego, rozwój ruchu rowerowego, ułatwienia w ruchu pieszych, wprowadzanie systemów typu: carpooling, carsharing);
- planowanie przestrzenne i stymulowanie rozwoju zagospodarowania miasta (np. poprzez do-

gęszczenie zagospodarowania w korytarzach dobrze obsługiwanych przez transport zbiorowy, zwiększanie atrakcyjności funkcjonalnej obszarów śródmiejskich, mieszanie funkcji, przeciwdziałanie eksplozji i suburbanizacji miasta);

- stosowanie mechanizmów fiskalnych (np. opłaty za parkowanie, opłaty za wjazd do obszaru, opłaty za korzystanie z wybranych elementów infrastruktury, podatki od pojazdów, kształtowanie cen biletów w transporcie zbiorowym).

W rozwoju systemów komunikacji miasta zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju priorytetowe znaczenie nadaje się rozwojowi transportu zbiorowego, rozwojowi ruchu rowerowego i pieszego. Za najważniejsze działania dla rozwoju systemów komunikacji Lublina uznaje się uprzywilejowanie transportu zbiorowego, rozwój podstawowego układu drogowego, w tym układu tras obwodowych, rozwoju ruchu rowerowego i zmiany w organizacji ruchu związanej z ograniczeniami ruchu w obszarze centralnym miasta.

Ochrona środowiska

Jako tereny wyłączone z zabudowy (bądź o znacznie ograniczonej możliwości zabudowywania) należy traktować tereny położone wewnątrz Ekologicznego Systemu Obszarów Chronionych. Tereny te predestynowane są do pełnienia funkcji przyrodniczych i takie funkcje powinny być tu wzmacniane. Ekologiczny System Obszarów Chronionych jest uproszczonym modelem funkcjonowania środowiska i przyrody w skali miasta, który ma zapewnić planistyczną ochronę obszarów decydujących w najwyższym stopniu o warunkach zamieszkiwania w Lublinie. Podstawą prawidłowego funkcjonowania systemu ekologicznego miasta jest jego drożność przestrzenna oraz niezakłócone powiązanie go z terenami otwartymi poza miastem. Pozwala to na swobodną, międzystrefową wymianę ekologiczną oraz gwarantuje ochronę różnorodności siedliskowej i gatunkowej, ochronę ekosystemów wodnych, rzecznych, łąkowych i innych. Jednym z kluczowych elementów ESOCH są doliny rzeczne i suche doliny – bez ich prawidłowego, przyrodniczego funkcjonowania następuje degradacja pozostałych elementów ESOCH, a co za tym idzie – spadek jakości przestrzeni i warunków zdrowotnych zamieszkiwania. Zabudowywanie przestrzeni pełniących w mieście rolę przyrodniczą m.in. zaburza obieg wody, przyczyniając się do przeciążenia kanalizacji miejskiej i wzrostu zagrożeń tzw. powodziami miejskimi, zwiększa wrażliwość na ekstrema pogodowe wzmacniając efekt tzw. wysp ciepła. Ekosystemy miejskie utrzymywane jako niezabudowane tereny zielone mają

najniższe średnie temperatury w strukturze miast i obniżają temperaturę wokół nich, co oprócz oczywistych walorów klimatycznych (zdrowotnych) przedkłada się na ograniczenie zużycia energii (np. na klimatyzację). Ograniczenie zabudowy w ESOCH i wspomagających ESOCH obszarach otwartych oznacza obniżenie strat związanych z powodziami, czy podtopieniami. Zawężanie, zabudowywanie, przerywanie ciągłości ESOCH przedkłada się nie tylko na pogorszenie warunków zdrowotnych zamieszkiwania, ale również na kształtowanie negatywnego wizerunku miasta i zmniejszenie jego konkurencyjności. Obniżanie konkurencyjności to zmniejszająca się ilość mieszkańców, a co za tym idzie zmniejszenie wpływów do budżetu miasta, czyli jego ubożenie i obniżenie możliwości naprawy istniejącego stanu.

Należy chronić wszystkie walory środowiska przyrodniczego, w hierarchii ich wagi w systemie przyrodniczym obszaru, starając się je odpowiednio wykorzystać – w granicach dopuszczalnych ekologicznie – dla rozwoju miasta. W granicach miasta wyklucza się lokalizowanie obiektów, bądź stosowanie rozwiązań powodujących przekroczenia standardów jakości środowiska.

Podstawowym celem ochrony środowiska i jego zasobów oraz przyrody jest nie tylko zabezpieczenie i zachowanie ich dotychczasowego stanu ale wzmocnienie przy równoczesnym rozwoju miasta, co skutkować powinno podniesieniem jakości, w tym warunków zdrowotnych życia mieszkańców i zwiększeniem jego atrakcyjności dla osób z zewnątrz. Polityka przestrzenna w zakresie ochrony środowiska i jego zasobów oraz ochrony przyrody obejmuje:

- utrzymanie i sukcesywne wzmacnianie różnorodności biologicznej;
- zabezpieczenie terenów wartościowych pod względem przyrodniczym i krajobrazowym;
- zachowanie i wzmacnianie ciągłości wszystkich elementów systemu przyrodniczego miasta (ESOCH);
- ochronę wód podziemnych;
- ochronę wód powierzchniowych i poprawę ich jakości, w tym także poprzez renaturyzację koryt rzecznych;
- zapobieganie osuszaniu/zanikaniu źródeł, zbiorników wodnych, obszarów podmokłych oraz przeciwdziałanie obniżaniu poziomu wód gruntowych;
- poprawę jakości powietrza i klimatu akustycznego;
- kształtowanie korzystnych warunków topoklimatycznych i aerosanitarnych;

- ochronę obszarów występowania złóż poprzez racjonalne ich zagospodarowanie;
- ochronę istniejących lasów i zadrzewień oraz zwiększanie ich potencjału biologicznego (w tym również poprzez zwiększanie ich powierzchni);
- rekultywację terenów zdegradowanych;
- rewaloryzację biologiczną uznanych za zdegradowane odcinków dolin rzecznych Bystrzycy, Czerniejówki i Czechówki m.in. poprzez ich renaturalizację;
- zachowanie istniejących terenów zieleni urządzonej oraz ich ochronę przed przekształcaniem na inne cele (w tym np. na miejsca parkingowe);
- realizację nowych terenów zieleni w miejscach wymagających wzmocnienia ESOCH oraz jako enklaw zieleni w terenach o innym przeznaczeniu, w tym w szczególności w terenach mieszkaniowych.

Zasadę integralności, ciągłości, ochrony przed zabudową oraz wzmocnienia funkcji przyrodniczych Ekologicznego Systemu Obszarów Chronionych miasta należy traktować jako nadrzędną, ponieważ prawidłowo ukształtowana i wydolna struktura ekologiczna miasta warunkuje i kształtuje stan higieny atmosfery, ma zatem bezpośredni wpływ na poprawę warunków aerosanitarnych miasta, a co za tym idzie stan zdrowia mieszkańców.

W odniesieniu do przepisów zewnętrznych określonych w Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa należy uwzględnić:

zakazy:

- lokalizacji zabudowy kubaturowej w sposób niweczący przyrodnicze funkcje systemu;
- przekształcania rzeźby terenu w tym tworzenia nasypów ziemnych oraz zasypywania dolin rzecznych, suchych dolin i wąwozów;
- składowania odpadów komunalnych, przemysłowych i energetycznych, lokalizacji wylewisk gnojownicy i nieczystości;
- eksploatacji surowców mineralnych za wyjątkiem terenów, dla których już udzielono koncesji;

nakazy:

- likwidacji obiektów destrukcyjnych;
- poszerzania (lub wykonywania) przepustów w przecinających korytarze ekologiczne nasypach drogowych i kolejowych;

dopuszczenia:

- zachowania istniejącej zabudowy, w tym w szczególności zabudowy zabytkowej;

- realizacji obiektów budowlanych związanych z ochroną przeciwpowodziową i gospodarką wodną, w tym urządzeń wodnych;
- realizacji obiektów budowlanych związanych z rekreacją i turystyką, zgodnie z zasadami określonymi poniżej oraz usług, w tym usług kultury, oświaty i innych funkcji wskazanych w Studium;
- realizacji mikroinstalacji oraz małych instalacji (w rozumieniu ustawy z dnia 20 lutego 2015 r. o odnawialnych źródłach energii), w szczególności: paneli fotowoltaicznych, solarnych kolektorów termicznych, małych elektrowni wodnych, mikroturbin wiatrowych i układów hybrydowych, przy zachowaniu priorytetu ochrony środowiska i krajobrazu;
- realizacji niezbędnych elementów infrastruktury technicznej i komunikacji (dróg), w sposób pozwalający zachować ciągłość systemu i jak najmniej inwazyjny dla środowiska i krajobrazu np. prowadzenie dróg po estakadach;

zalecenia:

- kształtowania pasmowych struktur przyrodniczych (łąk, zadrzewień);
- restytucji użytków zielonych kosztem gruntów ornych;
- zwiększania powierzchni istniejących kompleksów leśnych o grunty nieprzydatne do produkcji rolnej, nieużytki i tereny zrehabilitowane oraz przeznaczone do rekultywacji.

Ochrona wód

Na obszarze miasta w obecnym stanie prawnym nie obowiązują strefy ochronne istniejących ujęć wód podziemnych oraz nie wyznaczono obszaru ochronnego udokumentowanego zbiornika wód podziemnych (GZWP nr 406) jako ustaleń wprost wynikających z ustawy z dnia 18 lipca 2001 r. Prawo wodne. W celu ochrony wód podziemnych ustala się ograniczenia w użytkowaniu terenu dla udokumentowanych złóż wód podziemnych, obszarów ochronnych zbiorników wód podziemnych oraz zasięgów stref ochronnych ujęć, zgodnie z art. 51 – 61 ustawy z dnia 18 lipca 2001 r. Prawo wodne oraz zgodnie z ustawą z dnia 9 czerwca 2011 r. Prawo geologiczne i górnicze. Zgodnie z wytycznymi wynikającymi z Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubelskiego, zasady zagospodarowania na terenie obszaru ochronnego Głównego Zbiornika Wód Podziemnych nr 406 (Lublin) powinny być zgodne z zakazami, nakazami i zaleceniami przy użytkowaniu terenów (położonych w Lubelskim Obszarze Szczególnej Ochrony) zawartymi w „Dokumentacji określającej warunki hydrogeologiczne dla ustanowienia obszaru ochronnego

zbiornika wód podziemnych Niecka Lubelska (GZWP nr 406)", opracowanej przez Państwowy Instytut Geologiczny (Lublin 2008). W odniesieniu do obszarów położonych w granicach stref ochrony ujęć wód podziemnych obowiązują zakazy, nakazy i ograniczenia w zakresie użytkowania gruntów oraz korzystania z wody, w tym zakazy uniemożliwiające zmniejszenie przydatności ujmowanej wody lub wydajności ujęcia, zgodnie z rozporządzeniem dyrektora regionalnego zarządu gospodarki wodnej i decyzjami organów właściwych do ustanawiania strefy ochronnej.

Zgodnie z zapisami zawartymi w Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego miasta Lublin, określa się następujące zasady polityki przestrzennej:

1. Zasada komplementarności i strefowania w przestrzeni różnych rodzajów działalności człowieka.
2. Zasada integralności i ciągłości struktur ekologiczno-przestrzennych.
3. Zasada zachowania i ochrony elementów środowiska kulturowego, w tym krajobrazu i krajobrazu kulturowego, stanowiących o historycznej przeszłości i współczesnej tożsamości miasta.

W odniesieniu do powyższych zasad, celem ochrony środowiska i jego zasobów (w tym ochrony przyrody) jest nie tylko zabezpieczenie i zachowanie ich dotychczasowego stanu ale przede wszystkim wzmocnienie struktury przyrodniczej przy równoczesnym zapewnieniu możliwości rozwoju miasta. Rozwój ten nie może być jednak rozumiany jako niekontrolowana

ekspansja zabudowy na tereny otwarte, ale jako podnoszenie standardów i jakości zamieszkiwania mieszkańców oraz wzrost konkurencyjności miasta.

Ochrona dziedzictwa kulturowego

W zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej w niniejszym dokumencie ustala się:

- ochronę, konserwację, rewaloryzację i renowację historycznej substancji i struktury zabytkowej, w tym rehabilitację starych zasobów mieszkaniowych – w szczególności układu urbanistycznego Starego Miasta i Śródmieścia;
- rewaloryzację najcenniejszych założeń kompozycyjnych i krajobrazowych miasta;
- ochronę obiektów i obszarów zabytkowych, w tym założeń sakralnych o znaczeniu krajowym oraz europejskim oraz świadczących o przenikaniu się kultur wschodu i zachodu, np.: Kaplicy Trójcy Świętej, Katedry, zespołów klasztornych, cmentarzy wyznaniowych (katolickich, prawosławnych, protestanckich, żydowskich).

Dla potrzeb ochrony ekspozycji widokowej Starego Miasta wyznacza się strefę ochrony widoków (SOW) oraz wskazuje się na możliwość ustanowienia Lubelskiego Parku Kulturowego.

Zgodnie z zapisami zewnętrznymi wyznacza się elementy struktury funkcjonalno-przestrzennej wraz z dostosowanym kierunkiem w sposobie zagospodarowania terenu i użytkowaniem, które przedstawiają poniższe tabele.

Środowisko przyrodnicze

Element struktury funkcjonalno-przestrzennej	Kierunek w sposobie zagospodarowania terenu i użytkowania
Ekologiczny System Obszarów Chronionych (ESOCH)	zachowanie przyrodniczego charakteru i istniejących form ukształtowania terenu, zgodnie z zasadami określonymi w rozdz. 2.1.1 SUIKZP (Kierunki)
Lasy ochronne	zachowanie i użytkowanie gruntów leśnych dla potrzeb gospodarki leśnej, obronności i bezpieczeństwa kraju oraz ograniczeń wynikających z pełnionych funkcji ochronnych, zgodnie z przepisami prawa – rozdz. 9 SUIKZP (Kierunki)
Tereny o spadkach powyżej 15%	ochrona przed zagrożeniem erozją wodną – tereny wyłączone z zabudowy
Doliny rzeczne, suche doliny	ochrona procesów ekologicznych poprzez zachowanie terenów przed intensywną zabudową, zgodnie z zasadami określonymi w rozdz. 2.6 SUIKZP (Kierunki)
Formy ochrony przyrody – istniejące lub projektowane	zachowanie, zrównoważone użytkowanie oraz odnawianie zasobów, twórców i składników przyrody w oparciu o wymagania wynikające z potrzeb ich ochrony, zgodnie z przepisami prawa – rozdz. 2.1.2-4 SUIKZP (Kierunki)
Ogród botaniczny/zoologiczny	zapewnienie prawidłowej działalności i rozwoju, w tym w zakresie ochrony ex situ i in situ roślin, zwierząt i grzybów zagrożonych wyginięciem, zgodnie z przepisami prawa – rozdz. 2.1.4 SUIKZP (Kierunki)
Główny Zbiornik Wód Podziemnych (GZWP Nr 406 – Niecka Lubelska)	ochrona zasobów wód podziemnych zbiornika GZWP 406 na terenie miasta w oparciu o ograniczenia wskazane w rozdz. 2.1.3 SUIKZP (Kierunki)
poziom wód gruntowych na głębokości 2 m p.p.t.	ograniczenie w posadawianiu obiektów budowlanych ze względu na niekorzystne warunki hydrogeologiczne – obszar narażony na możliwość wystąpienia podtopień
Obszar lub teren górniczy (odwierty)	zachowanie stref wolnych od zabudowy związanych z lokalizacją i eksploatacją otworów wiertniczych na obszarze udokumentowanego złoża surowców mineralnych, wynikających z przepisów prawa – rozdz. 4.4 SUIKZP (Kierunki)
Strefa 30 metrów od ściany lasu	zachowanie możliwości ekologicznego funkcjonowania lasu oraz bezpieczeństwa przeciwpożarowego – teren wyłączony z nowej zabudowy

Źródło: Opracowanie na podstawie Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego miasta Lublin.

Środowisko kulturowe

Element struktury funkcjonalno-przestrzennej	Kierunek w sposobie zagospodarowania terenu i użytkowania
Pomnik Historii „Lublin – historyczny zespół architektoniczno-urbanistyczny”	zachowanie zespołu urbanistyczno-architektonicznego nierozzerwalnie związanego z wieloma wydarzeniami w historii Państwa Polskiego, zgodnie z przepisami prawa – o których mowa w rozdz. 3.3.1 SUIKZP (Kierunki)
Pomnik Zagłady na Majdanku wraz ze strefą ochronną	ochrona byłego hitlerowskiego obozu zagłady i jego stref ochronnych w zakresie prowadzenia działalności gospodarczej, lokalizacji obiektów budowlanych oraz wywłaszczeń, wynikająca z przepisów prawa – rozdz. 12 SUIKZP (Kierunki)
Lubelski Park Kulturowy	ochrona krajobrazu kulturowego oraz zachowanie wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej, wynikająca z przepisów prawa – rozdz. 3.4 SUIKZP (Kierunki)
Obiekty lub obszary wpisane do Rejestru Zabytków Województwa Lubelskiego (ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków)	wynikająca z przepisów prawa ochrona obiektów lub obszarów zabytkowych w oparciu o wytyczne konserwatorskie – rozdz. 3.3.3 SUIKZP (Kierunki)
Obiekty lub obszary ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków (nie będące w Rejestrze Zabytków Województwa Lubelskiego)	ochrona obiektów lub obszarów zabytkowych w oparciu o zapisy w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego (ochrona planistyczna) – rozdz. 3.3.4 SUIKZP (Kierunki)
Stanowiska archeologiczne	wynikająca z przepisów prawa ochrona zabytków archeologicznych w oparciu o wytyczne konserwatorskie – rozdz. 3.3.4 SUIKZP (Kierunki)
Obiekty wpisane na Listę Dziedzictwa Europejskiego	zachowanie i eksponowanie obiektów posiadających symboliczne znaczenie dla historii i dziedzictwa kulturowego Europy – rozdz. 3.3.2 SUIKZP (Kierunki)
Park etnograficzny (skansen)	ochrona dziedzictwa materialnego środowiska kulturowego, odwzorowującego historyczne formy osadnicze wsi i miasteczek
Strefa Ochrony Widoków (SOW)	ochrona ekspozycji widokowej obszaru Starego Miasta – rozdz. 3.3.5 SUIKZP (Kierunki)
Krajobrazy priorytetowe	wynikająca z przepisów prawa ochrona i kształtowanie krajobrazu, w tym form architektonicznych zabudowy

Źródło: Opracowanie na podstawie Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego miasta Lublin.

Struktura terenu (osadnictwo, komunikacja)

Element struktury funkcjonalno-przestrzennej	Kierunek w sposobie zagospodarowania terenu i użytkowania
Strefy Ochrony Sanitarnej Cmentarza	ochrona prawna przed możliwością wywierania szkodliwego wpływu cmentarza na otoczenie – rozdz. 4.5 SUIKZP (Kierunki)
Tereny kolejowe (linie kolejowe)	ograniczenia dotyczące sytuowania budowli, budynków, drzew i krzewów w sąsiedztwie linii kolejowych – rozdz. 4.1.5 SUIKZP (Kierunki)
Powierzchnie ograniczające wysokość zabudowy i obiektów naturalnych w rejonie lotniska	ograniczenia dotyczące wysokości zabudowy i obiektów naturalnych w rejonie lotniska oraz ze względu na źródło żerowania ptaków, wynikające z przepisów prawa – rozdz. 4.1.4 SUIKZP (Kierunki)

Źródło: Opracowanie na podstawie Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego miasta Lublin.

Infrastruktura techniczna, obronność i bezpieczeństwo publiczne

Element struktury funkcjonalno-przestrzennej	Kierunek w sposobie zagospodarowania terenu i użytkowania
Ujęcia wody	ograniczenia wynikające z ochrony ujęć wód podziemnych, o których mowa w rozdz. 2.1.3 SUIKZP (Kierunki)
Linie napowietrzne wysokiego napięcia wraz ze strefami uciążliwości	ograniczenia wynikające z warunków funkcjonowania napowietrznych linii elektroenergetycznych wysokiego napięcia, o których mowa w rozdz. 4.2.5 SUIKZP (Kierunki)
Odnawialne Źródła Energii (OZE)	ograniczenia w lokalizacji obiektów OZE w zakresie uniemożliwiającym wywieranie negatywnego wpływu na środowisko – rozdz. 4.6 SUIKZP (Kierunki)
Gazociągi wysokoprężne	ograniczenia wynikające z warunków funkcjonowania gazociągów wysokoprężnych wraz ze strefą kontrolowaną, o których mowa w rozdz. 4.2.3 SUIKZP (Kierunki)
Obszary szczególnego zagrożenia powodzią	ograniczenia związane z ochroną przed powodzią, wynikające z przepisów prawa – rozdz. 10 SUIKZP (Kierunki)
Obszary narażone na zalanie w przypadku zniszczenia lub uszkodzenia wału przeciwpowodziowego	ograniczenia wynikające z potrzeb ochrony przed powodzią – tereny wyłączone z zabudowy
Zasięg fali awaryjnej	obszary zagrożone zalaniem w wyniku awarii zapory czołowej zbiornika Zalewu Zemborzyckiego
Tereny zamknięte i ich strefy ochronne	ograniczenia wynikające z potrzeb obronności i bezpieczeństwa państwa – rozdz. 14 SUIKZP (Kierunki)

Źródło: Opracowanie na podstawie Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego miasta Lublin.

Obszary strategicznej interwencji

Efektywna polityka rozwoju gminy powinna być prowadzona w oparciu o identyfikację potencjałów i barier rozwojowych. Świadomość szans i problemów stanowi istotny punkt przy formułowaniu kluczowych działań i priorytetów rozwojowych, zróżnicowanych terytorialnie pod względem potrzeb i zdolności. Obszary strategicznej interwencji (dalej: OSI) są to obszary, które ze względu na posiadane szczególne warunki społeczne, gospodarcze lub przestrzenne charakteryzują się wyjątkowym potencjałem rozwojowym lub wręcz przeciwnie – mogą powodować sytuację kryzysową. Identyfikacja OSI jest kluczowa dla prawidłowego podejmowania decyzji w celu prowadzenia zrównoważonej terytorialnie polityki rozwoju. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r o samorządzie gminnym określa konieczność uwzględnienia w strategii rozwoju gminy obszarów strategicznej interwencji określonych w strategii rozwoju województwa wraz z zakresem planowanych działań oraz, w przypadku zidentyfikowania, obszarów strategicznej interwencji kluczowych dla gminy, wraz z zakresem planowanych działań.

W Strategii Województwa Lubelskiego do 2030 roku Lublin zidentyfikowany został jako największy ośrodek Polski Wschodniej, koncentrujący funkcje gospodarcze, naukowe, kulturalne i społeczne istotne dla całego regionu. Lublin uznany został jako obszar charakteryzujący się wyjątkowym potencjałem rozwojowym z uwagi na silne oddziaływanie na rozwój Miejskiego Obszaru Metropolitalnego co znalazło odzwierciedlenie w celu operacyjnym 2.2. Rozwój miejskich obszarów funkcjonalnych (LOM, ośrodków subregionalnych i lokalnych). W ramach powyższego celu Strategia Województwa Lubelskiego do 2030 r zakłada:

- Rozwijanie funkcji metropolitalnych Lublina, w tym gospodarczych, edukacyjnych, naukowych, turystycznych, kulturalnych, konferencyjno-wystawienniczych o charakterze regionalnym, krajowym i międzynarodowym;
- Rozwój funkcji ponadlokalnych (usług ponadpodstawowych) i specjalistycznych w miastach powiatowych;
- Organizację terenów inwestycyjnych, w tym służących rozwijaniu logistyki (m.in. w oparciu o potencjał Portu Lotniczego Lublin S.A);
- Stymulowanie rozwoju lokalnej przedsiębiorczości;
- Integrowanie systemów transportowych w miejskich obszarach funkcjonalnych, przyjaznych środowisku, z uwzględnieniem infrastruktury sprzyjającej elektromobilności;
- Wspieranie działań w tym infrastrukturalnych w zakresie dostosowania do zmian klimatu i odporności na klęski żywiołowe oraz redukcji wielkości emisji zanieczyszczeń na terenach miejskich w tym z wykorzystaniem zielonej i niebieskiej infrastruktury i rozwiązań opartych na przyrodzie;
- Wprowadzanie rozwiązań opartych na idei smart city, ze szczególnym uwzględnieniem partycypacji społecznej;
- Wyprowadzanie ze stanu kryzysowego obszarów zdegradowanych (w tym rewitalizacja);
- Integrowanie działań na rzecz efektywnego świadczenia usług społecznych.

Działania te mają przyczynić się do podniesienia pozycji stolicy województwa w skali krajowej i międzynarodowej, w tym wpływając na wzmacnianie i rozwijanie funkcji metropolitalnych Lublina, a tym samym stymulować i oddziaływać na wzrost całego LOM.

Ustawową definicję obszaru strategicznej interwencji na szczeblu gminy spełnia obszar rewitalizacji. Ustawa z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji (Dz.U.2021.485 t.j.) definiuje obszar rewitalizacji jako obszar gminy znajdujący się w stanie kryzysowym z powodu koncentracji negatywnych zjawisk społecznych oraz wstąpienia ponadto co najmniej jednego z następujących zjawisk: gospodarczych, środowiskowych, przestrzennego-funkcjonalnych lub technicznych. Obszar rewitalizacji wyznaczony został *Uchwałą nr 248/VII/2019 Rady Miasta Lublin z dnia 30 maja 2019 r. w sprawie wyznaczenia obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji miasta Lublin* i obejmuje 15 podobszarów o łącznej powierzchni 1 511,59 ha (10,25% powierzchni miasta), tj.: Czwartek, Hajdów-Zadębie, Kośminek, Osiedle Tatary, Osiedle Przyjaźni, Podzamcze, Rejon Dworca PKP, Rejon ul. Kalinowszczyzna, Rejon ul. Krochmalnej, Rejon ul. Kunickiego, Rejon ul. Łęczyńskiej, Stare Miasto, Śródmieście, Turystyczna, Żmigród/Rusałka. Został on wyznaczony na podstawie diagnozy delimitacyjnej, w której posłużono się przede wszystkim danymi ilościowymi, głównie w oparciu o dane ze sfery społecznej, stanowiącej podstawę do jego wyznaczenia. Pogłębiona diagnoza obszaru rewitalizacji wykonana została w ramach Gminnego Programu Rewitalizacji dla Miasta Lublin na lata 2021–2030, w którym zdefiniowany został cel strategiczny oraz cele rewitalizacyjne, kierunki działań i kluczowe przedsięwzięcia – 7 przedsięwzięć kluczowych i 30 podstawowych, tj.:

Przedsięwzięcia kluczowe:

- Program organizacji domów sąsiedzkich i miejsc aktywności lokalnej;
- Program organizacji placówek kultury i ośrodków kulturalno-społecznych oraz podejmowania lokalnych działań kulturalnych;
- Pilotażowy program modernizacji gminnego zasobu komunalnego;
- Program wsparcia lokalnych przedsiębiorców;
- Program nadania przestrzeni publicznej lokalnego wymiaru;
- Program kształtowania lokalnych przestrzeni zieleni i rekreacyjnych;
- Program poprawy dostępności obszaru rewitalizacji pieszo lub rowerem;

Przedsięwzięcia podstawowe:

- Zielono-błękitna infrastruktura na obszarze rewitalizacji;
- Centrum Sztuki Dzieci i Młodzieży w Lublinie;
- Przebudowa / rozbudowa Domu Słów;
- Przebudowa i rozbudowa obiektów Specjalnego Ośrodka Szkolno-Wychowawczego dla Dzieci i Młodzieży Niepełnosprawnych im. Prof. Zofii Sękowskiej w Lublinie przy ul. Wyścigowej 31 – utworzenie Centrum kompleksowego wsparcia edukacyjnego, rewalidacyjnego oraz integracyjnego dla dzieci i młodzieży z niepełnosprawnościami;
- Kompleksowy system bezpieczeństwa w placówkach oświatowych;
- Laboratorium Innowacji Miejskich;
- Warsztat Medialabowy;
- Coroczny cykl wydarzeń kulturalnych Warsztatów Kultury na obszarze rewitalizacji;
- Wolontariusz Kultury;
- „W aktywności siła” – wzrost aktywności społeczno-zawodowej oraz poprawa dostępu do rynku pracy osób z niepełnosprawnościami;
- Klub Seniora JESTEM;
- „Klasztor w sercu miasta” - Klub Samopomocy przy Klasztorze OO. Dominikanów;
- Klub Seniora – Integracja poprzez kulturę;
- LUBInclusiON - działania profilaktyczne i usamodzielniające w środowisku lokalnym oraz utworzenie nowych miejsc usług społecznych;
- Aktywizacja osób młodych pozostających bez pracy w mieście Lublin;
- Aktywizacja zawodowa osób bezrobotnych w wieku 30 lat i więcej zarejestrowanych w MPU w Lublinie;
- Coroczny cykl wydarzeń kulturalnych Centrum Kultury na obszarze rewitalizacji;
- Kompleksowa opieka domowa;
- Opracowanie dokumentacji służącej przygotowaniu inwestycji w budynkach komunalnych;
- Termomodernizacja miejskich budynków użyteczności publicznej;
- Społeczna Agencja Najmu;
- Plan restrukturyzacji zadłużenia wspierany narzędziami polityki społecznej;
- Park Kulturowy dla Starego Miasta;
- Renowacja Trybunału Koronnego;
- Renowacja konserwatorska z termomodernizacją budynku Komendy Wojewódzkiej Państwowej Straży Pożarnej w Lublinie;
- Nowa przestrzeń w dzielnicy Tatary;
- Brama Krakowska – przebudowa, prace remontowe, aranżacyjne i wystawiennicze;
- Przebudowa Pałacu Lubomirskich na Muzeum Ziemi Wschodnich Dawnej Rzeczypospolitej;
- Zagospodarowanie obszaru dawnego Podzamcza;
- „Przystanek Sempre” - placówka wsparcia dziennego z oddziaływaniami socjoterapeutycznymi.

System realizacji Strategii Lublin 2030

dr Piotr Maleszyk, Robert Żyśko

Zarządzanie rozwojem miasta

Strategia Lublin 2030 jest dokumentem wyznaczającym zasadnicze cele rozwojowe Lublina w bieżącej dekadzie. Ich realizacja przyczyni się do zmian społecznych, gospodarczych i przestrzennych. Przeważająca część zadań związanych z rozwojem miasta znajduje się w kompetencjach władz samorządowych. Zadania niemieszczące się w zakresie ustawowych kompetencji i możliwości władz samorządowych, stanowią platformę do działania dla szerokiego grona innych podmiotów, organizacji formalnych i nieformalnych, osób zaangażowanych społecznie i wielu pozostałych grup interesariuszy. W konsekwencji w proces realizacji Strategii Lublin 2030 zostaną zaangażowane nie tylko władze samorządowe i jednostki organizacyjne oraz pomocnicze miasta, ale także m.in. organizacje pozarządowe, przedsiębiorcy, środowisko akademickie, instytucje otoczenia biznesu, lokalni społecznicy oraz wszyscy mieszkańcy, którzy wyrażą taką wolę. W przypadku części zadań kluczowa będzie współpraca z samorządem wojewódzkim i sąsiadującymi samorządami, a także administracją rządową w regionie. Ważne jest, by w realizację wyznaczonych celów włączyło się możliwie jak najwięcej mieszkańców i innych osób, którym dobro wspólnoty samorządowej i jakość otaczającej przestrzeni nie jest obojętne.

Istotnym kapitałem rozwojowym Lublina, którego nie sposób pominąć, są jego mieszkańcy. Mieszkańcy, którzy aktywnie włączają się życie miasta i w myśl zasad partycypacji chcą współzarządzać miastem. Już teraz katalog narzędzi z zakresu partycypacji społecznej oferowany mieszkańcom Lublina jest znaczący. Lublin konsekwentnie realizuje działania zachęcające mieszkańców do współdecydowania o przyszłości miasta i najbliższej okolicy. W dyspozycji mieszkańców są takie instrumenty jak: Budżet Obywatelski²², Zielony Budżet²³ oraz Inicjatywa Lokalna²⁴. Również jednostki pomocnicze miasta – Dzielnice – mają możliwość współzarządzania miastem. Wskazują one priorytety do realizacji w swoim najbliższym otoczeniu poprzez możliwość rozdysponowywania środków finansowych pochodzących z tzw. rezerwy celowej. To swoisty sposób zgłaszania zadań do budżetu miasta przez Rady Dzielnic.

Wdrażanie Strategii Lublin 2030 odbywać się będzie również poprzez szereg dokumentów wykonawczych (tzw. dokumentów sektorowych – strategii, programów, polityk, planów), które sukcesywnie w ramach aktualizacji już obowiązujących lub poprzez uchwalenie nowych, należy maksymalnie skorelować z celami Strategii Lublin 2030. Wykaz obowiązujących dokumentów wykonawczych przedstawia załącznik. Przy tak dużej ilości dokumentów wykonawczych kluczowe jest stworzenie warunków umożliwiających jeszcze lepszą koordynację działań władz samorządowych w zakresie zarządzania strategicznego. Zwiększeniu efektywności i sprawności realizacji usług publicznych, a także prowadzeniu określonej polityki rozwoju, służyć będą opracowane i wdrożone zasady w zakresie zarządzania strategicznego w oparciu o dokumenty wykonawcze. Zasady określone w ramach odrębnego dokumentu, zostaną przyjęte w formie zarządzenia Prezydenta Miasta Lublin.

W celu efektywnego wdrażania Strategii Lublin 2030 niezbędne jest podjęcie szerokich działań promocyjnych i informacyjnych propagujących idee, wartości i cele zapisane w niniejszym dokumencie. Podstawowym zadaniem władz samorządowych w tym zakresie jest upowszechnienie dokumentu wśród mieszkańców, pracowników samorządu (Urzędu Miasta Lublin oraz jego jednostek organizacyjnych i pomocniczych), przedsiębiorców, środowiska akademickiego, organizacji społecznych, a także wszelkich innych instytucji i organizacji. Ważne jest, aby ze Strategią Lublin 2030 zapoznali się także władze wyższego szczebla (powiatowe i wojewódzkie), administracja rządowa w województwie, a także samorządy tworzące Lubelski Obszar Metropolitalny. Wspólne zrozumienie wytyczonych w perspektywie bieżącej dekady kierunków rozwoju Lublina sprawi, że łatwiej będzie osiągać nie tylko cele istotne dla lokalnej społeczności, ale także te kluczowe dla całego regionu. Ponadto treści Strategii Lublin 2030 przez najbliższe lata będą stanowić przedmiot nieustannej dyskusji w trakcie wszelkich spotkań i wydarzeń poruszających tematykę rozwoju lokalnego i regionalnego oraz rozwoju miast przyszłości (*smart city*).

²² Budżet Obywatelski w Lublinie rozumiany jest jako demokratyczny proces konsultacji społecznych i podejmowania decyzji przez wszystkie osoby mieszkające w mieście, w zakresie corocznego wydatkowania wyodrębnionej na ten cel części środków z budżetu miasta. W 2014 r. decyzją Prezydenta Krzysztofa Żuka, Lublin, jako jedno z pierwszych miast w Polsce, wprowadził Budżet Obywatelski czyli dedykowany mieszkańcom fundusz partycypacyjny.

²³ W 2016 r. decyzją Prezydenta Krzysztofa Żuka, Lublin jako pierwsze miasto w Polsce wprowadził Zielony Budżet czyli dedykowany zieleni fundusz partycypacyjny. Była to odpowiedź na sugestie mieszkańców zgłaszane podczas spotkań oraz rosnącą liczbę związanych z zielenią, wniosków składanych do Budżetu Obywatelskiego. Dzięki temu pomysłowi, każdy mieszkaniec miasta może mieć wpływ na tworzenie nowych terenów zieleni lub rewitalizację już istniejących.

²⁴ Inicjatywa lokalna jest narzędziem umożliwiającym realizację działań zgłaszanych przez mieszkańców w ich bezpośrednim otoczeniu. Uzupełnia już funkcjonujące instrumenty - rezerwy celowe na zadania realizowane przez Rady Dzielnic, Budżet Obywatelski oraz Zielony Budżet. W ramach Inicjatywy Lokalnej mieszkańcy zgłaszają swoje pomysły i deklarują udział w ich realizacji, który może mieć formę wkładu rzeczowego, finansowego lub pracy społecznej.

Monitorowanie rezultatów i ewaluacja realizacji Strategii Lublin 2030

Mierzenie rezultatów jest koniecznym elementem cyklu zarządzania strategicznego każdej organizacji, pozwalającym na osiągnięcie lub korektę założonych celów i realizowanych zadań. Postulat obrania i monitorowania wskaźników realizacji celów strategicznych stanowi – podobnie jak sama idea tworzenia strategii rozwoju – element podejścia menedżerskiego stosowanego w przedsiębiorstwach prywatnych, a wprowadzanych do administracji samorządowej zgodnie z paradygmatem nowego zarządzania publicznego (New Public Governance). Co więcej, dziś monitorowanie rezultatów strategii nie jest już jedynie dobrą praktyką stosowaną przez polskie samorządy, ale obowiązkiem ustawowym – od 2018 roku Ustawa o samorządzie gminnym obliguje wóldarzy do corocznego opracowania raportu o stanie gminy, obejmującego między innymi realizację polityk, programów i strategii, a następnie do publicznej debaty na sesji rady gminy z udziałem radnych i mieszkańców. Nowelizacja Ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju jasno określa, że każda strategia rozwoju powinna wskazać oczekiwane rezultaty planowanych działań oraz wskaźniki ich osiągnięcia.

Miasto jest jednak znacznie bardziej złożonym i wielowymiarowym organizmem niż jakakolwiek firma, co utrudnia tworzenie i monitorowanie realizacji celów określonych w strategii rozwoju. Kolejny problem wynika z faktu, że wiele celów i procesów rozwojowych nie poddaje się wycenieniu czy jakiegokolwiek kwantyfikacji, tymczasem realizacja polityk publicznych i wykorzystywanie środków publicznych są przesłanką znacznie większej transparentności niż ma to miejsce w sektorze prywatnym. Organizacjom biznesowym relatywnie łatwo gromadzić informacje o swojej organizacji, natomiast instytucje samorządowe napotykają na znacznie większe ograniczenia w monitorowaniu procesów zachodzących na terytorium swojej gminy – zarówno natury prawnej, jak i finansowej czy technologicznej. Świadomość trudności w stworzeniu kompleksowego i wiarygodnego systemu monitorowania realizacji celów Strategii Lublin 2030 nie oznacza jednak rezygnacji samorządu Miasta Lublin z dołożenia wszelkich starań w tym zakresie, jedynie efektywne sprzężenie zwrotne w postaci monitoringu i ewaluacji uruchamiają proces uczenia się i doskonalenia realizacji polityk publicznych.

Lublin posiada wiele cennych doświadczeń zarówno w zakresie monitorowania strategii rozwoju miasta, jak i realizacji badań i analiz miejskich. Niektóre rozwiązania, jak realizowane we współpracy z uczelniami cykliczne badania społeczne, monitorowanie rozwoju inteligentnych specjalizacji gospodarczych miasta czy coroczne badania migracji absolwentów szkół średnich, to inicjatywy rzadkie lub unikalne w skali krajowej czy nawet międzynarodowej. Doświadczenia te zostały wykorzystane najpierw w opracowaniu planu badań i analiz na potrzeby diagnozy Lublin 2030, a następnie – po ich wzbogaceniu opiniami ekspertów zaangażowanych w proces tworzenia Strategii Lublin 2030 – w sformułowanie złożeń i wytycznych zarówno do monitorowania i ewaluacji realizacji celów Strategii Lublin 2030, jak i szerzej – do monitorowania rozwoju Lublina. Na system monitorowania i ewaluacji składają się cztery główne elementy, wzajemnie uzupełniające się i kompensujące swoje słabości:

- I. Monitorowanie ilościowych wskaźników i mierników.
- II. Monitorowanie realizacji zadań i projektów kluczowych.
- III. Badania społeczne.
- IV. Ewaluacja w formie debat eksperckich poświęconych ocenie realizacji celów w pięciu obszarach rozwojowych.

I. Wytyczne w zakresie analizy ilościowych wskaźników i mierników są następujące:

1. **Wskaźniki wskazane w Strategii Lublin 2030 powinny zostać przedstawione i opatrzone komentarzem analitycznym w corocznie opracowywanym Raporcie o Stanie Miasta Lublin.**
2. **Wskaźniki i mierniki należy ukazać w szeregach czasowych.** Wartością bazową w ocenach postępów powinny być dane za rok poprzedzający uchwalenie Strategii Lublin 2030, jednak dla pełniejszej oceny dynamiki w pierwszych latach monitorowania Strategii Lublin 2030 zaleca się, by wskaźniki prezentować w szeregach czasowych obejmujących okres co najmniej 5 lat.
3. Tam, gdzie jest to możliwe, **należy stosować ilościowe wskaźniki rozwoju, a wynik Lublina odnosić do miar centralnych (średniej lub mediany) dla grupy miast wojewódzkich, ze wskazaniem pozycji Lublina i jej zmian w hierarchii miast.** Racje stojące za takim podejściem można wyjaśnić następująco. Po pierwsze, wskaźnik (Indicator) – w przeciwieństwie do mierników wyrażonych często w liczebnościach absolutnych, powinien zawsze umożliwiać porównanie zjawisk w czasie lub przestrzeni. Na przykład, porównanie Lublina z innymi miastami umożliwia analiza wskaźników takich jak stopa bezrobocia czy liczba przedsiębiorstw na 1 000 mieszkańców, a nie liczba bezrobotnych czy liczba przedsiębiorstw. Po drugie, przyczyny wahań wartości wskaźników dla Lublina często mają źródła w procesach ogólnokrajowych lub nawet szerszych (np. dobra koniunktura gospodarcza, nowe transfery socjalne czy dostępność funduszy unijnych). Uwarunkowania te oddziałują jednak na polskie miasta z różną intensywnością, a ich wykorzystanie i zmiany w hierarchii miast mogą być już w znacznie większym stopniu kształtowane czynnikami o charakterze lokalnym, w tym jakością prowadzonej polityki rozwoju.
4. **Ewaluacja realizacji celów Strategii Lublin 2030 w oparciu o wskaźniki ilościowe niesie ze sobą różne problemy praktyczne i interpretacyjne.** Po pierwsze, należy zdawać sobie sprawę z istnienia różnego rodzaju wskaźników wykorzystywanych w monitorowaniu polityk publicznych - niektóre są definiowane jako miary zaangażowanych zasobów (np. wydatki na kulturę w przeliczeniu na mieszkańca) inne odnoszą się do powstałych produktów (np. wybudowanie ścieżki rowerowej określonej długości). Na poziomie strategii rozwoju miasta kluczowe są wskaźniki rezultatu, które oddają istotę celu strategicznego oraz zmieniają wartość w wyniku interwencji publicznej. W praktyce interwencja ta nie jest tylko jednym z czynników wpływających na wartości wskaźników, a efekty tej interwencji ujawniają się po dłuższym czasie. Po drugie, należy także mieć na uwadze fakt, że wiele celów Strategii Lublin 2030 wiąże się z postulatami zmiany jakościowej - do której nie można przypisać wskaźnika ilościowego. Problemy te zaadresowano na dwa sposoby. Pierwszym i najważniejszym zabiegiem jest oparcie monitorowania realizacji Strategii Lublin 2030 nie na jednym, ale na czterech, komplementarnych filarach. Drugim jest wskazanie w celach Strategii Lublin 2030 nie tylko kluczowych wskaźników ukazujących sytuację Lublina na tle miast wojewódzkich, ale także mierników pomocniczych i monitorowanych danych – które mają często kontekstowy charakter, a mogą pozwolić na skorygowanie wniosków z analizy wskaźników kluczowych.
5. **Lista wskaźników i mierników wskazanych w Strategii Lublin 2030 w uzasadnionych sytuacjach może ulec zmianie.** Niektóre wskaźniki lub mierniki mogą przestać być publikowane, w kolejnych latach mogą też pojawić się wskaźniki nowe i bardziej trafne – czyli lepiej wyrażające istotę celu. Zmiany wskaźników zawsze powinny być jednak oparte na rygorystycznych przesłankach merytorycznych, z troską o rzetelną ewaluację wdrażania Strategii Lublin 2030. Elastyczność jest rekomendowana zwłaszcza w zakresie mierników pomocniczych i monitorowanych danych – których zmiany i uzupełnianie powinny być naturalnym rezultatem zwiększania zasobów danych w dyspozycji miasta czy procesów uczenia się.
6. Lista wskaźników i mierników Strategii Lublin 2030 nie jest i nie powinna być nadmiernie rozbudowana, zawierać wskaźników bardzo specjalistycznych, wskaźników nakładu czy produktu odnoszących się do wąskich zakresów działalności miasta. Tego typu wskaźniki powinny natomiast znaleźć się w strategiach sektorowych, programach i politykach miejskich, adekwatnie do szczegółowości celów i oczekiwanych rezultatów wskazywanych w tych dokumentach programowych.
7. W Strategii Lublin 2030 świadomie **nie określono wartości docelowych wskaźników**, gdyż realizacja samorządowej polityki rozwoju większość jest jedynie jednym z czynników oddziałujących na zmienność wskaźników wykorzystanych w Strategii Lublin 2030. Okres pandemii dobrze ukazał, jak zmiana zewnętrznych uwarunkowań może doprowadzić do silnych i po części trwałych zmian trajektorii wskaźników rozwoju. Rezygnacji z określania wartości docelowych towarzyszy również założenie, że czynnikiem mobilizującym samorząd do realizacji celów rozwojowych będzie czwarty filar systemu monitorowania rezultatów – niezależna i transparentna ocena ekspertów.

II. Wytyczne w zakresie analizy realizacji zadań i projektów kluczowych są następujące:

1. Strategia Lublin 2030 ukazuje nie tylko listę ogólnych i szczegółowych celów rozwojowych, ale także zobowiązanie miasta do realizacji przypisanych do tych celów konkretnych zadań i projektów kluczowych. Część tych zadań można traktować jako rzeczowe efekty lub produkty działań miasta, możliwe do monitorowania i oceny w kategoriach zero-jedynkowych (zadanie wykonane bądź nie), w sposób analogiczny do praktyki określania w projektach unijnych wskaźników produktu. **Monitoring realizacji Strategii Lublin 2030 będzie w sposób syntetyczny ukazywał status realizacji tych zadań** oraz – jeśli jest taka możliwość – wskazywał na źródła pozwalające na uzyskanie pełniejszej i bardziej aktualnej informacji o zadaniu lub projekcie.
2. Oceniając postępy miasta w zakresie realizacji zadań i projektów kluczowych należy mieć na uwadze, że ich **realizacja nie skupi się na pierwszych latach obecnej dekady, ale będzie rozłożona w całym horyzoncie czasowym obowiązywania Strategii Lublin 2030** – co jest naturalne biorąc pod uwagę zarówno wysoką czasochłonność i zasobochłonność niektórych projektów, jak i ograniczone zasoby finansowe czy wieloletnie programowanie polityki spójności.
3. **Racjonalne wieloletnie planowanie rozwoju terytorialnego musi dopuszczać możliwość zmiany listy kluczowych projektów i zadań** na skutek istotnych zmian otoczenia, a w szczególności – niemożliwych do przewidzenia zmian źródeł finansowania. Nowe, a nieujęte w Strategii Lublin 2030 projekty o istotnym wpływie na realizację celów Strategii 2030 również należy objąć monitorowaniem. Z kolei rezygnacja lub istotna modyfikacja zadań i projektów wpisanych w Strategię Lublin 2030 powinna zostać zakomunikowana i wiarygodnie wyjaśniona.
4. **Sprawozdanie z realizacji zadań i projektów kluczowych** dla całej Strategii Lublin 2030, lub – alternatywnie - osobne sprawozdania dla poszczególnych obszarów rozwojowych, **będzie sporządzane nie rzadziej niż co 2 lata i zamieszczane w Raporcie o stanie Miasta Lublin.**

III. Wytyczne w zakresie badań społecznych są następujące:

1. Realizacja strategii rozwoju miasta powinna prowadzić nie tylko do poprawy wskaźników czy realizacji projektów, ale przede wszystkim – do poprawy odczuwalnych przez mieszkańców Lublina warunków życia, dlatego realizacja badań społecznych stanowi integralny element systemu monitorowania rezultatów Strategii Lublin 2030. Badania te mają szczególny walor poznawczy – o ile opinie najbardziej aktywnych mieszkańców i organizacji pozarządowych, artykułowanych w ramach różnych działań partycypacyjnych, są już łatwe do uzyskania, to zdobycie wiedzy o opiniach i potrzebach mniej zaangażowanych mieszkańców jest trudniejszym w realizacji, ale koniecznym elementem oceny postępów realizacji Strategii Lublin 2030.
2. **Głównym elementem monitorowania realizacji Strategii Lublin 2030 w tym obszarze będzie coroczne badania społeczne, realizowane na reprezentatywnej²⁵ próbie nie mniejszej niż 500 mieszkańców,** czerpiące najlepsze wzorce z badań realizowanych dotychczas w Biurach Obsługi Mieszkańców. Raport z badań powinien być publicznie dostępny, a najważniejsze wnioski z badań należy **zamieścić w Raporcie o stanie Miasta Lublin.**
3. Dotychczasowe doświadczenia ukazały, że wartościową poznawczo i efektywną kosztowo strategią badawczą jest badanie internetowe towarzyszące głosowaniu w ramach Budżetu Obywatelskiego, które pozwoliło na zdobycie wartościowych opinii i ocen na wielotysięcznych próbach zaangażowanych społecznie mieszkańców w takich kwestiach, jak zróżnicowania warunków życia i priorytetów inwestycyjnych w dzielnicach, ewaluacja Budżetu Obywatelskiego czy działania na rzecz adaptacji do zmian klimatu. W kolejnych latach **należy wykorzystywać potencjał badań internetowych, szczególnie tych powiązanych z narzędziami partycypacji obywatelskiej, do pozyskania ocen i rekomendacji mieszkańców** w zakresie różnych celów i zadań strategicznych wskazanych zarówno w Strategii Lublin 2030, jak i sektorowych strategiach i programach miejskich.

IV. Wytyczne w zakresie ewaluacji realizacji celów rozwojowych są następujące:

1. Wykorzystanie ewaluacji bieżącej (on-going) w systemie oceny realizacji Strategii Lublin 2030 wynika z kilku ważnych przesłanek. Po pierwsze, adresuje niedoskonałości monitorowania realizacji celów i zadań Strategii 2030, pozwalając zwłaszcza na ocenę jakościowych aspektów realizacji celów oraz zagadnień przekrojowych, w tym celów horyzontalnych. Po drugie, stanowi kontynuację dobrych praktyk z tworzenia Strategii Lublin 2030, w których istotną rolę odegrały prace 12 Tematycznych Grup Roboczych. Skoro Strategia Lublin 2030

²⁵ W praktyce badań społecznych założenie reprezentatywności najczęściej jest realizowane nie przez reprezentatywność proceduralną (losowy dobór próby) ustępując miejsca reprezentatywności przedmiotowej (próba kwotowa).

została opracowana metodą partycypacyjno-ekspercką, to i monitorowanie jej realizacji powinno angażować szersze grono ekspertów, stanowiąc przykład realizacji zasad partycypacji i współzarządzania.

2. **Przedmiotem każdej ewaluacji będzie ocena realizacji celów w każdym z 5 obszarów tematycznych Strategii Lublin 2030.** Nie stoi to jednak na przeszkodzie, by - kiedy zajdą ku temu uzasadnione przesłanki - dokonać również ewaluacji pojedynczych celów, realizacji celów horyzontalnych czy rekomendacji w zakresie polityki przestrzennej.
3. **Każda ewaluacja powinna mieć formę dyskusji z udziałem przedstawicieli samorządu, uczelni, organizacji pozarządowych.** Proporcje te nie mogą być z góry ustalone - zależą bowiem w istotnej mierze od ocenianej problematyki, jednak reprezentacja samorządu nie powinna być większa niż połowa liczby uczestników. Szczególnie istotna jest tutaj aktywna rola uczelni - jako praktyczny wyraz realizacji ich misji w zakresie wspierania rozwoju społeczeństwa i gospodarki, jako wykorzystanie wiedzy dla dobra lokalnej społeczności Lublina. W zależności od tematyki należy również dołączyć do tej grupy bądź wyłonionych w otwartej rekrutacji mieszkańców dysponujących wiedzą, kompetencjami i doświadczeniem w danej tematyce, lub reprezentacji biznesu. Optymalnie grupa powinna liczyć 10-15 uczestników - ważne, by wielkość grupy zapewniła z jednej strony zasób wiedzy i kompetencji wystarczający do rzetelnej oceny postępów w danym obszarze, a z drugiej - możliwość swobodnej i wielokrotnej wypowiedzi każdego uczestnika oraz wzajemnych interakcji.
4. **Ewaluacja powinna ocenić postępy w realizacji każdego celu Strategii Lublin 2030 z jego elementami składowymi i zadaniami, a w razie potrzeby - zidentyfikować przyczyny opóźnień i bariery w realizacji celu, a także wskazać rekomendacje działań udoskonalających.** Szczególną uwagę należy poświęcić na realizację celów postulujących zmiany jakościowe - których monitorowanie za pomocą wskaźników ilościowych jest obarczone poważnymi słabościami lub w ogóle niemożliwe. Ustalenia ewaluacji mogą jednak obejmować inne aspekty, np. weryfikację listy wskaźników (zwł. w pierwszych latach realizacji strategii), wskazanie istotnych zmian uwarunkowań zewnętrznych, czy propozycję modyfikacji lub uzupełnienia priorytetów strategicznych (zwł. w końcowym okresie wdrażania strategii).
5. **Każda ewaluacja musi opierać się na informacjach zgromadzonych w ramach pozostałych elementów systemu monitorowania i ewaluacji Strategii Lublin 2030, tj.: monitoringu wskaźników, pomocniczych mierników oraz realizowanych zadań, a także wynikach badań społecznych.**
6. **Ewaluacja realizacji celów w każdym obszarze rozwojowym będzie przeprowadzana nie rzadziej niż co 2 lata i zostanie przekazana komórkom odpowiedzialnym za realizację celów Strategii Lublin 2030, a wnioski z tej ewaluacji zostaną zamieszczone w Raporcie o stanie Miasta Lublin.**

Finansowanie

Realizacja Strategii Lublin 2030 wymaga poniesienia w kolejnych latach znacznych nakładów finansowych na szereg zadań inwestycyjnych i nieinwestycyjnych. Koszty związane z realizacją Strategii Lublin 2030 są w zasięgu budżetu miasta, wynikającego z gromadzonych dochodów własnych, subwencji i dotacji celowych z budżetu państwa, przy jednoczesnym efektywnym wykorzystaniu wsparcia finansowego ze zwrotnych i bezzwrotnych źródeł/mechanizmów (np. kredytów, pożyczek, obligacji komunalnych, obligacji przychodowych, faktoringu samorządowego i innych).

Finansowanie zadań wynikających ze Strategii Lublin 2030 możliwe jest dzięki programom krajowym i międzynarodowym związanym z środkami finansowymi Unii Europejskiej z perspektywy finansowej na lata 2021–2027.²⁶ Środki europejskie dystrybuowane są w oparciu o założenia wynikające z Umowy Partnerstwa²⁷. Realizacji Umowy Partnerstwa służą programy krajowe i regionalne. Określają one priorytetowe obszary wsparcia i wyznaczają konkretne działania. Kolejny instrument wsparcia to Instrument na rzecz Odbudowy i Zwiększenia Odporności (Recovery and Resilience Facility – RRF). Jest on odpowiedzią Komisji Europejskiej na pandemię COVID-19. Wsparcie w ramach RRF ma charakter dodatkowy w stosunku do wsparcia udzielanego w ramach innych funduszy i programów unijnych i musi być z nim spójne oraz skoordynowane. Środki finansowe z powyższego instrumentu będą dystrybuowane w oparciu o Krajowy Plan Odbudowy. Dodatkowe możliwości pozyskania środków finansowych kreują liczne programy zarządzane przez Komisję Europejską, zapewniające wsparcie w różnych obszarach tematycznych.²⁸

Władze Lublina mogą również korzystać z bezzwrotnej pomocy finansowej w ramach dwóch instrumentów (tzw. funduszy norweskich): Mechanizmu Finansowego EOG oraz Norweskiego Mechanizmu Finansowego. Środki finansowe pochodzą z trzech krajów Europejskiego Stowarzyszenia Wolnego Handlu, będących zarazem członkami Europejskiego Obszaru Gospodarczego – Norwegii, Islandii i Liechtensteinu. Oba Mechanizmy zostały objęte jednolitymi zasadami i procedurami oraz podlegają jednemu systemowi zarządzania i wdrażania w Polsce.

Kolejnym źródłem finansowania przedsięwzięć wynikających ze Strategii Lublin 2030, mogą być środki pochodzące z programów priorytetowych realizowanych przez Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej oraz Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej. Programy określają m.in. formy i warunki dofinansowania oraz szczegółowe kryteria wyboru przedsięwzięć.²⁹

Miasto Lublin może także skorzystać z programów finansujących różnorodne, dziedzinowe przedsięwzięcia, opracowywanych przez poszczególne krajowe ministerstwa. Środki dystrybuowane w ramach tych programów zazwyczaj pochodzą z budżetu państwa. Znowelizowana ustawa o zasadach prowadzenia polityki rozwoju wprowadziła również mechanizmy uzgadniania działań rozwojowych pomiędzy samorządami: kontrakt programowy, kontrakt sektorowy i porozumienie terytorialne, które mogą być zawierane pomiędzy rządem a samorządami.

Jednak pozyskiwanie źródeł finansowania inwestycji rozwojowych nie może ograniczać się wyłącznie do ubiegania się o środki pochodzące z programów UE i programów krajowych. Władze Lublina pod rozwagę muszą brać też możliwość angażowania kapitału prywatnego, zaciągania zobowiązań na rynku finansowym oraz bieżące gospodarowanie mieniem gminy.

Możliwości inwestycyjne miasta Lublin mogą być zwiększone także w wyniku zaciągnięcia zobowiązań finansowych w postaci kredytu, pożyczki lub emisji obligacji komunalnych, w tym obligacji przychodowych. Instrumenty wspierające rozwój lokalny i regionalny oferują takie instytucje finansowe jak: Bank Światowy, Bank Rozwoju Rady Europy, Europejski Bank Odbudowy i Rozwoju, Bank Gospodarstwa Krajowego oraz szereg banków komercyjnych. W przypadku korzystania ze zwrotnych źródeł finansowania zasadniczym kryterium wyboru oferty powinny być koszty pozyskania środków pieniężnych, ale również warunki współpracy z daną instytucją finansową.

²⁶ Szczegółowe informacje na temat funduszy europejskich w ramach perspektywy finansowej UE na lata 2021–2027 publikowane są na bieżąco na Portalu Funduszy Europejskich, www.funduszeuropejskie.gov.pl/strony/o-funduszach.

²⁷ Umowa Partnerstwa określa strategię wykorzystania funduszy europejskich w ramach polityk unijnych: polityki spójności i wspólnej polityki rybołówstwa w Polsce w latach 2021–2027.

²⁸ Szczegółowe informacje na temat programy i fundusze UE finansowanych z budżetu UE i NextGenerationEU publikowane są na Portalu Komisji Europejskiej, ec.europa.eu/info/funding-tenders/find-funding/eu-funding-programmes_pl.

²⁹ Szczegółowe informacje publikowane są na portalu Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, www.gov.pl/web/nfosigw.

Szansą realizacji zadań inwestycyjnych samorządu jest również partnerstwo publiczno-prywatne. Odpowiednia alokacja ryzyka i sposób ujmowania zobowiązań wynikających z umowy stwarza możliwość ujęcia wydatków finansowych poza deficytem i długiem publicznym. Przeprowadzenie procedury wyboru partnera prywatnego i sformalizowanie umowy nie jest łatwym przedsięwzięciem, ale z punktu widzenia ograniczeń związanych z możliwością zadłużania się jednostek samorządu terytorialnego, może przynieść wymierne korzyści. Dobrze przemyślane i skonstruowane partnerstwo publiczno-prywatne pozwoli zrealizować daną inwestycję bez nadmiernego obciążania budżetu miasta.

Powyższej zaprezentowane źródła kapitału pieniężnego nie wyczerpują całego katalogu możliwości pozyskiwania środków finansowych na realizację zamierzeń wynikających ze Strategii Lublin 2030. Konieczne jest nieustanne monitorowanie rynku w zakresie pojawiających się sposobności zdobywania kapitału pieniężnego. Niekiedy pewnym ograniczeniem może być zdolność miasta do zapewnienia kapitału własnego. Niemniej rozmaite opcje w zakresie inżynierii finansowej pozwalają skutecznie radzić sobie także z takimi ograniczeniami.

Spójność Strategii Lublin 2030 z dokumentami wyższego rzędu

Szymon Horosiewicz

Zarządzanie strategiczne z perspektywy samorządu powinno być zgodne i spójne z dokumentami strategicznymi wyższego szczebla, w celu zachowania poprawności metodologicznej, spójności pełnionych ról oraz komplementarności kierunków rozwojowych. Strategia Lublin 2030 bazuje na ustaleniach kierunkowych, wynikających z aktualnej polityki regionalnej i krajowej, wpisując się równocześnie w prowadzoną politykę rozwoju przez Unię Europejską. Zaproponowane cele rozwojowe i horyzontalne miasta Lublin są zbieżne z założeniami tych dokumentów. Strategia Lublin 2030 zachowuje spójność ze Strategią na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.) oraz Krajową Strategią Rozwoju Regionalnego 2030, jako dokumentami strategicznymi o szczeblu krajowym.

Analizę spójności Strategii Lublin 2030 z dokumentami wyższego rzędu dokonano na podstawie oceny zgodności dla celów na continuum od pełnej zgodności, poprzez stwierdzenie synergii, stwierdzenie sprzeczności, aż po uznanie braku odniesienia.

1. Pełna zgodność – oznacza maksymalny stopień zgodności/integralności celów w porównywalnych dokumentach. Cele osiągające pełną zgodność, w swojej treści są tożsame, realizują takie same założenia/kierunki.
2. Synergia – oznacza sytuację, w której porównywalne cele/kierunki nie są tożsame pod względem konkretnych działań ale pozytywnie oddziałują na siebie, a uzyskany efekt interakcji między sobą jest znacznie szerszy niż pojedyncze efekty każdego z określonych celów.
3. Sprzeczność – oznacza sytuację, gdy porównywalne cele/kierunki wykluczają się co do swojej treści.
4. Brak odniesienia – oznacza sytuację, w której porównywalny cel/kierunek znajduje się tylko i wyłącznie w jednym dokumencie i niemożliwe jest jego zweryfikowanie pod względem zgodności strategicznej.

Poniższe tabele przedstawia powiązania Celów Strategicznych Strategii Lublin 2030 z dokumentami wyższego rzędu.

1. Spójność celów Strategii Lublin 2030 ze Strategią na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)

Strategia Lublin 2030	Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)		
Cele	Cele zawarte w dokumencie wyższego rzędu	Ocena	Uzasadnienie
Obszar A. Lublin kreatywny, akademicki i przedsiębiorczy			
A.1. Wysoka jakość kształcenia na każdym etapie życia	<p>Cel szczegółowy I. Trwały wzrost gospodarczy oparty coraz silniej o wiedzę, dane i doskonałość organizacyjną</p> <p>1. Wzmocnienie kapitału ludzkiego i społecznego w narodowym systemie innowacji</p> <p>Obszar wpływający na osiągnięcie celów Strategii – Edukacja i uczenie się</p>	Pełna zgodność	Działania kierunkowe koncentrują się na wprowadzeniu zmian w systemie edukacji ukierunkowanych na kształtowanie postaw i cech sprzyjających innowacyjności oraz dopasowaniu szkolnictwa do potrzeb nowoczesnej gospodarki. Ponadto wdrażanie programów promujących uczenie się w różnych formach przez całe życie.
A.2. Akademicki Lublin – międzynarodowy ośrodek kształcenia i badań	Obszar wpływający na osiągnięcie celów Strategii – Kapitał ludzki i społeczny	Pełna zgodność	Jednym z działań zaproponowanych w Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.) jest umiędzynarodowienie i otwarcie polskich szkół wyższych na innowacje np. poprzez Narodowej Agencji Wymiany Akademickiej, której zadaniem będzie wspieranie międzynarodowej wymiany naukowej i edukacyjnej oraz promocji polskiego szkolnictwa wyższego, stworzenie otoczenia prawnego sprzyjającego innowacyjności i komercjalizacji wyników badań naukowych przez uczelnie i jednostki naukowe.
A.3. Synergia miasta i uczelni	Cel szczegółowy I – Trwały wzrost gospodarczy oparty coraz silniej o wiedzę, dane i doskonałość organizacyjną	Synergia	Cele strategiczne osiągają synergii dzięki działaniom mające na celu wdrożenie mechanizmów transferu wiedzy z sektora edukacji do sektora przedsiębiorstw oraz stymulowanie popytu na innowacje ze strony sektora publicznego.
A.4. Innowacyjne i zrównoważone ekosystemy gospodarcze	<p>Cel szczegółowy I – Trwały wzrost gospodarczy oparty coraz silniej o wiedzę, dane i doskonałość organizacyjną</p> <p>Cel szczegółowy II – Rozwój społecznie wrażliwy i terytorialnie zrównoważony</p>	Pełna zgodność	Komplementarność tych celów zachodzi poprzez działania mające na celu wzmacnianie regionalnych przewag konkurencyjnych w oparciu o specjalizacje gospodarcze i nowe nisze rynkowe, dopasowanie sektora przedsiębiorstw i edukacji do potrzeb inteligentnej i zrównoważonej gospodarki oraz wzmacniania otoczenia prawo-instytucjonalnego dla innowacyjnych przedsiębiorstw.
A.5. Kultura przedsiębiorczości i nowoczesna infrastruktura biznesu	Cel szczegółowy I – Trwały wzrost gospodarczy oparty coraz silniej o wiedzę, dane i doskonałość organizacyjną	Pełna zgodność	Pełna zgodność celów strategicznych zachowana jest dzięki zaproponowanym działaniom skupiającym się na aktywnym promowaniu kultury przedsiębiorczości na uczelniach wyższych oraz sektorach biznesu i administracji publicznej, wzmacniając przy tym kompetencje i zdolność do animowania przedsięwzięć innowacyjnych z udziałem wszystkich uczestników procesu innowacji.

Obszar B. Lublin zielony i zrównoważony urbanistycznie			
B.1. Spójny system zieleni miejskiej	Brak	Brak odniesienia	-
B.2. Sieć zrównoważonego transportu	Obszar wpływający na osiągnięcie celów Strategii – Transport Cel - Zwiększenie dostępności transportowej oraz poprawa warunków świadczenia usług związanych z przewozem towarów i pasażerów	Pełna zgodność	Działania przewidziane w Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.) skupiają się na wdrożeniu nowego systemu planowania rozwoju infrastruktury transportowej w sposób zintegrowany, uwzględniając zmieniające się wzorce mobilności. Dodatkowo działania skupiają się na obniżeniu negatywnego oddziaływania transportu na środowisko poprzez wdrażanie transportu zeroemisyjnego.
B.3. Zrównoważony rozwój urbanistyczny	Cel 1. Zrównoważony rozwój kraju wykorzystujący indywidualne potencjały poszczególnych terytoriów	Pełna zgodność	Zawarty cel w Strategii Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.) dotyczący zrównoważonego rozwoju kraju jako kierunku działania przejmując racjonalną urbanizację w obszarach metropolitalnych za pomocą narzędzi prawnych oraz pogłębienie współpracy pomiędzy samorządami w obrębie obszaru funkcjonalnego w zakresie wspólnego planowania inwestycji.
B.4. Transformacja energetyczna miasta i czyste powietrze	Obszar wpływający na osiągnięcie celów Strategii – Energia	Pełna zgodność	Zaproponowane kierunki interwencji w Strategii Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.) odnoszą się do konieczności wypracowania długofalowej, przewidywalnej polityki energetycznej wdrożonej na podstawie strategii sektorowych i systemu regulacji prawno-instytucjonalnych. Dodatkowo działania kierunkowe wskazują na zachowanie priorytetowej roli poprawy efektywności energetycznej gospodarki i zapewnienia bezpieczeństwa energetycznego poprzez dywersyfikację źródeł, surowców, dystrybucję oraz sposób wytwarzania energii.
B.5. Łagodzenie zmian klimatu w oparciu o obiegi zamknięte	Obszar wpływający na osiągnięcie celów Strategii – Środowisko 6. Gospodarka odpadami	Pełna zgodność	Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.) wskazuje na konieczność rozwoju nowoczesnej gospodarki odpadami w kierunku modelu gospodarczego opartego na obiegu zamkniętym, poprzez działania takie jak: rozwój recyklingu odpadów, dążenie do maksymalizacji wykorzystania odpadów jako surowców.
Obszar C. Lublin otwarty, wielopokoleniowy i społecznie zaangażowany			
C.1. Aktywne sąsiedztwo	Cel szczegółowy II – Rozwój społecznie wrażliwy i terytorialnie zrównoważony Obszar wpływający na osiągnięcie celów Strategii – Kapitał społeczny	Pełna zgodność	Cele strategiczne zachowują pełną zgodność w ramach zaproponowanych działań mających na celu podejmowanie działań służących poprawie świadomości demograficznej społeczeństwa, promocji aktywności zawodowej i społecznej seniorów (wolontariat, pomoc sąsiedzka) oraz zwiększenie partycypacji społecznej i wpływu obywateli (oraz organizacji pozarządowych) na życie publiczne.
C.2. Miasto międzypokoleniowe	Cel szczegółowy II – Rozwój społecznie wrażliwy i terytorialnie zrównoważony	Pełna zgodność	Pełna zgodność celów strategicznych jest zachowana przez działania mające na celu wzmacnianie więzi międzypokoleniowych i międzysąsiedzkich szczególnie w otoczeniu osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, zapewnienie

			dostępu do taniego mieszkalnictwa oraz rozwój usług asystenckich i opiekuńczych.
C.3. Miasto otwarte i włączające	Cel szczegółowy II – Rozwój społecznie wrażliwy i terytorialnie zrównoważony	Pełna zgodność	Pełna zgodność celów strategicznych jest zachowana przez działania takie jak: uspołnienie systemu programowania i realizacji polityki integracji społecznej, tworzenie i wdrażanie sieci usług i programów aktywizacyjnych, rehabilitacyjnych, resocjalizacyjnych (w szczególności dla osób z niepełnosprawnością) – od aktywizacji społecznej do włączenia społecznego i zawodowego oraz wzmacnianie więzi międzypokoleniowych i międzysąsiedzkich w otoczeniu osób zagrożonych wykluczeniem społecznym.
Obszar D. Lublin twórczy, aktywny i gościnny			
D.1. Miasto przemysłów kultury	Cel szczegółowy I. Trwały wzrost gospodarczy oparty coraz silniej o wiedzę, dane i doskonałość organizacyjną	Pełna zgodność	Realizacja celu odbywać się będzie za pośrednictwem projektów strategicznych m.in. pakietu dla przemysłów kreatywnych ukierunkowany na wsparcie innowacyjności produktów kultury i kreatywnych. Pakiet umożliwi budowanie przewagi konkurencyjnej w sektorze i przeciwdziała odpływowi kapitału kreatywnego.
D.2. Atrakcyjna oferta sportowa i szerokie możliwości spędzania wolnego czasu	Obszar wpływający na osiągnięcie celów Strategii – Kapitał ludzki i społeczny 3. Rozwój kapitału społecznego	Pełna zgodność	Realizacja celu poprzez działania skupiające się na wykorzystaniu sportu i aktywności fizycznej jako narzędzia budowy kapitału społecznego (lokalne inicjatywy sportowe, włączanie społeczne poprzez sport grup defaworyzowanych – np. osoby z niepełnosprawnościami, ubogie).
D.3. Miasto rozpoznawalne turystycznie	Cel szczegółowy I. Trwały wzrost gospodarczy oparty coraz silniej o wiedzę, dane i doskonałość organizacyjną	Synergia	Realizacja celu poprzez stworzenie systemowych i kompleksowych rozwiązań prawnych, organizacyjnych, finansowych i narzędziowych w zakresie integracji, koordynacji, komercjalizacji i internacjonalizacji polskich, markowych produktów turystycznych opartych na potencjale kulturowym i przyrodniczym kraju. Dodatkowo w ramach projektów strategicznych realizacja celu zachodzi poprzez budowę zintegrowanego systemu promocji polskiej kultury za granicą w ramach marki „Polska”.
Obszar E. Lublin metropolitalny			
E.1. Lublin jako lider Lubelskiego Obszaru Metropolitalnego	Cel 1. Zrównoważony rozwój kraju wykorzystujący indywidualne potencjały poszczególnych terytoriów	Pełna zgodność	Kierunki działań przyjęte w Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.) wskazują na wypracowanie i upowszechnianie elastycznych rozwiązań organizacyjnych i prawnych, ułatwiających współpracę pomiędzy miastami oraz wewnątrz miejskich obszarów funkcjonalnych.
E.2. Rozwój funkcji metropolitalnych Lublina	Cel 1. Zrównoważony rozwój kraju wykorzystujący indywidualne potencjały poszczególnych terytoriów	Pełna zgodność	Kierunki działań przyjęte w Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.) wskazują na wypracowanie i upowszechnianie elastycznych rozwiązań organizacyjnych i prawnych, ułatwiających

			współpracę pomiędzy miastami oraz wewnątrz miejskich obszarów funkcjonalnych.
--	--	--	---

2. Spójność celów Strategii Lublin 2030 z Krajową Strategią Rozwoju Regionalnego 2030

Strategia Lublin 2030	Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030		
Cele	Cele zawarte w dokumencie wyższego rzędu	Ocena	Uzasadnienie
Obszar A. Lublin kreatywny, akademicki i przedsiębiorczy			
A.1. Wysoka jakość kształcenia na każdym etapie życia	<p>Cel 1 Zwiększenie spójności rozwoju kraju w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i przestrzennym</p> <p>1.2 Zwiększenie wykorzystania potencjału rozwojowego miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze</p> <p>Cel 2 Wzmacnianie regionalnych przewag konkurencyjnych</p> <p>2.1 Rozwój kapitału ludzkiego i społecznego</p>	Pełna zgodność	Zakres interwencji zaproponowanej przez Krajową Strategię Rozwoju Regionalnego 2030 w obszarze jakości kształcenia odnosi się do wykorzystania potencjału lokalnych szkół wyższych oraz wspieraniu rozwoju kształcenia w szczególności w sektorach wpisujących się w zdefiniowane specjalizacje gospodarcze danego obszaru funkcjonalnego.
A.2. Akademicki Lublin – międzynarodowy ośrodek kształcenia i badań	<p>Cel 1 Zwiększenie spójności rozwoju kraju w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i przestrzennym</p> <p>1.1 Wzmacnianie szans rozwojowych obszarów słabszych gospodarczo</p>	Pełna zgodność	Cele strategiczne Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2030 zakładają działania mające na celu rozwój współpracy ponadregionalna w sektorze nauki i badań i tworzenia oferty edukacyjnej do działań spoza regionu (krajowych i zagranicznych) w celu podniesienia jakości kształcenia i prowadzonych badań, lepszego dostosowania profilu kształcenia do potrzeb rynku pracy.
A.3. Synergia miasta i uczelni	<p>Cel 1 Zwiększenie spójności rozwoju kraju w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i przestrzennym</p> <p>1.1 Wzmacnianie szans rozwojowych obszarów słabszych gospodarczo</p> <p>Cel 2 Wzmacnianie regionalnych przewag konkurencyjnych</p> <p>2.1 Rozwój kapitału ludzkiego i społecznego</p>	Pełna zgodność	Cele Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2030 wskazują na konieczność wzmacniania kapitału społecznego poprzez wzmacnianie procesu sieciowania i tworzenia partnerstw międzysektorowych oraz wspieraniu rozwoju kształcenia w szczególności w sektorach wpisujących się w zdefiniowane specjalizacje gospodarcze danego obszaru funkcjonalnego.

<p>A.4. Innowacyjne i zrównoważone ekosystemy gospodarcze</p>	<p>Cel 1 Zwiększenie spójności rozwoju kraju w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i przestrzennym</p> <p>1.1 Wzmacnianie szans rozwojowych obszarów słabszych gospodarczo</p> <p>1.2 Zwiększenie wykorzystania potencjału rozwojowego miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze</p> <p>Cel 2 Wzmacnianie regionalnych przewag konkurencyjnych</p> <p>2.3 Innowacyjny rozwój regionu i doskonalenie podejścia opartego na Regionalnych Inteligentnych Specjalizacjach</p> <p>2.3.1. Koncentracja na działaniach proinnowacyjnych</p> <p>2.3.2. Stymulowanie wzrostu innowacyjności w regionach</p>	<p>Pełna zgodność</p>	<p>Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030 wskazuje na wspieranie działań mających na celu tworzenie wspólnej, komplementarnej oferty gospodarczej, opartej o endogeniczne potencjały makroregionu, w tym inteligentne specjalizacje.</p> <p>Strategia Rozwoju Regionalnego 2030 w Celu 2 Wzmacnianie regionalnych przewag konkurencyjnych skupia się stymulowaniu innowacji poprzez ośrodki naukowo-badawcze, zwłaszcza poprzez rozwój B+R i współpracy sektora przedsiębiorstw z uczelniami wyższymi.</p> <p>Dokument skupia się również w tym celu na promowanie innowacji w obszarze smart city i smart villages, tworząc kulturę otwartości na eksperymentowanie tworząc przy tym warunki dla rozwoju gospodarki sieciowej i cyfrowej.</p>
<p>A.5 Kultura przedsiębiorczości i nowoczesna infrastruktura biznesu</p>	<p>Cel 1 Zwiększenie spójności rozwoju kraju w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i przestrzennym</p> <p>1.1 Wzmacnianie szans rozwojowych obszarów słabszych gospodarczo</p> <p>Cel 2 Wzmacnianie regionalnych przewag konkurencyjnych</p> <p>2.2.1. Usługi Instytucji Otoczenia Biznesu dla MŚP</p> <p>2.2.2. Wsparcie dla biznesu</p>	<p>Pełna zgodność</p>	<p>Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030 zakłada wspieranie działań na rzecz rozwoju przedsiębiorczości, w tym start-upowej, uzupełnienia braków wyposażeniu infrastrukturalnym, wdrażania innowacji gospodarczych i technologii informacyjno-komunikacyjnych.</p> <p>Jednym z kierunków interwencyjnych są również działania uwarunkowane na rozwój instrumentów wspierania dla firm oraz odrębnych instrumentów dedykowanych dla MŚP.</p>
<p>Obszar B. Lublin zielony i zrównoważony urbanistycznie</p>			
<p>B.1. Spójny system zieleni miejskiej</p>	<p>Brak</p>	<p>Brak odniesienia</p>	<p>-</p>
<p>B.2. Sieć zrównoważonego transportu</p>	<p>Brak</p>	<p>Brak odniesienia</p>	<p>-</p>

B.3. Zrównoważony rozwój urbanistyczny	Cel 1 Zwiększenie spójności rozwoju kraju w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i przestrzennym 1.1.2 Wzmacnianie szans rozwojowych obszarów zagrożonych trwałą marginalizacją	Pełna zgodność	Cel 1 obejmuje działania mające na celu racjonalne gospodarowanie przestrzenią i zapobieganie konfliktom dla osiągnięcia ładu przestrzennego i dostosowania przestrzeni lokalnej do potrzeb zrównoważonego rozwoju gospodarczo-społecznego.
B.4. Transformacja energetyczna miasta i czyste powietrze	Brak	Brak odniesienia	-
B.5. Łagodzenie zmian klimatu w oparciu o obiegi zamknięte	Brak	Brak odniesienia	-

Obszar C. Lublin otwarty, wielopokoleniowy i społecznie zaangażowany

C.1. Aktywne sąsiedztwo	Cel 2. Wzmacnianie regionalnych przewag konkurencyjnych 2.1.3. Zwiększanie zasobów rynku pracy i rozwój kapitału społecznego	Pełna zgodność	Pomiędzy celami strategicznymi zachodzi pełna zgodność z uwagi na przyjęte działania komplementarne mające na celu zwiększenie partycypacji społecznej i wpływu obywateli (oraz organizacji pozarządowych) na życie i przestrzeń publiczną, wypracowanie warunków do rozwoju srebrnej gospodarki oraz ekonomii społecznej zakorzenionej lokalnie oraz wzmacnianie poczucia tożsamości i integracji społeczności lokalnej.
C.2. Miasto międzypokoleniowe	Cel 1 Zwiększenie spójności rozwoju kraju w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i przestrzennym 1.1.2 Wzmacnianie szans rozwojowych obszarów zagrożonych trwałą marginalizacją. 1.5.3 Infrastruktura społeczna	Pełna zgodność	Cele strategiczne zachowują wobec siebie pełną zgodność ze względu na przyjęte komplementarne działania skupiające się na aktywizacji lokalnej społeczności na rzecz pobudzania rozwoju społeczno-gospodarczego w zakresie podnoszenia kompetencji i umiejętności mieszkańców oraz wzmacnianie poczucia tożsamości i integracji społeczności lokalnej za pośrednictwem infrastruktury społecznej.
C.3. Miasto otwarte i włączające	Cel 3. Podniesienie jakości zarządzania i wdrażania polityk ukierunkowanych terytorialnie 3.2 Wzmacnianie współpracy i zintegrowanego podejścia do rozwoju na poziomie lokalnym, regionalnym i ponadregionalnym	Pełna zgodność	Pełna zgodność celów strategicznych jest zapewniona poprzez zaproponowane działania w Strategii Rozwoju Regionalnego 2030 mające na celu wspieranie powstawania i rozwoju lokalnych organizacji społecznych, budujących kapitał społeczny, sieciowanie ich, wspieranie profesjonalizacji ich działań, szczególnie gdzie potrzeby w tym zakresie są największe.

Obszar D. Lublin twórczy, aktywny i gościnny			
D.1. Miasto przemysłów kultury	Cel 2 Wzmacnianie regionalnych przewag konkurencyjnych 2.1.3 Zwiększanie zasobów rynku pracy i rozwój kapitału społecznego	Pełna zgodność	Zgodność celów strategicznych jest zachowana poprzez zaproponowanie działań mających na celu zwiększanie dostępu mieszkańców do dóbr i usług kultury, rozwijanie przemysłu kreatywnego oraz zwiększanie stopnia wykorzystania technologii informatycznych w dostępie do dóbr kultury.
D.2. Atrakcyjna oferta sportowa i szerokie możliwości spędzania wolnego czasu	Brak	Brak zgodności	-
D.3. Miasto rozpoznawalne turystycznie	Cel 2 Wzmacnianie regionalnych przewag konkurencyjnych 2.1.3 Zwiększanie zasobów rynku pracy i rozwój kapitału społecznego 2.2.3 Wsparcie dla lokalizacji inwestycji zewnętrznych	Pełna zgodność	Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030 w ramach Celu 3 wskazuje na działania interwencyjne polegające na tworzeniu oferty turystycznej, kulturalnej bazującej na walorach danego regionu bazując na narzędziach marketingu terytorialnego.
Obszar E. Lublin metropolitalny			
E.1. Lublin jako lider Lubelskiego Obszaru Metropolitalnego	Cel 3. Podniesienie jakości zarządzania i wdrażania polityk ukierunkowanych terytorialnie	Pełna zgodność	Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030 w ramach Celu 3 wskazuje na konieczność przyjęcia roli katalizatora wzrostu przez największe aglomeracje w skali województw. Cel 3 traktuje również o ukierunkowaniu polityki na współpracę samorządów wojewódzkich z samorządami dużych miast przy wykorzystaniu platform współpracy oraz nowo powstałych powiązań pomiędzy JST.
E.2. Rozwój funkcji metropolitalnych Lublina	Cel 2 Wzmacnianie regionalnych przewag konkurencyjnych	Pełna zgodność	Cel 2 przyjmuje kierunek działania mający na celu budowanie i rozwijanie funkcji metropolitalnych (w sferze gospodarczej, społecznej, naukowej i kulturowej) jako warunek poprawy zdolności ośrodków miejskich do kreowania rozwoju.

3. Spójność celów Strategii Lublin 2030 ze Strategią Rozwoju Województwa Lubelskiego do 2030 roku

Strategia Lublin 2030	Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego do 2030 roku		
Cele	Cele zawarte w dokumencie wyższego rzędu	Ocena	Uzasadnienie
Obszar A. Lublin kreatywny, akademicki i przedsiębiorczy			
A.1. Wysoka jakość kształcenia na każdym etapie życia	Cel strategiczny 4 Wzmacnianie kapitału społecznego Cel operacyjny 4.1 Rozwijanie kapitału ludzkiego	Pełna zgodność	Kierunki działań Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego do 2030 roku, zakładają wspieranie działań na rzecz uczenia się przez całe życie, służących poprawie wiedzy, kompetencji, umiejętności i zmianom kwalifikacji, w tym na rzecz osób ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi.
A.2. Akademicki Lublin – międzynarodowy ośrodek kształcenia i badań	Cel strategiczny 3 Innowacyjny rozwój gospodarki oparty o zasoby i potencjały regionu Cel operacyjny 3.1. Wykorzystanie potencjału badawczo-rozwojowego jednostek naukowych oraz wspieranie transferu wiedzy i technologii Cel strategiczny 4 Wzmacnianie kapitału społecznego Cel operacyjny 4.4 Wzmocnienie współpracy transgranicznej i międzyregionalnej	Pełna zgodność	Kierunki działań Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego do 2030 roku, zakładają wspieranie rozwoju edukacji, kształcenia oraz wykorzystania specjalistycznych zasobów siły roboczej w kontekście współpracy międzynarodowej. Dodatkowo elementem interwencji zaproponowanym w dokumencie strategicznym jest podnoszenie jakości badań naukowych, m.in. poprzez współpracę zespołów badawczych jednostek naukowo-badawczych, wzmacnianie ich powiązań w układzie krajowym i międzynarodowym oraz włączenie w międzynarodowe sieci współpracy naukowo-badawczej i dydaktycznej.
A.3. Synergia miasta i uczelni	Cel strategiczny 3 Innowacyjny rozwój gospodarki oparty o zasoby i potencjały regionu Cel operacyjny 3.1. Wykorzystanie potencjału badawczo-rozwojowego jednostek naukowych oraz wspieranie transferu wiedzy i technologii Cel strategiczny 4 Wzmacnianie kapitału społecznego Cel operacyjny 4.1 Rozwijanie kapitału ludzkiego	Pełna zgodność	Kierunki interwencji w Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego do 2030 roku skierowane są na rozwijanie szkolnictwa w zakresie współpracy uczelni, szkół i placówek oświatowych z otoczeniem społeczno-gospodarczym.
A.4. Innowacyjne i zrównoważone ekosystemy gospodarcze	Cel strategiczny 3 Innowacyjny rozwój gospodarki oparty o zasoby i potencjały regionu Cel operacyjny 3.2. Wspieranie konkurencyjności i innowacyjności przedsiębiorstw	Pełna zgodność	Kierunki interwencji Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego do 2030 roku zakładają wspieranie sieciowych inicjatyw ponadlokalnych wpływających na pobudzenie rozwoju gospodarczego, ale także budowanie zdolności do wdrażania innowacji oraz stosowania nowoczesnych rozwiązań podnoszących konkurencyjność przedsiębiorstw (w tym automatyzacja, robotyzacja i cyfryzacja procesów produkcyjnych, usługowych i organizacyjnych)

	<p>Cel strategiczny 4 Wzmacnianie kapitału społecznego</p> <p>Cel operacyjny 4.6 Wspieranie oddolnych inicjatyw i poprawa efektywności zarządzania</p>		<p>Ponadto dokument strategiczny wskazuje działania mające na celu ułatwienie przedsiębiorcom dostępu do doradztwa biznesowego (w tym proinnowacyjnego) oraz usług służących rozwijaniu kompetencji i umiejętności niezbędnych w nowoczesnej gospodarce.</p>
A.5 Kultura przedsiębiorczości i nowoczesna infrastruktura biznesu	<p>Cel strategiczny 2 Wzmocnienie powiązań i układów funkcjonalnych</p> <p>Cel operacyjny 2.1 Zrównoważony rozwój systemów infrastruktury technicznej</p> <p>Cel strategiczny 3 Innowacyjny rozwój gospodarki oparty o zasoby i potencjały regionu</p> <p>Cel operacyjny 3.1 Wykorzystanie potencjału badawczo-rozwojowego jednostek naukowych oraz wspieranie transferu wiedzy i technologii</p> <p>Cel operacyjny 3.2. Wspieranie konkurencyjności i innowacyjności przedsiębiorstw</p>	Pełna zgodność	<p>Kierunki interwencji Strategii Rozwoju Województwa Lubelskie do 2030 roku zakładają tworzenie przyjaznego klimatu i warunków do inwestowania (w tym organizacja terenów inwestycyjnych) oraz wspieranie firm typu startup,</p>
Obszar B. Lublin zielony i zrównoważony urbanistycznie			
B.1. Spójny system zieleni miejskiej	<p>Cel strategiczny 2 Wzmocnienie powiązań i układów funkcjonalnych</p> <p>Cel operacyjny 2.4 Ochrona walorów środowiska</p>	Synergia	<p>Cel B.1 Stworzenie Spójnego Systemu Zieleni Miejskiej posiada synergię z celem operacyjnym Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego do 2030 roku w ramach którego obrano kierunek działań w postaci ochrony wartości przyrodniczych, krajobrazowych, siedlisk i bioróżnorodności.</p>
B.2. Sieć zrównoważonego transportu	<p>Cel strategiczny 2 Wzmocnienie powiązań i układów funkcjonalnych</p> <p>Cel operacyjny 2.1 Zrównoważony rozwój systemów infrastruktury technicznej</p> <p>Cel operacyjny 2.2 Rozwój miejskich obszarów funkcjonalnych (LOM, ośrodków subregionalnych i lokalnych)</p>	Pełna zgodność	<p>Pełna zgodność ze Strategią Rozwoju Województwa Lubelskiego do 2030 zachowana jest ze względu na przyjęte w dokumencie kierunki działań w postaci integrowania systemów transportowych w miejskich obszarach funkcjonalnych, przyjaznych środowisku, z uwzględnieniem infrastruktury sprzyjającej elektromobilności.</p>

B.3. Zrównoważony rozwój urbanistyczny	<p>Cel strategiczny 2 Wzmocnienie powiązań i układów funkcjonalnych</p> <p>Cel operacyjny 2.2 Rozwój miejskich obszarów funkcjonalnych (LOM, ośrodków subregionalnych i lokalnych)</p>	Synergia	Pomiędzy przyjętymi celami zachodzi synergia z uwagi na przyjęty kierunek w Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego do 2030, obejmujący zintegrowane planowanie rozwoju obszarów podmiejskich w wymiarze ponadlokalnym.
B.4. Transformacja energetyczna miasta i czyste powietrze	<p>Cel strategiczny 2 Wzmocnienie powiązań i układów funkcjonalnych</p> <p>Cel operacyjny 2.1. Zrównoważony rozwój systemów infrastruktury technicznej</p> <p>Cel strategiczny 2.4 Ochrona walorów środowiska</p>	Pełna zgodność	Działania kierunkowe przyjęte w ramach celu strategicznego 2 wskazują na konieczność wspierania rozwiązań na rzecz zwiększania efektywności energetycznej budynków i infrastruktury publicznej ograniczając przy tym niską emisję. Dodatkowo w ramach tego celu zostanie opracowany plan określający kierunki rozwoju energetyki w województwie lubelskim wraz z aspektami bezpieczeństwa energetycznego.
B.5. Łagodzenie zmian klimatu w oparciu o obiegi zamknięte	<p>Cel strategiczny 2 Wzmocnienie powiązań i układów funkcjonalnych</p> <p>Cel operacyjny 2.4 Ochrona walorów środowiska</p>	Pełna zgodność	Kierunki działań w ramach Celu operacyjnego 2.4 Ochrona walorów środowiska wskazuje na kierunki działań dotyczące zwiększania świadomości ekologicznej mieszkańców, w tym dotyczącej oszczędzania zasobów i energii w ramach idei gospodarki obiegu zamkniętego. Dodatkowo jeden z kierunków interwencji dotyczy działań polegających na wdrażaniu systemu racjonalnej gospodarki odpadami nastawionej na zwiększanie ponownego ich wykorzystania, recyklingu i odzysku surowców i energii.
Obszar C. Lublin otwarty, wielopokoleniowy i społecznie zaangażowany			
C.1. Aktywne sąsiedztwo	<p>Cel strategiczny 4 Wzmacnianie kapitału społecznego</p> <p>Cel operacyjny 4.1 Rozwijanie kapitału ludzkiego</p> <p>Cel operacyjny 4.3 Włączanie i integracja społeczna</p>	Pełna zgodność	Cel strategiczny C.1 zachowuje pełną zgodność z celami strategicznymi Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego do 2030 roku w ramach komplementarności kierunków działań ukierunkowanych na wspieranie integracji międzypokoleniowej, aktywizację lokalnych społeczności oraz wzmacnianie poczucia tożsamości i integracji, a także kształtowanie i wzmacnianie postaw obywatelskich, prospołecznych (np. wolontariat).
C.2. Miasto międzypokoleniowe	<p>Cel strategiczny 4 Wzmacnianie kapitału społecznego</p> <p>Cel operacyjny 4.1 Rozwijanie kapitału ludzkiego</p>	Pełna zgodność	Cel strategiczny C.2 jest w pełni zgodny z celami strategicznymi Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego do 2030 roku w ramach komplementarności kierunków ukierunkowanych na wspieraniu działań skierowanych do seniorów sprzyjających utrzymaniu ich aktywności oraz potencjału intelektualnego, aktywizacji lokalnych społeczności oraz wzmacniania tożsamości i integracji, wspierania rodzin w wypełnianiu ich funkcji opiekuńczo-wychowawczej promując

	Cel operacyjny 4.3 Włączanie i integracja społeczna		również działania zmierzające do efektywnego funkcjonowania rodzinnej pieczy zastępczej.
C.3. Miasto otwarte i włączające	Cel strategiczny 4 Wzmacnianie kapitału społecznego Cel operacyjny 4.1 Rozwijanie kapitału ludzkiego Cel operacyjny 4.3 Włączanie i integracja społeczna	Pełna zgodność	Cel strategiczny C.3 zachowuje pełną zgodność z celami strategicznymi Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego do 2030 roku poprzez komplementarność kierunków działań skupiających się na wspieraniu przedsięwzięć na rzecz integracji społecznej i aktywizacji społeczności marginalizowanych, cudzoziemców i reemigrantów, wspieraniu działań skierowanych do seniorów, sprzyjających utrzymaniu ich samodzielności oraz kształtowanie i wzmacnianie postaw obywatelskich, prospołecznych.

Obszar D. Lublin twórczy, aktywny i gościnny

D.1. Miasto przemysłów kultury	Cel strategiczny 3 Innowacyjny rozwój gospodarki oparty o zasoby i potencjały regionu Cel operacyjny 3.4 Innowacyjne wykorzystanie walorów przyrodniczo-kulturowych, rozwój sportu i usług wolnego czasu	Pełna zgodność	W ramach celu operacyjnego 3.4 przyjęto kierunki interwencji w postaci wspierania rozwoju przemysłów kreatywnych oraz przemysłów kultury, przedsiębiorczości bazującej na lokalnych zasobach dziedzictwie kulturowym i usługach edukacyjnych.
D.2. Atrakcyjna oferta sportowa i szerokie możliwości spędzania wolnego czasu	Cel strategiczny 3 Innowacyjny rozwój gospodarki oparty o zasoby i potencjały regionu Cel operacyjny 3.4 Innowacyjne wykorzystanie walorów przyrodniczo-kulturowych, rozwój sportu i usług wolnego czasu	Pełna zgodność	W ramach celu operacyjnego 3.4 przyjęto działania mające na celu rozwój usług i infrastruktury sportowej, rekreacyjnej, upowszechnianie sportu wśród różnych grup społecznych i środowiskowych oraz wspierania przedsięwzięć sportowych.
D.3. Miasto rozpoznawalne turystycznie	Cel strategiczny 3 Innowacyjny rozwój gospodarki oparty o zasoby i potencjały regionu Cel operacyjny 3.4 Innowacyjne wykorzystanie walorów przyrodniczo-kulturowych, rozwój sportu i usług wolnego czasu	Pełna zgodność	W ramach celu operacyjnego 3.4 przyjęte kierunki działań skupiają się na wspieraniu tworzenia kompleksowej oferty turystycznej w oparciu marki regionalne i terytorialne, poprzez rozwijanie produktów wykorzystujących unikalne zasoby lokalne, dziedzictwo kulturowe.

Obszar E. Lublin metropolitalny

E.1. Lublin jako lider Lubelskiego Obszaru Metropolitalnego	<p>Cel strategiczny 2 Wzmocnienie powiązań i układów funkcjonalnych</p> <p>Cel operacyjny 2.2 Rozwój miejskich obszarów funkcjonalnych (LOM, ośrodków subregionalnych i lokalnych)</p>	Pełna zgodność	Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego do 2030 roku zakłada realizowanie działań w ramach celów strategicznych mające na celu poniesienie pozycji stolicy województwa w skali krajowej i międzynarodowej z uwagi na ośrodek koncentrujący funkcje społeczno-gospodarcze istotne dla całości regionu.
E.2. Rozwój funkcji metropolitalnych Lublina	<p>Cel strategiczny 2 Wzmocnienie powiązań i układów funkcjonalnych</p> <p>Cel operacyjny 2.2 Rozwój miejskich obszarów funkcjonalnych (LOM, ośrodków subregionalnych i lokalnych)</p>	Pełna zgodność	Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego do 2030 roku w jednym z działań kierunkowych bezpośrednio określa konieczność rozwijania funkcji metropolitalnych Lublina w szczególności gospodarczych, edukacyjnych, naukowych, turystycznych, kulturalnych.

Bibliografia i spisy

Szymon Horosiewicz, Mateusz Stępnik

Spis dokumentów strategicznych i programowych

Dokumenty strategiczne

1. Strategia Rozwoju Turystyki do roku 2025.
2. Strategia Rozwoju Elektromobilności w Lublinie.
3. Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych Miasta Lublin 2021-2030.
4. Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego miasta Lublin – część I uwarunkowania i część II kierunki.
5. Miejsce Planu Zagospodarowania Przestrzennego.

Plany

1. Plan Adaptacji do zmian klimatu Miasta Lublin do roku 2030.
2. Plan gospodarki niskoemisyjnej dla Miasta Lublin.
3. Plan Mobilności Lubelskiego Obszaru Funkcjonalnego na lata 2017-2025.
4. Plan wykorzystania gminnego zasobu nieruchomości na lata 2021-2023.
5. Plan zrównoważonego rozwoju publicznego transportu zbiorowego dla Gminy Lublin i gmin sąsiadujących, z którymi Gmina Lublin zawarła porozumienie w zakresie organizacji publicznego transportu zbiorowego.

Programy

1. Wieloletni Program Gospodarowania Mieszkaniowym Zasobem Miasta Lublin na lata 2021-2025.
2. Program Rewitalizacji dla Lublina na lata 2017-2023.
3. Program ochrony środowiska przed hałasem Miasta Lublin.
4. Program ochrony środowiska Miasta Lublin na lata 2021-2024 z perspektywą do roku 2028.
5. Program ograniczania niskiej emisji (PONE).
6. Miejski Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie oraz Ochrony Ofiar Przemocy w Rodzinie w Lublinie na lata 2021-2025.
7. Program Wspierania Rodziny i Rozwoju Systemu Pieczy Zastępczej na Terenie Miasta Lublin w latach 2019-2021 r.
8. Program działań Miasta Lublin na rzecz mieszkańców z niepełnosprawnościami na lata 2021-2025.
9. Gminy Program Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych dla Miasta Lublin na 2021 r.
10. Gminy Program Przeciwdziałania Narkomanii dla Miasta Lublin.
11. Program Polityki Zdrowotnej na lata 2019-2021 w zakresie zdrowego odżywiania dla dzieci klas I-III szkół podstawowych w Lublinie „Jedz z głową”.
12. Program Ochrony Zdrowia Psychicznego dla Miasta Lublin na lata 2018-2022.
13. Program „Zdrowie dla Lublina na lata 2021-2025”.
14. Program Szczepień Ochronnych Przeciw Wirusowi Brodawczaka Ludzkiego (HPV) dla 12-letnich Mieszkanek Lublina w latach 2021-2025.
15. Program profilaktyki próchnicy zębów dla uczniów lubelskich szkół na lata 2021-2023.
16. Program profilaktyczny wczesnego wykrywania wad wzroku i zezów dla uczniów klas II szkół podstawowych na terenie Miasta Lublin.
17. Program polityki zdrowotnej Gminy Lublin na lata 2021-2023 w przedmiocie opieki paliatywnej i hospicyjnej dla dzieci i młodzieży oraz dla osób dorosłych w stanach terminalnych choroby.
18. Program Rodzina Trzy Plus.
19. Program „Lublin Strefa 60+”.
20. Program Promocji Zatrudnienia i Aktywizacji Rynku Pracy Miasta Lublin na lata 2021-2027.
21. Program Zapobiegania Przestępczości oraz Poprawy Bezpieczeństwa Mieszkańców i Porządku Publicznego – „Bezpieczny Lublin”.
22. Program współpracy Gminy Lublin z organizacjami pozarządowymi oraz z podmiotami, o których mowa w art. 3 ust. 3 ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie na rok 2021.
23. Program Wsparcia i Aktywizacji Seniorów na terenie Miasta Lublin w latach 2021-2025.

Bibliografia

I. Dokumenty strategiczne (unijne, krajowe i regionalne):

1. #AgendaTerytorialna2030. Przyszłość dla wszystkich miejsc, Berlin 2020 <https://territorialagenda.eu/pl/>
2. Agenda 2030 na rzecz zrównoważonego rozwoju - implementacja w Polsce, Ministerstwo Rozwoju, Departament Strategii Rozwoju, Warszawa 2020 https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKewijqPFW4MHzAhUWCRAIHTLnAy0QFnoE-CAsQAQ&url=http%3A%2F%2Fwww.un.org.pl%2Ffiles%2F170%2FAgenda2030PL_pl-5.pdf&usq=AOvVaw1LYEO-jAPA6FZo601t5pj4
3. Agenda miejska dla EU https://ec.europa.eu/info/eu-regional-and-urban-development/topics/cities-and-urban-development/urban-agenda-eu_pl#agenda-miejska-dla-ue
4. Agenda Miejska dla Unii Europejskiej, Komisja Europejska, Bruksela 2016
5. Europejska konwencja krajobrazowa, Florencja 2000 https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKewjw00_F48HzAhWvpY-sKHZHpAgsQFnoE-CAIQAQ&url=http%3A%2F%2Fisap.sejm.gov.pl%2Fisap.nsf%2Fdownload.xsp%2FWDU20060140098%2F0%2FD20060098.pdf&usq=AOvVaw3_jpFRGjZPcdBWmSI5_Tfd
6. Europejski zielony ład, Bruksela 2019
7. Grisel M., van Heerden S., Ten years after the Leipzig Charter. The enduring relevance of integrated urban development in Europe, Federal Institute for Research on Building, Urban Affairs and Spatial Development, Bonn 2017 https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKewi7hZyU4MHzAhXl_CoKHTMqBpUQFnoECAUQAQ&url=https%3A%2F%2Fagendastad.nl%2Fwp-content%2Fuploads%2F2017%2F08%2FTen-years-after-the-Leipzig-Charter-low-res.pdf&usq=AOvVaw26ta6ywG2kbr-Mp6-ajzp
8. Konwencja o różnorodności biologicznej, Rio de Janeiro 1992 <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKewifu-crk4sHzAhWKvYsKHarmDNAQFnoECAQQAQ&url=http%3A%2F%2Fisap.sejm.gov.pl%2FDetailsSe-rvlet%3Fid%3DWDU20021841532&usq=AOvVaw0ElvwunbLbDnJvMpfRUGF9>
9. Krajowa polityka miejska, Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju, Warszawa 2015 https://www.funduszeuropejskie.gov.pl/media/74967/Krajowa_Polityka_Miejska_2023.pdf
10. Krajowa strategia rozwoju regionalnego 2030, Warszawa 2019 <https://www.gov.pl/web/inwestycje-rozwoj/krajowa-strategia-rozwoju-regionalnego>
11. Krajowy Plan Odbudowy i Zwiększenia Odporności, Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej, Warszawa 2021 <https://www.gov.pl/attachment/2572ae63-c981-4ea9-a734-689c429985cf>
12. Kultura, miasta i tożsamość w Europie, Europejski Komitet Ekonomiczno-Społeczny, Unia Europejska 2016
13. Nowa Karta Lipska. Transformacyjna siła miast na rzecz wspólnego dobra, Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej, Departament Strategii, Warszawa 2020 https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKewid18eK4MHzAhXm-yoK-HQQ2CH8QFnoECAQQAQ&url=https%3A%2F%2Fwww.gov.pl%2Fattachment%2Fa56e8572-34f8-4d40-b7bc-2d23d16f0dee&usq=AOvVaw2mCgrMOVTA25IThLFxZ_82
14. Nowa strategia leśna UE 2030, Bruksela 2021 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52021DC0572>
15. Nowa strategia przemysłowa dla Europy, Komisja Europejska, Bruksela 2020 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1593086905382&uri=CELEX:52020DC0102>
16. Performance, monitoring and evaluation of the European Regional Development Fund, the Cohesion Fund and the Just Transition Fund in 2021-2027, Komisja Europejska, Bruksela 2021 https://ec.europa.eu/regional_policy/en/information/publications/evaluations-guidance-documents/2021/performance-monitoring-and-evaluation-of-the-european-regional-development-fund-the-cohesion-fund-and-the-just-transition-fund-in-2021-2027
17. Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubelskiego, Zarząd Województwa Lubelskiego, Lublin 2015
18. Porozumienie paryskie, ONZ, Paryż 2015 https://unfccc.int/sites/default/files/english_paris_agreement.pdf
19. Program rozwoju sportu do roku 2020. Aktualizacja, Ministerstwo Sportu i Turystyki, Warszawa 2019
20. Przekształcamy nasz świat: Agenda na Rzecz Zrównoważonego Rozwoju 2030, ONZ, Londyn 2015 <https://www.un.org.pl/agenda-2030-rezolucja#>

21. Regionalna polityka miejska Województwa Lubelskiego, Urząd Marszałkowski Województwa Lubelskiego, Lublin, 2021.
22. Strategia dla sektora młodzieży 2030, Rada Europy, Strasburg 2020
<https://rm.coe.int/16809992c4>
23. Strategia na rzecz odpowiedzialnego rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.), Warszawa 2017
<https://www.gov.pl/documents/33377/436740/SOR.pdf>
24. Strategia produktywności 2030, Ministerstwo Rozwoju, Warszawa 2020
<https://www.gov.pl/web/ia/strategia-produktywnosci-2030-sp2030>
25. Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego do 2030 roku, Zarząd Województwa Lubelskiego, Lublin 2021.
26. Unijna strategia na rzecz bioróżnorodności 2030, Bruksela 2020
https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=6&cad=rja&uact=8&ved=2ahU-KEwjU_K6V5MHZAhXjCRAIHTcDCKkQtWj6BAglEAM&url=https%3A%2F%2Fec.europa.eu%2Fenviron-ment%2Fstrategy%2Fbiodiversity-strategy-2030_pl&usq=AOvVaw2qxpNcdi_ovbS_WndE7puI
27. Uwarunkowania delokalizacji centralnych urzędów w Polsce, Ministerstwo Przedsiębiorczości i Technologii, Kraków 2019

II. Dokumenty miejskie

1. Analiza stanu gospodarki odpadami komunalnymi miasta Lublin za rok 2018, Wydział Ochrony Środowiska, Urząd Miasta Lublin, Lublin 2019
2. Analiza stanu gospodarki odpadami komunalnymi miasta Lublin za rok 2021, Wydział Ochrony Środowiska, Urząd Miasta Lublin, Lublin 2021
3. Cykularna strategia dla Lublina, Lublin 2021
4. Gminny program rewitalizacji dla miasta Lublina na lata 2021-2030, Urząd Miasta Lublin, Lublin 2020
5. Jędrzejewska-Kozłowska B. i in., Plan gospodarki niskoemisyjnej dla Miasta Lublin, Urząd Miasta Lublin, Lublin 2015
6. Jędrzejewska-Kozłowska B. i in., Strategia rozwoju elektromobilności w Lublinie, Urząd Miasta Lublin, Lublin 2021
7. Jędrzejewska-Kozłowska B. i in., Założenia do planu zaopatrzenia w ciepło, energię elektryczną i paliwa gazowe dla miasta Lublin na lata 2019-2033, Urząd Miasta Lublin, Lublin 2019
8. Kierunki działań LOF po roku 2020, Urząd Miasta Lublin, Lublin 2018
9. Kuśmierz A. i in., Plan Adaptacji do zmian klimatu Miasta Lublin do roku 2030, Instytut Ochrony Środowiska, Państwowy Instytut Badawczy, Lublin, Warszawa 2018.
10. Plan Mobilności Lubelskiego Obszaru Funkcjonalnego na lata 2017-2025, TransEko, Warszawa, 2017
11. Program działań Miasta Lublin na rzecz mieszkańców z niepełnosprawnościami na lata 2021-2025.
12. Program ochrony środowiska dla Miasta Lublin na lata 2021-2024 z perspektywą do roku 2028, Urząd Miasta Lublin, Lublin 2021
13. Program ochrony środowiska przed hałasem miasta Lublin, EKKOM Sp. z o. o., Kraków 2019
14. Program Rewitalizacji dla Lublina na lata 2017-2023, Biuro Rewitalizacji, Urząd Miasta Lublin, Lublin 2017
15. Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych Miasta Lublin 2021-2030, Urząd Miasta Lublin, Lublin 2020
16. Strategia Rozwoju Kultury Lublina na lata 2013-2020, Urząd Miasta Lublin, Lublin 2013
Załącznik do uchwały nr 895/XXXV/2013 Rady Miasta Lublin z dnia 18 listopada 2013 r.
17. Strategia rozwoju Lublina na lata 2013-2020, Urząd Miasta Lublin, Wydział Strategii i Obsługi Inwestorów, Lublin 2013
18. Strategia rozwoju sektora przemysłów kreatywnych w Lublinie i Lubelskim Obszarze Funkcjonalnym na lata 2020 – 2030, Urząd Miasta Lublin, Lublin 2019
19. Strategia Rozwoju Turystyki Miasta Lublin do roku 2025, Landbrand, Lublin 2014
20. Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego miasta Lublin, Wydział Planowania, Urząd Miasta Lublin, Lublin 2019
21. Szmygin B., Fortuna-Marek A., Gminny Program Opieki nad Zabytkami Miasta Lublin na lata 2021-2024, Urząd Miasta Lublin, Lublin 2020
22. Uchwała nr 248/VII/2019 Rady Miasta Lublin z dnia 30 maja 2019 r. w sprawie wyznaczenia obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji miasta Lublin
23. Uchwała nr 283/VIII/2019 Rady Miasta Lublin z dnia 1 lipca 2019 r. w sprawie uchwalenia Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego miasta Lublin
24. Uchwała nr 776/XXIV/2020 Rady Miasta Lublin z dnia 17 grudnia 2020 r. w sprawie przyjęcia Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych Miasta Lublin 2021-2030 https://bip.lublin.eu/download/gfx/bip/userfiles/public/import/rada_miasta_lublin/uchwaly/viii_kadencja/24_sesja_17-12-2020/776_xxiv_2020.pdf
Uchwała nr 861/XXVI/2021 Rady Miasta Lublin z dnia 25 lutego 2021 r. w sprawie przystąpienia do sporządzenia projektu Strategii Rozwoju Gminy Lublin na lata 2021-2030 oraz określenia szczegółowego trybu i harmonogramu

opracowania projektu strategii, w tym trybu konsultacji https://bip.lublin.eu/gfx/bip/userfiles/_public/import/rada_miasta_lublin/uchwaly/viii_kadencja/26_sesja_25-02-2021/861_xxvi_2021.pdf

III. Podręczniki

1. A. Bluj, E. Stokłuska, Budżet partycypacyjny (obywatelski) krok po kroku. Poradnik dla praktyków, Fundacja Pracownia Badań i Innowacji Społecznych „Stocznia”, Warszawa 2015
2. Hoinkis D. i in., **Strategia rozwoju gminy. Poradnik praktyczny**, Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej, Warszawa 2021 <https://www.gov.pl/web/fundusze-regiony/strategia-rozwoju-gminy>
3. Inteligentne miasto. Inteligentny region. Praktyczny podręcznik, Bee smart city, Mulheim an der Ruhr 2018
4. Kot, T., Weremiuk, A., & Regionalnego, M. R., Wskaźniki w zarządzaniu strategicznym. Poradnik dla pracowników administracji publicznej, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2012.

IV. Książki i artykuły:

1. Bazylak M. i in., Alert samorządowy 12: Finanse samorządów. OEEŚ, 2020
2. Broński W., Mełgiesz K. (red.), Własność intelektualna i jej efektywne wykorzystanie w przedsiębiorstwie. Aktualne problemy, Konsorcjum Bezpieczeństwo Gospodarcze Polski, Wydawnictwo KUL, Lublin 2019
3. Cagnin C., Muench S., Scapolo F., Stoermer E., Vesnic Alujevic L, Shaping and securing the EU's Open Strategic Autonomy by 2040 and beyond, [w:] Publications Office of the European Union, Luxembourg 2021
4. Danielewicz J., Sikora-Fernandez D. (red.), Zarządzanie rozwojem współczesnych miast. Uniwersytet Łódzki, Łódź 2019
5. Dębkowska K., Kłosiewicz-Gorecka U., Szymańska A., Ważniewski P., Zybortowicz K., Foresight Polska 2035. Ekspertyzy o przyszłości przez pryzmat pandemii, Polski Instytut Ekonomiczny, Warszawa 2020
6. Dijkstra L., Garcilazo E., McCann P., The economic performance of European cities and city regions: Myths and realities, "European Planning Studies" 2013, Vol. 21 nr 3
7. Fioretti, C., Pertoldi, M., Busti, M., & Van Heerden, S.. Handbook of Sustainable Urban Development Strategies, nr JRC118841, Joint Research Centre, Seville 2020
8. Kociuba D, Sagan M, Metropolia Lublin 2030, [w:] Janicki W (red.), Lublin. Historia-Społeczeństwo-Gospodarka, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2018
9. Krzysztofik R. (red.) Przemiany demograficzne miast Polski. Wymiar krajowy, regionalny i lokalny, Instytut Rozwoju Miast i Regionów, Warszawa-Kraków 2019
10. Książek E., Pruvot J-M., Budowa sieci współpracy i partnerstwa dla komercjalizacji wiedzy i technologii, Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, Poznań/Lille 2011
11. Landry Ch., Advanced Introduction to the Creative City, Edward Elgar Publishing, 2019
12. Landry Ch., Cities of Ambition, Paperback, 2015
13. Maleszyk P., Kędra A., Intention to move and residential satisfaction: Evidence from Poland. Equilibrium, "Quarterly Journal of Economics and Economic Policy" 2020, Vol. 15, nr 2
14. Maleszyk P., Sagan M., (red.), Lublin 2030. Europejska metropolia?, Urząd Miasta Lublin, Wydział Strategii i Obsługi Inwestorów, Lublin 2018
15. Maleszyk, P., Migracje edukacyjne absolwentów szkół średnich. Przykład Lublina, „Studia Regionalne i Lokalne” 2021, T. 23, nr 84
16. Maleszyk, P., Recognizing intra-urban disparities in smart cities: An example from Poland, [w:] Smart Cities and the un SDGs, Elsevier, 2021
17. Mironko A., Determinants of FDI Flows within Emerging Economies. A Case Study of Poland, Palgrave Macmillan, Basingstoke 2014
18. Noworól A., Ku nowemu paradygmatowi planowania terytorialnego, CeDeWu, Warszawa 2013
19. Poniatowska-Jaksch M, Uprzemysławianie w erze digitalizacji a rozwojowe specjalizacje Lublina, [w:] Sagan M, Żuk K, Lublin 2020. Cztery oblicza przyszłości miasta, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2014
20. Postma A., Buda, D.-M., Gugerell K., The future of city tourism, [w:] Postma A., Hartman S., Yeoman I, Journal of Tourism Futures, Emerald Publishing Limited, Bingley 2017, t. 3, nr 2 DOI 10.1108/JTF-09-2017-067
21. Radło M., Baranowski M., Napiórkowski T. M., Chojecki J., Komercjalizacja, wdrożenia i transfer technologii. Definicje i pomiar. Dobre praktyki wybranych krajów. Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa 2020
22. Radło M.J., Sagan M., Awans krajów Europy Środkowo-Wschodniej w łańcuchach wartości przed pandemią i po jej wygaśnięciu – szanse i wyzwania na przyszłość, [w:] Raport SGH i Forum Ekonomicznego 2021, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa 2021.
23. Sagan M, Olchowska P, Procesy deindustrializacji i reindustrializacji przestrzeni miejskich na przykładzie Lublina, „Przegląd Prawno-Ekonomiczny” 2019, nr 49
24. Sagan M, Wiśniewska E, Tworzenie ekosystemu start-upowego w Lublinie jako narzędzie przełamania peryferyzacji regionu, „Zeszyty Naukowe WSEI: Seria Ekonomia” 2018, 15(1)
25. Sagan M, Żuk K., (red.), Lublin 2020. Cztery oblicza przyszłości miasta, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2014

26. Sobotka B., Kompetencje jutra, Osmpower, Warszawa 2020
27. Stam E., van de Ven A., Entrepreneurial ecosystem elements, "Small Business Economics" 2019
28. Szołtysek, J. (red.), Jakość życia w mieście: poglądy interdyscyplinarne, CeDeWu, Warszawa 2018
29. Szomburg J. i inni (red.), Siła sąsiedztwa i lokalności dla budowy lepszej Polski, Kongres Obywatelski, Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową, Gdańsk 2021
30. Tosoni, I., Innovation Capacity and the City: The Enabling Role of Design, Springer International Publishing, Londyn 2019
31. Wurth B., Stam E., Spigel B., Toward an entrepreneurial ecosystem research program, [w:] Entrepreneurship Theory and Practice, 2021, DOI: 1042258721998948

V. Raporty

1. Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności miast wojewódzkich za okres 2017-2020
2. Badanie innowacji w wybranych jednostkach administracji publicznej w Polsce, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2018
3. Bendyk E., Król J., Kuźmińska A., Raport Foresight Lublin 2050, red. Urząd Miasta Lublin, Lublin 2018
4. Bielecka-Prus J, Diagnoza Lublin 2030. Raport z badań jakościowych i działań partycypacyjnych, Urząd Miasta Lublin, Lublin 2021
5. City Challenges and Innovations, Global Smart Solution Report 2019, Tajpej 2019
6. Creative Industries Strategy for Austria, Wiedeń 2016
7. Garbowski M. i in., Wymyślmy wspólnie Lublin 2030. Kierunki rozwojowe miasta Lublin do 2030 roku. Perspektywa lubelskiego biznesu, Urząd Miasta Lublin, Lublin 2020
8. Gwozda M., Żyśko R., Raport o stanie miasta Lublin za 2020 r., Urząd Miasta Lublin, Lublin 2021
9. Jak rozwija się Lublin? Raport monitoringowy z realizacji Strategii Rozwoju Lublina na lata 2013-2020, Urząd Miasta Lublin, Lublin 2016, 2017, 2018, 2020
10. Kijek T. i in., Wymyślmy wspólnie Lublin 2030. Specjalizacje gospodarce Lublina – w nowym europejskim układzie współzależności ekonomicznych (w perspektywie do 2030 r.), Urząd Miasta Lublin oraz Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Lublin 2021
11. Kołtun A., Wnioski z jakościowej analizy materiałów zebranych podczas Punktów Mobilnych, Urząd Miasta Lublin, Lublin 2020
12. Maleszyk P., Czego potrzebuje Lublin? Raport z badania jakości życia w dzielnicach Lublina, Urząd Miasta Lublin, Lublin 2019
13. Maleszyk P., Kształcenie zawodowe w Lublinie dopasowane do potrzeb gospodarki i zmian na rynku pracy. Analiza możliwości wspierania rozwoju szkolnictwa zawodowego – perspektywa pracodawców i rynku pracy, Urząd Miasta Lublin, Lublin 2016 <https://depot.ceon.pl/handle/123456789/15092>
14. Maleszyk P., Stępnik M., Wymyślmy wspólnie Lublin 2030. Raport z ankietowego badania warunków życia w dzielnicach, Urząd Miasta Lublin, Lublin 2020
15. Mącik R., Ratajczak M., Smalej O., Analiza stanu przemysłów kreatywnych w Lublinie, Lublin 2018
16. Niebylski M., Diagnoza Lublin 2030. Raport z badań ankietowych, Urząd Miasta Lublin, Lublin 2021
17. Potencjał rozwojowy Lubelskiego Obszaru Metropolitalnego w latach 2006-2016, Urząd Statystyczny w Lublinie, Lublin 2018
18. Przyszłość edukacji. Scenariusze przyszłości 2046, Collegium Da Vinci i infuture.institute, Poznań 2021 <https://raport.cdv.pl/>
19. Raport Future Game – Olifirowicz, Lublin 2020.
20. Raport końcowy z prac Tematycznych Grup Roboczych, Konsorcjum Firm: 4CF Sp. z o.o., Polsko-Japońska Akademia Technik Komputerowych w Warszawie, Prospektiker Sociedad Anonima Instituto Europeo de Prospectiva y Estrategia, Pracodawcy Ziemi Lubelskiej, wykonano na zlecenie: Urząd Miasta Lublin, Lublin 2021
21. Raport z warsztatów przyszłości 14-15.11.2020 – Fuzers Sp. z o.o, Lublin 2020
22. RAPORT. KULTURA. Pierwsza do zamknięcia, ostatnia do otwarcia. Kultura w czasie pandemii COVID-19, Fundacja Gospodarki i Administracji Publicznej, Kraków 2020
23. Rydzewski, Paweł, Opinie mieszkańców Lublina o swoim mieście, Urząd Miasta Lublin, Lublin 2016, 2017, 2018, 2019.
24. Smart City Roadshow. Lublin, Raport, Pracownia Miejska, Lublin 2018
25. Stępnik M., Maleszyk P., Wymyślmy wspólnie Lublin 2030. Raport z analiz pytań otwartych ankiety internetowej, Urząd Miasta Lublin, Lublin 2020
26. Strategia Lublin 2030. Podsumowanie warsztatów – 28.02.2019, infuture hatałska foresight institute, Lublin 2019

VI. Źródła internetowe:

1. Dane Głównego Urzędu Statystycznego – Bank Danych Lokalnych <https://bdl.stat.gov.pl/BDL/start>

2. Portal Funduszy Europejskich
www.funduszeuropejskie.gov.pl/strony/o-funduszach
3. Portal Komisji Europejskiej
www.ec.europa.eu/info/funding-tenders/find-funding/eu-funding-programmes_pl
4. Portal Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej
www.gov.pl/web/nfosigw

VII. Inne:

1. Gazeta Wyborcza, „Przystanek Miasto” – baza danych, 2017 r.
2. Miasto musi pokazać twarz, Wywiad z Danielem A. Bell, "Rzeczpospolita" z 17 kwietnia 2018
3. Ochrona środowiska w Polsce. Perspektywy najbliższych lat, Teraz Środowisko.pl, Warszawa 2020
4. P. Wilk, Miasta warto odbudować, "Polityka" 2020, nr 47
5. Ranking Polskich Miast Zrównoważonych (2018 oraz 2021), ARCADIS., Europolis,
6. Stanowisko KPZK PAN w sprawie: Zmiany ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju i zmianie innych ustaw, Warszawa 2019 http://www.kpzk.pan.pl/images/Firmowy_End_stanowisko_kpzk.pdf
7. Startup Poland (2020), Polskie Startupy 2020: COVID EDITION, Warszawa
8. Ustawa o z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym
9. Ustawa z dnia 13 września 1996 r. o utrzymaniu czystości i porządku w gminach
10. Ustawa z dnia 15 lipca 2020 r. o zmianie ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. 2020 poz. 1378.
11. Ustawa z dnia 20 lipca 2017 r. – Prawo wodne
12. Ustawa z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju
13. Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. - Prawo geologiczne i górnicze
14. Zmiany dochodów własnych JST w 2020 roku. Ranking, Wspólnota, https://wspolnota.org.pl/fileadmin/user_upload/Nr_11_Dochody_wlasne_JST_w_2020.pdf [dostęp: 08.09.2021 r.]

Urząd Miasta Lublin
Wydział Strategii i Przedsiębiorczości
Plac Litewski 1, 20-080 Lublin
tel.: 81 466 25 00
e-mail: biznes@lublin.eu
2030@lublin.eu
www.2030.lublin.eu

Projekt „Wymyślmy wspólnie Lublin. Partycypacyjnie tworzymy inteligentną Strategię Lublin 2030” realizowany jest przez Gminę Lublin w ramach konkursu dotacji „Human Smart Cities. Inteligentne miasta współtworzone przez mieszkańców” zorganizowanego przez Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej. Projekt jest współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Funduszu Spójności - Program Operacyjny Pomoc Techniczna 2014-2020 oraz z budżetu państwa.